Coperta de Dan *Alexandru Ionescu*
Bernard Clavell: LEŞ FHUITS DE L'HIVER
(c) Robert Laffont, 1968
Toate drepturile asupra acestei versiuni sunt rezervate Editurii UNIVERS
Bernard Clavell
Fructele iernii roman în românește de ELIS BUȘNEAG Prefața de DAN HĂULICĂ
Editura U N I V E B S
București – 1971

„B*H
5<
M 4) P N
? * 3 O- ER
să. O 1 LAN
O —
H-i M
*" J Pn O K
t5
JS. O S H
cu fH fe
„S J – O
s
1 că M
O o) O
H
K
s
OQ «î
O
O
d
Sg
Ib
OJ

de”.

d

ÎNTtlJNIRE CU GLAVKL

GLti & em *Fructele iernii*icând i-am cunoscut pe Bernarul Claivell şi am voribut, firește, în primul rinsd despre carte Dar lucrul cal mai preţios gpe care ăl păstrez mn aicâastă iniţinure esbe o anume senzaţie umană, de comunicativitate serioasă, de francheţe *şi* de ca Hoiră; senzaţia, aiş spune, că omul din el îl depăşeşte, cert, pe scriitor.

Era în săptămânile când (presa roia de ecourile pe care le iscase Premiul Gorucouiit, cu disputele suscitate, lou demisia lui Aragón din jurm, pentru că voia să mâipună alt can, didat etc. ila Hdtel d’Orsay, ila o ceremonie organizata de Comitetul Naţional al Scriitorilor, unde ipu’blicul era convocat să cumpere cărţi cu autografe – cărţi a vreo sută ide iluteraiţi, mai toţi prezenţi acolo –, numearea (vocalor muiltiiple te lăsa, totuişi, să distingi, de nu ştiu tiâte ori, numele lui da-vel şi să auzi împrejurările care însoţiseră decernarea premiului. M-am apropiat, la un moment dat, de Hervé Bazin, voribea înisuifileţit idesipre asta, la f-eO. cum vorbeau *şi* alţii. Fără să vreau, m-am gândit, o clipă, la generalul din *Gatâopardo* care-S făcutse prizonier P3 G-ambaibdi *şi* paveatea **într-**una „cum a fost” …

Ced care nu povestea despre (premiu era Olaval însuşi, deşi, docul, era în curs de a îndeplini un pro

9

gram imitreg de iniţălrtiri cu cititorii, prin (librării şi întreprinderi, în provincie şi la Paris; ba chiar, peste câteva zile, avionul trebuia să-il. poarte, pentru asemenea obligaţii, în Canada. Uşa biroului unde ne aflam, la editura Laffiont, **s-**a deschis de câteva ori pentru chestiuni presante de *public relations*, ewcate cu scuze ipoliitaicoase, dar ferm, de către colaboratorii patronului: prilej, pentru mine, de a medita la felul metodic – complet ignorat la noi – în care se lansează o carte. Clavell, afabil, nu-i contraria, venea în întâmpinarea solicitărilor, dar înţelegea, totuşi, să întinzie ou plăciere întorc conversaţie care n-avea ni-miic publicitar; sau să – îmi prezinte ou gratitudine pe un vechi camarad, care, invocân**du-**l într-un articol, se înduioşase de „foăltrâna lui maşină de scris”, aceea la care-şi bătuse, singurr, toată literatura. Agreab Dă impresie de simplitate, de ceea ce vechii moralişti numiseră „ega Oiite d’âme”, la acest fost muncitor care mu se zăpăcea de suteces! O impresie care, în ordinea iimană, îmi

părea simetrică, până la un punct, coi o revelaţie peisagistică pe care o avusesem de curan'd. Descoperisem, în mleaufl Parisului, o frântură de peisaj olandez, ti hniit şi precis, o zonă de calm ondonat şi tăcut, canalul Sainit-iMartin, cu ecluze prui care şlepurile treceau atingiad aproape, la câţiva centimetri, cheiul, dar fără ca aceste manevre să fie însoţite de vreun tumuilt spedtaiculos; şlepusri negri-icâoase în desate cu merinde stau cu materiale încă mai puţip prezentabile, alun ecând pe sub pasarele şi poduri – care se dădeau ila o parte, ca nişte mari jucării, după o mecanică ei ieaice şi puţin desuetă; o tarne de muncă spornică, fără retorică, aşezată dar nu mohorâtă…

10

Nu m-am sfiit, până la urmă, să-i exprim lui Clavell această satisfacţie: de a-l fi auzit vorbind despre altceva decât despre istoria agitată a premiului, de a-l fi putut ieri, fără efort, în – conversaţia noastră, de tot ceea ce ar fi fost complezenţă ifaţă de clişeele curente ale curiozităţii gazetăreşti. Clavell, care a făcut şi jurnalism, dar nu poate separa această meserie de o anumită discretă cuviinţă, taţi relatează, sufocat, despre întrebările incredibile de care a avut a se de – barasa în ultima vreme: „Ce va face cu banii câştigaţi de pe urma premiului, îi va lua vizon nevestid?" – îi chestionase cu o candidă insolenţă, revenind la atac din trei în tateiziile – o jurnalistă de la *France-Soir*. Iar altul fii (urmărise ou maşima de la D6 le până la Lons-le-Saunier, vsatul di, n Jura al scriitorului, **trezindu-**se cu dl la cimitir, la monmânitul părinţilor. O fotografie cu laureatul premiului Goncourt, înigenunchiat lângă mormântul lui taiică-său – asta, probabil, ar fi aranjat foarte bine treburile, în pagina vreunei publicaţii care se pricepe să speculeze cinic sentimentele!

Tandreţe filială există, desigur, în romanul premiat, unde eroii sărut un cuplu de bătrâni – „le pere" şi „la mere", cum îşi spun ei înşişi, unul altuia: „fiinţe simple, ascunse. şi tăcute, pe care războiul le-ta. ucis fără vâlvă şi aproape pe nebăgate de seamă". E compasiune în aceste ipagini, autonul pu **şi-**o ascunde; Clavell n-are scrupul/ui de a-şi reprima ceea ce se mimes-te „Ies bons sentiments" – pe care orâtâica i le evidenţiază adesea, cu subînţelesul gidian că nu ele fac llteriatura bună. E aici o gemerozitate a simţirii care nu-şi dă osteneală să se reţină savant, pentru

11

a fi mai neaşteptat persuasivă. Dar nu e atât vorba despre

sentimentalism, cât anali degrabă despre o **pro** Cesiune planturoasa a nairaţiunii, pentru că romancierul nu-şi propune niciodată să fie scurt (ciclul se cheamă la *grande patience*) şi materia însăşi pe care şi-a ales-o pare să tolereze pasul răbdător, fără surpriză: bătrândie cane stau, protejaţi doar de ibietele lor habitudini, oevoini-ci în faţa războiului, <di>n care nu înţeleg mai nimac – doar că a venit ca să întoarcă pe idos lumea mo! dest râniduiiită a provinciei lor.

Că n-ar fi drept să identificăm aiioi iun *părţi pris* sentimental, o arată şi ezitările meschine care se insinuează în comportarea bătrânului, egoismul lui, amestec ide copiii ăâtoaisă stângăcie şi sii-eată retragere din caftea vieţii dure. Între Paul, feciorul din**tr-**o pri căsătorie, interesat şi apucător, băcan care trafiche**a**ze cu imiâiţieniii de la Vichy, prosperând în afaceri colaboraţioniste, şi între Julien, băiatul mai tânăr, urmănit ca dezertor, (bătrânul are de făcut o opţiune, al cărei perspectivă în sperie, pe care o înidepărteazăl mereu din faţa minţii; pentru că l-ar obliga să re-i cunoască nişte adevăruri pe care mai degrabă le adoarrme, le înâbitşe în adâncul stefâletului.

Dacă e ceva mai direct autobiografic, în aceste tuaţii de viaţă – tati exiplică B. davel – asta înlumpdă în caauH lui Julieji, care, însă, rămâne aaici un personaj episodic. Ca şi acela al lui Paulî, destinul. lua ar suporta să fie rekiat, în contexifcul raportoirillor cu Rezistenţa. Ar fi sacicina laltui roman, de bună seamă. Dar autobiografică, **într-**un ailt sens, este o anume ambianţă provincială – o provincie înfee orăşel şi sat –, xvun anume adevăr pajssgistic, al păduril Lor îmbietor valurite din Ianche-Oompte, unde, chiar la începutul cărţii, bătrânii se aventurează nechibzuit *y* îndărătnic, împingându-şi singuri căruţa, **proptind-**o cu greu pe făgaşele noroioase, ca să despice şi ca să aducă pentru toasă nişrbe lemne pentru *tac*. Simbolică obstinaţie, de altfel, pentru ca îl vom vedea pe bătrân, peste doi ani, revenind în pădure, după lemne, şi îndiruntând tenace, deşi livid de spaimă, foirea viperelor care se ivesc în jur, ţâşnite dintr-un trunchi purtad: frânig**ându-**şi astfel defflinitiv resorturile, în această premonitorie, inevăzută, atingere a morţia. Ca şi eroul său sigur pe unaltele lui sănătoase şi simple, Bernard Olavel are o loialitate esenţială, aceea a meseniilor în care ai de-a face ou demnul şi cu fieruil; cum observa Airimanid. Lanoux – el „se aplică unei vieţi teare se sărâmă satt se frânge dacă airtistul trişează”. Iar termenii cu care Jean Giono îi saluta un alt roman, *L'Hercule sur la place*, conifirnia această definiţie: o carte

„solidă", „onostă"; care „nu e combinată".

Nimic nu explică mai bine acest „Goncourt" simip-tomatite: el vine să mori Oneze o nevoie de ornestitate tradiţionlală în proză, să răsplătească un gust de aliment vital, fără mari comjpiliioaţii, contrastând deonon-strativ cu subtilitatea care a început să ipară prea îndelung faza njdată, la ospăţul literelor.

Simit curios să stau ce surse 4 şi revendică, printre precursori şi contemporani: Giono, nu-i aşa? Desigur, cel din prima manieră. Pe Charles-Louâs Philipipe, de ale cărui nuvele a fost apropiat, nu-l cunoştea în cfliipa în care a început să scrie. Pentru că intreropsese şcoala la paisprezece ani, silit să mun

13

? &**

ceaşcă, trebuise să-şi facă apoi singur, mai târztfi, cultura literară. Cei care l-au impresionat mai mult, chiar de la punctul debutului, fuseseră scriitorii tradiţiei ruse, Tolstoi, Gorki. „Prin cailitatea emoţiei, prin feluj cum îşi conduce povestea, el îmi aminteşte pe marii ruşi precum Cehov", constatase, de altminteri, André Maurois, despre literatura lui Clavell. Dinbre americani, mai ales Steirubeick, ou *Oameni ţi şoareci*, deşi – ţine să adauge – atitudinea confuză a scriitorului faţă de Vietnam îl nemulţumise.

Discret – dar de loc lunecos în opinii, interlocutorul meu nu se sfieşte să-şi rostească răspicat adeziunile politice, francamente de stânga – chiar dacă nu comuniste – şi aaitirmlitanismiuil ireductibil. Despre evenimentele din mai 1368 gândeşte că erau legitime, în contextul francez, ca mamifestare antiguvernamentală: dar suspectează în ele o joacă de intelectuali nervoşi, ale căror raţiuni fundamentale nu erau revoluţionare: „În orice caz, ar fi fost prima reviottuţie făcută de oameni care se plâng că mănâncă prea mult". Cum a frecventat şi mediul studenţilor şi acela muncitoresc, în care se simte mai la largul său, nu vede posibilă o racordare mai adâncă între aspiraţiile lor: pe unii îi interesează numai problema intelectuală, pe ceilalţi, mai larg, problemele umane. Această distanţă considerabilă apare foarte net şi în fellul cum discută literatura: a avut ocazia să asiste la asemenea dezbateri, uneori punctul de pornire erau chiar adaptările televizate care se făcuseră după Scrisul său. Studenţii i se par prea prinşi de mecanica literară, lăsând să le scape tfe Sip-iraţia adevărată a conţinu bului; ceea ce devine şi mai frapant în Germania

Federală, în medii echivalente, în schimb, la confraţii înşişi, la scriitorii vest-germani, descoperă un interes mai acut

14

pentru viaţă, prezent chiar şi în ddsicuţidie mai stricte despre x> meserie, rapontuO. dintre televiziune şi roman ete!

Transpare, în toate aceste consideraţii, un respect neabătut pentru valorile umane, o repudiere a raporturilor în care banul poate falsifica oamenii. Foarte „europeneşte" sfidează mijloacele vaste – ale Americid. Id amintesc o constatare a lui Domenach care spunea că, numai fiind în America, **dându-**şi această distanţă contemplativă, a poitut realiza cu adevărat Europa, ca realitate ireductibilă de conştiinţă. Numai că americanilor de azi – crede Clavell – le pasă prea puţin să-şi reprezinte Europa, cum nu le pasă nici de „structurile civilizaţiei lor originare, aceea a indienilor. Şi îmi povesteşte o mică întâmplare cu tâlc, petrecută la un Soarbe vechi spital din Pans. Un chinurg îi arăta clădirile, ilustru istorice, din veacul al 17-lea, dar bine întreţinute, unui oaspete american, mulţumit, în genere, de ceea ce vedea, **într-**o curte interioară, pavimenitul alcătuit din nişte bulgări de piatră, lustruiţi de vreme, lăsa să se depună praful printre ei, în interstiţii. Americanul semnalează asta, ca o inc onigruiţaţe vexarută: „Da, răspunde cu mândrie frad Mzul, dar e prad! de pe cizmele lui Laennec".

În ce-ţi. periveşte, Bernard Olavel vrea să suntă gustul pulberii frammtate de istorie **într-**un pământ în care să poată sădi rădăcini, de care să se simtă aldine ataşat, îi repugnă automatizarea insipida, locuieşte mai mult la ţară, **într-**o mică fermă, an L>oir et Cher, tocmai spre a se prinde, astfel, de o lume so-bdă. Crezul lui literar se reazemă pe aceste simple certitudini; pe această nevoie a unor raporturi pline de pozitivă francheţe, între om şi între lumea pe care o supune muncii sale.

15

Nu-i aici un rousseauism lifvresc, cum **s-**ar/pute-3 crede la un examen superficial. Mai degrabă; atitudinea lui Câaval se împărtăşeşte din precedentul anonim all rândurilor nesfiirşite de vieţi care s-au consumat astfel printre unelte, deStoinăt şi umil, începând cu străbunii pe care-i vedem figuraţi în ciudate stele funerare, an epoca galic-rocniană: *un* Mansuetus – şi ce nume semnificativ pentru o civilizaţie stabilă, agrestă, hotărâtă să rabde istoriia! – un ostenitor de

aicum două milenii – figurat în piatră la muzeul de la Sa Jnt-Gemaaiin-eii-ajaye – care nu încetează să adune în jurud lui unditele şi emblemele hărniciei: în mâini un paner şi un ciocan, la dreapta foarfecele şi nvoovala, pe pământ o toporişca şi un cosor – co-sorul de care nu se desparte nici bătrlânul Duboia, rând se luptă, în pădure, cu viperele. Niciun scriitor n-ar fi putut inventa – îmi gpwie Clavell. – cuvintele înduioşătoare cu care un om simplu, întâlnit la Montoire, îşi mângâia unealta, putând vorbi un creas despre o cazma. Acesta, *Cazmaua*, este şi ţi-ul nu-vâlei pornite de aici, pe care Clavell a publicat-o în *Lettres Françaises*. Muzeul său imaginar, tezaurul marilor sale admiraţii, pare a fi un muzeu de unelite. Le urmăreşte la niveluri istorice îndepărtate, în reviis ja *Archaeologia* a apărut, de el, un articol care povestea trecutul pornind de la uneltele unei regiuni, regiunea Brie. Îmi recomandă cu entuziasm un muzeu etnografic despre încălţăminte, la Romans, din Esere, sau Muzeul Dupuy, în Masivul Central – conţinând o colecţie magnifică de obiecte pentru măsurat. Şi Clavell zâmbeşte fericit, evotoind mălsura care e împărţire, care e dreptate – începând de la bloouf primitiv de piatră pe care se despărţeau grâneile, până la

16

ustensilele moderne, îi pomenesc despre „măsură – în concepţia tot agrară, sublim agrară, a lui Brân-cuşi – da adevărul profund al lucrurilor".

Otavei, de altfel, peste diviziunile geografiei con-ţamiporane şi chiar peste raţiunile naturale, contemplă valul marilor mişcări etnografice deferlând peste harta Europei, se minundază de prezenţa căruţei cu patru roţi, căxuţa din Est, a invaziilor, a migraţiei popoarelor, în Vosges, în Jiuna – nepotrivită cu reli-eflkiil loookii şi totuşi prezentă acolo, tenace. Şi când viorbeişte astfel despre căruţă, încep să înţeleg **însem**nătatea căpătată de acest element, accentuil aproape epic pe care scriitorul i-l dăduse în *Fructele iernii*.

În această perspectivă, interesul pentru lucrurile regionale nu e regionalism. Clavell îmi face elogiul unei cărţi de Henri Pourrat pe care o iubeşte – *Histoire des gens dans les montagnes du Centre* – şi reia vorba *gens*, souturâ**nd-**o (parcă în aer, ca să mă facă să inspir savoarea ei conicreită. Ceea ce caută **într-**o astfel de scriere este credinţa extraordinară în om, cu un sens poezie adânc aii aiatiUTii, al vieţii; şi se încălzeşte, lăuidind o pagină magnifică despre învierea griului. Am

găsit! – adevărata spiţă a acestui romancier, pe care adversarii îl consideră populist, e aceea a poeţilor oare au cântat *Georgicele*, *Muncile şi Zilele*. Ramiuz, dintre moldermi, îl duce spre asta, pe Hesiidd 31 iubeşte, deşi nu se simte modelat de lucrarea lui poetică, însă a compus o *Celebrare a lemnului*, la care ţine muttt – lemnul pădurii şi au grădinii; lemnul cane – aş Continua eu – pentru he lenh vetchi era HyHe, QXV] numele materiei însăşi. Mă despart de

17

Olaveft, visând la aceste înţelesuri neaşteptate/! n dedicaţia pe care mi-o aşternuse pe exemjplarutf romanului, scrisese: „Bernand davel, cu prietenia arborelui"; şi totodată, ca o emblemă pentru reînvier unui cult diruidic, îmi desenase alături o siluetă *de*. copac fiantasmagor ic.

DAN HÂUÂLICA

PABTEA îâf TÂI

Căruţul

— J

În dimineaţa de l octombrie 1943, bătrânul Dtubois se trezi cu mult înaintea zorilor. Dormise prost. O durere surâdă îi strângea capul ca un cerc de fier care se micşorează întruna. Rămase câteva clipe cu urechea la pândă, ascultând noaptea. Niciun zgomot nu pătrundea de afară, iar vântul de vest, după ce suflase timp de trei zile, părea că se oprise iară să aducă ploaia. Bătrânul Dubois se aşează încet pe pat, se aplecă **într-**o parte şi atinse cu picioarele duşumeaua rece, în căutarea papucilor.

— Te scoli? întrebă nevasta.

— Credeam că dorim.

— Nu, sunt trează de mult. De ce te scoli aşa devreme? Nu e ziuă.

— Mă doare capul.

— Stai aici, cobor să-ţi aduc o aspirină.

— Lasă. Tot trebuie să mă scol.

Ea oftă. Bătrânul începuse să se îmbrace pe întuneric. Bătrâna întrebă:

— Eşti îngrijorat din pricina lemnelor?

— Nu-s îngrijorat din pricina lor, dar oricum am de pregătit locul. Trebuia să fac lu'

19

crul ăsta de ieri însă mi-a fost teamă /că începe ploaia şi voiam să termin nişte treburi] grabnice în grădină.

El auzi somiera scârţâind şi înţelese că sej scula şi nevastă-sa

— Nu eşti obligată să cobori chiar acum.

Ea nu răspunse şi bătrânul ieşi bâjbâind ţ uşa camerei. Pe coridor o pată albune desemna locul ferestruicii, care se deschidea în acoperiş şi al cărei contur se distingea vag. Bătrânul nu o camuflase cu hârtie neagră ca pe celelalte deschizături. Lumina o scară unde, nu era nicio lampă şi pe care ei n-o foloseau i decât când urcau la culcare. Licărirea de câteva clipe a unei luminări nu putea atrage avioanele şi apoi ferestruica nu se vedea din stradă, şi nimeni nu părea să se sinchisească prea mult de o biată locuinţă izolată în fundul unei mari grădini. De altfel, bătrânul Dubois nu dădea doi bani pe poveştile astea cu Apărarea pasivă. Şi, mă rog, ce să bombardeze avioanele la Lons-le-Saunier? Pe nemţii instalaţi an cazarma Michel şi Şcoala normală? Dar nemţi erau peste tot. În cel mai mărunt sătuc Cum ar fi putut, americanii să bombardeze totul?

Ajuns în bucătărie, bătrânul Dubois aprinse o luminare, **într-**o jumătate de oră se făcea ziuă, şi n-avea rost să aprindă lampa cu gaz. Când intră şi bătrâna, el întrebă:

— Facem focul la maşina de gătit?

— Ştiu că n-ar merita, doar pentru două căni de cafea, dar spirtul **s-**a cam terminat şi raţia pe luna asta nu mi-au dat-o.

20

— La idracu, ăştia or să ne lase să crăpăm.

— Pentru cafea ajunge să ardem câteva vrejuri de fasole.

— Ştiu, dar cu siguranţă că soba o să se strice.

— Soba asta a ta o să ne îngroape pe amâiv doi.

— E tot ce ştii să spui

— Şi e adevărat.

Bătrâna începuse să pregătească focul. Gurăţase grătarul trăgând cenuşa şi lăsând înăuntru două bucăţi de lemne pe jumătate arse. Pusese apoi jumătatea unei pagini de ziar făcută ghemotoc în faţa maşinii de gătit şi sfărâmă în mâini vrejurile uscate de care erau prinse câteva frunzuliţe.

În timp ce-şi topea pastila de aspirină **într-**o jumătate de pahar cu apă, bătrânul îi urmărea fiecare gest. Iată unde au ajuns! Să

economisească o bucăţică de ziar vechi, şi să se încălzească cu ceea ce altă dată aruncau în groapa de putregaiuri pentru bălegar. Cu siguranţă că soba şi tot ce se afla în această casă vor avea un trai mai lung ca al lor! mai cu seamă după felul cum se desfăşurau lucrurile. La şaptezeci de ani, nu mai poţi trudi din zori şi până seara hrăni**ndu-**te eu te miri ce!

Focul se auzi duduind sub crăticioara de fier, în oare cafeaua începu să sfârâie uşor

— N**-**o lăsa să clocotească, zise bătrânul.

l **–** Dar nu mă mişc. Stau lângă ea, n**-**are cum să dea în foc, ce naiba!

21

— Cu tine nu se poate vorbi.

Bătrâna stătea în faţa maşinii de gătit, cu umerii uşor aduşi şi spatele încovoiat. Avea un şal mare de lână neagră aruncat peste cămaşa de noapte albă, lungă până**-**n călcâie. Când cafeaua se înfierbântă de ajuns, ea trase crăticioara şi reaşeză rotogolul de tuci peste focul din care nu mai rămăseseră decât câteva rămurele roşii. Bătrânul se instala pe lacul său, cu spatele la fereastră, iar ea aduse pe masă două căni, două linguriţe, un cuţit şi o bucată de pâine pământie şi necrescută. Înainte de a se aşeza şi ea, bătrân**-**a întrebă:

— N**-**am putea deschide obloanele? Cred că se vede destul ca să mâncăm, mai economisim din luminare.

— Ai dreptate. Nu riscăm să punem untul alături de pâine.

Se ridică şi deschise obloanele, în timp ce nevastă-sa sufla în luminare. Zorile cam întunecoase se înălţau din spatele acoperişurilor şi arborilor din jurul Şcolii normale. Spre dreapta, colina Montâigu abia se ghicea. Cerul arăta ca o pânză cenuşie, întinsă destul de jos, de la un capăt la celălalt al pământului.

Cenuşiul mai albicios al răsăritului nu contura nicio dâră de lumină adevărată, nicio formă, chiar vagă.

Bătrânul închise fereastra, zicând:

— Vântul de vest **s-**a potolit fără să aducă un strop, dar ploaia**-**mai are timp să vină…

Nu e departe.

22

— Ştiu, o simt după junghiul din spate şi din sale.

Bătrânul începu să mănânce. Şi pe el îl încercau unghiurile, mai

ales la încheieturile mâinii, la umeri şi la glezne. Uneori, abia le mai putea îndura. Erau ca nişte înţepături îndelungi, ca nişte fire de sârmă înfipte în măduva oaselor. Nu mai pomeni de ele. Se simţea sfârşit. Ce rost avea **s-**o repete mereu?

Şi nevastă**-**sa era sfârşită. Era cu paisprezece ani mai tânără ca el, dar munca şi lipsurile o doborâseră. Îi reproşa adesea că e egoist. La urma iurmei, avea, poate, dreptate; dar dacă se plângea, dacă se revolta împotriva traiului greu pe care**-**l duceau, se **gân**dea atât la ea cât şi la el. Şi totuşi ea n**-**avea decât cincizeci şi şase de ani. La anii aceştia el era mult mai viguros. Nu cumva ea avea tendinţa de a se preocupa puţin prea mult de propria**-**i sănătate? Femeile sunt întotdeauna mai plăpânde, şi tot vorbind despre suferinţele lor, ajung să creadă ou adevărat în ele. Sigur, reumatismul, la ea, se vedea după articulaţiile deformate, după degetele sucite, pe care uneori abia le ipuitea îndoi, dar oricum, la cincizeci şi şase de ani n**-**ai dreptul să te simţi bătrân!

— Să**-**ţi mai torn puţin? întrebă ea.

— Nu. E cumplit de proastă. Chiar n**-**ai pus decât orz?

— Bineînţeles, n**-**am luat încă nimic pe ºC tombrie.

23

— Ăştia or să ne lase să crăpăm, să ştii.

El împinse către mijlocul mesei plinea rămasă.

— Când mă gândesc la pâinea pe care o făceam eu altă dată!

— Nu e zi în care să nu mi-o spui şi **răs**pui, şi asta nu… El o întrerupse:

— Da. O spun şi răspun cât îmi place.

Să faci vreme de patruzeci de ani pâine pentru care lumea venea de la mai mult de zece kilometri, şi să te pomeneşti la vârsta pe care o am eu, că eşti obligat să mănânci macazul ăsta, ei bine, eu nu…

Un acces de buse îl întrerupse. Stătu o clipă aplecat înainte, cu o mână apăsând**-**şi pieptul, apoi, ridicând**-**se să scuipe în foc, zise cu vocea încă strangulată:

— Să te istoveşti o viaţă ca să ajungi aici…

— Nu eşti singurul. Iar cei care n**-**au grădină sunt şi mai de plâns decât noi.

— Grădina, asta nu-i o treabă pe care o faci bătând din palme.

El îşi goli ceaşca pe care bătrâna o puse **într-**a sa împreună cu linguriţele. Se ridicară amândoi.

În timp ce mâncaiu, lumina zilei intrase în odaie şi acum semăna cu o apă tulbure care scălda totul, smulgând cu greu din întuneric maşina de gătit din fontă neagră cu margini de aramă, scara de lemn ducând spre etaj şi dulăpiorul pătrat cu patiui sertare mari, suprapuse.

24

— Ai nevoie de mine la curăţatul locului?

Întrebă bătrâna.

— Nu. Mă descurc singur. Sper însă că picaud n-o să ne dea un bon fals.

— Ţi-a făgăduit doar.

Bătrânul schiţă un gest de oboseală:

— Făgăduielile din zilele noastre! Dacă ar mai trăi bătrânul Picaud, ei da, el şi-ar adu ce aminte că i-am fost unul dintre cei mai serioşi clienţi, când aveam brutăria, dar lui fiu-său puţin u pasă. Preferă să-şi vândă lemnele la cei care pot să-i dea în schimb tutun sau vin.

— Fiindcă veni vorba de tutun, în dim.

’neaţa asta mă duc să iau raţia pe prima de cadă.

Bătrânu-l ieşi bombănind că de trei zile nu mai avea ce fuma.

2 – După ce deschise uşa unui mare şopron situat în fundul grădinii, bătrânul Dubois întoarse capul voind să vadă dacă nevastă-sa nu ieşise după el. Înconjură apoi masa de tâmplărie şi împinse oblonul unei ferestruici făcute în scopul de a trebălui liniştit pe vreme ploioasă. Se reîntoarse la uşă, mai aruncă o privire în direcţia casei, aduse un scăunel de grădină pe care-l aşează între masă şi fereastră şi, iurcând pe ci, luă o cutie de biscuiţi aflată pe un raft deasupra ferestrei.

25

Erau acolo tot felul de cutii aliniate, în care el îşi ţinea buloanele, cârligele, şuruburile şi cuiele de care n-avea absolută trebuinţă. Coborî de pe scaun şi şterse ou mâna o pânză de păianjen prinsă de cutia pe care o deschise ţi**nând-**o strâns la piept. Cutia conţinea patru pachete de tutun cenuşiu, mai multe cărticele de foiţă de ţigară, fitiluri pentru brichetă, vreo trei tubuleţe de piatră şi o altă cutiuţă din carton albastru. Bătrânul scoase capacul acesteia din urmă şi o îndreptă spre lumină, cercetâ**ndu-**i conţinutul. Mai rămăseseră vreo cincizeci de mucuri. Luă trei din ele, le puse pe colţul mesei şi rândui totul la loc. După ce duse scaunul la loc, veni şi se aşează cu faţa spre intrare, lângă un stâlp care susţinea şarpanta. De aici, din penumbră, putea

supraveghea aleea şi casa. Desfăcu mucurile cu mare băgare de seamă ca, să nu piardă nicio firimitură de tutun şi-şi răsuci o ţigară subţire, dar destul de dreapta, pe care începu **s-**o fumeze pe îndelete, savurând fiecare fum. Aproape imediat, i se păru că durerea de cap se mai dusese.

Lăsă ţigara să se stingă de două ori, pentru plăcerea de a aştepta puţin înainte de a o reaprinde. Se gândea la tutunul pe care izbutise să**-**l economisească. Era o rezervă bunicică. Dacă nevastă**-**sa o descoperea, cu siguranţă i**-**ar fi propus să-şi micşoreze raţia, schimbând un pachet pe ouă sau pe unt. Era însă liniştit, ea nu-i putea descoperi ascunzătoarea. Nu cotrobăise niciodată prin ungherul acela, unde n**-**avea ce căuta. Acesta era domeniul lui. Când Julien stătea acasă, venea uneori să**-**şi repare bicicleta, acum însă el era departe, iar bicicleta, atârnată în pod, n**-**o mai folosea nimeni. Cauciucurile erau încă bune, şi bătrânul ştia pe unii care ar fi dat multe raţii de tutun pentru o simplă cameră de bicicletă. Deseori se gândise la acest lucru, dar n**-**avea dreptul să se atingă de bicicleta fiului său.

Ca să evite certurile, atât bătrâna cât şi el se străduiau să vorbească cât mai puţin despre băiat.

În dimineaţa aceasta bătrânul se gândea la el din pricina schimbului care **s-**ar fi putut face între tutun şi cauciucurile bicicletei, acum nefolosită de nimeni. Se gândea la lucrul acesta, dar gândurile nu-i alergau mai departe. Avea de altfel alte griji, în primul rând povestea cu lemnele. Să ajungi în octombrie şi să-ţi aştepţi lemnele pentru iarnă, iată într-adevăr o situaţie care întrecea închipuirea oricărui om cu judecată, înaintea războiului, nu era iarnă în care ei să nu aibă rezerve pentru încă un an. Proviziile strânse" i**-**au ajutat să reziste până acum fără să se lipsească prea mult de foc, de data aceasta însă, lemnele abia de ajungeau pentru o lună, sau poate două, dacă iarna nu **s-**o dovedi prea timpurie.

Bătrânul privea butucii din stânga să tăiaţi pe lungimea sobei şi stivuiţi lângă peretele şopronului, făcut din scânduri cu rosturi între ele. Două grămezi. Două grămezi în ce

pute şi care nu av-au nici măcar înălţimea unui om. Pe vremuri, când grămezile ajungeau ia nivelul acesta, alături de ele se aflau altele, aşezate pe şase rânduri şi ridicâ**ndu-**se la peste doi metri.

Şi pădurarul ăsta, care îi făgăduise să aducă lemnele în august!

Două luni de întârziere. Iar el va trebui să le taie cu ferăstrăul şi să le spargă! Şi **s-**ar putea să fie lemn chiar din anul aceasta, musunid de sevă o să ajungă să se strice şi soba!

Începând cu luna august, problema lemnelor era grija de bază a bătrânului. Nu discuta despre ea, dar era o preocupare continuă, care**-**i stătea în gât, ori de câte ori avea puţin răgaz să se odihnească.

Şi când te gândeşti că şopronul ăsta îl construise în 1912! îşi amintea foarte bine. Angajase patru oameni ca să**-**l ajute. Oameni vânjoşi ca şi el. În două luni îl şi terminaseră! în ceea ce**-**l priveşte, el nu lucra la şopron decât după**-**amiaza, când isprăvea cu munca de brutar pe care**-**o începea la unsprezece seara. Asta însemna totuşi că muncea optsprezece ore pe zi. Patru ore de somn, doeuă pentru mese, şi cercul era închis. Zdrobit? Avea şi de ce să fie zdrobit. Să duci o astfel de viaţă şi să mai treci şi prin patru ani **dintr-**un alt război, ca până la urmă să te trezeşti visând la un braţ de lemne şi număr**ându-**ţi mucurile de ţigară!

Dumnezeule, oamenii nu mai aveau conştiinţă, nu mai aveau memorie decât pentru tot ce e rău! Şopronul fusese construit numai pen

tru lemne. Lemne pentru cuptor, bineînţeles, deoarece pe vremea aceea el nu cocea decât la foc de lemne. Iar pentru pădurar asta însemna câteva căruţe pe fiecare lună. Era un păidurar cinstit, aşa cum bătrânul Dubois era un brutar cinstit, între ei doi n**-**a intervenit niciodată nici cea mai mică ceartă. Au trecut astfel aproape patruzeci de ani şi, prin forţa împrejurărilor, au devenit prieteni. Cât despre fecioru**-**sau, bătrânul îl ştia încă de când nu era mai înalt ca roata primului camion al tatălui său. Dar parcă el îşi amintea de toate acestea? Nici gând. Profitul. Nimic altceva decât profitul. Trocul. Comerţul la negru, în sfârşit, ce să mai vorbim, viciul macină totul. Egoismul nu mai sfârşea să asmuţă oamenii câinii împotriva altora pentru o bucată de murdărie ca asta, pe care cutezau **s-**o numească pâine!

Bătrânul Dubois ofta din când în când. Bombănea, începea gesturi la care renunţa, ridica din umeri şi se strâmba cu dispreţ. Ori de dte ori se gândea la vremea de altă dată şi vedea ce trebuise să îndure de la începutul acestui război, nu se mai putea stăpâni: totdeauna sfârşea prin a fi cuprins de mânie. O furie cumplită pe care

nimic, niciodată, n-o putea domoli. Mânia zăcea în el. Trebuia să şi-o înăbuşe şi să şi-o păstreze aşa, oricând gata să izbucnească, să-i strângă stomacul, ca o durere, ale cărei efecte nu puteau fi diminuate cu niciun medicament.

Deoarece mai trecuse printr-un război, se temea de el. Se temea ca toată lumea, dar niciodată nu şi-l închipuise aşa. Războiul ei prezent pretutindeni, fără să-l vezi cu ad & vărat. Nu omora cum omorâse cel din „91< – 918, îţi distrugea existenţa, te afunda într-un soi de noapte, care pe zi ce trece de venea şi mai neagră. Fiecare săptămână, fie care zi aducea lotul ei de noutăţi, din care nu pricepeai mare lucru, dar care nu era f niciodată veşti bune.

Se petreceau lucruri despre care nici mă car nu îndrăzneai să vorbeşti, şi bătrânul Du: bois reţinuse câteva întâmplări care-l duruseri mult, dar pe care se ferea să şi le amintească.

Adesea nevastă-sa îl învinuia de egoism? se mira văzându-v-l preocupat (îndeosebi de ceea ce ea cuteza încă să numească bunăstarea lui: hrana, tutunul, vinul, căldura, nopţi nu prea agitate şi o grădină îngrijită. El nu-i răspundea. O lăsa să vorbească, dar răul zăcea în el.

Dispariţia fiului nu-l lăsase indiferent, însă privea lucrul acesta altfel decât bătrâna. Şi apoi, la urma urmei, era adevărat că se gândea la grădină, la iepuri şi la toate celelalte. Dar, ce vrei, aşa era viaţa! N-aveai voie să te laşi să crăpi, pentru că…

Gândurile i se opriră brusc. Prin spatele merişorului săd it în colţul casei, tocmai trecuse o siluetă neagră. Bătrânul îşi terminase de mult ţigara, dar degetele mai „strângeau încă mucul umed şi subţire, care se stinsese de la sine. îl scutură de cenuşa, apoi, răsucindu-i foiţa ca să nu se piardă restul de tu

30

tun, scoase din buzunarul şorţului o cutiuţă de metal alb, lustruit de atâta frecare, şi îl puse în ea Pe alee, în faţa porţii principale, larg deschisă, venea bătrâna. El se îndreptă spre colţul stâng al şopronului şi începu să adune ceapa răsfirată jos, peste o prelată veche. Când bătrâna intră, el întoarse capul şi întrebă:

— Gata? Pleci?

— Da, Dacă nu vreau să stau prea mult la coadă, trebuie să fiu acolo înainte de deschidere.

El înaintase până în prag, ajungând la doi paşi de nevastă. Ea

mai făcu un pas, şovăi o clipă, apoi îşi încruntă sprâncenele şi zise;

— Credeam că nu mai ai tutun.

— Nu, nu mai am de loc.

— Totuşi, ai fumat

— Ei bine, *da*, şi ce-i cu asta? Am fumat un mucsor de ţigară pe care l-am găsit pe masa de tâmplărie… Na, uită-te şi vezi dacă mai am tutun!

Se mâniase. Şi în timp ce-şi scotea din buzunar cutiuţa de metal, mâinile îi tremurau. O deschise şi i-o întinse nevestei.

— Uite, convinge-te cu ochii tăi, dacă trebuie să controlezi totul.

Bătrâna dădu din cap şi oftă:

— Bietul meu Gaston. Cum te enervezi din orice. N-am zis nimic rău. Simt doar că ai fumat şi atâta tot. Dacă mai ai tutun, cu atât mai bine pentru tine.

— Nu, nu mai am de loc. Eşti mulţumită?

Bătrâna se şi întorsese şi se îndepărta, mică de tot, aproape chircită în veşmintele ei de culoare închisă şi cu pălăria neagră cu borul rupt care îi acoperea ceafa.

Bătrânul rămase singur cu mânia lui, al cărei gust amar lăsat în gură îl altera pe cel al tutunului.

Rămas singur în şopron, bătrânul se apuci iarăşi de treabă. Termină cu adunatul cepef pe care o puse în trei târne mari de nuiel şi o urcă în pod. Nu era o muncă uşoara După fiecare drum, se oprea un timp ca săreia suflul, privind grădina ruginită sub ce rul cenuşiu la al treilea drum, fu nevoţ să se oprească în mijlocul scării, cu genul chii proptiţi de o treaptă încleştâ**ndu-**se e o mână de stâlpul din lemn, îşi rezemă celălalt stâlp partea din faţă a târnei sprijinită de umăr Greutatea era gata să-l trag în jos. Simţi că-i vine să tuşească şi facăul mare efort ca să se abţină.

— Ei, asta-i bună! gemu el… Asta face exact douăzeci de kilograme. Când te gândeşti că urcam sacii cu făină în hambar… treizeci până la patruzeci de saci unul după altul. Ce ajunge omul.

Aşteptă, pândi**ndu**-şi bătăile inimii şi urmărind punctele luminoase care tremurau ra nişte mulsculiţe de foc prinse sub pleoapele-i strânse După om timp, simţi un cârcel în braţul drept şi în mâna încleştată pe târna gata să-i scape încet, cruţâ**ndu-**şi puterile, îşi reluă urcuşul. Ajuns sus, izbuti cu greu să pună târna fără **s-**o

trânte-ască pe podeaua care se clătina când termină, se prăbuşi pe un cufăr mare şi negru şi-şi scoase şapca din cap. Simţi cum aerul îi îngheaţă brusc sudoarea de pe capul chel şi se şterse iute cu batisia, pe care şi-o trecu apoi peste marginea interioară a şepcii. Spatele i se umezise de asemenea şi mâinile îi tremurau înţelese că valul acesta de transpiraţie se datora mai degrabă spaimei prin care trecuse crezând că o să cadă, decât efortului pe care-l făcuse Un **su**râs neplăcut îi schimonosi faţa, subţii**ndu-**i buzele strânse peste gingiile fără dinţi Mustaţa albă, îngălbenită în parte de nicotină, coborî pentru o clipă înspie bărbia proeminentă, punctată de peri cenuşii Doar doi metri până la pământ, şi lui îi fusese frică să nu cadă! Şi când te gândeşti că altă dată, când ieşea de la Joirwille, se arunca de la un trapez la altul pe terenul de sport acoperit doar cu un strat subţire de rumeguş Vederea i se înceţoşa iarăşi, dar de data aceasta nu mai simţea nici oboseală, nici teamă ia pe timpuri, când sărea de pe pod în apa rece ca gheaţa a râului Am, trase în piept o cantitate zdravănă de aer şi se ridică aproape brusc. Genunchiul îi pocni ca o crenguţă ruptă. Hoitul ăsta, Dumnezeule, poate fi îmblânzit!

E aproape ca un animal încăpăţânat, trebuie să ştii când să-i arăţi biciul! Să-l faci să uite hainul, ţi**nându-**l în frâu! Se plecă spre o târnă şi luă în pumni o ceapă mare. Degetul gros, plin de crăpături, îndepărtă foile roşietice, pe jumătate uscate. Le numără, erau patru. larr va fi grea şi ameninţa să sosească mai repede decât era de dorit. Constatarea aceasta îl di cu gândul la lemnele pe care le aştepta. Va trebui să le taie şi să le spargă destul de iute) ca să aibă timp, dacă nu să se usuce, barea să se zvânte puţin de apă.

Înainte de război, aducea ferestrăul cu motor, acum însă nu-l puteau folosi decât cei care izbuteau **să-**şi procure benzina. Va trebui deci să facă totul cu braţele, ocupân**du-**se în acelaşi timp şi de grădină, unde însămânţatul trebuia terminat înainte de sosirea iernii.

Bătrânul Dubois aruncă ceapa în târnă şi coborî scara Mai avea de aranjat o grămadă de lădiţe goale, ale căror scâniduri erau bune de aprins focul, şi câteva pachete cu vrejuri de fasole, de care se mai putea folosi încă unul sau două anotimpuri. El îi comandase lui **Pi**caud şi vrejuri de mazăre şi de fasole, dar parcă te poţi bizui pe băiatul ăsta?

În mai multe rânduări îşi întrerupse treaba ducâedu-se până la capătul drumului dinspre stradă, situat între gardul negru al grădinii sale şi zidul care împrejmuia parcul Şcolii normale. Aci privea atent

strada şi trăgea cu urechea. Nu. nu era camionul pădurarului, ci maşini germane care manevrau în curtea şcoli? Bineînţeles, Pioaud era în întârziere în întâj ziere cu două luni, şi, în ciuda făgăduielii că va veni în dimineaţa aceasta…

Bătrânul înainta spre şopron, dar se opri în capătul aleii. Nevastă-sa se înapoia. Abia dacă – avusese timp să facă drumul dus şi încitors Ajunsese aşadar prima? Sau poate că nu era tutun?…

I se păru că ea mergea mai repede ca de obicei. Să fi uitat cartelele? Bătrânul vru să se întoarcă la munca lui, dar se gândi că nevastă-sa îl văzuse. O lăsă să mai facă câţiva paşi, apoi porni în întâmpinarea ei.

Pe măsură ce se apropiau unul de celălalt, bătrânul îi deslușea mai bine obrazul ascuns sub borul pălăriei. Faţa ei părea aspră, încordată ca în zilele când educea veşti proaste, în dreptul casei, în loc să vină spre el, coti spre dreapta şi înainta pe aleea îngustă care ducea spre pragul scării. Bătrânul grăbi pasul, o luă şi el pe aleea îngustă şi atinse ou piciorul prima treaptă de piatră, în clipa în care **nevastă-**sa tocmai intra în bucătărie.

— Ei, întrebă el, ce **s-**a întâmplat?

Ea se întoarse pe prag şi zise:

— Poţi să vii înăuntru, da?

După tonul întrebării, bătrânul pricepu că cela era în neregulă şi că el era vinovatul. Urcă domol scara, îşi lăsă saboţii în prag şi intră.

Nevastă-sa se aşezase pe treapta a doua a scării interioare cu coatele sprijinite pe genunchi, cu trupul îndoit şi cu capul plecat. Nici măcar nu-şi scosese pălăria După mişcarea umerilor, el înţelesese că gâfâia, şi rămase pe loc, fără o vorbă, timp de câteva minute. Nu

auzea decât şuierul propriei respiraţii. Se uita la nevastă şi n-avea curajul să deschidă gura. Abia când ea îşi îndreptă uşor şalele ca să-şi apese pieptul cu palma desfăcută, el întrebă:

— Ce ai?… Nu te simţi bine?

Bătrâna ridică încet ochii spre el. Faţa îi era răvăşită. Bărbia îi tremura. Ochii îi erau mai mult cenuşii decât albaştri şi aveau o privire plină de mustrări. Bătrânul avu impresia că mânia era singurul lucru care o împiedică să nu plângă. Bălăbăni**ndu**-şi mâinile, stingherit de propriu-i trup, el înainta un pas şi zise cu un glas nesigur.

— Ei bine, ce e? Vorbeşte… Am, cred, dreptul să ştiu şi eu!

Un zâmbet dureros adânci cutele bătrânei, de o parte şi de cealaltă a gurii. Buzele i se mişcară de mai multe ori înainte de a se hotărî să spună:

— Lasă-mă să-mi revin Şi apoi, tu de fiecare dată te manifest! altfel.

Bătrânul ridică braţele, **lăsându-**le apoi să-i cadă, cu palmele desfăcute, peste sorţ.

— Asta era, începi să te iei de mine… Sigur că da…

Ea îl întrerupse:

— Vezi, nici nu ştii despre ce e vorba şi te şi enervezi

Abţi**nându-**se să nu strige, el zise:

— Nu mă enervez de loc Dar mărturiseşte că, oricum, eşti o caraghioasă. Vii acasă, nu ştiu ce e cu tine, şi uite că-mi cauţi nod în papură.

— Nod în papură…

Era zdruncinată, incapabilă să continue. Trupul păru să i se chircească iarăşi, apoi, ca şi cum dintr-odată şi-ar fi revenit în fire, se ridică, îşi scoase pălăria şi, cu o mişcare nervoasă, trase cu mâna elasticul care se prinsese **într-**o spelcă a cocului.

— Tutunul, spuse ea, du-te şi ia-ţi-l dacă vrei!

Îşi puse pălăria pe măciulia de lemn a scării şi începu să-şi descheie jacheta de lână. Bătrânul se pregătea **s-**o întrebe, dar ea continuă:

— Ah, ţi-era ruşine să ieşi în oraş pentru că se zice că Julien **s-**a dus la de Gaulle. Ei bine, acum poţi să ieşi… Ruşinea e spălată.

Apăsase pe ultimele cuvinte, cu privirea aţintită asupra bătrânului, care simţi că i se pune un nod în gât.

— Ce naiba ai mai născocit? îngăiimă el.

Fraza aceasta chiar că nu mai era o întrebare, dar cum îşi termină vorba, el înţelese că, oricum, spusese prea mult.

— Născocesc, da?… Născocesc… strigă ea

Va să zică eu născocesc! Ei bine, du-te până la chioşcul de tutun. Şi întreabăpe oamenii de la coadă dacă eu născocesc. Iar dacă îndrăzneşti să rămâi cu ei să-ţi aştepţi rândul la tutun, atunci înseamnă că într-adevăr patima fumatului îţi ţine loc de amor propriu.

Această ieşire din fire stârni furia bătrânului întrucât nevastă-sa se apropiase ide fereastră, înainta şi el şi lovi în masă cu palma sa uscată.

37

— M-ar fi mirat, strigă el, să nu te văd mustrându-mă imediat, pentru singura plăj cere pe care o am. M-ar fi…!

— Taci odată. Nu glumesc!

Ca întotdeauna când îl cuprindea mânia, bătrânul începu să tușească. Aproape sufocat de flegma din gât, cu ochii plini de lacrimi! îi trebui o bună bucată de timp ca să-și recapete respirația. Bătrâna îi aduse din cămăruțe de sub scară un pahar de apă pe care el îl bău încet, așezat pe scaun, cu un cot se jinit de masă. Nu-și provocase el accesul tuse, dar simțea că tușea izbucnise la tira ca să-i vină în ajutor. Când se simți în stare s-o asculte, zise:

— Asta-i. Ne mâniem, în loc să vorbii calm, și ne facem singuri rău.

Privind pe sub cozorocul cenușiu al șepciil își cerceta nevasta care stătea în picioarel între masă și mașina de gătit. f

— Mai vrei un pahar? întrebă ea…

— Nu… Mi-a trecut.

El știa bine că această pauză nu putea stăvili furia nevestei. Cel puțin, o să-i spună ce avea pe suflet. Totuși, după ce câștigase timp, după acest moment de liniște… își încorda auzul… Nu, nu erau zgomote de camion. Doamne, de ar veni Picaud în clipa aceasta…

Se căzni să-și imprime un ritm mai normal de respirație.

— Chestiile astea mă omoară, îngăimă el.

Nevastă-sa își trase un scaun și se așeza și ea.

38

Și mie îmi fac rău emoțiile. Iar palma pe care am primit-o adineauri de față cu peste douăzeci de persoane, îți jur că mi-a făcut și mai rău!

Cu un glas pe care l-ar fi vrut mai sigur, dar care cu greu reușea să-i smulgă cuvintele de pe buze, bătrârml întrebă:

— Ei, hai spune ce ai de spus și să sfârșim odată.

— Să sfârșim? Așa crezi tu. Nenorocirile n-or să sfârșească decât odată cu războiul…

sau odată cu noi.

Ea șovăise până rostise ultimele cuvinte, și bătrânul rămase mirat, în vocea, ca și în înțelesul frazei sale era ceva care-l neliniștea fără voie. Ea nu obișnuia să vorbească ușor despre moarte. Dimpotrivă. Când se întâmpla ca bătrânul să spună, de exemplu, „mai bine în

groapă decât **într-**o lume ca asta", ea era cea care îl certa.

— Poate că nu mai am în' Ult, zise el. Niciodată nu m**-**am simţit mai sleit de puteri ca acum.

De data aceasta, bătrâna părea că ezită, că renunţă la mustrările pe care voia să i le facă, ca şi cum **s-**ar fi temut să n**-**o apuce iarăşi furia. Bătrânul era curios să ştie ce se întâmplase şi totuşi, pentru o clipă, nădăjdui că o să se resemneze şi o să tacă.

— Când mă gândesc, sfârşi ca prin a spune, când mă gândesc la scena pe care mi-ai făc**ut-**o în ziua când au venit jandarmii.

El vru **s-**o întrerupă, dar ea ridică glasul şi continuă:

39

care i**-**o faci ori de câte ori vin.

n care ne întreabă mereu… Ea rânji şi spuse: Acum **s-**ar putea **să-**ţi să strige

— Ceea ce nu-l facă. Şi să vândă în Darnand.

Îndrugi acolo.

fiu**-**tău1 să fotograf

3 A**-**3»

…– i două

40

şi abia după un lung timp de tăcere izbuti să închege:

Şi ştie măcar cineva ce înseamnă cuvântul miliţie?

— Dacă tu nu ştii, eşti cu siguranţă singurul. Pentru că faci totul ca să trăieşti în afara războiului, în afara lumii.

— Nu trăiesc ca un urs, cu toate că tu îmi repeţi lucrurile astea de dimineaţa până seara, dar nu vreau să mă amestec în politică. Tot ce ştiu e că miliţia este… ceva ce aparţine guvernului iar eu, la şaptezeci de ani, n**-**am ieşit niciodată din litera legii.

Acum ea voia **să-**l întrerupă, dar el ridică glasul voind să**-**şi termine ideea.

— Ce face băiatul meu, nu-i treaba mea.

Are peste patruzeci de ani şi este un om îi ber. Cât despre tine, m**-**am săturat să**-**mi tot spui că nu e fiul tău.

— Niciodată nu m-am simţit mai fericită ca astăzi.

Fraza aceasta, aruncată ca o săgeată, îl uimi pe bătrân. Urmă o scurtă tăcere, apoi, amândoi strigară în acelaşi timp:

El: – Mai bine te**-**ai întreba ce **s-**a întâmplat cu Julien de când îl

caută jandarmii.

Ea: – Prefer să mor de amărăciune neştiind dacă Julien mai trăieşte, decât să mor de ruşine.

Bătrânul tăcuse primul, deoarece ea ţipase mai tare decât el, ridicân**du-**se dintr-odată, cu faţa plecată, cu respiraţia tăiată şi cu

41

mâinile tremurând. Ea se opri totuşi în mijlocul frazei. Uşa rămăsese întredeschisă şi cineva strigase din pragul scării. Bătrânul se ridică, în timp ce nevastă**-**sa înainta spre uşă. Când ea ieşi, bătrânul recunoscu vocea tânărului Picaud care întreba:

— Ei, vrei lemnele astea sau le duc înapoi în pădure?

Bătrânul îşi dădu seama că discuţia aceasta îl istovise, îşi văzu soţia dispărând pe treptele intrării, şi, înainte de a o urma, rămase o clipă pe loc, sprijinit cu o mină de pervazul uşii, pentru că simţea din nou aproape aceeaşi ameţeală, pe care o avusese când urcase în pod.

Tânărul Picaud era un vlăjgan înalt, roşcovan la faţă şi cu capul presărat cu fire de păr cenuşiu, tăiate scurt. Duhnea puternic a vin, a pipă, şi a transpiraţie, având mirosul pe **care-**l răspândesc în tot locul tăietorii de lemne şi cei ce**-**şi petrec cea mai mare parte a vieţii în fabricile de cherestea. Bătrânul îi strânse mâna mare şi aspra, pe care el i**-**o întinsese.

— Bătrânii sunt ca îndrăgostiţii, se ceartă din te miri ce, zise pădurarul”. *

Bătrânul se strădui să zâmbească.

— Unde ai lăsat camionul? întrebă el.

— În stradă

— Trebuia să intri direct. Cunoşti drumul

42

— Anul acesta nu se poate. Sunt cu camio nul cel mare, abia am avea loc de trecere, şi risc să mă împotmolesc.

Bătrânul nu izbutea să priceapă. Era încă sub impresia certei. Văzând că întârzie cu răspunsul, pădurarul explică cu vocea sa bolovănoasă:

— Nu mai am benzină. Şi sunt cu camionul cel mare care merge cu gazogen.

Bătrânul ridică şapca şi-şi petrecu mâna peste frunte.

— Ei, asta**-**i bună! Va trebui să car două grămezi de lemne tocmai până acolo, aşa, cu căruţul.

Picaud părea că şovăie între râs şi altceva neclar, care-l făcea să-şi întindă puţin colţurile gurii. Dar, neîndoios, pentru că avea o fire de om hâtru, el îşi puse laba mare pe umărul bătrânului, faţă de care era mai înalt cu două capete, şi, izbucnind **într-**un râs sănătos, îi spuse:

— Atunci, aţi avut noroc că nu v-am adus totul. O să vă fie mai uşor.

De data aceasta interveni bătrâna:

— N-ai adus totul? Ce tot spui?

— Măicuţă, lemnele sunt ca toate celelalte, facem şi noi ce se poate. V-am adus şase steri, şi asta, aşa, pentru că-mi sunteţi prieteni.

— Îţi baţi joc de mine, strigă bătrânul.

— Gata, zise pădurarul, trebuie să descarc, mai am de dus şi la alţi clienţi.

El se îndepărtă pe alee mărind pasul. Bătrânul Dubois şi nevasta îl urmară. Bătrânul

se vaită, dar celălalt, calm, se încăpăţâna **să-**i

repete:

— Imposibil. Nu pot să vă dau mai mult.

Dar cu cărbunii pe care-i primiţi, ar trebui să vă ajungă.

— Cărbunii nu-i putem arde, zise bătrânul.

Maşina noastră de gătit nu e făcută pentru cărbuni, şi e prea veche ca să mai fie transformată… Fir-ar să fie de sărăcie, dacă nici să te încălzeşti nu poţi, înseamnă *că* **s-**a sfâr

sit cu totul.

Când ajunseră în stradă, bătrânul, care nu era obişnuit să meargă aşa de repede, era prea!

obosit ca să mai poată vorbi. Se sprijini cu

spatele de gardul grădinii şi-şi şterse chelia

cu batista, uitân**du-**se cu jind la camionulf uriaş încărcat cu lemne. Pădurarul şi ajutorul

său se şi apucaseră se arunce lemnele rotun-l

de pe trotuar. Bătrânul privea cum cade fie-l care butuc. Nu ştia ce să mai zică îi era răul

Asta era tot. i

Când isprăviră cu descărcatul, bătrânul ară-l la cu mâna lemnele rămase în camion şi **în**.

treabă:

— Adevărat, nu poţi să-mi mai laşi nici obucată în plois?

Omul scoase din buzunar o băşică de porc şi, după ce-şi umplu cu tutun o pipă scurtă şi groasă, zise:

— Nu. Imposibil.

N-avea rost să mai insiste. Bătrânul lăsă ochii în jos şi urmări mişcările omului care-şi strângea punguţa. Pădurarul îi observase cu siguranţă privirea, îi întinse tutunul, zicând:

44

— Dacă vreţi să vă faceţi una.

Bătrânul luă punguţa, îşi scoase din buzunar cutiuţa pe care o deschise ca să-şi ia cărticica cu foiţe.

— Vezi, nu te refuz. Tocmai mi-am terminat raţia.

— Luaţi-vă pentru toată ziua. Bătrânul şovăia.

— Hai, luaţi, am un amic vameş care-mi aduce din Elveţia.

Intrară în casă, unde bătrâna număra banii pentru lemne, timp în care cei trei bărbaţi sorbiră câte un pahar de vin.

Bătrânul nu mai putea cere un surplus de lemne de la acest bărbat care tocmai îi oferise tutun. Totuşi, fără să se plângă cu adevărat, dar tu un glas care-i tremura puţin, începu să povestească despre timpurile când pădurarii veneau şi se văicăreau pe lângă brutari pentru a-i convinge să le cumpere lemnele…

— N& în cumpărat niciodată un butuc de la altul, afară de tatăl tău, încheie el. Niciodată.

— Ascultaţi! zise Picaud, vă fac o propunere. Am două tăieri mai sus de Pannessieres, unde legăturile de craci nu-s încă făcute. Şi nu-s rămurele, ştiţi, strat crăci serioase. Dacă vreţi să urcaţi până acolo, puteţi lua ce vă place.

Bătrânul se întoarse spre nevastă-sa, care stătea în picioare, sprijinită de bara de aramă a maşinii de gătit. Se privir? o clipă, apoi ea întrebă:

45

— În ce loc zici că se află?

Pădurarul le dădu explicaţii, desenând pe muşama cu vârful degetului său gros plin de cicatrice şi a cănui unghie semăna cu o unealtă din material cornos, neşlefuită. Dacă o luau pe scurtătură, locul nu era prea departe. Cel mult cinci sau şase kilometri, însă, bineînţeles, coasta era destul de abruptă.

— Şi dumneata nu ne-ai putea coborî le gâturile? întrebă

bătrâna.

— Nu, asta nu pot. La coborâre am tot deauna camioanele încărcate… dar fiul durneavoastră, băcanul, are destule camioane care uneori cred că trec prin apropiere.

Bătrânul îşi plecă ochii. Se lăsase tăcere. Omul îşi goli paharul şi se ridică.

— Dumneavoastră veţi hotărî, spuse el.

Însoţitorul se îndepărtă spre uşă şi Picaud se pregătea să plece şi el, când bătrâna întrebă:

— Cu căruţul cu patru roţi se poate urca până acolo?

Vlăjganul îi învălui pe bătrâni cu o privire care părea că le măsoară puterea.

— Sigur că se poate, dar dacă n-aveţi pe nimeni care să vă ajute la urcat…

Se opri o clipă, apoi, reluând fraza, spuse cu un glas mai sigur:

— La înapoiere, eu n-am încărcătură. iDiseară, dacă nu mai aveţi nevoie de căruţ, îl putem urca în camion, şi, în trecere, îl las pe locul tăierii.

Mai discutară un timp, în legătură cu stabilirea exactă a locului şi cu eventualul risc de a li se fura căruţul.

46

Bătrânul era cam speriat la gândul unei astfel de întreprinderi şi a unui astfel de drum, dar ceea ce-l înfricoşa mai tare era plecarea celor doi bărbaţi. Când intraseră în casă, ei aduseseră cu sine şi felul lor de trai, cu care umpluseră toată această primă parte a dimineţii, iar bătrânul simţea că, odată plecaţi, tot ce ţinuse de viaţa lor va dispărea brusc, lăsând în urmă un mare gol. Din când în când. trăgea câte o ocheadă spre nevastă, tot încercând să prelungească discuţia. Totuşi, pădurarul trebuia să-şi livreze restul de lemne. Le-o spuse mai multe onţ în timp ce se apropia de uşă.

— Iar dumneavoastră, adăugă el, mai aveţi de lucru şi cu căratul lemnelor în curte. Dacă vreţi să iau căruţul diseară, daţi-i zor.

Le mai spuse o dată că le va lăsa căruţul lângă baraca tăietorilor de lemne şi că nu i se va întâmpla absolut nimic. Le indică de asemenea locul unde se afla cheia barăcii şi adăugă:

— Dacă doriţi să dormiţi acolo, n-o să aveţi un confort modern, dar poate că o să vă prin dă bine

Pe măsură ce acesta se îndepărta mergând în urma însoţitorului

său, bătrânul îl petrecea din ochi. Îşi simţea nevasta alături, Fără să-şi întoarcă gâtul, o putea zări cu coada ochiului, la dreapta lui, uitându-se şi ea după cei doi pădurari care ajunseseră la capătul aleii lungi, mărginită de pomi fructiferi.

Acum, cei doi bătrâni stăteau umăr lângă umăr, ca împietriţi în liniştea aceea a dimineţii în care izbucni brusc zgomotul surd al

47

camionului. Rămâneau singuri, în suflet cu ceva care îi despărţea, dar şi cu altceva care îi unea.

Când zgomotul comiomilui se stinse, bătrânul se întoarse spre nevastă şi zise:

— Cred că necazurile noastre nu s-au sfârşit încă.

— Nu. Dar trebuie să ne hotărâm. Ne diu-i cern acolo ori, dacă nu, riscăm să tremurăm;

fără foc, în cazul în care iarna ar dura ceva mai mult.

— Bine, mă duc să car lemnele.

— Vin şi eu să te ajut.

— Nu e o treabă pentru tine. Cu hernia ta.

nu poţi ridica butuci aşa de grei.

— Nu toţi butucii sunt mari. Şi pe urmă, în doi am putea căra mai mult, la fiecare dus.

Bătrânul ştia acest lucru. Mai ştia şi că ea îl va ajuta, aşa cum făcea în toate, încerca totuşi un fel de bucurie nelămurită apărându-se mereu şi pretinzând că ar putea face şi singur o muncă despre care ştia totuşi că îl va da gata. Aşa se întâmpla totdeauna, dar în J dimineaţa aceasta, mai mult ca de obicei, pe măsură ce se apropia de şopronul unde se afla căruţul, simţea nevoia să repete:

— Biata nevastă, asta nu e o treabă pentru tine. Ai să te speteşti… Asta-i tot ce-o să faci.

Bătrâna nu spunea nimic, îl însoţi până la şopron şi. când el coborî oiştea căruţului cu patru roţi, ea era de mult în spate ou mâinile pe traversa podului gata să-l ajute din răsputeri.

48

Munciră până la amiază. Nu era o treabă uşoară căci aleea era largă doar cât să îngăduie trecerea căruţului. Când o piatră mai ridicată provoca devierea vreunei roţi, bătrânul se trezea brusc împins spre dreapta sau spre stânga de oiştea care îi scutura braţele şi umerii. Atunci se întâmpla ca roata să se izbească de colţul unei lespezi din

marginea brazdelor grădinii. Loviturile erau destul de puternice. Bătrânul suduia, se oprea, şi iarăşi pornea, strângându-şi buzele între gingiile fără dinţi.

La început încercaseră să meargă pe poteca paralelă cu grădina. Trecerea era ceva mai largă, dar pământul era şi mai gloduros. În unele locuri era noroi şi tălpile alunecau, iar şinele de fier ale roţilor se înfundau.

La fiecare drum, încărcau în jur de zece bulumaei. Nu puteau pune mai mult din pricina unei pante situată între casă şi şopron. Când trecea fără greutate, această mică înclinare a terenului abia se simţea, dar cu căruţul plin era altceva, înainte de a ataca panta, bătrânul striga:

— Acum!

Şi era ca un strigăt scos din rărunchi. Atunci ei se opinteau, grăbeau pasul şi luau drumul pieptiş ca două vite biciuite. Dacă roata trecea peste o ridică tură mai anevoioasă, tot elanul lor, pornit cu atâta caznă, se topea brusc. Bătrânul gemea, îşi strângea pleoapele peste ochii arzând de sudoare, bombănea

* – e, 330

49

Iarăşi şi se pleca înainte cu toată greutatea trupului.

Această mică pantă era, ea singura, mai istovitoare decât tot restul drumului, care măsura totuşi peste o sută de metri.

Înainte de amiază, ucenicul de la brutăiie, care ieşise în pragul uşii să ia puţin aer, veni şi Io propuse să le dea o mină ele ajutor. Era un tânăr solid din Bresse. Bătrânul îl iubea pentru că ştia să-l asculte când îi vorbea despre vremea tinereţii sale.

— Dacă ne-ai putea, ajuta să facem unul sau două drumuri, ne-ar prinde bine. Ucenicul zâmbi înţelegător.

— Nu mai e nevoie de soţia dumneavoastră, spuse el, se poate duce să pregătească masa.

Bătrâna mulţumi, şi privind-o cum se îndepărtează, bătrânul îi spuse ucenicului:

— Treaba asta nu-i pentru ea, ştiu şi eu, dar ce vrei, e mai încăpăţânată decât mine.

Restul lemnelor fură transportate în două drumuri. Ucenicul se înjugase la oiştea căruţului şi mergea aşa de iute, încât bătrânul renunţă să mai ţină pasul cu el. Distanţat de căruţul, al cărui schelet scârţâia sub greutate, bătrânul repeta într-una:

— Numai de nu **s-**ar lovi de vreo lespede, că mi-ar distruge căruţul.

Ajuns la pantă, băiatul se aplecă şi mai mult în faţă, capul şi spatele său lat dispărând sub încărcătură, iar căruţul părea că urcă singur şi fără să încetinească, fapt care dăduse atâta bătaie de *cap* celor doi bătrâni. Când bătrânul

50

Intră în şopron, băiatul începuse de mult să arunce lemnele pe stivă.

— Staţi liniştit, strigă el, le dau repede gata!

— E grozav să ai douăzeci şi cinci de ani, spuse bâtlanul.

Munca aceasta părea o jucărie pentru băiatul bondoc, cu braţele acoperite de un strat de grăsime care ascundea muşchii, fără să le scadă însă cu ceva din putere.

Dacă tânărul ar fi putut urca cu ei în pădure, dacă ar fi avut o dup**ă-**amiază liberă să vină să**-**i ajute la tăiatul lemnelor… De mai multe ori bătrânul vru să**-**i ceară acest serviciu L**-**ar fi plătit. Poate nu aşa de bine ca la brutărie, dar pentru băiat ar fi fost oricum un mijloc de a câştiga câţiva gologani în timpul liber. Bătrânul nu îndrăzn ea. Şi dacă ucenicului îi trecea prin cap să**-**i pomenească de Julien, să**-**l întrebe ce e cu el şi de ce nu era acolo ca să**-**l ajute?

După descărcarea căruţului, bătrânul îi spuse direct:

— Acum va trebui să tai toate lemnele astea. Şi încă cu anina. Mal am de asudat.

— Are dreptate cine zice că lemnul ne **în**oalzeşte totdeauna de două ori

— Poate găsesc un bărbat voinic ca tine care să vrea să câştige ceva bani…

— Eu, de**-**aş avea timp, aş veni. Dar mi**-**e imposibil.

— Ştiu. Fiecare cu treburile lui.

Bătrânul vorbise fără tristeţe în glas.

51

? & *fţş23*

Se amăgise timp de câteva clipe, închipu**indu-**şi**-**l pe flăcău tăind buştenii cu ferăstrăul în timp ce el însuşi **s-**ar fi apucat să**-**i spargă, iar bătrâna ar fi înălţat stivele, îşi imaginase munca terminată în câteva zile şi locul eliberat pentru a primi încărcătura serioasă a legăturilor de crăci coborâte din pădure. Simţi o durere vagă în piept,

spu**nându**-şi că nimic nu crf? cui. Rămânea singur cu o muncă pe care trebuia **s-**o încheie cu bine, înaintea primelor zile friguroase.

— Ei, oftă el, vino să**-**ţi plătesc pentru ajutorul dat.

— Glumiţi.

— De loc, n**-**am pus niciodată pe nimeni să**-**mi muncească fără să**-**l plătesc.

Era gata să**-**i vorbească despre timpurile când el însuşi angaja ucenici, dar băiatul îl întrerupse.

— O şterg, zise el. Patronul o să se întrebe unde am dispărut.

— Vino cel puţin să bei ceva.

Bondocul îşi şi ridicase **într-**o parte şorţul alb şi lung, al cărui colţ îl petrecu pe sub curea. Fără să se întoarcă strigă;

— Altă dată!

Şi o luă la goană spre stradă.

Rămas singur, bătrânul se aşeză pe o lada goală, scoase tabachera pe care o umpluse cu tutunul pădurarului şi-şi răsuci încet o ţigară. Lucrase toată dimineaţa, refuzând să**-**şi asculte trupul. Se făcuse că nu aude vaietele spatelui şi ale membrelor. Dar acum stătea liniştit şi simţea cum durerile i se răspândeau

52

prin corp. Porneau de la încheieturi, prelingându-i-se apoi ca o apă acidă printre oase şi muşchi, pe care îi străpungeau uneori când găseau vreo fisură. Erau ca un izvor cu mii de braţe şi nesecat. Iar acest izvor îşi trăgea seva din mii de alte substanţe ascunse, pe care timpul le acumulase în toată fiinţa sa. Cea mai mică mişcare le înteţea, le dădea un impuls nou, care le îngăduia să înainteze şi mai tare, lăr**gindu-**şi vadul.

Cu coatele pe genunchi, cu capul plecat şi cu privirea pierdută peste firele ierbii din grădină şi peste stratul de praf cenuşiu aşternut pe pământul şopronului, bătrânul se gândea la viaţa sa. Trăgea rar şi scurt din ţigară, reţinând îndelung fumul în plămâni.

Tutunul pădurarului era tare şi avea un gust şi un parfum plăcut, cu mult deasupra celui pe care statul îl distribuia cu atâta zgârcenie.

Bătrânul se gândea la viaţa sa, la ce fusese el pe vremuri şi la ce devenise după atâtea necazuri adunate şi atâtea lipsuri îndurate.

Trecuse un timp îndelungat. Fără să-şi slăbească intensitatea, oboseala bătrânului se transforma acum **într-**o amorţeală. Era ca o apă

pe care gheaţa o încremeneşte. Când şi când o mai tulbura câte un vârtej, dar marile

53

curente îşi slăbiseră puterea, în clipa de faţă, altceva îl preocupa. Peste puţin timp, **nevastă-**sa va coborî până la pragul scării şi îl va striga pentru masă. Se vor aşeza pe scaune, îşi vor sorbi cu siguranţă supa fără să vorbească despre altceva decât despre cât de greu le-a fost şi despre ajutorul pe care l-au avut cu ucenicul, dar, până la urmă, în mod fatal, conversaţia se va întoarce din nou la momentul întrerupt de sosirea lui Picaud. Bătrâna nu se va opri aici. Era sigur. Iar el va trebui iarăşi să ia de la capăt, mereu să ia de la capăt mânia istovitoare sau chinul nu mai puţin trudnic de a şi-o înăbuşi. La ce foloseau toate aceste certuri, când era aşa de greu să trăieşti; aşa de greu să găseşti în tine forţa de a-ţi continua viaţa închinată doar muncii acesteia care nu-ţi procura decât atât cât să ai ce mânca, fără să fii obligat să-ţi vinzi cele câteva bunuri pe care le aveai sub soare? Războiul devalorificaise banii, în orice caz, banii acelora care economisiseră sume mici. Cele câteva rente, ale căror cupoane soţia le încasa la fiecare şase luni, nu mai aveau nicio valoare. Şi totuşi, rentele acestea le cumpăraseră cu bani grei! Bani economisiţi cu preţul atâtor nopţi petrecute în faţa copaii de frământat pâine sau la gura cuptorului. Fiecare centimă reprezenta poate un cuptor de pâine albă. Astăzi, când bătrânul vorbea despre astfel de lucruri faţă de oameni bine informaţi, ei zâmbeau. Munca lui de o viaţă nu mai valora decât câteva foiţe de hârtie pe care nimeni n-ar fi acceptat să le schimbe pentru o turtită de unt sau o legătu

54

fă ele lemne 3 însă celor din guvern, cei care purtau răspunderea acestui dezastru, puţin le păsa! Cu siguranţă că aurul lor se afla în Elveţia sau în acţiuni la uzinele de război. Ăstora nu li se întâmpla niciodată nimic. Trăiau din belşug pe spinarea celor ce-şi plasaseră micile economii!

Gândurile bătrânului alunecau acum pe un drum întortocheat, plin de făgaşe, a căror apă avea un gust amar. Uneori îşi strângea pumnii. I se fura totul. I se smulgea dreptul atât de greu câştigat de a-şi sfârşi zilele fără griji, şi iată că n-avea nicio putere de împotrivire.

Pe lângă faptul că trebuia să se zbată şi să tragă din greu pentru o bucată de pâine amară, războiul venise să semene zâzanie până şi în

casa lui. Celălalt război îi adusese destule nenorociri. Doi ani de front, restul în serviciul auxiliar, frământând pâine pentru luptători. În 1915 prima soţie i-a murit şi el a trebuit să-şi închidă brutăria, în ’919 se recăsătorise, îşi re-luase negustoria şi reintrase la jug. Ani şi ani de trudă ca să agonisească atât cât îi trebuia pentru a se retrage şi a trăi doar cu ce-i revenea de pe urma grădinii şi a chiriei casei unde se afla brutăria. Nu era paradisul, dar avea un pic de linişte, o muncă în aer liber, pe care boala sa de piept o suporta mai uşor decât praful cuptorului. De altfel n-ar fi putut trăi fără să facă nimic. Niciodată nu refuzase să meargă până la capătul trudei sale. Dar, de la începutul acestui nou război, limitele nu se mai întrezăreau. Cu cât te osteneai, cu atât trebuia

55

s-o iei mereu de la capăt ca să obţii şi mai puţin, ideea aceasta nu-i mai ieşea din cap. Era cu totul absorbit de grija existenţei şi de spaima pentru clipa în care nevasta-sa o să-l strige la masă. În privinţa asta, mi-i era greu să-şi închipuie ce-o să-i zică ea. Îşi pregătise răspunsurile, dar ştia bine că în ultimul moment nu acelea vor fi cuvintele care o să-i vină în minte.

Tocmai îşi aranjase mucul stins în tabacheră, când auzi pe cineva ştergân**du-**şi picioarele la intrarea şopronului. Ridică ochii. Era domnul Robin, unul din locatarii clădirii din spatele *k* şopronului. f

— Veneam la dumneavoastră şi v-am auzit J

tuşind, zise domnul Robin.

Bătrânul se ridică. Domnul Robin era un bar.

bat de vreo treizeci de ani, blond şi cu părul creţ, cu o faţă de copil, puţin cam prea palidă.

— Am vrut să băgăm lemnele sub şopron, zise bătrânul, şi am cam întârziat cu masa.

— V-am adus ziarul, dar ştiţi, ei nu spun mare lucru. În schimb, am prins Elveţia la ra dio. Aliaţii sunt la Neapole.

56

La începutul lui septembrie, când americanii debarcaseră în Italia, domnul Robin sosise, zicând: „De data asta **s-**a zis cu nemţii”. Bătrânul avusese o mare speranţa, dar mai târziu **înţe**lesese ca războiul putea să ţină la nesfârşit. Nemţii nu puteau fi bătuţi aşa de uşor. Şi, lucrul de care se temea cel mai mult era apropierea, **într-**o bună zi, a frontului. Dezastrul din ’940 îi cruţase casă, dar nu exista

niciun indiciu că războiul se va încheia fără ca lanţul munţilor Jura să fie atins. Deocamdată, bătrânul Duibois se gândea mai mult la pericolul care-l ameninţa în mod direct, iar prin venirea vecinului vedea un nou prilej de a-i amâna scadenţa. – Haideţi până în casă, zise el.

— Dacă n-aţi mâncat încă, n-aş vrea să vă deranjez.

Bătrânul insistă şi domnul Robin îl urmă.

Bătrâna Dubois pusese masa şi muiase plinea în supă.

— Tocmai voiam să te chem, zise ea, după ce răspunse la salutul domnului Robin.

Bătrânul se aşeză zicând:

— Luaţi loc o clipă, aveţi destul timp.

Vecinul se aşeză şi în vreme ce bătrânii mâncau, el le spunea ştirile auzite la posturile de radio.

— Ruşii au înaintat şi mai mult, zise el. Şi se pare că partizanii din munţii Jura au primit arme.

— Bănuiam eu, zise bătrâna, am auzit am oane acum două nopţi.

— Eu n-am auzit nimic, zise bătrânul. Dar dacă sunt mişcări acolo sus, o să aflăm iarăşi de oameni împuşcaţi, ca la Besançon, luna trecută.

— Acum, zise domnul Robin, se ştie câţi au împuşcat acolo. Şaisprezece. I-au executat pe data de 26 septembrie. A fost şi un tânăr de douăzeci şi unu de ani, originar din satul ne vestei mele. Am văzut-o pe maică-sa, biata femeie, nu ştiu cum de n-a murit de durere.

57

Urmă o lungă tăcere. Numai bătrânul continua să mănânce, Nevastă-sa îl fixa pe domnul Robin, al cărui chip puţin crispat exprima şi durere şi mânie.

— Ce vârstă aveau? întrebă până la urmă bătrâna.

— Cred că cel mai tânăr avea şaptesprezece ani. şi cel mai în vârstă douăzeci şi nouă.

Domnul Robin tăcu iarăşi. Se stabilise între! ei parcă un fel de jenă, şi bătrânul se întrebai dacă nu cumva şi domnul Robin îi văzuse fiul; în tovărăşia miliţienilor. Se gândi o clipă laj ce ar putea să spună pentru a rupe tăcerea". Dar domnul Robin i-o luă înainte.

— Odată, vor trebui să plătească pentru toate acestea.

— În paisprezece, ofta bătrânul, tot aşa se spunea, şi n-au plătit cu nimic.

— Nu mai vorbi mereu despre trecut, zise bătrâna. Avem

destulă bătaie de cap cu ce se petrece în zilele noastre.

Vorbise cu un glas hotărât, aproape aspru, şi bătrânul – se temu că o **să-**i reproşeze atitudinea fiului său. Regretă o clipă că-l adusese pe domnul Robin până în casă, dar îşi reveni îndată. Nu. Nu era cu putinţă. Nevastă-sa nu va discuta despre astfel de lucruri în prezenţa unui străin. Nu şi-o putea imagina capabilă de aşa ceva Totuşi, bătrânul se simţi aproape uşurat când domnul Robin se ridică. Bătrâna se sculă **să-**l conducă până în pragul uşii, zicând:

— Diseară, nu vin să ascult Londra. Mâine-dimineaţă trebuie să ne trezim înaintea zorilor pentru… (şovăi) pentru o treabă pe care n-am terminat-o.

— Dacă *o* să aflu veşti importante, vă ţin la curent, făgădui domnul Robin.

Bătrâna închise uşa, luă farfuria pe care se afla o bucată de brânză uscată şi cenuşie, ca un bulgăr de ghips învelit, şi o puse pe masă. Bătrânul îşi tăie o feliuţă zicând, ca la fiecare masă:

— Dacă şi asta se cheamă brânză!

Bătrâna lăsă să treacă câteva secunde, apoi îi răspunse:

— În schimb băcanul *tău*, mănâncă şvaiţer din cel mai bun.

Bătrânul nu se aşteptase ca ea să înceapă discuţia aşa, pe ocolite. Reacţiona mai brusc decât ar fi dorit:

— Ce! zbieră el. N-o să începi iar acum cu asta. Ce se întâmplă în casa lui Paul nu ne priveşte pe noi. Şi de altfel, aşa spui tu, dar…

Tăcu. O luase pe un drum greşit, îşi dădu seama, dar replica nevestei îi făcu mai rău decât împuşcătura unui revolver.

— Până azi, mai aveam îndoieli. Acum însă, din moment ce are trecere la miliţieni, va putea face negoţ la negru cât va voi. Nimeni nu se va duce să-i ceară socoteală… N-o să ducă lipsă de benzină pentru camion. Şi puţin îi pasă lui că taică-său este obligat să crape, cărând lemne cu căruţul!

Vorbise din ce în ce mai tare, şi ultima frază se frânsese brusc. Bătrânul simţi că păleşte. Stomacul i se întorsese pe dos, îi venea să verse, şi trebui să facă un efort uriaş ca să nu

l iasă trântind uşa. Se gândi că ar fi o reacţii prostească. Nevastă-sa l-ar fi urmat poate, să facă s-ar fi certat în grădină, i-ar fi auzit vecinii. Se simţea rău. Şi nu numai din pricinst zbieretelor ei, dar mai ales pentru că i se prea că e nedrept **să-**i învinuiască ii-al în fel

acesta. La urma urmei, nu numai el trecuse de partea guvernului de la Vichy. Dar putea cineva să afirme că cei care procedaseră aşa greşiseră? Bătrânul suferise prea mult din pricina1 războiului ca să nu-i deteste pe nemţi, dar ce* să mai zici despre englezi, care bombardau oraşele franceze? De mult renunţase să mai fie i de partea unuia sau altuia. Nu vedea destul de limpede în această situaţie foarte complicată, şi avea alte treburi de făcut.

— **Ţi-**am mai spus că nu mai vreau să te aud vorbi**ndu-**mi despre asta, zise el, pe un ton hotărât.

— Nu exagera, ştii? Crezi că eu nu m**-**ami săturat să tot aud că Julien a dezertat *1* Ei;

bine, n**-**ai nimerit**-**o, când îmi ceri să tac.

Bătrânul oftă.

— În toate familiile care au copii din două căsnicii e o continuă discordie, şi mai vrem ca naţiunile să se înţeleagă între ele.

— Nu căuta să mă îndepărtezi de la subiect.

El simţi brusc că mânia i se micşorează. O

Imensă oboseală, care nu era de loc legată de durerile provocate de efortul făcut în timpul dimineţii, îi lua acum locul.

60

— Nu caut nimic, îngăimă el. Ştiu că totdeauna tu ai ultimul cuvânt.

Glasul i se stinsese. Bătrânei îi fu probabil milă de el, căci păru să**-**şi înăbuşe o frază ivită pe buze. Tuşi, şovăi o clipă, apoi, **sprijinindu-**şi coatele pe masă, clătină din cap şi, cu un aer îndurerat, răspunse:

— Ai dreptate, nu merită să răscolim atâta murdărie. Recunoaşte barem **–** că întâmplarea de azi**-**dimineaţă nu e prea plăcută pentru mine.

El nu putu decât să**-**şi ridice mâinile şi să şi le lase să cadă pe muşama, murmurând:

— Biata mea nevastă. Ce vrei să fac eu în povestea asta?

— Nimic. Nu e nimic de făcut decât să ne înghiţim ruşinea, nădăjduind că lucrurile n**-**or

să meargă prea departe/

— Ce vrei să spui cu asta?

Ea îl fixă cu o privire în care mânia părea că se reaprinde puţin, şi el regretă întrebarea. Totuşi, fără să ridice glasul, nevastă**-**sa îi

răspunse:

— Adineauri, când domnul Robin era aici, când ne vorbea despre împuşcaţii de la Besançon, n-ai observat că părea că se abţine să nu spună mai mult despre lucrurile acelea?

— Nu înţeleg, mărturisi bătrânul.

— Ştii cine i-a arestat pe bieţii oameni?

— De unde vrei să ştiu?

— Ei bine, nu de nemţi au fost ei prinşi, ci de francezi. De miliţieni…

După mişcarea buzelor ei, bătrânul înţelese că se oprise la mijlocul frazei. Neîndoios se ferise să adauge: „ca aceia care erau azi-dimineaţă cu Paul", îi fu recunoscător că izbutise să se abţină, în fond, ea nu-l rănise nici

61

odată din plăcere. Mânia ei de iacum se datora cu siguranţă scenei aceleia de la tutungerie, care o tulburase. Şi apoi, de ce se vira Paul în astfel de treburi? Când te ocupi cu negoţul, trebuie să laşi politica la o parte. Şi ce a avut cu bătrâna? Oare să-i fi vorbit chiar aşa? Bătrânul ar fi vrut **s-**o întrebe pe nevastă-sa cum reacţionase Paul când a văz**ut-**o plecând fără să cumpere vreo fotografie, dar se temu să nu provoace vreun nou acces de mânie. Zise doar atât:

— Nu se cădea să facă asta. Şi tu nu trebuia să te iei de mine.

— A fost o lovitură aşa de mare.

Crezu ca bătrâna va lâncepe să plângă, şi îi era tot atâta teamă de lacrimile ca şi de furia ei.

— Te-ai obosit prea mult cu lemnele astea, zise el. Şi eu mă simt tare obosit. Dacă vrem să ne ducem mâine la locul acela de tăiere, trebuie să ne odihnim puţin. J

— Urcă tu. Ştii că eu nu pot dormi după

amiaza.

62

Bătrânul dorise această clipă în care să se poată în sfârşit retrage fără să aibă aerul că fuge, şi acum, când se ivise momentul, simţea că nu mai are puterea să se ridice de pe scaun, îşi privea nevasta. Ea se afla acolo, lângă el, la fel de obosită ca şi el şi neîndoios la fel de îndurerată. La ce se gândea oare? De obicei, cum sfârşeau de mâncat, ea se ridica să strângă masa şi să spele vasele. Acum însă stătea nemişcată, ca zdrobită de această tăcere care se închegase în

jurul lor, umplând încăperea şi străbătân'd pereţii, ca să învăluie casa şi să se reverse apoi peste oraş. Vor rămâne oare aşa, încremeniţi sub povara necazului lor, mai greu de purtat decât aceea a muncii care îi aştepta?

Bătrânul respiră adânc şi împinse scaunul în timp ce se ridica încet.

— Dacă se întâmplă să nu mă trezesc, scoală-mă în unul orei patru, trebuie să ung căruţul înainte de a veni ei să-l ia, după care o să pregătesc legăturile pentru crăci şi o să-mi ascut securea.

— Bietul meu Gaston, mă întreb dacă am făcut bine că am primit. Treaba asta nu mai e pentru tine

Bătrânul se simţi dintr-odată uşurat Munca devenea iarăşi preocuparea lor principală. Şi lucrul acesta era oricum mai uşor de suportat decât toate celelalte.

— Lasă, zise el, oricât de puţin am putea face, e bun făcut.

El se îndreptă spre scară când vru să pună mina pe rampa de lemn, văzu pălăria nevestei agăţată de măciulia scării.

— Să-ţi duc pălăria în cameră? întrebă el.

— Nu, zise ea. Las-o acolo. Pe la ora şase plec să-ţi aduc tutunul. Cei mai grăbiţi îşi vor fi luat raţia. O să fie mai puţină lume ca azi-dimineaţă.

63

De la meseria de brutar, bătrânul Dubois păstrase deprinderea de a se culca după masa de prânz. Aşa făcea pe tot timpul verii, preferând să se scoale de cu zori şi să-şi continue munca până la căderea nopţii, în după-amiaza aceasta însă, nu izbutea să adoarmă. Aţipi de mai multe ori, timp de câteva secunde, pentru a se trezi îndată cu senzaţia neplăcută că urcă brusc din fundul unui puţ îngust şi întunecos. Obloanele erau pe jumătate închise şi ziua, tot posomorâtă, pătrundea în cameră, subliniind **printr-**un lung reflex de culoare verzuie bara metalică a patului. Cu ochii întredeschis; i, ou capul înfundat în cele două perne, bătrânul fixa reflexul acesta care devenea din ce în ce mai vag, pe măsură ce pleoapele i se apropiau. Oboseala lui era acum ca o apă liniştită, dar el ştia că era de ajuns să se ridice ca s-o tulbure până în străfunduri.

Nevastă-sa era probabil în grădină. Cu siguranţă că sfârşea de curăţat brazdele pe care el voise să le sape şi să le însămânţeze înaintea iernii. Se gândea probabil la Paul şi la incidentul acela stupid

din timpul dimineţii. Ea nu se prăpădise niciodată cu dragostea pentru acest băiat, care, la rândul său, nici el n-o iubea. Acesta era adevărul, însă el nu se purtase niciodată urât cu ea. Îşi trăia viaţa, ei şi? Desigur mesele lui trebuiau să fie ceva mai îndestulate decât ale tatălui. Dar, în definitiv, era normal să fie aşa Afacerile îi reuşiseră.

Ştiuse să se descurce. Dar ce. puteai fi supărat pe el pentru asta? Nu-şi ajuta tatăl. Dar julien, se gândea vreodată la ei? făcuse el vreodată vreun gest pentru a le veni în ajutor? La douăzeci de ani eşti totuşi un bărbat în toată firea. Bătrâna îl apăra, îl iubea în mod prostesc, îl răsfăţase prea mult întotdeauna, într-adevăr era prea bună. Poate prea bună cu toată lumea, dar dragostea pe care i-o purta băiatului ăstuia o orbea uneori şi o făcea să fie nedreaptă. Când se mânia, pacostea cădea tot po bărbatu-său. Cu ce era el vinovat în toate acestea? Cu nimic! Muncea fără să ceară nimic de la nimeni, îşi mistuia viaţa trudind zi de zi aşa cum îşi uza sapa răscolind mereu acelaşi pământ, anotimp după anotimp încă de la vârsta de doisprezece ani devenise o vită de povară. Nimic altceva decât o vită care munceşte ca să mănânce, începuse alături de tatăl său şi, după aceea, n-a mai ieşit niciodată din jug. Singurii ani buni din viaţa lui fuseseră doar cei doi de serviciu militar Făcând parte din contingentul ’93, mai avusese norocul să* tragă la sorţi şi să câştige un număr bun. Doar doi ani. Regimentul 44 Infanterie, însă pentru că el era socotit cel mai bun gimnast al regimentului, îl trimiseseră la Joinville. Ar fi putut să se reangajeze. Să-şi închine viaţa carierei de profesor de gimnastică. O muncă uşoară, care nu – ţi zdruncină sănătatea şi care îţi asigură, fără efort, o ponsie la bătrâneţe. Se gândise la acest lucru, dar moartea tatălui său nu-i lăsase libertatea de alegere Mama sa era singura, îndată după eliberare, a luat în pri

65

mire cuptorul şi cursele pentru vinderea plinu Ocna, ce mai! începând cu ziua aceea, n-a mai ştiut ce înseamnă odihnă. Nu el îşi condusese vreodată viaţa, munca a fost cea care a poruncit totdeauna în locul lui. Unul împingân**du-**l pe celălalt şi fiecare cu sarcina sa bine statornicită, anii trecuseră neaducând niciodată decât surprize neplăcute. Şi totuşi ştiuse să-şi găsească satisfacţie în muncă. Dacă regreta ceva din timpul tinereţii sale, acestea erau, înainte de orice, nopţile lungi petrecute lângă cuptor, punând aluatul în forme şi cocând plinea pe care veneau a-o caute de atât de departe. Şi cozonacii de

duminica! I se păru dintr-odată că încăperea se umple de mirosul cald şi plăcut care se răspândea din gura cuptorului, în clipa când scotea colăceii auriţi, copţi pehârtia aceea groasă, pe care femeile o desprindeau frigându-şi degetele, îţi lăsa gura apă. Nu fusese niciodată lacom, dar era de ajuns să se gândească la punea şi la cozonăceii de altă dată ca să se simtă cuprins de un fior. Pe vremurile acelea, ar fi îndrăznit cineva să-i spună că întrec zi, în cuptorul lui, se va coace pâine făcută cu tărâţfc1 şi rumeguş de lemn? Astăzi se bucura că nu mai era brutar, în grădină, cel puţin, cultiv» legume adevărate şi culegea fructe sănătoase Dar să frământe sacâzul ăsta cenuşiu şi să iau tupeul să-l vândă drept pâine, ar fi murit de ruşine.

Ultimul cuvânt trezi în el amintirea celoil spuse de nevastă-sa în legătură cu Paul. Dădea el oare mai multă importanţă muncii a sale decât aceleia pe care o făcea poate fiul său? Se simţi cuprins de un val de mânie şi se întrebă dacă nu cumva furia sa era îndreptată mai degrabă asupra lui însuşi. Ei da, şi ce? Ce e rău în a-ţi îndrăgi meseria? El şi-o făcuse totdeauna pe a sa dând tot ce avea mai bun în el. Nimeni, niciodată, nu reuşise să-i aducă nici cea mai mică învinuire. Câţi brutari puteau afirma acelaşi lucru?

Cunoscuse ucenici care, venind de la alte brutării, îi râdeau în nas pentru că refuza toate procedeele acelea cam dubioase. Cu oameni de soiul acelora, el nu lucra. Nu sunt două moduri de a fi cinstit.

Sigur, alţii se îmbogăţiseră trişând la toate, înşelând lumea. Astăzi, oamenii aceia **învâr**ieau banii cu lopata şi nu le păsa nici de război şi nici de iarnă. Cinstea nu-ţi ţine loc nici de pâine, nici de căldură, dar oricum e important să poţi să-ţi spui că ai ştiut să-ţi aperi pielea până la şaptezeci de ani, fără să datorezi cuiva o centimă. Dimpotrivă, dacă toţi cei care îi mai datorau câte o pâine ar fi venit să i-o plătească, **s-**ar fi trezit cu o coadă serioasă în grădină. Pe ăştia, uneori îi întâlnea pe stradă. Ba ştia câţiva dintre ei pe care îi găseai mai degrabă la biserică decât la cafenea şi pe care lumea îi dădea bucuros drept model de cinste. În ceea ce-l privea, el nu avusese niciodată nevoie de religie ca să ducă o viaţă dreaptă, fără să calce vreodată pe de lături. A făcut asta în mod cu totul firesc, pentru că niciodată nu-i trecuse prin cap să procedeze altfel. Iar astăzi, stătea acolo, frânt de oboseală şi

W

ctsfpa acolo căutând zadar-copleşit de durere. Sta-u Chinuit

urma nic somnul prin care trupul sau să-şi regăsească forţa care
odată să-l spere

Era ora şase seara când c-amionul pădurarului se înapoie, oprindu-se în faţa grădinii, îndată ce acesta plecă, luând căruţul spre locul de tăiere, unde urma să rămână toată noaptea nesupravegheat, bătrânul Dubois se simţi năpădit de un val de nelinişte, îi spuse nevestei:

— Nu ne-am gândit, dar m-aş fi putut duce cu ei, pentru că acolo este o baracă unde se poate dormi.

— Nu, zise ea, ai fi răcit. Trebuie să fie o baracă nenorocită, în care trage.

— Totuşi, să laşi un căruţ aşa, în mijlocul pădurii…

— Bietul meu Gaston, n-a, re lost să-ţi faci griji din pricina unui căruţ, pe cine crezi tu'
că o să intereseze o vechitura ca asta?

Între timp, ea îşi pusese pălăria şi-şi luase sacoşa.

— Mă duc după tutun, zise ea, şi mai am de făcut o cumpărătura, două.

68

— Sun. Eu mă duc să văd de iepuri.

O privi cum se îndepărtează. Era ciudată, oricum. Se năcăjea pentru nişte fleacuri, iar când era vorba de lucruri serioase, nici măcar nu era neliniştită. Ştia şi el că nu era un căruţ nou. Avea aproape aceeaşi vârstă ca şi el. Dar mai era încă bun. Era solid, nu prea greu şi când i se puneau loitrele putea duce în orice caz o încărcătură bună de fân sau de legături de crăci. Bătrâna giesea cu siguranţă crezând că un asemenea căruţ nu risca nimic stând noaptea **într-**un loc de tăiere, la mai mult de cinci kilometri de oraş. Putea să tenteze tot aşa de bine pe un ţăran ca şi pe un tăietor de lemne. Şi-apoi era şi frânghia pentru legat. O frânghie de şapte metri. Suolă şi rezistentă. O frânghie aşa cum nimeni nu mai vindea azi. Nu, cu siguranţă, făcuse rău că-şi trimisese căruţul. Ar fi putut barem să oprească frânghia. Niciodată nu chibzuieşti îndeajuns. Bătrânul simţea că n-o să doarmă liniştit Nu dormise nici după-amiază din pricina poveştii aceleia în legătură cu miliţia, iar la noapte, la gândul că a doua zi va trebui să se scoale foarte devreme, o să se zvârcolească iarăşi în pat încercând să adoarmă. Aşadar, mereu o să apară câte ceva care să-i strice viaţa.

Luă un sac împăturit de pe una din cuştile cu iepuri aliniate sub

micul acoperiş fixat de exteriorul casei şi se îndreptă spre şopron ca să-l umple cu fân. Aci, văzu locul unde stătuse căruţul. Era pentru prima oară când acest loc i se părea atât de pustiu. Nu era obişnuit să-l vadă aşa. Cum era singurul care folosea

69

f căruţul, când acesta lipsea, Hipsea şi el. Ani de zile, se întâmplase aşa. Unul târându-l pe celălalt, parcurseseră împreună un lung drum. Zarzavaturile pe care le ducea la piaţă, iarba verde sau finul pe care urmau să-l strângă de la jumătatea coastei dinspre Monteiel. Drumurile cu legături de crăci, cu cartofi, fără să pună la socoteală transporturile zilnice cu lemne de la şopron la cuptor pe când era încă brutar. Niciodată până astă-seară nu se gândise atât la acest căruţ. Ocupa într-adevăr mult loc* în existenţa lui. Dacă te gândeai bine, muncisetot atât cât şi el. Nici căruţul, nici el nu se plân-lseseră niciodată, O jumătate de secol îl târâse după el peste tot, îl unsese, îl vopsise ca să-ls ferească de uzură, şi astăzi, fără să se gândească, îl lăsase să fie dus pe un camion ca să petreacă o noapte în bătaia vântului din pădure. Într-<adevăr, se comportase ca un copil.

Cu cât se gândea, cu atât îi era mai limpede l că n-o să-şi mai revadă niciodată căruţul. Miil ne dimineaţă când vor urca în pădure la locul tăierii şi vor vedea că lipseşte, îl vor căuta peste tot şi nu vor mai avea nimic de făcut decât să coboare. De ce să mi-ai strângă crăci, dacă nu aveau cu ce le coborî? Şi bătrâna îi va spune cu siguranţă; „Vezi, dacă fiu-tău ne-ar fi ajutat să le transportăm cu un camion, nu ni s-ar fi întâmplat nimic. Ai fi rămas cu căruţul". Ar fi victoria ei, a bătrânei. Şi în fond, ar avea dreptate. El ştia bine. Dar puteai cere unui băcan angrosist să oblige un şafer să-şi piardă timpul şi să rişte să strice

70

un camion până la pădure doar pentru câteva legături de crăci? Dacă el s-ar fi dus să-l roage, Paul i-ar fi răspuns probabil: „Şoferii mei au altceva de făcut. N-aveţi decât să faceţi şi voi ca ceilalţi, ardeţi cărbuni!" Putea el înţelege cum trăiau? Putea el pricepe că pe ei îi speriau cheltuielile necesare transformării maşinii de gătit?

Bătrânul coborâse cu sacul plin de fân şi se ocupase de iepuri. Acum, în lumina serii care urca uşor din pământ, stătea în picioare, în colţul casei, cu gândul la căruţ. Camionul trebuie să fi ajuns în pădure. Adineaori, ca să-l urce pe platformă, chemaseră ucenicul Câteşi-patru, susţinând fiecare câte o roată, se opintiseră mult, căci camionul era

înalt. Un căruţ bun e uşor când merge, dar când trebuie să-l ridici cu braţele, e altceva. Acum, ca **să-**l coboare. Picaud va fi singur cu ajutorul. Ei îi făgăduiseră că or să se folosească de frânghie pentru a-l susţine şi că or să fie foarte atenţi, dar amândoi erau tineri. Pentru nişte oameni ca ei, un căruţ nu însemna cine ştie ce. **Ade**\arat, era solid, cu toate că bătrâna îl considera o vechitură, dar dacă ar cădea descumpănit, pe o roată, **s-**ar distruge cu siguranţă Bineînţeles cu roata sfărâmată, nimeni nu **s-**ar încumeta să-l fure, dar el ce-ar face mâine dimineaţă, cu – un căruţ distrus? Unde mai pui că văzând**u-**l sfărâmat în mijlocul pădurii, oamenii ar putea crede că e părăsit şi i-ar lua o roată sau frâna, sau loitrele, sau chiar frânghia ceea bună de şapte metri.

71

Avusese ţoală ziua la dispoziţie ca să se gândească, şi iată că abia acum îşi dădea seama de toate aceste pericole. Era prea târziu, Acum căruţul se afla fără doar şi poate părăsit în pădure, cu o roată sfărâmată sau cu oiştea

ruptă Nu era ea prea solidă, oiştea asta Bulonii care o fixau roseseră puţin lemnul Avea un joc, iar piroanele pe care le bătuse bătrânul abia o mai ţineau. Dacă oiştea i-ar lăsa în timp ce căruţul ar fi încărcat, **s-**a zis cu ei!

Cu siguranţă această aventură nu mai era nici pentru vârsta, nici pentru puterile lor. Nu chibzuiseră bine înainte de a se încumeta la o asemenea treabă **S-**ar putea să-i coste mai scump decât daică ar fi cumpărat cărbuni şi

ar fi transformat maşina de gătit. 1

Bătrânul Dubois merse încet până la împreu

narea celor două alei şi-şi scoase din buzunar tabachera în care pusese tutunul pe care i-l oferise tânărul Picaud îşi răsuci o ţigară, o >

ţinu o clipă între buze şi apoi o aprinse

Se lăsase seara. Umbra se întindea peste **pă**mmtul negru al brazdelor goale, ocolind, pe măsură ce înainta, grămezile de frunze ruginite pe care vântul din zilele trecute le împinsese de-a lungul dalelor. Acestea păreau ca nişte insuliţe de lumină uitate pe pământ Piersicii încă galbeni erau parca şi ei mult mai luminoşi decât cerul mereu acoperit. Bătrânul se întoarse cu faţa spre apus.

În spatele colinei Monteiel, cerul, mai puţin opac, se colora în trandafiriu, Nu se simţea nici cea mai mică adiere de vânt, doar, poate, o nădejde că dinspre nord s-ar stârm puţin vânt limpezind vremea în

timpul nopţii.

Se făcuse aproape întuneric, când bătrâna se întoarse acasă.

— Va trebui să aprindem lampa ca să mâncăm, zise bătrânul.

— Cp vrei! N-am putut termina mai repede Am vrut să cumpăr ceva de mâncare pentru acolo, sus.

— Şi ai găsit?

— Da, am reuşit să găsesc puţin pateu şi puţină tobă. O să luăm nişte ouă fierte şi fructe.

— Pentru astă-seară, ar trebui să încălzeşti doar ce-a mai rămas din supă. Nu vreau să-mi încarc stomacul, aş vrea să mă culc devreme.

— Cum vrei, dar atunci va trebui să mâncăm ceva mai mult mâine dimineaţă, înainte de plecare.

Intraseră în bucătărie şi, în timp ce bătrâna cobora plafoniera ca să aprindă lampa cu gaz, bătrânul trase storurile, apoi închise fereastra. După ce potrivi fitilul şi înălţă lampa, bătrâna aprinse focul şi puse supa la încălzit.

— Ai reuşit să iei tutunul? întrebă bătrî nul.

— T>a, am căpătat două pachete din raţia ta şi două din a mea-Dacă enar putea să punem unul deoparte, aş încerca să procur puţin unt.

Bătrânul nu răspunse N-avea ce să zică, Nevastă-sa avea dreptul să dispună de tutunul care făcea parte din raţia ei Ea nu fumase niciodată, dar el cunoştea alte femei care fumau la fel ca bărbaţii. Luna trecută, domnul Robin îi dăduse un pachet de ţigări, poate o să-i mai dea unul şi luna asta. Cu ce avea pus deoparte… Supa începuse să sfârâie pe foc şi bătrâna aşeză pe masă două farfurii şi două Unguri împreună cu pâinea cenuşie care îţi întorcea maţele pe dos numai când o priveai.

— Te-ai gândit la pâine pentru mame întrebă bătrânul.

— Da, e în sacoşa mea o să prepar totul de astă-seară.

— Va trebui să iau raniţa cea mare, o să pun în ea şi toporişca

— Poate o să fie greu de dus, toate la un loc

— Nu, ţie am să-ţi dau sulul de legături

Bătrânul se gândea mereu la căruţ şi la aven tura aceasta care v se părea din ce în ce mai nesăbuită Totuşi, nu îndrăznea să zică nimic de teamă ca nevasta sa nu-i pomenească iarăşi despre camioanele lui Paul

Ea turnă supa în farfurii, şi începură a mămnce în tăcere între

două înghiţituri, bătrânul se oprea câteodată din mestecat şi asculta noaptea. Dacă vântul de nord se stârnea. policolul ploii ar fi îndepărtai.

Aproape îşi goliseră farfuinle când bătrâna îşi lăsă lingura jos şi se ridică de po scaun

— **S-**a întâmplat ceva? întrebă bătrânul

— N-ai auzit nimic?

— Nu E vântul care se stârneşte. Înseamnă că o să avem…

Ea îl întrerupse.

— Ba nu, nu e vântul, vine cineva

— Totuşi am închis poarta

— Poate că e vreun vecin, care vine pe din dos.

— Niciodată nu poţi avea linişte, bombăni bătrânul.

El auzi pasul abia în clipa în care musafirul făcea colţul casei şi se îndrepta spre scară

— Nu e domnul Robin, zise bătrâna Nici domnul Durelet.

Ea se ridică şi înainta până la uşă. Paşii urcau scara.

— În orice caz e cineva care ştie drumul, zise bătrânul.

Brusc se nelinişti o vizită la o astfel de ora nu putea aduce nimic bun. Se gândi că poate camionul pădurarului = e răsturnase **într-**o văgăună şi că veneau să**-**l anunţe că scumpul lui căruţ era făcut bucăţele

Când bătrâna deschise uşa, musafirul ajun**-**şese în pragul casei Bătrânul, care o privea, înţelese după faţa ei că vizita nu-i convenea Fără o vorbă cu sprâncenele încruntate şi cu o privire aspră, ea se dădu la o parte pentru a**-**i face loc de intrare lui Paul. – Bună seara! Vă deranjez v

75

— A, tu erai7 zise bătrânul. Ai intrat pe din dos?

— N**-**am avut încotro, voi vă încuiaţi aşa devreme.

După glasul şi după privirea lui cam **–** prea strălucitoare, bătrânul pricepu că fiul său băuse. Ştia că i se întâmpla din ce în ce mai des şi acest lucru îl durea Mai mulţi prieteni îi spuseseră: „Se pare că băiatul tău cam îndrăgeşte sticla Ce zici?" îi spuneau asta r**â**7 Înd dar bătrânului, care nici o singură dată în viaţă nu întreouse măsura la băutură nu-i plăcea să aibă de**-**a face cu beţivanii. Se strădui însă să nu dea ascultare bârfelilor în momentul în care fiul trecuse pragul casei el avusese o strângere de inimă la **gân**dul că cearta cu bătrâna ar putea reîncepe: acum însă uitase totul îşi privea fix băiatul şi îşi repeta „A

băut Nu e nicio îndoială Băiatul meu a început să bea. Doamne Dumnezeule!”

Paul, care îşi trăsese un scaun, se aşează zicând

— Terminati-vă supa, se răceşte.

Bătrânul înghiţi o lingură de fiertură Bătrâna era gata să se aşeze, când Paul spuse

— Ei, mamă, înainte de a te aşeza, nu vrei să-mi dai şi mie un păhărel?

Ba >sa opri şi se pregătea să facă înconjurul mesei, când bătrânul strigă:

— Nu! Ai băut şi aşa destul

Paul păru descumpănit. Fata lui trasa se crispa **într-**o strâmbătură care accentua roşcata neregulată a pometţilor proeminenţi. Bătrânul îl privi mai atent şi observă că albul ochilor era injectat de sânge. Va să zică era adevărat, se apucase de băutură

Bătrâna, în picioare, părea că aşteaptă, neştiind ce să facă Bătrânil o privea… Vorbise repede şi cu glas răstit, pradă mâniei. Acum se întreba dacă nu greşise. Dacă prin asta nu-i dăduse totuşi dreptate nevestei, împotriva acestui băiat pe care ea îl dispreţuia Paul îşi împinse spre ceafă pălăriuţa cafenie cu boruri ridicate, descoperi**ndu-**şi astfel o parte din ţeasta care începuse să-i chelească

— Ei, asta-i bună oftă el. Dacă taică-meu îmi refuză un păhărel de vin, nu mai am ce zice.

— Nu-ţi refuz nimic, zise bătrânul, dar ai băut deja prea mult, şi asta se vede.

— Dacă am băut, e pentru că toată ziua m-am întâlnit cu oameni care m-au invitat să ciocnesc cu ei (o privi pe bătrână) Oameni care nu sunt de loc de părerea dumitale care nu vor să dea Franţa pe mâna englezilor!

Pe măsură ce vorbea, el ridica glasul. Bătrâna, care în tot acest timp stătuse în picioare, se îndreptă către bărbatu-său Mânia din ochii-i dispăruse, făcând loc unei licăriri de disperare care îl tulbură pe bătrân.

— Tacă-ţi gura, Paul, strigă el Dacă ai venit aici ca să faci politică, mai bine du-te la culcare!

Vocea bătrânului începe să tremure şi el îşi dă seama. Acum se luptă cu clocotul pe care-l simte în el-Priveşte când la bătrână, când la Paul, apoi strigă:

77

1

— N-o să mă lăsaţi niciodată în pace? După ce că toată ziua muncesc până crap, trebuie că mi se mai strice şi cele câteva ore pe care le am pentru odihnă!

Ca şi cum **s-**ar fi liniştit, constatând că bătrânul nu i se adresează numai lui, Paul pare că se destinde. Se înfundă în scaun, îşi mai împinge pălăria spre ceafă, care arată ca o aureolă întunecată în jurul fetei, şi îşi scoate din buzunar un pachet de ţigări şi o brichetă. Ia o ţigară, o bate pe marginea mesei, o aprinde, apoi întinzând spre tată pachetul care aluneca pe muşama, zice:

— Dacă aş fi avut intenţia să vă necăjesc, n-aş fi aici. Eu am venit să vă ajut, iar dumneavoastră mă primiţi cum primeşti câinii care scormonesc prin brazda semănată.

Bătrânul priveşte pachetul de ţigări. Se luptă cu mâna care ar vrea să înainteze să**-**l ia. Ochii îi zboară în triunghi de la pachetul albastru la chipul fiului, apoi la cel al nevestei. Paul întreabă:

— Nu mai fumezi?

— Ba da, dar seara, ştii…

— Totuşi ia.

Bătrânul se serveşte parcă cu părere de rău. Îşi scoate cărticica de foiţe, rupe ţigara în două şi desface o jumătate, zicând:

— Eu le răsucesc, foiţa e de calitate mai bună.

Bătrâna, care rămăsese tot în picioare, începe să ridice farfuriile cu supa neterminată. Când se întoarce, pune pe masă o sticlă de vin

78

pe jumătate plină şi două pahare. Bătrânul o studiază. Oare, să fie mai îngăduitoare *ca* el? Să se poarte aşa pentru că Paul le**-**a spus că vrea să**-**i ajute? Şi la ce fel de ajutor s-o fi referit? O fi auzit cumva vorbi**ndu-**se despre povestea cu crăcile, şi o vrea să se ofere să le aducă un camion de al lui? Dacă e aşa, bătrâna n**-**o să mai poată spune că trăiesc ca nişte egoişti, Micheline şi el.

Bătrânul termină cu răsucitul ţigării şi o aprinde. Trage un fum. Propriu-zis, azi n**-**a fumat de loc din raţia sa.

Bătrâna toarnă vinul. Umple până la jumătate paharul lui Paul, şi bătrânul spune:

— Mie să-mi torni doar o picătură. Ştii foarte bine că nu beau niciodată pe nemâncate, mai ales seara.

— Faci rău, zise Paul. În unele zile, dacă n-ai avea vinul să te susţină…

— Să ştii că mă îngrijorezi, vorbind aşa, zise tatăl. Ei, ce vrei să ne spui?

Bătrâna adusese pe masă o scrumieră micuţă de alamă făcută de bătrân în 1916, dintr-un tub de obuz. Se reaşază pe scaun, dar pare că stă doar pe jumătate, ca şi cum s-ar teme ca scaunul să nu se frângă sub greutate. Paul îşi boa jumătate din vin apoi, snflând peste masă un fum lung de ţigară, *zice*:

— Am venit în legătură cu întâmplarea de azi-dimineaţă…

— Ascultă…

Bătrâna încearcă să-l întrerupă, dar bătrânul intervine:

— Lasă-l să vorbească.

El îşi dă seama că nevastă-sa se străduieşte să tacă şi să rămână pe loc.

— Da, reia Paul. I-am povestit lui Miche-Hne, la prânz, despre cele întâmplate. Ea m-a certat. Mi-a zis: „O cunosc destul de bine pe bătrână, ca să-mi dau seama că era prima în măsură să se supere. Nu trebuie s-o faci pp ea răspunzătoare de neroziile lui Julâen”.

De data aceasta bătrână se agită şi mai mult pe scaun, îşi îndreaptă trupul, şi bătrânul îşi dă seama că n-o s-o poată împiedica să vorbească.

— Julien n-a făcut nicio nerozie, strigă ea.

S-a angajat în armata Armistiţiului, pentru că aşa credea el că e bine. În ziua în care nemţii au invadat zona liberă, *şi* când şi-a dat seama că în mod sigur tinerii vor fi adunaţi şi puşi în serviciul nemţilor, a plecat. Şi cu asta basta.

Abia-şi sfârşeşte fraza, şi Paul începe să râdă.

— A plecat, zice el. Foloseşti nişte cuvinte!

A dezertat, e cu totul altceva. Şi a dezertat ca să treacă în Anglia, probabil „ca o grămadă de proşti care nu ştiu ce îi aşteaptă.

— Dacă ştii unde se află, strigă bătrâna, ai noroc. Eu care-i sunt mamă, aş vrea şi eu să ştiu!

Vocea ei se stinge. Nu plânge, dar gâtlejul trebuie să-i fie uscat, iar ochii înecaţi în lacrimi. Se aşterne o tăcere foarte scurtă. Paul îşi caută pesemne cuvintele în aburii alcoolului, iar tatăl profită de acest moment şi spune:

— Credeam că ai venit să ne ajuţi.

— Chiar aşa. Despre el este vorba. Dacă mai e în Franţa ar fi mai bine să se prezinte, decât să aştepte ca poliţia să-l înhaţe. Ar fi mai bine şi pentru el şi pentru dumneavoastră.

Bătrâna se ridică de pe scaun. Tremură din tot corpul, iar mâinile-i aşezate pe masă par două fiare sălbatice gata să sară. Bătrânu-lui îi e teamă. N-are când să deschidă gura.

— Dacă ai venit să-mi ceri să dau fiul pe mâna miliţiei, zice ea cu glas tare, poţi să mă arestezi, poţi să mă împuşti, n-o să afli niciodată nimic de la mine.

De data aceasta, şi-a înghiţit lacrimile. Pe obraz nu i se mai citeşte decât o mare mânie. Se îndreaptă spre bătrân şi continuă:

— Iar tu îl laşi să ne spună astfel de lucruri în casă. ta! îl laşi să.ne ameninţe fără să faci nimic ca să-l opreşti!

BătrânuG. se simte mic. Bolnav şi fără. putere. Ar vrea să fie departe, La capătul celălalt al pământului, sau chiar sub pământ unde şi-ar găsi, în sfârşit, liniştea. Ce trebuia să facă? Ce trebuia să zică?

Bătrâna se aşază din nou pe scaun. Pare sleită, dar mâinile-i lăsate pe genunchi tremură mereu, şi privirea i s-a golit brusc de orice expresie.

— Nu m-aţi înţeles, zice Paul cu un glas potolit, aproape blând. Ştiţi foarte bine că Julien este căutat şi că nimeni n-are niciun amestec în asta. Sunteţi liberi să credeţi că îl dispreţuiesc. Sunteţi prea îndărătnici ca să în cerc să vă conving de contrariu, dar credeţi oare că mie mi-ar face plăcere să-l văd ares

— C. 380

81

tat? Credeţi că lucrul acesta ne-ar conveni, atât mie cât şi dumneavoastră?

— Cu alte cuvinte, suspină bătrâna, la voi

a gândiţi.

— Eşti nedreaptă, spuse bătrânt cu blin-deţe.

Paul îl opreşte cu un gest.

— Admiţând Chiar că mă gândesc numai la tata şi *la* mine, dacă mai e posibil să-l scăpăm pe Julien de închisoare, nu trebuie să aşteptăm să fie arestat. Trebuie ca el să vină şi să spună: „Am făcut o gogomănie, recunosc, am fost atras…" în sfârşit, nu ştiu, dar **s**-ar găsi o cale să-l scoatem din greşeala asta.

Bătrânul îşi priveşte nevasta care, între timp, se întorsese ou

faţa spre el. Ai fi zis că nu mai ştie ce e cu ea. Paul trebuie să-şi fi dat seama că apărea **într-**o situaţie mai favorabilă, încât reluă:

— Fără să facem politică, nu credeţi că e mai bine să rămânem în legalitate?

Cei doi bătrâni se priveau în continuare. Paul lăsă să se scurgă un timp înainte de a încheia:

— Credeţi-mă, ar fi mai bine să-i spuneţi să se întoarcă atât cât mai e încă vreme.

— Dar în sfârşit, zise mama, te asigur că nu ştiu unde se află.

— N-o să-mi spuneţi mie că n-aţi primit niciodată veşti de la el?

Bătrânului îi veni să spună că primiseră doar în august o carte poştală trimisă din Toulon, fără nicio adresă şi în care scria doar atât: „Totul merge bine". De atunci tăcere. O ne

sfârşită tăcere care îi rodea atât pe unul cât şi pe celălalt. Se abţinu să vorbească. Privirea pe care nevastă-sa tocmai i-o aruncase nu-i mai îngăduia să scoată un cuvânt.

— În sfârşit, oftă Paul, dumneavoastră hotărâţi…

— Dar, e adevărat că n-avem veşti de la el, zise bătrânul. Crezi că nouă ne convine să nu ştim nici măcar unde se află?

Paul zâmbi neîncrezător. Ridicând mm a ca să-i oblige să tacă, zise cu un aer superiol", care îl enervă pe bătrân:

— Eu, îmi fac datoria. Vă previn. Pentru că nu vreau să mi se reproşeze că m-am de zinteresat de Julien. Nu e decât fratele meu vitreg, dar ăsta nu e un motiv să-l las să se prăbuşească.

Se ridică, îşi luă de pe masă pachetul de ţigări şi bricheta, îşi reaşeză pălăria bine pe cap şi adăugă:

— Gata, asta e tot ce aveam să vă spun.

În clipa în care Paul înainta spre uşă, bă târnul se ridică şi zise:

— Stai puţin, iau cheia de la grădină şi te însoţesc, e mai simplu decât să treci pe din dos.

Bătrâna se grăbise să deschidă uşa. Privirile lor se încrucişară şi bătrânul înţelese că era neliniştită. Când Paul fu pe palier, el zise destul de tare, pentru ca acesta să-l poată auzi:

— Vezi, toată lumea îşi închipuie că noi primim veşti de la Julien. Dar nimic, chiar nimic. Măcar de-am şti unde se află!

10

Întunericul era. de nepătruns. După ce închise uşa, bătrânul căută cu mina rampa de fier. Auzi pasul lui Paul ezitând pe scări.

— Fii atent, zise el. Nu se vede nimic.

— Deşi vin rar, cunosc drumul.

Pe pragul scării, bătrânul se lovi cu umărul de fiul său. Simţi în trecere respiraţia lui îmbibată cu mirosul alcoolului. Făcură câţiva paşi fără să scoată o vorbă, apoi, după multă şovăire, bătrânul întrebă:

— De ce te laşi pradă băuturii, în halul as la? O să-ţi distrugi sănătatea.

— Nu mi se întâmplă des, dar astăzi am co lindat toată ziua prin oraş ca să plasăm fotografiile astea.

— Ei da, tocmai voiam să-ţi vorbesc despre lucrul ăsta, Crezi că e bine ce faci?

Simţi că fiul rămăsese pe loc. Se opri şi el. Acum, după ce ochii i se obişnuiseră cu întunericul, bătrânul începea să deslueascâ pata alburie a feţei lui umbrită de pălărie.

— Cum, adică? întrebă Paul. N-o să-mi spui că eşti pentru de Gaulle şi revoluţie?

— Nu sunt pentru nimic. Sunt pentru silinţa

2 a-ţi duce existenţa onest şi pentru a fi asat în pace.

Vorbeau pe un ton aspru, dar fără să ridice prea tare glasul.

— Perfect, dar ca să trăieşti liniştit trebuie să te dai cu cei mai tari.

— Vei tu crezi căci or să fie întotdeauna cei mai tari? Priveşte ce se întâmplă în Italia

— În Italia? Dar asta nu-mi spune nimic, îţi aminteşti foarte bine cum în 1917 italienii au şters-o la Caporetto! Hitler a greşit, încle7 Induse în ei. Ei s-au muiat la prima lovitură mai serioasă, dar cei din S.S. Îi vor repede pe americani în mare. În ’17, spuse bătrânul, tot aşa, au fost unii care nu voiau să creadă în ajutorul ame-ucanilor şi totuşi… Paul îl întrerupse.

— Nu cumva crezi că Staltn se poate înţelege cu Roosevelt şi cu Churchill? Mai de vreme sau mai târziu or să se mănânce unii pe alţii, şi Hitler va fi acela care va pune or dine în toate astea. Şi va fi norocul nostru, pentru că altfel ne-am pomeni dintr-odată cu comuniştii în spate. Şi atunci ai să vezi ce o să se întâmple cu maghernițele tale şi cu cei câţiva gologani pe care i-ai pus la chimir.

Bătrânul fusese întotdeauna sensibil la ameninţarea cu comuniştii. Pe vremea Frontului Popular, tremurase pentru mica lui avere, şi ceea ce îi spunea acum fiul îi zgândărea vechea teamă.

— Ştii doar, aruncă el vorba, că nu sunt un mare capitalist.

Paul schiţă un rânjet care semăna a scrâşnet de dinţi şi care bătrânului nu-i plăcu.

— Mare sau mic, eşti bun ca să dai totul şi să sfârşeşti la azilul de bătrâni.

— Sunt zile când mă întreb dacă cei de aco

85

Io nu trăiesc mai fericiţi decât mine. Cel ei îşi au supa asigurată şi nu trebuie să crape cum fac eu, lipsi**ndu-**mă de tot.

Paul îşi scoase pachetul de ţigări. Bătrânul îi ghici gestul.

— Uite, zise el, când e vorba de tutun…

— Ţine, zise Paul întinzâ**ndu-**i pachetul. Păstrează**-**l tot.

Bătrânul mulţumi Paul nu ora atât de egoist cum afirma bătrâna. Vrei să**-**i vorbească despre crăci, dar nu îndrăzni. Se mulţumi doar să spună în timp ce**-**şi scotea o ţigară din pachet

— Ştii, pentru nişte bătrâni ca noi, nu e uşor, totdeauna. Banii nu mai au nicio va loare.

Se aplecă spre bricheta pe care Paul tocmai o aprinsese. O clipă, cele două feţe ale lor erau foarte aproape una de cealaltă, ascunse parcă fiecare sub acoperişul borului pălăriei şi al vizierii şepcii care aproape că se atingeau, şi izolate în întuneric prin mâinile lor ridicate de o parte şi de alta a flăcăruii când bricheta se stinse, se aşternu din nou vidul negru, însoţit, timp de câteva secunde de amintirea acestei luminiţe prea vii.

— Dacă ai nevoie de bani, zise fiul, vinde o casă.

— Să vând?

— Decât bruma pe care o încasezi de \ &

chiriaşi, mai bine vinzi o casă şi mănânci pe

săturate.

Bătrânul încremeni. Era ca şi cum fiul său i**-**ar fi dat o lovitură puternică în stomac.

— Dumnezeule, oftă el. Tocmai tu îmi dai

Lin astfel de sfat? Atunci, dacă înţeleg bine, ţie puţin îţi pasă dacă totul cade pe mâna străinilor.

— Ba de loc. Dar dacă nu mai aveţi nimic.

Bătrânul tuşi, trase aer în piept şi încet, rări**ndu-**şi mult vorbele, spuse:

— N**-**am mare lucru. Dar mai am încă două braţe. De şaizeci de ani mă hrănesc cu ele.

Ei bine, tot ele or să mă hrănească până la ea păt.

Îşi reluară mersul, şi după ce făcură vreo? ece paşi în tăcere, fiul zise cu nan ton nepăsător:

— Ştii bine că dacă o să duceţi lipsă de ceva, n**-**o să fiţi lăsaţi fără nimic. Dar dacă **într-**o zi ai vrea să vinzi o casă am putea aranja să rămână în familie.

Bătrânul nu răspunse, înţelesese prea bine ce voia să spună Paul, dar această propunere îl lua pe neaşteptate. Chiar unui fiu, nu te poţi decide aşa de uşor să**-**i vinzi ceea ce ai clădit sau ai consolidat o viaţă de om. Şi apoi, era bătrâna, şi mai era şi Julien.

Ajunseseră la poarta de fier, şi bătrânul pipăi cu mâna în căutarea broaştei. Deschise şi se dădu la o parte ca să**-**l lase pe Paul să ueacă. Acesta ieşi zicând:

— În orice caz, îmi menţin cele spuse în gâtură cu Julien. Dacă izbutiţi să**-**i daţi de armă, faceţi în aşa fel ca să se întoarcă acasă «t mai repede posibil

— Bineînţeles, dacă o să avem vreo ştire…

Paul îl întrerupse:

— N**-**am motive **să-**ţi pun la îndoială spusei e, dar mărturiseşte şi dumneata că dispariţia asta poate părea ciudată pentru toată lumea. Şi dumneata ştii, când poliţia îşi vâră în cap să**-**l găsească…

Nu termină. Bătrânul îl simţi îndepărt**ându-**se. Ei făcu într-adevăr doi paşi pe tio-l & ar, apoi se întoarse şi adăugă;

— De altfel, dacă aţi avea veşti, poliţia ar şti. Corespondenţa dumneavoastră e cu siguranţă supravegheată

— 11 **–** Când bătrânul intră în bucătărie, după ce**-**şi stinsese între degete ţigara pe jumătate consumată şi **şi-**o aranjase pe pipăite în tabacheră, bătruia terminase de pregătit raniţa pentru a doua zi.

— Mai am de pus doar ouăle răscoapte, zise ea. Şi îructele. **Să-**iru aduci aminte mâine, e mai bine să stea în pivniţă în timpul nopţii.

— Toporişca, întrebă bătrânul, ai învelit**-**o în jurnal?

— Bineînţeles. Cu ce vrei să te încalţi?

— Cu bocancii

— Nu i-ai pus de mult. Eşti sigur că n să te bată?

— Nu, o **să-**i încalţ cu două perechi q ciorapi.]

— Bine, asta o faci iarna. Pe căldură însă, picioarele se umflă.

— Dar tu, *ce* vrej să-ţi pui, cu bătăturile tale?

— N-am de ales, în afara saboţilor şi a pantofilor de oraş n-am decât o pereche destul de solizi.

— Şi n-or să te bată?

— Sper că nu.

Bătrânul vru să spună ceva. Era fericit de conversaţia aceasta înfiripată cu privire la expediţia de a doua zi, şi care îl scutea de un alt subiect Cum nu mai găsea nimic alt-teva de întrebat, se grăbi să spună:

— Trebuie să urcăm la culcare cât mai repede.

— Du-te tu; după ce mă dezbrac – vin şi eu

El rămase mirat văzând că ea nu încerca în niciun fel să aducă vorba despre comportarea lui Paul. Se grăbi să ia oala de noapte din cămăruţa de sub scară, apoi urcă zicând:

— O să ne trezim cu siguranţă destul de devreme, dar ar trebui oricum să iei deşteptătorul, nu se ştie niciodată.

Bătrâna încuviinţă din cap şi bătrânul continuă să *urce* scara oare la cotitură se adâncea în penumbră. Ajuns în cameră, vârî oala sub pat, ca întotdeauna în acelaşi loc, lângă piciorul stâng, şi, după ce trase storurile, se dezbrăcă pe întuneric. Dacă nevastă-sa nu-i opusese nimic jos, înseamnă că intenţiona poate să-i vorbească în pat. Se temea de acest luciu. Ar fi vrut să adoarmă foarte repede, dar ştia că nu era cu putinţă. Se petrecuseră prea multe lucruri în cursul zilei. Toate întâmplările astea adunate în el erau ca o mare îrământată de o nesfârşită furtună. Se gândea la lemnele aduse şi care n-or să le ajungă, cu siguranţă, până la sfârşitul iernii; se gândea la căruţul luat cu camionul; la vizita aceasta a băiatului cel mare; la celălalt băiat al său absent şi despre care ar fi vrut măcar să ştie dacă era mort sau viu. Totul se amesteca, se adăuga oboselii din timpul zilei sale de muncă prea istovitoare, îngreu**nându-**i capul. Se simţea sleit, şi totuşi nimic în fiinţa sa nu anunţa venirea rapidă a somnului. care să-l elibereze.

Bătrâna urcă şi se culcă fără o vorbă. Urmă un lung moment de tăcere, punctat doar de zgomotul respiraţiei lor *şi* de scârţâitul somierei, când vreunul din ei se mişca, în căutarea unei poziţii mai bune pentru trupul vlăguit.

Bătrânil se străduia să nu facă prea multe mişcări. Stând liniştit,

poate că somnul i-ar veni mai repede, sau poate că bătrâna l-ar crede adormit. Oricum, discuţia trebuia evitată cu orice preţ. Ştia că ar dura la nesfârşit sau că s-ar transforma în ceartă, ori el voia să doarmă. Să se odihnească, să scape de tot ce nu era viaţa sa, de tot ce nu ţinea de munca sa. Multă vreme îi stărui în minte fraza lui Paul: „Vinde atunci o casă şi vei mânca pe săturate". Ei, bine! La şaptezeci de ani, să-ţi vinzi averea ca să trăieşti! Şi asta i-o spunea fiul său! Oare Paul voia cu adevărat să-i cumpere una din case? Şi. pentru ce? Ca să-şi plaseze banii? Atunci, era adevărat că strân

90

r

«ca banii cu lopata. Bătrâna avea dreptate. Ei, dacă îi mergea din plin, eu atât mai bine pentru el. N-avea de ce să robească mai ales dacă-şi conducea afacerile în mod cinstit. El avusese norocul să cunoască timpuri destul de favorabile negoţului. Şi? Putea cineva să-i reproşeze acest lucru? Cu siguranţă nu. Acum, timpurile erau mai grele. Paul încerca să reziste şi avea dreptate.

H condamnau că face comerţ la negru. Dar cine se putea lăuda că n-a făcut niciodată? Cine putea să arunce cu piatra în el pe vremurile astea, când fiecare se străduia să supravieţuiască? Gurile rele povesteau că făcea negoţ cu nemţii. Ei şi? Putea să refuze să le vândă marfa pe care ei o plăteau? Anul trecut, când au murit câţiva dintre răniţii îngrijiţi la Şcoala normală, nişte nemţi au venit să comande flori la ei. Bătrâna a trebuit să lucreze la jerbe toată ziua. Putea oare să-i refuze? Iar miliţia lăsat! Domnul Robin spunea tot felul de lucruri urâte despre ea. Dar domnul Robin vorbea de rău despre tot ce pornea de la guvern. La urma urmei, nu era decât o nouă poliţie. I se puneau în circă poate mult mai multe rele decât putea ea să comită. Era sigur că de la Lons miliţia n-a recrutat doar spuma. Erau fel de fel. Dar parcă domnul Robin ştia cine face parte din rezistenţă? Cine n-ascultă decât un clopot, n-aude decât un sunet. De altfel, Paul nu făcea parte din miliţie. Dacă milițienii îi ceruseră să-i însoţească pentru vinderea fotografiilor acestui Darnand, poate că nu-i putuse refuza, aşa cum nici bă

91

trâna nu putuse refuza florile pentru nemţi. Nu, toate lucrurile astea nu erau foarte grave. Paul nu era un băiat rău. Şi nici aşa de egoist cum pretindea bătrâna. Ca probă, pachetul de ţigări aproape

întreg pe care i-l dăduse. Şi nu ca s-o uimească pe bătrâna, întrucât n-o făcuse de faţă cu ea.

Cu cât bătrânul cugeta, cu atât regreta că nu-i vorbise fiului său despre povestea asta cu erăcile. În mod sigur le-ar fi oferit un camion iar dacă bătrânul nu-i ceruse nimic, la urma urmei, era din pricina nevestei sale. Ba afirma, mereu fără să ştie nimic. Urâtă manie şi asta şi acum, din pricina ei, căruţul era poate de mult furat. Sau sfărâmat sau părăsit în pădure. De altfel, prin pădurile astea se zice că s-ar ascunde tinerii care nu vor să intre în serviciul muncii obligatorii. S-ar putea ca ăştia să-i fure căruţul. Şi desigur nu ca să-l folosească ei, ci mai degrabă ca să-l vândă la ţărani în schimbul băuturii.

Bătrâna se răsuci în patul ei, schimbându-şi poziţia. Bătrânul, din pricina efortului de a sta nemişcat, simţi că piciorul drept începea să-l furnice. Se învârti şi ei, iar bătrâna întrebă

— Nu dormi?

— Nu, încă nu.

— Încearcă să dormi, zise ea, dacă nu, mâi ne o să în prea obosit ca să mergem sus.

Bătrânul oftă. Acum ştia că ea nu va mai încerca să vorbească. Se mai răsuci un timp, căutând să-şi potrivească bine capul în perină şi, mai destins, se lăsă, în sfârşit, pradă somnului.

92

Cum se trezi, bătrânul îşi căută bricheta pe care o punea întotdeauna pe un scaun, lângă pat. Abia o aprinse, că bătrâna îl şi întrebă.

— Te uiţi la ceas? Chiar acum a bătui ora patru.

Avea noroc că putea să audă din patul ei pendula agăţată jos, în sufragerie.

Se treziseră în acelaşi timp, şi bătrânul se grăbise să iasă în – curte pentru ea vedea cum arată vremea. Cerul era limpede şi presărat cu stele. Un vânt plăcut unduia frunzele.

Bătrânul intră în bucătăria în care se şi răspândise mirosul icafelei.

— Mai aveam puţină din cea veritabilă, zise bătrâna, am pus-o la fiert. Ce n-o să putem bea, o să iau cu noi într-un termos.

Bătrânul îşi frecă una de alta mâinile aspre, care, din opricina imobilităţii din timpul nopţii, amorţiseră.

— Bine ai făcut. O să ne prindă bine dacă o s-o bem după o

hrană rece.

În dimineaţa aceasta, el se simţea mai puţin încordat, aproape fericit din pricina zilei care se anunţa frumoasă şi care îi mâna spre o pădure unde nu mai fusese de mulţi ani. Înaintea războiului prezent, i se mai întâmpla uneori să urce după ciuperci până pe primul podiş, şi văzând raniţa pe masa şi bastonul atârnat de balustrada scării interioare, avu o clipă impresia că este mai tânăr şi gata să retrăiască o oră care-i marcase viaţa **într-**un fel plăcut.

93

El nu avusese niciodată vacanţe, niciodată prea mult timp liber, doar câteva bucurii mărunte, ca, de exemplu, o plimbare **într-**o duminică după-amiază la Monteiel. O sărbătoare şcolară. Sau acele miri excursii la cules de ciuperci în tovărăşia câtorva camarazi. Marele lor lux era pe atunci să se oprească o oră sau două **într-**un han sătesc, unde mâncau o omletă care li se pregătea în timp ce ei jucau puţin popice în piaţă. Nu era mare lucru, dar când aceste amintiri îl năpădeau dintr-odată, aşa, pricinuite de vreo raniţă, de vreun baston sau de vreo pereche de bocanci, simţea un pic de căldură şi de putere răspândi**ndu-i-**se în trup. După ce mâncară, băură cafeaua, dădură iepurilor o porţie bună de fân şi se încredinţară că uşile pivniţei, ale şopronului şi obloanele casei erau bine închise, cei doi Dubois porniră la drum. În timp ce răsucea cheia în broasca porţii de fier, bătrânul spuse:

— Sunt ani de zile de când n-am mai lăsat casa singură pentru o zi întreagă.

— Şi ce crezi că o să i se întâmple casei?

— Nimic, dar în sfârşit…

— **I-**am spus domnişoarei Marthe că plecăm pe toată ziua. O să-şi arunce privirea din când în când.

Bătrânul înălţă ochii spre storurile încă lăsate de la etajul întâi al clădirii din aţa grădinii. Domnişoara Marthe îşi petrecea, zilnic, ceasuri întregi stând la geam, de unde privea strada şi grădina. Bătrânul n-o plăcea de loc, din pricina acestei neclintiri. Nu pricepea cum o femeie, chiar în vârstă, poate să stea aşa.

94

fără treabă. Pentru şi, o viaţă fără activitate era lipsită de sens. Nu-i plăceau ochii aceia care îl urmăreau uneori în forfota zilnică şi care păreau să-i spună: „Toată agitaţia asta a dumitale, mă obosește,

domnule Dubois”. Totuşi, în dimineaţa aceasta, el se simţea liniştit gândi**ndu-**se că nimeni nu va putea intra la el în curte fără ca domnişoara Marthe să nu observe.

Mergând în acelaşi pas, cei doi bătrâni urcau strada Şcolilor. Bastonul cu vârf de fier şi bocancii lui cu ţinte zgâriau asfaltul. Abia se crăpa de ziuă. Strada era pustie şi ei trecură fără să-şi întoarcă capul prin faţa portalului clădirii Şcolii normale unde un soldat neamţ stătea de gardă **într-**o gheretă.

Bătrânul simţea raniţa bătâ**ndu-**i şalele la fiecare pas. Bastonul din mână era uşor, şi, după ce traversară oraşul şi parcul Băilor, constată cu mirare că nu se simtă obosit. Merseseră cu un pas regulat, fără să vorbească şi fără să părăsească mijlocul şoselei. Nu era de loc apăsătoare această plimbare înainte de răsăritul soarelui. Aerul tare era plăcut de respirat şi, coti**nd-**o pe drumul dinspre Pannessieres, bătrânul Dubois simţi răsu**nându-**i în urechi vechiul refren al regimentului din Sambre**-**et**-**Meuse. Fără ca măcar să**-**şi dea seama, alungi pasul, sprijinind bastonul ceva mai departe la fiecare călcătură.

— Mergi prea repede, zise bătrâna.

— Ai şi obosit?

— Nu, dar în ritmul ăsta, o să**-**ţi pierzi suflul şi o să fim obligaţi să ne oprim.

95

Încetini pasul şi o privi. Ea era de pe acum trasă la faţă. Mâna stângă îi era încleştată pe sulul de sârmă pentru legături, pe care îl ţinea pe umăr Mâna dreaptă i se ducea din când în când spre stomac pentru a ridica cu un gest reipezit bandajul pentru hernie.

— Ar trebui ea te opreşti puţin, propuse el. Cunoşti drumul Totul e să ajungem sus spre prânz, aşa că poţi urca liniştită, ca **într-**o plimbare.

Ea dădu din cap în sens negativ.

— Dă-mi mie sulul, zise el.

— Nu, tiu e greu.

Începură urcuşul, luâ**nd-**o pe drumul ale cărui prime ziseopentone se desfăşurau domol. Bătrârml privea cerul de o limpezime perfectă şi care se lumina în partea din faţă, descoperind creasta împădurită unde frunzişul dantelat se unduia în bătaia vântului. Curând, văzură de sus oraşul rămas în urmă. La stânga, se vedeau satele înşirate pe vale. Bătrânul se străduia să nu zică nimic.

Acum i se părea că respiraţia a se îngreuiase. Păstra totuşi cadenţa, dar din ce în ce mai des se întorcea spre nevastă, pândindu-i semnele de oboseală de pe obraz.

După ce trecură de satul Pannessieres şi ajunseră la cotul larg de unde se vedea toată valea în jos, o fâşie strălucitoare de lumină îi izbi drept în faţă. Soarele tocmai apărea peste creastă. Bata-i/rul îşi trase spre frunte cozorocul şepcii. Simţi parca o rufă umedă şi rece învăluindu-i brusc ceafa descoperita. Nici măcar nu-şi dăduse seama că transpirase.

«i

— Vrei să ne oprim o clipă? zise el.

Nevastă-sa îl privi. Şovăi, apoi zise:

— Cum vrei tu.

— Oricum, trebuie să urinez puţin.

Nu simţea chiar necesitatea urinării, dar era un mod de a inu-şi mărturisi că avea nevoie de r n repaus. În timp ce el se îndrepta spre pădure, bătrâna se aşeză pe o stâncă din marginea drumului. Când se întoarse, el îi spuse:

— În ’914, când plecam la manevre pe podiş, aici făceam întotdeauna primul popas. Urcam apoi până la Vevy şi după aceea, ni se în

(împla…

Ea îl întrerupse.

— Nu vorbi atât. Trage-ţi sufletul. Şi şterge-te puţin, eşti plin de sudoare.

El îşi scoase şapca şi-şi şterse capul cu ba-usta.

— Ar fi trebuit să-ţi dau un flanel, zise bătrâna. Sus, te-ai fi schimbat.

— Nu-ţi face griji, în mijlocul pădurii nu ei, ieri col de frig.

Într-adevăr, de cum părăsiră şoseaua pentru drumul forestier, aerul se făcu mai cald. Când h-eceau pe lângă o porţiune de pădure proaspăt tăiată, soarele le frigea pielea ca într-o zi de plină vară. Terenul era neregulat. Când dădeai de o adâncă colţuroasă şi roasă de că-mţe, când de pământ săpat de făgasuri, când de pietroaie aduse de sus şi care ţi se rostogo – cau sub picior. Drumul de pădure urca. cobora, ezita peste podişuri sau într-o vâlcea, pentru ca din nou să coboare şi să urce. Mersul devenea anevoios şi bătrânul trebui să se

oprească de mai multe ori ca să tuşească şi să scruiipe.

— Vezi, spuse bătrâna, am mers prea repe deşi acum eşti frânt.

— Ba nu, este schimbarea aerului.

— Ar fi fost mai bine dacă continuam pe şosea. E mai lung dar se merge mai lesne.

— Nu. Pe aici câştigăm cel puţin doi kilometri. Dar la coborâre o luăm pe şosea. Mi-e teamă că pe drumul ăsta căruţul nu rezistă.

Îşi reluară mersul, mai încet, cu opriri repetate. Din pricina potecii care se înfunda pe alocuri, bătrânul mea-gea în faţă. Îşi schimbase raniţa de pe un umăr pe celălalt, dar refuza să i-o dea bătrânei care purta mereu sulul de legături. Prin tufişuri, de-a lungul drumului mişunau mii de şopârle – adesea invizibile – sub frunzele moarte, în timpul unui popas bătrâna întrebă:

— Oare prin locurile astea sunt multe vi pere?

— Mai întrebi! Sunt câte vrei!

— Ar trebui să te fereşti, când faci legăturile, uneori se ascund pe sub grămezile de crăci.

— Ku-ţi face griji. Oi fi eu surd, dar de văzut văd bine.

Vântul continua să sufle, dar temân**du-**se parcă de miezul pădurii, când trecea printre arbori, se mărginea doar să le pieptene coroana, smulgând – jerbe mari de frunze ruginii, care străluceau în soare în căderea lor spre pământ Drumul se btfuitoa, *şi* bătrânul se opri i

98

w/.

— Ei, zise el, altă dată parcă nu era aşa!

— Ne-am rătăcit?

— I. u, sigur că nu. Dar mi se pare că după ce face cotul care se vede de aici, drumul din stânga o ia înapoi.

Tăcu. Încerca să-şi amintească. Dar nu era sigur de nimic. Bătrâna îl privea neliniştită, cu faţa încreţită de riduri şi umbrită de pălăria veche de paie pe care o punea când lucra la grădină. Ea îşi trecu dosul palmei peste sprânoenele în care rămăseseră prinse două broboane de sudoare.

— Te-ai încălzit, zise bătrânul. Ştiam eu că asta nu era o treabă pentru tine.

— Nu-ţi face griji din pricina mea, vezi mai bine pe ce drum o luăm.

Cum ea repeta că ar fi fost mai bine să ţină şoseaua, bătrânul ridică din umeri şi o luă pe drumul dan dreapta, fără să fie prea sigur că nu se înşală.

— Eşti convins că e ăsta? întrebă ea.

— Da, nu te nelinişti. Doar n-o să mă rătăcesc într-o pădure pe care o ştiu de cinci zeci de ani.

Totuşi, fără să încetinească pasul, el încerca să distingă printre trunchiurile copacilor ce direcţie avea drumul pe care-l lăsaseră în stânga, dar copacii erau stufoşi şi curând îl pierdu din ochi. Bătrânul se străduia să calculeze de cât timp părăsiseră şoseaua, însă nu era uşor. Nu merseseră cu un pas prea regulat, făcuseră numeroase popasuri, şi în felul acesta nu puteai stabili nimic. După explicaţiile pădurarului, înţelesese foarte bine unde se afla locul tăierii în raport cu şoseaua, aici însă lucrurile se complicaseră. Din amintiri, totul h apăruse mai simplu, dar această pădure nea din ce în ce mai străină. O ştia mult mai netedă. Şi orele treceau, şi soarele se înălţa, arzând din ce în ce mai tare.

Bătrânul şovăi mult înainte de a se opri **să**-şi dezbrace haina, pe care refuză să i-o dea nevestei, O puise de-a curmezişul raniţei şi-şi mută pe celălalt umăr cureaua care-l rodea puţin.

La fiecare popas bătrâna întreba: – Eşti sigur că nu ne-am înşelat? Bătrânul nu ena sigur de nimic, dar se **în**căpăţânia. Merseseră prea mult ca să se mai întoarcă, şi nădăjduia ca până la urmă drumul o să ajunsă i.pe o creastă despăduntă, de unde ar putea cel puţin să zărească o porţiune din el şi să sie orienteze. Se întreba acum dacă nu cumva mergeau în direcţia Briod. Dacă se lua după ipoziţia soarelui, aşa era. Gândul acesta i se înrădăcina încetul cu încetul, dar el tot mai spera să dea de vreun luminiş de unde ar putea repera drumul. Prea susţinuse faţă de bătrână că nu se puteau rătăci, ca să facă cale întoarsă, în mod deliberat, spunând pur şi simplu: „M-am înşelat!”

Pe măsură ce trecea vremea, oboseala îi cuprindea ipi cioarele şi îi apăsa pieptul. Mina a se încleşta pe lemnul dur al bastonului, raniţa se îngreuna şi aerul mai tare devenea aproape irespirabil

100

În dreptul unei stâiuoi se opri, se aşează şi zise:

— Să bem o înghiţitură de vin, ca să ne mai împiedorogim.

Începuse să desfacă ramţa, când bătrâna ridică mâna zicând:

— N-aiuzi mimiic?

— Nu. Bate vântul. Atât.

El îşi auzea mai curând bătăile propriei inimi şi şuierul bronhiilor.

— Sunt tăietori în dreapta noastră, nu prea departe de aici.

Bătrânul îşi încorda auzul, dar nu prinse decât murmurul vântului şi trosnetul crengilor.

— Sunt sigură, zise bătrâna. Mă duc să văd.

Bătrânul se ridică.

— Nu, te-ai rătăci imediat dacă te-ai de părta de potecă, mă duc eu.

Spusese aşa, dar gândul că ar trebui să urce coasta din faţă cu terenul ei neregulat îl înspăimânta.

— N-am cum să mă rătăcesc, zise bătrâna.

Cărarea o ia în sus, aşa că la înapoiere n-am decât să cobor şi, prin forţa lucrurilor găsesc şi drumul.

Bătrânul mai încercă cu jumătate de glas **s-**o oprească, dar oboseala îi spulbera orice voinţă. Aşezat pe stâncă, o privi cum se depărtează cu **–** pais şovăielnic, **sprijinindu-**se de copaci, rudicând picioarele ca să nu calce pe mărăcinişom. Când se făcu nevăzută, bătrânul? e simţi singur, cu adevărat singur în pădurea aceasta, şi îşi reproşa că n-avusese destulă voinţă **s-**o oprească.

101

Din clipa în care plecase de acasă, uitase toate gânjduxtile: triste din ajun. Mersul îi făcuse plăcere, apoi îl obosise, dar tot timpul nu-l preocupase decât drumul. Şi iată ca din nou îl încerca sentimentul unei oarecare nesiguranţe. Nu chiar din pricina pădurii, o cunoştea oricum destul ca să nu-i Sie teamă de nimic în privinţa asta. Dar din pricina gârulu-mior care reîncepeau să-l năpădească.

Niciodată n-o sk> scoată la capăt cu povestea asta cu adunatul crăcilor, începuseră prea rău ca să nu mai survină încă o surpriză neplăcută. Când vor ajunge, vor constata cu siguranţă că li se furase icăruţul sau că ara **sfă**râmat. Şi apoi, pregătirea legăturilor mi e o treabă care se face de la sine. Dacă lemnul era doborât de mai multe luni, însemna că era pe jumătate uscat şi nu va fi prea uşor de tăiat. El nu mai avea douăzeci de ani şi nici bătrâna. Cât puteau lucra **într-**o zi? Zece, cincisprezece legături, cel mult. Nu făcea dara-ua cât ocaua. Vor trebui să se înapoieze până nu e prea târziu. Ca să nu-i apuce noaptea pe drum. Şi oare porţiunea de la locul tăierii până la şosea cum o îi?

Picaud zisese că era practicabilă, dar el îşi căra lemnele cu boii. Se ridică de pe stâncă, şi se aşeză pe alta, bătută de soare. Vântul nu sufla cu adevărat în valea asta, dar câteodată se strecura până jos, învălui**ndu-**l cu pale lungi şi reci care**-**i îngheţau spinarea. Cei câţiva paşi, pe ea a**-**e**-**i lăeu, îl încredinţară că oboseala era mai serioasă decât crezuse când **s-**a oprit. Genunchii îi ardeau parcă până**-**n măduva oaselor, şi câteva

102

junghiuri pornite din ceafă îi închingau fruntea. Se sili să respire mai rar. Nu era momentul să i se facă rău. Bătrâna ţi-ar spesia. Frumoasă treabă!

Dar ce era cu ea? Crezuse că aude tăietori de lemne, înaintase prea mult şi cu siguranţă ră se va rătăci dând peste vreun dâmb unde **s-**ar învârti în loc, ca până la urmă să coboare pe altă pantă.

Bătrânul uita de oboseală. Acum îl chinuia spaima. I se părea că se scursese *o* eternitate de la (plecarea nevestei. Tot căutând aşa, ea îl făcea să piardă un timp preţios. N**-**o preocupa decât ideea ei fixă şi nu făcea decât prostii. De mai bine de douăzeci de ani era la fel. Cu Julâen, ca şi cu toate celelalte, nu făcea decât după cum o tăia capul. Greşise când o lăsase să se îndepărteze singură de drum, **aler**gând după zgomotul acela de secure care, poate, *i* se năzărise. Pentru că ea nu cunoştea pădurea. În toate pădurile te poţi rătăci, dacă n**-**ai mai umblat prin ele. Poate a căzut **într-**o groapă, poate a călcat pe vreo viperă. Dumnezeule, ce prostie şi încăipăţânarea asta!

Bătrânul se luptă îndelung cu această spaimă. Luă sticla de vin îndoit cu apă din raniţă şi bău o înghiţitură, *îşi* răsuci apoi o ţigară, pe care o aprinse şi începu să fumeze, savu**-**iind fiecare fum, impu**nân**du-şi să nu se **gân**deascâ decât la buna dispoziţie pe care i**-**o arocura itutunul. Era într-adevăr singura lui plăcere. O plăcere care se diminua din zi în *d* din pricina raţiei şi a necesităţii de a se

103

lipsi de o parte din ea pentru schimbul în natură.

Când simţi ea amorţeala îl cuprindea din ce în >ce mai mult, se ridică şi făcu câţiva ipaşi pe sub dopaci în direcţia în care dispăruse nevastă-sa. Umbra frământată de vânt era **într-**G con ţinu a mişcare. Pete de lumină alergau la suprafaţa pământului sau se alungeau pe trunchiuri. Bătrânul îşi aţintea urechea. Degeaba, **ŢI-**auzea niciun zgomot, decât murmurul nesfârşit al vântului.

— Vântul ăsta mă ameţeşte, bombăni el

Chiar dacă ea ar striga tot n-aş auzi-o.

Se gândi o clipă să urce după ea, dar îşi zise ca la zece metri distanţă, în locurile cele mai dese, s-ar putea încrucişa, fără să se vadă iar dacă între timp ea s-ar întoarce şi n-ar ăsi decât raniţa şi haina lăsata pe stâncă, s-ar putea speria, s-ar înfunda din nou în desiş, riscând să ipiardă astfel ore întregi.

Rămase o vreme sprijinit de un fag gros, cu privirea obosită de atâta căutare prin mişun area aceasta de umibr-e şi lumini. Apoi, aproape fără vo; a lui, îşi făcu mâinile păline şi începu să strige:

— Uuu, Femanide!... Fernande!...

Strigă astfel în mai multe direcţii, dar i se păru că glasul lui nu ajungea mai departe decât vedea ou ochii. Atunci tăcu, se înapoie şi se aşează din nou (pe stârucă.

Era sleit. Strigătele acestea repetate îi alungaseră până la urmă toate gândurile, reiavi**indu-**i doar durerea aţipită în adâncul pieptului, şi fu nevoit să se ridice să tuşească, cu mâinile pe piept, ou bustul îndoit, cu gâtlejul plin *de* flegmă şi cu privirea împăienjenită ide lacrimi.

— 13

— Ei, dar mult ai mai stat! oftă bătrânul văzând-şi nevasta ieşind din umbra copacilor.

— Era mult mai departe decât credeam, zise ea aşezând-se lângă el. Zgomotele pădurii sunt înşelătoare.

Urmă un lung moment de tăcere. Abia scăpat de tuse, bătrânul îşi revenea cu greu, dar o studia totuşi pe bătrână care părea zdrobită-Fata ei era lac de sudoare, pieptul i se ridica **într-**un ritm accelerat şi spatele i se îndoise, de iparcă foaită greutatea pădurii **s-**ar Îi sprijinit pe umerii ed slabi.

— Atunci? Ai văzut pe cineva?

— Da, zise ea... Am greşit drumul.

Bătrânul ghicise, dar se simţea atât de obosit, încât vestea aceasta nu mai produse niciun efect asupra lui. Lăsă să mai treacă câteva chipe lungi înainte de a întreba:

— Şi? E departe?

— Trebuie să ne întoarcem până la bifurcaţie şi **s-**o luăm pe drumul celălalt. De acolo mai avem o bucată bună de mers.

El ar fi vrut să zi! că: „E prea derparte. Să ne întoarcem". Dar era

căruţul. Numai gândul la el îi dădea forţa să meargă mai departe.

— Eşti obosită, zise el.

105

— Nu Hai, vai?

El se ridică şi încăpu să meargă în urma ei Călca ţinând privirea aţintită pe picioarele subţiri ale bătrânei şi pe poalele fustei ei din pân-za cenuşie. Va să zică trebuiau să refacă drumul acesta şi apoi să o ia pe altul.

Din faptul zilei tot mergeau. Merseseră degeaba, pentru că el se încăpăţânase **s-**o *ia* pe acest drum, chiar şi după ce simţise că nu este cel bun. Nevasta îl urmase. Ea mai umblase încă mult timp, foarte mult timp, orbecăind prin pădure, în vreme ce ei se odihnea, iar la înapoiere i-a spus: „Am greşit drumul". Nu zisese: „Tu ai greşit". Nu scosese o vorbă, nu-i aruncase nicio privire mustrătoare, şi iată că acum mergea în faţa lui, fără să te plângă şi fără chiar să pomenească de propria oboseală. Era mai tânără ca el desigur, nu suferea de boala lui de piept oare îl sufoca, împiedicându-i să respire normal, dar suferea de hernia asta a ei, care îi trăgea stomacul în jos la fiecare pas.

Bătrânul înainta, năuc de oboseală, cuprins încetul *cu* încetul de o seimisomnolenţă care se localizase doar la cap, lăsând restul trupului să se mişte ca un mecanism puţin uzat, dar care funcţiona oprin forţa obişnuinţei. Din când în când se trezea de ajuns pentru a-şi zice: „Tu ar trebui să mergi în faţă Acolo e locul tău. Ea a făcut de pe acum mai mult decât tine". Nu apunea, însă nimic. I se părea că în felul acesta drumul era mai uşor şi că, dacă el ar fi intervenit cu ceva sau dacă şi-ar fi ieşit din

106

muţenie, stncând pentru o clipăntmul, n-ar mai îi putut continua.

În dreptul răscrucii, bătrâna se opri o clipă şi bătrânul era gata să se lovească de spatele ei

— Trec eu în faţă, zise el cu o voce care abia i se mai auzea.

Ea se întoarse, îl privi şi păru înspăimântată.

— Abia fac ţii pe picioare, zise ea. Trebui*?

să ne oprim.

— Dacă ne mai oprim o dată, **s-**a zis cu noi.

Vorbise cu un glas stins, şi imediat fu cuprins de un acces de tuse care îi veni mai ales din pricină că făcuse un efort uriaş pentru a-şi

reţine un fel de hohot de plâns Doamne Dumnezeule! nu cumva era gata să plângă! Sau atunci, într-adevăr, însemna că devenise cu adevărat un bicisnic Nici măcar umbra a ceea ce fusese odată.

Bătrâna îl obligă să se aşeze pe o buturugă la o depărtare de câţiva paşi de potecă.

— Vreau să mâncăm, zise ea sunt sigură că a trecut de ora zece o să ne prindă bine. Simt că mi se-nvârteşte capul.

Ghici că mintea Făcea aşa pentru el. Simţi luGrul acesta eter tăcu. Nu mai avea vlagă, nu mai avea forţă să lupte Gândul la timpul care trecea, la legăturile de crăci care trebuiau făcute, la căruţul singur-cuc în pădure, zăcea în el, dar undeva foarte departe, imobil şi greu ca o piatră în fundul unei gropi; o piatră care se afunda pe nesimţite în nămol. Curând o să fie înghiţită de mii şi atunci *nu* se va mai vedea decât sufppafaţa compactă a oboselii.

107

— Că „i-aşă E

Bătrâna desfăcu raniţa şi scoase hrana. La început el nu putu să mănânce. Limba îi era pe jumătate paralizată în gura unde saliva se împuţinase. Fu nevoit să se forţeze ea să înghită şi **să-**şi înăbuşe o greaţă pe care n-o simţea decât rareari. Apoi, după ce înghiţi primele îmbucături şi după ce bău un păhărel, recunoscu că nevastănsa avusese dreptate. Ea pricepuse că sfârşeai a îi venea mai ales de la faptul că mâncase prea puţin înaintea plecării. Desigur nu era – chiar aşa de zdrobit, chiar aşa de epuizat „cum singur crezuse mai adineauri. Când ai fost cel mai bun gimnast din regiment, când ţi-ai petrecut jumătate din viaţă lu', ptând**u-**te cu saci de o sută de kilograme, mi te laşi do-borât la pământ de câţiva kilometri parcurşi ceva arnai repede, cu o biată raniţă în spinare.

Sigur, la – şaptezeci de ani nu te poţi simţi ca la douăzeci, dar de aici şi până să te prăbuşeşti ca o femeiuşcă, există oricum o diferenţă.

Cât priveşte munca, ştia că n-ar mai putea doborî la fel de mulţi copaci ca în tinereţe, dar legături mai putea face încă. O **s-**o dovedească îndată ce vor ajunge la locul tăierii, îşi privea toporişca. Era acolo „la picioarele lui, cu tăişul uzat din piicinia deselor tăieri şi a frecuşului pe ascuţitoarisa de gresie.

Minerul era făcut chiar de bătrân, şi mâna lui H.şlefuise atât de bine incit, când îl apuca, i se părea că degetele şi podul palmei îşi găseau lotul scobit special pentru ele. Toporişca aceasta de demult o

să-i mai folosească. O iubea cu adevărat pentru că era bine proporţionată, nu prea grea, dar deştul *ca*, *şa*, mărească prin greutatea ei forţa celui care o mkn.ua. Era un adevărat topor pentru tăiat crengi. Cât despre – legături, vor face destule, ei amândoi. Legături serioase, regulate şi îngrijite, cum (puţini tineri *ar* mai fi în stare să facă. Pierduse măi mult de o oră, fără îndoială, rătăcind drumul, dar ora aceasta va şti el cum S-o recâştige.

Cafeaua, destul de – caldă încă, îi reaprinse elanul. Acum nu-i mai rămânea decât să dea de lotul tăierii, perind că va găsi acolo căruţul cu cele pa bru roţi intacte, gata pentru încărcătură, as-a cum şi însuşi se simţea gata să înceapă legăturile de crăci.

După ce bătrâna strânse totul, el îşi puse raniţa în spinare, îşi luă bastonul în mină *şi o* porni la drum. Călca sigur. Un pas care nu mai era al unui bătrân vlăguit.

14 – Desigur, având certitudinea că merge pe drumul cel bun, bătrânului nu i se păru prea lungă calea până la locul tăierii. Cum zări, printre. trunchiurile frasinilor şi ale stejarilor, acoperişul negru al barăcii, îşi iuţi pasul.

— Mergi prea repede, gâfâi bătrâna.

— Dar am ajuns.

Simţea cum îi bate inima, îi venea să alerge. Vedea acoperişul de carton gudronat, pereţii din buşteni de brad şi din scânduri, stivele de lemn gros. trunchiurile uriaşe culcate

109

printre crengi, dar căruţul nu. Inima îi bătea puternic, şi nu numai din pricina acestui marş îndelungat.

— Căruţul, Dumnezeule, căruţul!

— Ce tot spui?

Bătrânul vorbise cu glas „tare, fără măcar fiă-şi dea seama de asta.

— Nimic, zise el, alungind şi mai mult pasul.

Şi iată că toată oboseala lui era dată uitării. Tot drumul acesta încetase să-i mai atârne de picioare. Nu-l preocupa decvt un singur gând: căruţul. Odată ai uns în luminiş, el părăseşte drumul şi coboară dr-pt spre baracă, încalecă peste buşteni, se împiedică, se agaţă ele crengi, se înfurie împotriva tăietorilor care au curăţat aşa de prost locul de tăiere. Ar fi vrut să sară peste stivele de buşteni, cum făcea altă dată. Le înconjoară numai. Teama îi dă ghes şi îl reţine. Pe măsură ce se

apropie este *şi* mai convins că i **s**-a furat căruţul. Îşi strânge şi mai tare minerul bastonului gros, iar cealaltă mână o ţine încleştată pe cureaua raniţei. Dumnezeule, de-ar pune mâna – pe făptaşi! Ah, mârşavii! va îndrăzni oare să meargă până acolo? Să înconjoare baraca asta cu spatele la pădure?

— Ai înnebunit! strigă bătrâna al cărui glas se aude pierdut. Nu alerga aşa!

El nu-i dă ascultare. Dimpotrivă, se grăbeşte mai tare. Şi iată >că între baracă şi el n-a mai rămas decât o ultimă stivă de lemne pe care o depăşeşte. Nimic, în faţa barăcii „terenul este mult mai curat decât pe restul locului de tăiere. Aici **s**-a umblat mult. Bătrânul sta o clipă, dar

110

furia care îl biciuieşte îl împinge mai departe. Merge de-a lungul barăcii, dă colţul. Şi acolo i se pare. că /tot aerul de pe podiş şi din munte îi pătrunde brusc în plămâni.

Se opreşte.

Iată-l, Iată-l acolo, în faţa lui, la câţiva paşi de el. Nu îndrăzneşte să mai facă un gest. Ochii au timp să alerge iute de la o margine la alta a <podului căruţului, de la o roată la alta, se caţără ca o sălbăticiune ageră de-a lungul oişbei care e înălţată ca o cruce de lumină; peste negura umbroasă a pădurii.

E acolo, şi n-are nicio stricăciune.

Abia a avut răgazul să-l învăluie fugar ou privirea, ca ochii i sau şi ampânzit de lacrimi.

Bătrânul îşi scoate batista mare în carouri şi-şi şterge ochii cu ea. Bătrâna e în spatele lui, Mai curând *o* ghiceşte decât o aude.

— Ai alergat ca un apucat, zise ea după o clipă. Ce-i cu tine?

Bătrânul crezu că se referea mai ales la ochii pe care şi-i ştergea.

— Am transpirat, zise el. Mă ustură ochii.

Face trei paşi, îşi scoate raniţa, ridică de jos şapca pe care o doborâse când îşi trecuse cureaua peste cap şi-şi înconjoară încet căruţul. Mâna dreaptă îi rămâne încleştată pe marginea podului căruţului. Bustul i se apleacă în dreptul fiecărei roţi ca şi cum ar fi vorba de un rit vechi de zeci de mii de ani. Privirea întreabă butucii roţilor cu unsoarea trandafirie care luceşte în soare. Nu-i pasă ca bătrâna îl observă. Şi-a regăsit vechiul lui căruţ după ce a tremurat atât pentru el. Ar III vrea să-l întrebe dacă a călătorit bine, dacă forestierii nu l-au bruscat prea tare, dacă nu i-a fost prea rece în timpul nopţii.

Creierul îi e împărţit în două. O jumătate nu încetează să-i repete: „Gaston Dubois, eşti un prost. Ai şaptezeci de ani şi vorbeşti cu un căruţ tot aşa cum un copil de patru ani vorbeşte cu trenul lui mecanic" Iar cealaltă jumătate nu aude nimic. Nu e preocupată decât de căruţ.

După acest examen amănunţit, bătrânul –, O dă înapoi ca să-l cuprindă încă odată cu privirea, apoi se întoarce spre nevastă. Ea sta aşezată pe o buturugă, nici măcar nu se iută la căruţ. Stă întoarsă cu spatele. Habar n-a-vea de el de parcă l-ar fi adus atunci cu ei. Bătrânul însă socoteşte că această indiferenţă? e-te cu totul monstruoasă E clar că această! femeie nu va înţelege niciodată nimic din nimic. Pentru ea. un căruţ este o vechitură fără interes Dacă ea n-a dormit bine azi-noapte, cu siguranţă că nu din pricina, căruţului, singar-ouc în miez de pădure!

Bătrâna se ridică. La început picioarele ei se dezdoaie, înălţân**du-**i trupul care pare că vrea să rămână în poziţie aşezată, ca şi cum şalele i-ar fi înţepenite. Dar probabil că pântecul o împinge înainte, întrucât amând-o lă mâinile se îndreaptă spre el. Încet, înest îşi

Îndreaptă trupul, apoi se întoarce. Pe faţa ei jj o strâmbătură dureroasă dispare cu greu pentru!

a face locunui surâs, care îşi găseşte anevoie!

loc printre riduri.

112

— Ei, zise ea, iată că am ajuns… Vezi, au aşezat căruţul în spatele barăcii ca să nu fi o văzut din drum.

Bătrânul îşi ia un aer distrat şi răspunde:

— Ştii, în zilele noastre oamenii sunt prea leneşi ca să vină să caute un căruţ până aici.

Surâsul bătrânei se accentuează. Nu cumva îşi bate joc de el?

El ridică din umeri, apoi, scoţ**ându-**şi toporişca din raniţa agăţată de oişte, înaintează spre locul de tăiere zioand:

— Asta nu-i tot. Acuma trebuie să ne apucăm de treabă.

Bătrâna mută raniţa la umbra barăcii, îşi dezbracă puloverul de lână şi ia de jos sulul de sârmă. Bătrânul **s-**a şi oprit în faţa unei grămezi mari de crengi. Scuipă în mâini, le freacă puţin una de alta, apoi desprinzân**du-**şi toporişca din cingătoare izbeşte în prima creangă

— 15 – *l* Munciră timp îndelungat, fără o vorbă. Bătrânul se

simţea mulţumit Bine înfipt pe picioare, trăgea din grămadă, rând pe rând, crengile, pe care toporişca lui le tăia scurt, dintre – Una sau două lovituri, măiestrit date la îmbinări, totdeauna în direcţia fibrei, totdeauna la nivelul scoarţei, ca să facă o treabă curată. Lor le trebuiau mai curând lemne pentru jar decât crenguţe. Lemne pentru u

ăţiţat aveau destule cu ceea ce mai procurau de la pomii din grădină. – Se străduia deci să facă legături serioase, în care crăcile groase cât braţiul să fie mai numeroase decât celelalte. Aprecia din ochi lărgimea căruţului şi scotea lungimea crengilor pe măsura lui. Curăţa lemnul de rămurele, tăia şi arunca, în acest tâmp bătrâna aduna şi făcea grămezile.

— Nu prea groase, zicea bătrânul. Să nu ne fie prea greu la încărcare.

Când termina câte-o legătură, ea o înfăşură cu sârma pe care o înnoda fără prea multă grijă.

— Le străiig eu pe urmă mai bine, spusese bătrânul. Tu n-o să ai putere.

Când ea înjghebă cam o jumătate de Juzină, bătrânul îşi prinse toporişca de curea, îşi luă cleştele şi se apucă să strângă legăturile. Îşi proptea bocancul pe braţul de crăci, cu vârful fixat pe nodul prin care aluneca restul sârmei. Trăgea apoi cu toată puterea, scuturând legătura ori de câte ori vreo creangă nu-şi făcea bine loc lângă celelalte, înainte de a se apuca din nou de tăiat, îşi scoase tabachera şi-şi răsuci liniştit o ţigară.

— Dacă o ţinem tot aşa, terminăm repede cu încărcatul.

— Vrei să bei puţin?

— Nu, nu-i nevoie. O să bem îndată.

Îşi aprinse ţigara, apoi zise:

— Lucrul pe care ar trebui să-l faci tu, în pas de plimbare, e să vezi cum se prezintă porţiunea de drum care duce la şosea.

Ea schiţă un biet surâs şi zise:

În

— Cât despre asta, m-am plimbai destul de azi-dimineaţă.

— Nu trebuie să alergi. Ai tot timpul, dar aş vrea să ştiu, ca să nu pornim cu încărcă tura şi să ne poticnim în vreo hârtoapă.

Bătrâna puse sulul de sârmă pe o legătură, luă de jos un băţ de lungimea unui baston şi plecă. Bătrânul se aşeză puţin ca să-şi

sfârşească ţigara şi se uită după nevastă Mergea oprindu-se, ca şi cum ar fi călcat pe un pământ nesigur şi gloduros, deşi terenul exploatării era uscat. O fi ea mai tânără dar n-avea atâta vigoare ca ei. Bătrânul făcea această constatare cu un soi de mândrie care îl împiedica să se gândească la cât de obosită trebuia să-i fie nevasta, îşi stinse ţigara, îşi puse mucul în tabacheră şi se apucă iarăşi de treabă".

Bătrâna lipsi un timp cam îndelungat. Când se înapoie, spuse:

— Să ştii că până la şosea e cel puţin un kilometru. Şi drumul e mai prost ca cel pe care – am venit. Trebuie să fi trecut boi cu care grele, încărcate cu buşteni groşi. Păgaşurile sunt de treizeci de centimetri, iar în ia-o hârtoapă mai este încă noroi.

— Cum. necum, va trebui să trecem.

— Mă întreb dacă n-ar fi mai bine a ne întoarcem tot pe unde am venit.

— Cu căruţul plin? Dar nu-ţi dai seama?

Ea schiţă un gest de neputinţă. Bătrânul îşi zise că probabil exagerează. Oboseala îi tulbura mintea.

115

— Şi hârtoapa asta. Întrebă el, nu poate fi ocolită?

— Nu. Copacii nu sunt tăiaţi decât aici, unde ne aflăm noi, restul e pădure. Nu poţi să treci alături de drum. Unde mai pui că pe acolo pădurea e foarte stufoasă şi teivnul îşi păstrează umezeala.

— Dacă nu e decât o porţiune, sfhşi ci, putem arunca vreo câteva crengi şi să trecem peste ele.

— Cred c-ar fi mai bine să vezi şi tu.

Bătrânul se simţea atât de bine la tăiatul crengilor, avea atâta forţă în braţul fericit la mânuieşte toporişca, încât nici măcar nu-i răspunse. Nu venise aici să se plimbe, ci să facă legături de crăci şi iată că le făcea. Atât căruţul cât şi el trecuseră prin momente şi mai grele. Principalul era să aibă o încărcătură zdravănă, bine întocmită, şi să nu fi venit degeaba. Şi aşa se mustra destul că pierduse timp cu urcuşul. Acum trebuia să se străduiască să-l recâştige, îşi reproşa de asemenea şi clipa aceea de slăbiciune, şi îşi pusese în cap să lucreze mult ca s-o uite. Femeile îşi fac întotdeauna griji dinainte. Dacă te-ai lua după ele, n-ai întreprinde niciodată nimic serios, în plus, a lui habar n-avea ce înseamnă pădurea. Nu ştia să preţuiască nimic. Nici valoarea unui căruţ, nici vigoarea bărbatului ei pe care-l lua drept un bătrân vlăguit peste poate. După lemnele pe care le pregătise în lipsa putea totuşi

să-şi dea seama ce mult izbutea el să taie când se punea pe treabă.

116

— Hai, zise el, apucă-te de grămezi. O să le leg eu.

Lucra **într-**un ritm bun. Se mişca uniform, potrivind fiecare lovitură „apreciind dintr-o privire cât trebuia să cureţe şi ce merita să fie păstrat, îşi închipuia ce putere de încălzire reprezenta fiecare creangă tăiată. Lemnul pentru cărbuni dă căldură puternică şi lasă în sobă o cantitate serioasă de jar peste care poţi pune o buturugă ca să ardă mocnit, cu uşiţa închisă. Asta va prelungi frumuşel durata lemnelor aduse de tânărul Picaud. Grozavă idee mai avusese vlăjganul cu legăturile astea de crăci!

Soarele bătea puternic în luminişul ferit de vântul care îşi continua dansul şi cântecul sau de toamnă sus, prin frunzişul crengilor înalte. Era într-adevăr vremea visată pentru o astfel de muncă. Norocul ţinea cu ei, trebuiau să profite de el.

Bătrânul se întoarse. O serioasă duzină de legături se înşiruia pe potecă.

— Vezi, zise el, merge treaba.

— Ar trebui poate să le urcăm în căruţ, propuse bătrâna, am vedea cam cât ocupă.

El începu să râdă.

— Nu te nelinişti în privinţa căruţului, poate duce încă pe atât.

— El, **s-**ar putea, dar noi?

— Nu cumva crezi că o să plecăm cu jumătate din cât poate duce?

— Cum vrei.

Faţa bătrânei nu era, surâzătoare. îl mustra tot timpul că e prea înnegurat, şi acum iată că ea ei a posomorâtă, în timp ce el se simţea mai vesel şi mai plin de vigoare cum nu fusese de foarte multă vreme.

Îşi reluă treaba Lucra ceva mai încet, chn pricina unei dureri care începea să se facă simţită la încheietura mâinii. Nu era grav, dar oricum junghiul acesta îi frâna elanul, se întâmpla să dea două până la trei lovituri de toporişca până să vină de hac unei crengi, pe care, ou un sfert de oră mai înainte, izbutea **s-**o taie dintr-odată Poate că lemnul era mai uscat? Se opri o clipă şi se învârti pe loc, cercetând celelalte grămezi Ceva mai departe zări câteva care păreau mai frunzoase. Poate că fuseseră doborâte mai de curând.

— Îţi schimbi locul? întrebă bătrâna

— Da, mi se pare că acolo lemnul e mai bun.

— O să ne fie mai greu săcarăm legăturile.

— Dar nu-i mai mult de douăzeci de metri…

Adă-ne ceva de băut şi totodată, ia şi piatra din raniţă, vreau să om ascut puţin toporişca

Aşteptând să i se întoarcă nevasta, el se aşeză pe o buturugă, îşi puse scula la picioare şi strângând foarte tare încheietura mâinii drepte cu mâna stângă, începu să îndoaie şi să dezdoaie degetele. Simţea cum îi pocnesc încheieturile Durerea îl mai lăsă, răspândindu-se în tot antebraţul şi apoi dispărând

— Te doare încheietura?

N-auzise când se întorsese nevasta

— Nu, nu, dar îmi dezmorţesc puţin oasele.

— Te-ai zgâriat la mâna stângă, constată ea

— A – un fleac.

118

Se şterse pe pantaloni

— O să te infectezi

— Nu e niciun pericol. În pădure totul e curat.

Băură fiecare câte un păhărel din vinul îndoit cu apă care se încălzise puţin.

— Soarele s-a mutat, zise bătrâna, raniţa nu mai e la umbră.

Bătrânul privi cerul. Nevastă-sa îi ghici probabil gândul, căci zise:

— Ar fi fost bine dacă luai ceasul cu tine, nu ne dăm seama exact…

— Cu siguranţă că nu e mai mult de tiei.

Mă aduc să termin restul, şi apoi începem să în cărcăm.

Când se ridică, trebui să strângă din dinţi ca să-şi înăbuşe un geamăt. Simţise ca un cuţit în şale. Se crispa şi parcă lama cuţitului îi înainta pe tot lungul spatelui. Mergea să întâlnească o altă durere pornită din mâini şi care urca spre măduva oaselor ca să se fixeze la ceafă. Aci, cele trei junghiuri se întâlniră şi se înnodară ca nişte curele pe care o forţă cumplită le trăgea cu putere, vrând să-i rupă şira spinării.

— Ăsta-i bună, mormăi ei, mi-am sclintit ceva.

Abia îndrăznea să respire. Pauza aceasta îi răcise corpul. Voind să-l repună în mişcare, îşi răscolise toată oboseala. Făcu un efort de

xoinţă, îşi strânse şi mai tare încheietura mâinii cu degetele sale aspre şi scuipă pe piatră ca să-şi ascută toporişca.

— Trebuia să nu mă opresc de loc… de loc…

119

Lăsă piatră jos şi izbi **într-**o creangă. Cu fiecare mişcare se simţea parcă străpuns de mărăcini, chinuit de urzicături. Era în el un fel de furnicături dureroase, care se războiau între ele, disputâ**ndu**-şi fiecare muşchi. Pe măsură ce se lupta cu lemnul, trebuia să dezbată şi împotriva acestei continue hărţuieli.

Înţelese îndată că lemnul nu ora mai uşor de tăiat aici decât în altă parte şi că faptul că-şi ascuţise scula nu-i mărea sporul. Îşi îndreptă totuşi spinarea, agăţâ**ndu-**se de ideea că nu se ostenise să urce până acolo, pentru a se întoarce acasă doar cu jumătate de încărcătură, îi spusese bătrânei că o să aducă două duzini de braţe de crăci? Aşa va face, vorba rămâne vorbă. Şi totuşi, se întorcea tot mai des ca să numere grămezile pe care nevastă-sa **le-**alinia în urma sa. Numărase optsprezece, când ea îl întrebă:

— Nu cumva am atins numărul?

— Am zis două duzini, bombăni el abia mişcâ**ndu-**şi buzele.

Faţa şi trupul i se acoperisoră de sudoare. Lăsă jos toporişca, îşi scoase şapja şi-şi desfăcu cămaşa.

— Nu te dezbrăca, zise bătrâna, ai să răceşti.

— Nu, dimpotrivă, îmi scot flanela ca să se usuce şi ca **s-**o îmbrac din nou la coborâre.

Bătrâna luă flanela umedă şi o întinse la soare pe o stivă de lemne, zicând:

— Bietul de tine, ar trebui să te opreşti.

El îşi puse din nou cămeşa şi îşi reluă munca. Când îşi întoarse capul constată la nevastă-sa făcea legăturile mult mai subţiri. Îi veni să-i strige că – asta era risipă de sârmă, dar tăcu. Se gândi să facă cu două mai mult, numai ca să-i arate că nu se lasă dus de nas, şi totuşi, când bătrâna veni să-l oprească zicâ**ndu-**i că-şi făcuseră suma, el suspină lung înfigâ**ndu-**şi unealta **într-**un butuc, alături de flanelă.

— Oare n-am putea face încă două & au trei?

Zisese aşa, dar întrebarea nu cerea răspuns.

Ştia şi ce o să-i răspundă nevasta, şi ea îi spuse întocmai:

— Să încărcăm ce avem. O să vedem după aceea.

Batonul strânse legăturile. Şi lucrul acesta fu şi mai neplăcut

pentru că îi trezea, prin gesturi o clipă uitate, mușchii amorțiți, mușchii care dormitaseră învăluiți în dureri stinse. Iar aceste dureri se înteţeau ca un mare foc nealimentat. Renăşteau mai puternice cu fiecare mişcare. Bătrânul le întrezărea intensitatea, pândin'd clipa supremă. Între ele şi el era ca un fel de joacă, dar partida nu era egală. Toate regulile dădeau greş. Degeaba îşi zicea: „De data asta ţi-am scăpat", una după alta ele îşi înfigeau colţii în carnea care refuza să li se predea. Totuşi, tiu **s-**a oprit o clipă din lucru. Nu era dintre aceia pe care oboseala să-i ia pe neaşteptate pentru. că au un trup obişnuit ou şederea. Dar activitatea cu **–** care se îndeletnicea el zi de zi în grădina de acasă nu semăna cu treaba asta de tăietor. Mai fusese şi drumul nesfârşit din cursul dimineţii, şi pe urmă munca. aceasta începută prea din pripă. Voise să regăsească ritmul de altă dată. Dar, altă dată, avea mult mai puţini ani pe umeri, iar când pleca la pădure, nu se ducea decât ca să-şi procure crengi pentru araci şi ţăruşi pentru gard. Se avântase ca un animal voind să-şi dovedească sieşi că era încă tânăr. Mecanismul corpului îl înşelase. Bine încălzit, funcţionase acumulând oboseala, fără să se observe. Dar când şi-a făcut plinul, iată că totul se revărsa brusc. La oboseală se adăuga ţi teama înapoierii acasă, îşi amintea spusele bătrânei în legătură cu porţiunea care îi separa de şosea. Oare chiar exagerase? Vor izbuti numai ei doi să scoată din poienița aceasta o căruţă atât de încărcată?

După ce terminară cu legăturile, le târâră până la capătul potecii şi se duseră să aducă căruţul.

Începutul încărcatului fu aproape o odihna Era reconfortant să ridice aceste braţe de crengi bine aşezate şi închingate în sârmele lor. Bătrânului îi făcea plăcere să le numere încă o dată şi să constate că niciuna nu depăşea lungimea căruţului: va fi o încărcătură frumoasă. Bătrânii care îi vor vedea trecând prin oraş îşi vor zice cu siguranţă: „Bătrânul Dubois e încă în stare să facă legături frumoase! Are ochi. Iar căruţul lui e straşnic de bine încărcat".

Pe măsură ce grămada se înălţa, creştea şi încordarea pe care trebuia **s-**o facă trupul, întinzând muşchii braţelor şi ai spatelui. După ce tocmai urcase a cincisprezecea legătură, pe bătrân îl apucă tusea şi fu nevoit să se oprească. Bătrâna se repezi să-i dea să bea, dar lui îi trebui mult până să respire normal.

— Ne-am cam întins, spuse ea, am pus prea mult.

El îşi dădu seama că avea dreptate, dar se făcu că nu aude nimic.

— O să aşezăm căruţul de-a lungul stivei ăsteia de lemne, zise el. Eu o să urc deasupra iar tu vei ţine legăturile proptite de şti vă. Le voi încărca de acolo, de sus.

— Ai să-ţi rupi picioarele.

— Nu-ţi face griji.

Îi era la fel de greu să vorbească cum îi era să muncească şi se temea de un nou acces de tuse. Bătrâna trebui să-l ajute să conducă vehiculul care era de pe acum greu. El puse un picior pe butucul roţii şi urcă pe grămadă. Buştenii erau groşi şi bătrânal îşi găsi repede echilibrul. Constată bucuros că legăturile ajunseseră mai sus de loitră. Vor avea? o încărcătură Reuşită. Calculase bine. Coborî, aruncă frânghia cu o mişcare sigură şi strânse de ea până ce lemnul căruţului pârâi.

— Când ajungem la şosea mai strângem puţin. Până atunci se vor îndesa şi se vor aşeza.

Bătrâna arătă spre cer şi zise:

— Trebuie să ne grăbim, Noaptea-i aproape.

Avea dreptate. Soarele coborâse şi umbra se întindea peste poieniţă.

— Când dăm de şosea, îmi pun flanela.

Agăţară raniţa de o loitră. Bătrânul se în jugă la oişte, iar bătrâna împingea din spate.

— Haidem, strigă el. La drum!

123

El se plecă în faţă, trăgând din răsputeri şi acărân**du-**şi durerile care reîncepeau să-l înţepe de-a lungul spatelui şi braţelor. Odată urnit, căruţul începu să meargă, hurducân**du-**se *pe* pământul zvântat al potecii. Era o pantă Uşoară, şi dacă evitau făgaşurile şi rădăcinile mai colţuroase, totul putea să meargă fără prea mare bătaie de cap.

Când într-ară în pădure, negura începuse să se lase Aici aerul era mai puţin tare şi bătrânul simţi că se înăbuşe. Vru să se oprească o clipă ca să-şi tragă sufletul, dar îşi dădu seama că înclinarea solului îşi schimbase direcţia, începea un mic urcuş, şi era mai bine să profite de viteza luată de căruţ ca să ajungă sus. Nu era o pantă prea mare, dar mersul încetini totuşi, şi bătrânul striga:

— Hei!

Poate că bătrâna împingea cu mai puţină forţă decât la încăput. Nu era momentul potrivit să se oprească să vadă ce e cu ea. Trase mai

tare, dar drumul era îngust şi nu reuşea să evite obstacolele. Gând să treacă peste o rădăcină mare, pe jumătate roasă de trecerea carelor, roţile din faţă se poticniră atât de rău, încât bătrânul avu pe moment impresia că îi pârâie încheieturile braţelor. Partea dinainte trecu totuşi de obstacol, dar mersul încetini atât de mult, încât roţile dinapoi nu izbutiră să ajungă sus. Căruţul oscilă, bătrânul îşi încorclă trupul **într-**un efort în care îşi concentrase toată voinţa, dar greutatea inertă a încărcăturii birui. Urmă o uşoară dare înapoi şi bătrânul strigă:

— Ţine bine!

Lăsară căruţul să dea înapoi până ce roţile din faţă se proptiră de rădăcina, apoi bătrânul strigă:

— Strânge frâna, ţin eu.

Bătrâna învârti mica manivelă, şi când tălpile de fier fură blocate, bătrânul dădu drumul oistei.

— A dracului rădăcină, bombăni el.

Bătrâna se ţinea cu o mină de loitră, ducâ**ndu-**şi**-**o pe cealaltă la pântecele pe care părea că vrea să**-**l frământe şi să**-**l strivească. Faţa i se roşise şi îi lucea, cu toate că era umbrită de pălărie. Urmă o lungă tăcere, în care fiecare nu i simţea dacit zbuciumul propriului trup

— N**-**o să trecem niciodată, suspină ea.

Bătrânul pe care îl speriase puţin apropie rea serii, sg încăpăţână:

— „Va trebui să trecem, ce dracu'!

El privi în jur, se îndepărtă câţiva paşi şi luă de jos o creangă, îi rupse vârful mai puţin rezistent şi o vârî între loitră din urmă şi braţele de crăci.

— Dacă se întâmplă să ne mai oprim în timp ce urcăm, zise el, pui piedica cu asta, o să meargă mai repede decât ou frâna. Haide, pornim din nou.

Se propti pe picioare, în timp ce bătrâna slăbea frâna, şi când ea anunţă că era gata, bătrânul strigă:

— Hei, rup!

Într-un mare efort, bine împreunat, trecură obstacolul şi ajunseră în vârful costişei

fără să se oprească. Ou tot semiîntunericul, bătrânul ghici o denivelare mai accentuată, dar urcuşul oare urma nu părea prea greu. Era deci de ajuns să**-**şi ia un bun avânt şi totul mergea strună.

Împins de greutate o luă la goană. Căruţul se hurduca, oiştea îi scutura braţele, dar el ştia că totul va rezista, atât căruţul cât şi propriu-i trup.

Ajuns la crţâva metri de groapă, bătrânul îşi dădu seama că ăsta trebuia să fie locul unde bătrâna descoperise un pământ moale, dar avea o viteză prea mare ca să încerce să se oprească. Trebuia să profite de avânt şi să treacă.

— Hei! rup! strigă el încă o dată.

I se părea că bătrâna nu împingea de loc. Îndată ce ajunse pe partea orizontală a terenului, căruţul parii că e încărcat cu plumb, încetini, încetini şi se opri, cu toată opinteala bătrânului care simţea totuşi un pământ aproape tare sub bocanci.

— La dracii, se mânie el, nu e cu putinţă!

Dădu drumul la oişte şi privind înapoi constată că cele patru roţi se înfundaseră în părţile laterale ale gropii, unde pământul era mult mai moale decât pe mijloc.

Îl cuprinse luna şi începu să strige: – Am dat-o naibii! Nu puteai să-mi spui că ăsta era locul în care riscam să ne împotmolim! Aş fi venit să văd şi aş fi pus crengi pe mizeria asta!

Îi scutură din nou tuşea şi trebui să se oprească. Când termină cu tuşea, bătrâna îi explică:

— Nu aici e locul cel mai rău, ci mult mai departe.

Bătrânul ridică braţele.

— Atunci înseamnă că e o mlaştina. Ai fi putut să-mi spui.

— Dar ţi-am spus.

— Nu mi-ai spus nimic. Voiai să vin să văd. Ca şi când aveam timp de pierdut. Iar dacă aş fi vrut să vin, nu era nevoie să fim doi ca să ne pierdem vremea… Nu tu voiai să tai crengile! Ei bine, nevastă, uite în ce belea ne-ai băgat… Şi nu tu o să ne scoţi la mal.

Pe măsură ce vorbea, îşi dădea seama că era nedrept. Făcuse rău că n-o ascultase, dar pentru a doua oară în aceeaşi zi ea avusese dreptate, şi era prea mult. *Mai* ales **într-**un domeniu pe care el îl cunoştea mai bine ca ea. Era conştient de nedreptatea pe care o făcea când se lua de nevastă-sa, dar mânia îl domina. Nu mai avea putere decât pentru alimentarea acestei mâini. Până la urmă ea îl va distruge, dar ca **s-**o oprească, era nevoie de o forţă mai puternică decât valul zbuciumului ei.

Bătrâna nu spunea nimic. Ca totdeauna aştepta cu privirea aţintita asupra bărbatului. Iar această privire nu exprima decât o supunere totală. Ea accepta totul. Ea părea doar că zice: „Dar taci o dată. Dacă vrei să fie aşa, ei bine aşa. e, eu am făcut toată această

127

dandana. Dar nu te obosi să zbieri, iar ţi se zgândăreşte tuşea". Bătrânul ştia şi el că mânia i se va transforma **într-**un acces de tuse dar, fără să şi-o mărturisească cu adevărat, el conta pe această tuse care să**-**l apere de un răspuns neplăcut.

De data aceasta tuşea se prelungi atât de mult, încât el trebui să se aşeze pe marginea drumului ca să**-**şi vină în fire

Când înălţă capul, negura invadase drumul. Cerul părea luminos privit printre ramuri, dar câteva stele clipeau încă de pe acum. Bătrânul murmură; – Ce**-**i de făcut? Bătrâna făcu de mai multe ori înconjurul căruţului.

— Crezi că dacă astei nem crengile…

— Crengile, ar fi trebuit să le aşternem di nainte. Acum, dac**-**am ajuns în mocirlă, **s-**a terminat. Nu se poate înainta şi cu atât mai puţin da înapoi.

— Şi?

— Ei bine, pe legea mea…

Tăcu. Totul îl dărâma. Oboseala, acest gol pe care**-**l lăsase în urma ei mânia, noaptea care se amopia cu paşi mari, ca şi frigul care îi învăluia umerii şi**-**i lipea de piele pânza umedă a cămăşii.

— Ar trebui să ne întoarcem, propuse bătrâna, şi să urcăm din nou mâine dimineaţă

Gândaal că va trebui să facă a doua oară acest drum îl înfurie pe bătrân. Începu iar să zbiere, dar spaima că o să**-**l apuce din nou durerea de piept îl opri.

— Doamne, Dumnezeule, oftă el. Mai bine să crăp aici. Să mă culc pe jos şi să crăp ca o vită… La vârsta noastră să fii silit să duci o viaţă ca asta, e un lucru cu totul nepermis…

Cu ce i**-**om fi greşit lui Dumnezeu, ca să fim pedepsiţi *aşa* \?

Îşi înăbuşi un hohot de plâns, trupul începu să**-**i tremure şi se ridică. Mai mult decât frigul serii, simţea cum îl pătrunde răceala pământului pe care se aşezase. Se temea prea mult de boală ca să stea nepăsător şi să i se lase pradă.

Aniinti**ndu-**şi de baraca apropiată şi de faptul că tânărul Picaud

îi explicase unde se afla cheia, se gândi să înnopteze acolo. Nu îndrăzni totuşi să vorbească, îngăimă doar:

— Nu mai am puterea să cobor. Iar tu, nu te mai ţii pe picioare.

— Atunci, propuse bătrâna, trebuie să vedem cât mai e încă lumină, dacă într-adevăr se poate dormi în baraca aceea.

Bătrânului îi răsări în minte imaginea casei sale care va trămâne pustie peste noapte, iepurii pe care. puteau să-i fure, dar oboseala era atât de puternică, încât îşi îndepărtă acest gând.

— Ca să ieşim de aici, zise el, va trebui să descărcăm căruţul. E singura soluţie.

Bătrâna desprinse raniţa, luă hainele şi porni la drum.

— Dă-mi haina, zise bătrânul, simt că mi-e rece.

Ea se întoarse şi îi puse haina pe umeri Apoi, cu greu, se înapoiaia în poieniţa unde îi mai aştepta încă un rest de lumină

— 16

Baraca tăietorilor era o singură încăpere, destul de l-ai ga, în care se afla o masă lungă alqătuită dintr-o împreunare de Ecându-n proaste, aşezate pe şase pari înfipţi în pământ, două bănci negeluite şi un fel de laviţă acoperită cu paie Bătrânul făcu înconjurul. Încăperii, ţinând **într-**o mână bricheta aprinsă, în timp ce cu cealaltă înlătura firele de păianjen ţesute din loc în loc. Un miros de t lemn putred urca din păm ni

— E foarte umed, zise jbătrâna. iar noi n-avem măcar o pătură în clipa aceea bătrânul se gândea la casa şi la patul lui unde i-ar fi plăcut să-şi înti*nt* dă trupul sleit

— Vrei să încercăm să ne întoarcem aşa – a

Întrebă el

— Nu, zise bătrâna E prea târviu N-am alunge până acolo

Bătrânul descoperi **într-**un colţ al încăperii o sobă veche de tablă Burlanul urca direct; spre acoperiş, unde două găuri de două on mai mari decât ar fi trebuit, lăsau să pătrundă un pic de lumina

— Ar fi bine să facem focul

130

Începură prin a arde un pumn de paie ca să se asigure că soba funcţiona. Tirajul bun se stabili pe loc. Flacăra paielor aprinse îi ajută să descopere un maldăr de coji de copac şi de aşchii pe care tăietorii îl lăsaseră acolo.

— Puţin, ioc, spuse bătrânul, o să ne prima A bine.

— Bietul meu Gaston, parc-am fi nişte copii Rămânem aici, n-avem nici pături şi nimic altceva de mâncare afară de coltucul ăsta de pâine

— Nu mi-e foame.

— Mănâncă totuşi.

Ea îi întinse cam trei sferturi din pâine. – Şi tu? îngăimă el

— Mie mi-ajunge

Erau zgârciţi la vorbă Priveau focul şi-şi întindeau spre el mâinile bolnave de muncă, picioarele paralizate şi feţele peste care sudoa-i ea lăsase cure an praful lipicios

— Arătăm groaznic, zise bătrânul.

Rămaseră mult timp astfel, amorţiţi încetul cu încetul de căldură. Bătrânul se aşeza –, e pe un butuc, pe cai e îl rostogolise până lângă sobă, iar bătrâna pe un scaun care se clătina Bătrânul nu se gândea la nimic Oboseala pusese stapâmre pe el, era singurul lucru viu din trupul şi din creierul său. Până la urmă îşi duse la gură pâmea pe care o ţinuse multă „vreme în mâna atât de obosită, iâncât nu şi-o mai simţea începu să mestece meet, şi, ca şi cum ar fi aşteptat acest semnal, bătrâna începu şi ea să mănânce Nu mai aveau cafea, dar în sticlă le mai rămăsese pu

În îi pe

VEF".

— Mie-n" siguranţă, Minţea. Bău „drâzai să *ce.

relul, câtă: „avem „«m^3. În nunu\ tro

— Acum nun e & p focu\ tro urji era ceva ş. maiator, şi mai un

Bătrâna dădu *J* înălţau din dei deră focul acela. Se priveau. Bătrânul ştia bă Văcări lung* it burlanul r l e „nevastă.sa se gândea Paul şi la camioa

«n §ro cau ou. «n S găurele.

O grămadă de b găurit.

° JL Cu Burlanul riscăm să ne asU

ATÂSS5-**".

genunchi*p* &» ce griji.

doi, ar ad-îtevari. Ş-*

mă abia după «pricina t iosa de bani vut

?! ar mai spune – ca şi **s-*"-**… A/un-m. l-ai» – …

O ra recăzură u
acă sete. Ea
— *Roi* amar.
trebui un
Atunci eu – d Biată nevasta. ar fi trebuit să stăm cu o supă i:
Dumnezeule! Să tragi ca ocnaşii şi să ajungi aici. Să-ţi frângi oasele, ca să creşti copii şi să te simţi fără nimeni pe lume!
— Dacă te necăjeşti, spuse calm bătrâna, o să începi să tuşeşti. Şi n-o să găseşti nici măcar un strop de apa ca să bei.
Bătrânul îşi înăbuşi furia. Stăteau unul în faţa celuilalt, cu focul care îi lumina pe jumătate şi le ardea obrajii. Stăteau acolo, şi
Ica nevastă-sa se gândea la Paul şi la camioanele sale. Iar el se gândea la Julien care era tânăr şi viguros, Julien care era în stare să smulgă căruţul din nămol şi să-l tragă singur până în drum. Acesta era adevărul. Aveau dreptate atât unul cât şi celălalt. Paial era aspru, egoist, iar lui Julien puţin îi păsa de ce *mw* – «făceau bătrânii. Nu stătea niciodată acasă băia-da de uMtul ăsta! Şi când venea, o făcea pentru a adu-desigu-Jce rufe a spălat şi /la cârpit. Iar Paul se apu-L dramacaseş *Q* politică.
bine.
ceva ay Copiii aceştia erau un rău mai mare decât, în aţ>boseala şi sărăcia. Mai mare decât lipsurile. Şi acest rău se interpusese între nevastă şi el, la fel de viu ca şi focul de aşchii pe care ei fi întreţineau neîntrerupt. Dar bătrânul n-a-ea nici măcar dreptul să vorbească despre şa ceva. Dacă ar vorbi, furia i **s**-ar dezlăn-ţiu şi răul acesta ar stârni un altul. Aşa că L pacufor trebui să stea amândoi **faţă**-n faţă, fără ca ac-ia-şi spună nimic altceva decât ce se înşele – n ea» noast La *şân* priviri. Nu le mai rămânea decât să-şi moale-Doatnfrnăgească oboseala şi disperarea, aşteptând
133
le-a<încă nume
— Au pe fără să-şi a-şi P°sa". „se ridică şi cum f-ul siâbeabatnn-s pac.
rhiar dacă inna, chiar ai oricum te vei de standuri. un
El se uita la P".; să dormi P
tezell f pe bâSorite pe care apumn de paie° rău ca pe vre
«— mn*'s* stau toate gă că Dintr-odată U Bătrânul se n-andreptă spre uşă, te durerile. Se anotimpul şi între

Înăuntru. H

gul şi frisoane lungi îl scuturau tăi**ndu-**i respiraţia. Se gândi că dacă ar dormi amândoi, focul **s-**ar stinge şi baraca **s-**ar răci imediat îşi scoase bocancii şi se întinse pe paiele pe care bătrâna le adunase la marginea patului de scânduri. După ce se culcă, >ea îi ridică gulerul hainei şi i**-**l prinse sub bărbie cu un ac de siguranţă. Scăldat în durerile sale care se contopiseră **într-**o imensă oboseală bătrânul se lăsă pradă somnului. Se mulţumi să zică:

— Gând vei vrea să te culci, trezeşte**-**mă ca să ţin eu focul aprins.

— Bineînţeles, spuse ca, nu**-**ţi face griji.

Cu capul pe raniţă, bătrânul îşi aţinti privirea pe foc. Încetă să gândească şi curând, adormi.

— 17 **–** În timpul nopţii, bătrânul se trezise de mai multe ori şi de fiecare dată o văzuse pe nevastă**-**sa fie aşezată în faţa focului, fie pre – **atindu-**se să încarce soba Deschisese ochii, căutase în el puterea de a se scula şi de a zice: „Vino să dormi în locul meu. Voi avea eu grijă de forc”. Dar nu se mişcase. Şi de fiecare dată obo? cala îl ţinea ţintuit, incapabil de un gest, pradă somnului în care cădea fără putinţă de împotrivire.

Se deşteptă totuşi cu mult înaintea zorilor, după ce rezistase mult timp nevoii teribile de a urina. Bătrâna, care stătea sprijinită cu spae de peretele baiăcii, înălţă capul.

134

Întrebă bă

mai vreau:

— Ba da’ răguşită 3U*”.

Avea o voce TOeU.

— Cwlca**-**te în se dorm., înaintă spre i **–** Nu

[năuca 7L x „Bătrânul iet? k>,.

„A mai

Înspăimnta. v toarse

*° ** & $? ** rere &

ananca Sa timp ce el de ioc dormea aţipit puţin. zorile.

Ea scoase doar un oftat adânc, care îi înăită mâinile încrucişate peste pântec, apoi se întoarse pe o parte şi se aşeză pe marginea culcuşului. După ce îşi puse încălţările, se ridică, niurmurând:

— Haidem.

Ea goli paiele din raniţă şi băgă la loc to-pcusca, piatra de ascuţit, termosul şi sticla goală. Bătrânul se asigură că focul era stins, închise grijuliu uşiţa sobei şi ieşi primul.

— N-avem nici măcar un strop de cafea, zise bătrâna

El se mustra că o lăsase să vegheze toată noaptea. De acum încolo va trebui să facă în a-a fel ca totul să meargă bine şi ca ea să nu obosească prea mult. Când ajunseră, în dreptul căruţului împotmolit, cerul abia se întrezărea pe sub frunzişul pădurii. Bătrânul pusese mâna pe funie, voind să slăbească încărcătura, când bătrâna propuse:

— Ce-ar fi să mă duc până la Pannes-sieres să văd dacă n-o veni careva să ne scoată cu un cal?

— Dacă o să trebuiască să plătim un om i-un cal, crăcile or să ne coste prea scump, as pe mine. Avem în faţa noastră o zi întreagă, să sperăm doar că n-o să plouă. Se simţea puternic. Nu pentru că oboseala; fi dispărut odată cu noaptea, dar pur şi simplu pentru că încetase să mai gândească adevărat în mintea sanu se învârtea decât singură idee: Să izbutească fără ajutorul mânui. Toată lumea îl părăsea. Până şi ce îi săi voiau să-l vadă crăpând. Ei bine, n-o

136

137

din pierduse f or

„Demonstreze de ani putea desface meu. Nu trebuie decât să ţii direcţia şi să tragi un pic. Eu o să pot împinge de la spate cu mai multă putere.

Bătrâna se supuse. FA îşi dădu seama că ea nu mai era decât un animal fără voinţa, şi că era de ajuns s-o aţâţe ca să nu-l mai asculte. Această slăbiciune a nevestei sale făcea să-i reînvie puterile.

Când ea apucă oiştea, el se încorda în spatele căruţului, cu picioarele îndoite, cu umărul sprijinit de traversă, ca şi cum ar fi vrut chiar să ridice încărcătura.

— Haide! strigă el.

Cu ochii strânşi, cu fălcile încleştate, se opinti şi începu să se proptească în picioare. Simţi cum căruţul se ridica încet, cum roţile se smulgeau din pământul nămolos. Din străfundul rărunchilor izbucni un strigăt care semăna cu un răget de fiară.

— Hei, rup!

Căruţul se urni dintr-odată, făcu pe puţin o jumătate de metru,

apoi se opri, în timp ce bătrâna striga.

— Opreşte!

Bătrânul îşi dezdoi trupul şi alergă în faţă zicând:

— Fir-ar să fie! Nu opri! Am ieşit.

Bătrâna era în genunchi, ou mâinile sprijinite de pământ. Nu izbutea să se ridice şi el trebui **s-**o ajute.

— Când a pornit, gâfâi ea, am alunecat.

El vru **s-**o ocărască, dar când îi văzu faţa răvăşită se opri.

— Te-ai lovit?

139

— Nu, nu-i nimic Bietul meu bărbat, sunt bună numai să te încurc

Cuvântul acesta îi făcu bine. Îi veni **s-**o strângă în braţe, dar trecuse prea mult timp de când uitase acest gest. Se mulţumi doar să-i zică:

— Acum, că a ieşit din nămol, o să meargă.

Dar să mă laşi să ţin eu de oişte E prea periculos pentru tine. Dacă se poticneşte vreo roată, te aruncă la pământ ca nimic.

Bătrâna se întoarse la spatele căruţei, şi re isiră să pornească.

Drumul nu era uşor dar ajunseră la locul mocirlos fără prea multă greutate. Bătrânil opri căruţul, înainte de a ataca costişa care ducea **într-**acolo.

— Cred că putem trece, zise el, dar ar fi mai uşor dacă am aşterne câteva crengi

Luă toporişca şi începu să taie ramurile joase ale arborilor din apropiere. Bătrâna le târa până la locul mocirlos şi le aşeza de-a curmezişul drumului. Când mocirla în acoperită de un covor des, ei se înhămară iarăşi şi izbutiră să treacă uşor. Porţiunea până la coşea era mai bună, iar ei îi veniră de hac făcând două halte

— Acum, zise batonul, mai avem de făcut doar două drumuri şi gata.

Nevasta îi ghicise cu siguranţă gândul, căci nu se arăta de loc mirată. Se mulţumi doar să privească cerul pe care alergau nori greii şi suspină:!

— Barem de n-ar ploua.

— Hai acum o dată ieşiţi cu totul din pădure vom fi salvaţi.

Bătrânul simţea că avea puteri cât doi. Dacă izbutiseră să iasă cu bine din acest prim drum, or să reuşească şi cu restul. Şi într-adevăr

reuşiră. Nu era o treabă uşoară, bineînţeles, dar căruţa mergea bine şi bătrânul era mulţumit, l se părea că dacă ar fi avut ce mânca şi ce bea, ar fi făcut bucuros încă vreo câteva legături. Dar foamea şi setea îi hărţuiau gâtlejul şi stomacul.

După ce urcă şi-şi aranja încărcătura, o întrebă:

— Ai luat ceva bani?

— Nu. Riscam să-i pierd în pădure şi am renunţat

— Prost ai făcut. Am fi putut să bem ceva

Ia Pannessieres.

— Ştiu, dar n-aveam cum să prevăd.

La întoarcere, şoseaua cobora până la intrarea în oraş. Era de ajuns să îndrepţi căruţul şi să-i potriveşti frâna după înclinarea pantei Bătrânul mergea sprijinit de lemnul oiştii care-l izbea peste şolduri. Bătrâna se ţinea pe de lăturile căruţului, gata să strângă sau să slăbească frâna. La Pannessieres se opriră la fântână să bea apa. Apa era răcoroasă şi îşi udară şi fetele.

— Eşti încălzit, zise bătrâna, nu bea prea mult.

Bătrânul îşi reluă locul; bătrâna învârti de manivelă şi porniră iarăşi. La început, bătrânul se întorsese de mai multe ori să-şi privească încărcătura. Acum nu mai avea rost

141

Totul mergea strună. „” *i* „«««. ti. sau, se afla, lovi**ndu-**i soldurile, căruţul regali, v. cele două duzini de legături minunate pe cart le făcuse cu mâinile lui şi vechea lui toporişca.

Şi era o treabă grozavă. O muncă bine încheiată, a unuv bărbat care niciodată nu făcuse \ un lucru pe jumătate. Plinea, ogorul, lemnele! toate acestea se munceau în acelaşi fel: atât cu inima cât şi cu braţele. Astăzi oamenii cam] uitaseră asemenea lucruri, dar el n-avea Nicu un motiv să se dea după moda. aceasta de leneveală şi de lasă-mă să te las. Conştiinţa îi era mărturie. Niciodată nu acceptase să trişeze, aşa că n-o? a începă s-o facă acum. dupăf şaizeci de ani muncă. Ce făceau tinerii! mi-l interesa. Rămăseseră singuri, bătrâna şi el? Ei bine, fie; or să se descurce foarte bineşi singuri. N-aveau nevoie nici de tinereţea! lui Joilien, nici de banii lui Paul. Nu era în firea lui să ceară pomană, „Făcuse bine că i, se împotrivise bătrânei. „Dacă s-ar fi dus să-if ceară ajutor lui Paul, ar fi riscat să primească un răspuns negativ, care l-ar fi rănit. Dacă Paul ar fi acceptat, munca ar fi fost mai uşoară şi ei ar fi dus acasă de două ori mai m>uite legături de crăci, dar oricum

era mai bine aşa. Nu ştia prea bine de ce, dar era convins că procedase bine. Se încăpăţâna să creadă, cu] toată uriaşa oboseală care-l împingea spre poalele costişei parcă şi mai zdravăn decât căruţul său atât de încărcat. Continuă să se agaţe de această idee, chiar şi după ce ajunse

142

a poalele povârnişului şi trebui să-şi tragă iarăşi povara.

! în oraş erau câteva denivelări, dar nimeni nu era pe stradă ca să le dea o mână de ajutor. Era în jurul orei unu după-amiază, şi oamenii se aflau la masă. Acest lucru îi dădea bătrânului un fel de satisfacţie aproape furioasă… Singuri de tot… Vor merge singuri până la capăt.

Ajunseseră în capătul străzii Şcolilor, când bătrânul simţi pe obraz picurul rece al primilor stropi de ploaie. Norii părură că şovăie, apoi, ca o aversă scurtă de primăvară, ploaia se dezlănţui brusc. Strada fu inundată de un miros puternic de praf ud. O rafală lovi cu putere în drapelul cu crucea încârligată care flutura în faţa portalului Şcolii normale, şi bătrânul văzu santinela cu cască pe cap şi îmbrăcată în verde adăpostindu-se în ghereta vopsită în negru şi alb. I se păru chiar că soldatul râdea, văzându-i pe drum, dar puţin îi păsa lui de râsul acestuia.

— Frâna! strigă el.

Tălpigile de fier sorâşniră, apăsând pe şinele roţilor, şi greutatea împinse mai puţin. Bătrî nul opri căruţa de-a lungul gardului grădinii şi bloca frâna.**

— Când o trece ploaia o să-l băgăm în curte, spuse el, scoţând din buzunar cheia de la poartă. Merseră cât putură de repede spre casă, dar înainte de a urca scara, bătrânul se duse să-şi numere iepurii şi să le dea o mină de fin.

După ce intră în bucătărie, bătrâna deschisese obloanele şi aduse din cămăruţă două pa hare şi cana ou apă. Băură încet, savurând fie

care înghiţitură.

Ar fi trebuit să aprindă focul şi să pregătească prânzul, dar amândoi stăteau pe scaune, nemişcaţi şi parcă ţintuiţi de oboseala care îi

Unea. t

Din când în (când se priveau. Niciunul nu simţea nevoia să

vorbească Stăteau faţă în faţă în casa lor regăsită, cu ploaia aceasta care bătea cu furie în geamuri.

Se priveau fără să vorbească, dar atât – unul cât şi celălalt ştiau că acest efort făcut în comun îi apropiase, cu siguranţă, mai mult decât ar fi put**ut**-o face o imare bucurie împărtăşită.

PABTEA A BOITA

O lungă noapte de iarnă

— 18 – În seara aceea, cu puţin înainte de căderea nopţii, o rafală de vânt dinspre nord-est făcu să duduie focul în sobă. Bătrânul Dubois se apropie de fereastră şi urmări goana frunzelor moarte pe pământul negru din grădină Apoi se instala din nou pe scaun, îşi propti coatele pieziş pe masă, îşi sprijini picioarele cu ciorapi de lână cenuşie pe portiţa deschisă a cuptorului şi oftă:

— De data asta, a venit cu adevărat iarna.

Stătea acolo şi asculta cum suflă vântul.

Privirea îi alerga când la părul vânjos şi desfrunzit care se zbătea, sub cerul cenuşiu, când la flacăra vie ce pâlpâia în spatele uşiţei de la sobă.

În sfârşit, după ce vântul se statornici, începând să sufle regulat şi împingând până dincolo de orizontul dealurilor întunecoase vârtejul primei sale mânii, bătrânul Dubois se ridică iarăşi ca să pună două bucăţi de lemn de carpen pe foc şi să regleze tirajul maşinii de gătit Atârnă vătraiul de vergeaua de aramă, apoi îşi reluă locul şi repetă

— De data asta, *a* venit iarna

10 – e 380

145

— Crezi că o să ningă *> întreba bătrâna

— Cât ţine vântul, nu se ştie Dar dacă o să slăbească, ai putea să cadă un strat serios

Vremea **s**-a stricat Simţeam de azi-dimineaţă

Mă junghia umărul. Şi ca dovadă că bănu i-am că aşa o să fie, adineauri, când m-am dus să închid şopronul, am pus câţiva saci în faţa cuştilor cu iepuri

Se sculă din nou şi se opri în faţa geamului, cu picioarele descălţate peste papuci Rămase o clipă nemişcat, cu o mână pe minerul ferestrei şi cu alta înfundată în buzunarul din fată al şorţului sau mare, de culoare albastră Cozorocul şepcii atingea geamul, pe care respiraţia sa precip, tată îl aburea încetul cu încetul

— Cred că poţi să aprinzi lampa, zise el

Trag eu obloanele Vom avea mai puţină lumină, în schimb o să ne fie mai cald.

După ce trase obloanele grele de lemn, pe care le căptuşise cu bârtie neagră, ca să nu se vadă prin crăpaturi închise fereastra, agăţă perdeluţa din pânză înflorată şi leveni să se aşeze Efortul pe care îl depusese şi pala de aer rece pe care o înghiţise h tăiară respiraţia Rămase câteva clipe nemişcat, cu o palmă peste piept şi cu cealaltă strângând colţul mesei Batiana potrivi fitilul lămpii şi Malta încet plaâoniera ale cărei lanţuri scârţâiau, apoi cercetând**u**-şi băi bătui, constată: – Respiri foarte greu astă-seară – Ştii bine că începutul leinii îmi pio\oa-ca totdeauna stai ea asta va trebui să mai iau sirop

— Sirop nu mai avem de unde Ne trebuie o reţetă şi pe deasupra o să-mi vândă porcăria asta fără zahăr, că-ţi vine să verşi

— Nu ne rămâne decât **s**-aşteptăm să cră păm, asta-i. Când te gândeşti că suntem doar la începutul lui decembrie. Ce-o să ne facem dacă gerul continuă!

Vorbea fără mânie Era doar o constatare Totul părea să contribuie la grăbirea sfârşitului unor bătrâni ca ei, lipsiţi de mijloace de a lupta Repeta mereu aceleaşi cuvinte, care aduceau după ele totdeauna aceleaşi răspunsuri. Astă-seară, bătrâna h spuse la fel

— Bietul meu Gaston, toată lumea are aceeaşi soartă. Toată lumea rabdă

— Da, dar toată lumea va crăpa până la urmă

— Şi atunci, ce vrei să faci?

Nici bătrâna Dubois nu vorbea cu mânie Stăteau acolo, amândoi, ou necazul lor şi fără dorinţă de împotrivire în această lungă luptă care fusese existenta lor, cele mai bune resorturi se uzaseră şi nu le mai rămăsese decât exact atâta vlagă cât să se agaţe de puţinul de viaţa care se consuma în ei Bătrânul simţea acest lucru Ocăra frigul, şi totuşi câteoda + a i se părea că iarna era oricum anotimpul cel mai uşor de suportat Nopţile se lungeau, zilele erau ca un lung crepuscul care îl obliga să rămână nemişcat în faţa locului Stătea chircit ca o lampă al cărei fitil era coborât ca să consume mai puţin gaz şi apoi, chiar războiul părea că adormise. Totul se petrecea foarte departe, în ţari ale căror denumiri lui nu-i

spuneau nimic. Aici, chiar şi nemţii păreau să fie mai paşnici, şi

faptul că ordonau stingerea la ora şase seara nu mai era atât de supărător ca vara. Într-un cuvânt, trăind aşa, erau momente lungi în timpul zilei când lui i se părea că totul se desfăşoară normal. Trecutul îl preocupa tot mai mult şi îşi petrecea ore întregi cu gândul la ce fusese odinioară, alegându-şi câte un episod, pe care şi-l povestea cu întâmplări din care nu lipsea niciun detaliu. Bătrâna Dubois trăsese pe colţul maşinii de gătit o mică oală-minune din care se înălţa un abur mirosind a legume fierte. Ridică încet capacul, aduse o cratiţă peste care aşeză o zdrobitoare de legume şi începu să strecoare supa. Maşinăria era veche. Se înfunda adesea, şi efortul pe care bătrâna îl făcea îi frângea şalele.

— Nu apăsa aşa, zise bătrânul. Mai dă înapoi Dacă forţezi, o să se rupă minerul şi n-o să ai nici măcar cu ce să-l înlocuieşti. Pe timpurile astea…

Ea se întoarse şi îl întrerupse cu un gest. Bătrânul se pregătea să ridice glasul ca să spună că oricum, avea şi el dreptul să-şi dea cu părerea, dar după privirea nevestei, înţelese ca nu din pricina asta se întorsese – spre el. Ea se răsucise pe trei sferturi, cu o mină în aer şi cu alta atârnând deasupra oalei-minune, între degete cu o lingură pentru spumă, cu care de obicei mesteca supa. Se uita fix la uşă. Faţa îi era încordată.

Bătrânul făcu un efort să audă mai bine, dar nu desluşi decât duduitul regulat al focului şi clocotul oalei de pe plită.

— Vântul, zise el.

— Taci! Sunt sigură că cineva a zgâlţâit uşa pivniţei.

— Atunci, mă duc să văd.

— Nu, ai să răceşti.

În timp ce ea lăsa jos lingura de spumă iar bătrânul îşi vâra picioarele în papuci, se auzi o bătaie scurtă în oblon.

— De data asta nu visez, zise bătrâna.

Bătrânul auzise şi el. Inima începu să-i bată foarte puternic. I se păru că toată căldura tihnită a bucătăriei se va risipi în frigul nopţii care învăluia casa. Asta nu era semn bun. Voiau oare să-i îare vinul? Iepurii? Lemnele stivuite în şopron?

Se scurse o clipă oare li se păru infinită. Apoi bătrâna luă lanterna a cărei baterie era aproape consumată şi, fără zgomot, crăpă uşa. Îndreptând lumina portocalie spre balcon, scoase capul şi strigă cu

vocea strangulată:

— Cine e?

Bătrânul stătea în spatele ei.

— Apucase în treacăt vătraiul pe care-l ţinea strâns în mâna dreaptă.

Se auzi o izbitură scurtă de balustrada scării, şi acest zgomot de metal păru enorm în bezna nopţii prin care nu răzbea nici măcar şuierul vântului.

— Tu eşti, mamă?

Bătrâna deschise larg uşa şi făcu un pas, Bătrânul nu era sigur că recunoscuse glasul lui

149

Julien. Ieşi totuşi. Raza lanternei nu lumina decât scările de piatră şi colţul zidului. Se auzi o nouă întrebare:

— Sunteţi singuri?

— Dar bineînţeles, dragul meu. Urcă. Urcă iute.

Bătrânul schiţă doi paşi înapoi şi se dădu la o parte făcânidu-i loc băiatului să intre. Dar bătrâna nu mai aşteptă ca el să ajungă în bucătărie; i se şi agăţă de gât şi-l sărută. Vântul rece se strecura ca un cuţit printre uşă şi pervaz. Cu toată sticla, flacăra lămpii tremura. Bătrânul se abţinu câtva timp, apoi strigă:

— Intraţi odată îngheţaţi casa şi se vede lumină afară.

Încă nu-şi privise băiatul în faţă, dar când ajunseră în bătaia luminii, bătrânul nu izbuti decât să îngaime:

— Doamne, Dumnezeule! O, o, Doamne.

Dumnezeule!

Julien purta un colier de barbă castanie, iar părul său, altă dată tuns foarte scurt, era dat pe spate ajungând până la gulerul pardesiului, unde se îndoia formând parcă o streaşină.

— Vai, Doamne, Dumnezeule, repetă bătrî< nul, nici nu m-aşteptam!

Porţiunea care se mai putea vedea din obrazul lui Julien era arsă de soare iar ochii săi albaştri păreau şi mai deschişi.

Bătrânul se întoarse către nevastă-sa care rămăsese fără grai, cu mâinile înainte, cu bărbia încreţită şi cu lacrimi în vârful genelor.

150

Julien îşi săruta tatăl pe amândoi obrajii, apoi luând-o din nou pe maică-sa în braţe, o ridică puţin şi o privi o clipă aşa, strângând-o la

piept. Bătrânul îşi scoase şapca, se scarpină la ceafă şi, clătinând din cap, se întoarse încet la locul său. Urmă o lungă tăcere, timp în care Julien îşi dezbrăcă pardesiul pe care îl agăţă de măciulia de la balustrada scării.

— Dar tu… tu n-ai geamantan? întrebă bătiina.

— Ba da. Este în faţa uşii de la pivniţă.

Deocamdată stă bine acolo.

Bătrânul nu-şi putea dezlipi ochii de pe faţa lui bărboasă.

La început simţise un junghi în inimă însoţit de un fel de încordare a întregului piept, iar acum avea senzaţia că în el se căsca parcă un gol imens. Nimic. Niciun cuvânt nu-i răsărea pe buze. Nicio întrebare. Iar bătrâna, care încerca probabil acelaşi sentiment, stătea acolo pironită între masă şi maşina de gătit şi-şi fixa băiatul care se aşezase pe treapta a doua a scării interioare ca să-şi scoată ghetele.

Noaptea de iarnă, tulburată pentru o clipă, alungată departe de marginile grădinii, se reinstala încetul cu încetul, mai densă, cu şuierul vântului prin crengile părului, cu trosnetul focului şi cu clocotul monoton & apei din oala cu capac de aramă.

Încet, încet, bătrânul se strângea în el însuşi. Trupul său îşi recăpătase, pe scaun, poziţia puţin gârbovită a omului care aşteaptă.

151

Cu coatele sprijinite de masă se destindea răsfirându-şi palma pe muşama, în timp ce picioarele îi ieşeau din papuci ca să-şi reia locul pe uşiţa cuptorului.

19 – După aceste câteva minute nesfârşite, în timpul cărora bătrâna îşi ştersese de mai multe ori ochii, urmă un moment de zăpăceală. Ea începu să se învârtească prin bucătărie, punând întrebări la care dădea imediat şi răspunsul:

— Ai mâncat? Bineînţeles că nu. Şi trebuie să fii înfometat. Oare ce să-ţi pregătesc? Este supă, cred că mai sunt câteva ouă. De n-ar fi aşa târziu, am putea tăia om iepure. Totuşi, am să curăţ nişte cartofi. Gaston, nu vrei tu să sfârşeşti de strecurat supa?

Bătrânil îşi vârî picioarele în papuci şi se ridică – de pe scaun. Era nebună! Şi se foia la fel ca de fiecare dată când Julien revenea după o lungă absenţă. Dar astă-seară se întâmplase că el sosise cu totul pe neaşteptate.

Din când în când, în timp ce zdrobea legumele, bătrânul întorcea capul ca să arunce o privire în direcţia fiului său, care stătea tot pe

scară. *>Bătrâna continua să se agite, deschizând dulăpiorul, din perete, ducându-sân cămăruţa, trăgând un sertar care se înţepenea şi pe care-l zgâlţâia ca să-l împingă, producând un zgomot asurzitor de tacâmuri zdrăn

152

gănite. Bătrânul simţea că începe să se înfurie. Luptă o clipă cu dorinţa de a zbiera la nevastă ca s-o potolească puţin, dar până la urmă se întoarse spre Julien şi-l întrebă:

— Ce ţi-a venit să te poceşti aşa?

— Ca să-i păcălesc, spuse ci Dacă vreau să nu m-agaţe, trebuie oricum să-mi iau câteva precauţii.

— Ştii că te caută jandarmii, zise tatăl.

— IDesigur, bănuiam.

— Am impresia că asta nu te prea sperie.

— Dar ştii că nu sunt singurul.

— Ei, zise mama, lasă-l barem să ne spună de >unde vine.

Bătrânul îşi înăbuşi furia. Tonul aproape batjocoritor al fiului său îl rănise va să zică, băiatul ăsta era dezertor. Poliţia îl caută, îl credeau în Anglia şi când colo, el venea aici, tot numai zâmbet, cu o barbă ridicolă şi cu plete de domnişoară Aşa stăteau lucrurile, iar bătrâna părea să spună că nu-i nimic de mirare în toate astea.

El căuta restul de legume pe fundul oalei-minune, în timp ce Julien povestea:

— Vin de la Marsilia. Am fost la un amic, un pictor. Unul foarte bine Nu v-am scris, ca să evit complicaţiile. Miliţienii s-au instalat peste tot, chiar şi la poştă.

— Dar ce făceai la Marsilia? întrebă mama.

— Pictură, împreună cu amicul meu. Aş fi putut să rămân la el, dar aprovizionarea merge greu acolo. Şi cum n-am cartelă…

Tăcu. Bătrânul se întorsese. Bătrâna se oprise din aranjatul mesei şi-şi asculta fiul.

153

— N-ai cartelă? întrebă ea.

— Nu. Am izbutit să-mi fac rost de un bu letin de identitate fals, dar cu cartelele e altceva.

Bătrânul se gândea: „Am dat-o naibii. Unde pui că nici nouă nu ne ajunge!" Nu spuse nimic, dar bătrâna întreba:

— Bietul meu băiat, şi cum te de scurcai?

— Mă descurcam eu. Dar în sfârşit, nu tot deauna mergea bine.

Ea se apropiase de Julien, care se ridică în picioare.

™ Adevărat, eşti slab, zise ea, cu barba asta i nu-ţi dai seama imediat, dar dacă te uiţi mai!

bine… Doamne, ce minune c-ai reuşit să!

te-ntorci".

ţ

— Ar trebui, oricum, să vezi ce mâncăm, zise bătrânul, o să ne povestească la fel de bine şi când om sta la masă.

Nevastă-sa dădu din umeri. Totuşi nu-i răb-punse nimic, îşi puse şalul de lina neagra pe cap, luă cheia pivniţei, aprinse lanterna şi ieşi. Bătrânul se reaşezase pe scaun, dar stătea cam ţeapăn, cu spatele depărtat de spătar, cercetân**du-**şi fiul care se instalase în faţa lui, la capătul opus al mesei. Bătrânul se gândea să spună ceva, să pună o întrebare, când tresări.

Bătrâna ţipa.

— Ce **s-**a întâmplat? strigă el.

Julien se ridică, păru că şovăie, apoi se îndreptă spre uşă şi zise râzând:

154

— La dracu', uitasem. Cred că a dat peste!

Serafim!

— Ce-ai zis? întrebă bătrânul.

Dar Julien ieşise, adăugând:

— [Nu te nelinişti, mă duc eu. Nu e un tip rău.

Bătrânul n-avea curajul nici să se ridice, nici să se aşeze. Stătea pe marginea scaunului cu urechea încordată, străduin**du-**se să distingă vocea nevestei şi a lui Julien.

Ei discutau la subsol, e adevărat, dar din pricina vântului, bătrânul nu auzea decât un murmur confuz. Va să zică Julien nu era singur. Dar oare ce însemnau toate acestea? Dumnezeule, să fii atât de liniştit la tine acasă, cu toate uşile închise, cu un foc bun, şi să te trezeşti brusc în toată această hărmălaie, cu uşile vraişte prin care năvălea iarna, cu, poate, un necunoscut care urma să sosească! Şi asta cine-o mai fi? Ce fel de individ? Un artist poate? Dumnezeule, să dai în brânci o viaţă întreagă ca să te pomeneşti că ţi se răpesc şi cele câteva ore de linişte pe care le aveai! Şi să nu poţi zioe nimic. Ar fi de ajuns un cuvânt nechibzuit, ca să dezlănţuie mânia nevestei. Ştia el. Din nou l-ar

învinui de egoism.

Se auzi o izbitură în gratiile balustradei exterioare, apoi o alta în uşa care se deschise uşor. Bătrâna apăru, **într-**o mina avea trei ouă şi în cealaltă lampa.

— Bagă geamantanul, zise ea, dar restul lasă**-**l pe palier.

Părea mai palidă ca de obicei. Bătrânul se ridică şi auzi:

— Glumeşti. Atunci trebuia să mă laşi să**-**l bag în pivniţă.

155

Până la urma Julien deschise uşa larg, **îm**pingâ**nd-**o cu piciorul, şi bătrânul rămase cu gura căscată, cu o mână prinsă de cozorocul şepcii şi cu cealaltă sprijinită pe **–** masă. Privea, era tot ce putea face. Nu-i venea niciun cuvânt pe buze. Nici măcar un gând.

Julien intra, ţinând strâns în braţe un schelet de om. Un cap de mort, braţe, totul numai oase, *şi* acestea toate legate cu trei sfori groase care cuprindeau şi un sui de hârtie albă pe care scheletul părea că**-**l strânge la piept.

Băiatul lăsă geamantanul pe podea, iar bătrâna se pregătea să închidă uşa când, cu un glas pe care abia şi**-**l putea stăpâni, bătrânul îi strigă:

— N**-**ai vrea să… Fă**-**mi plăcerea şi aruncâj chestia asta afară

Julien păru mirat:

— Ce? zise el. Nu-i murdar… Asta e Serafim. Sunt cel puţin treizeci de ani de când a dat ortu' popii.

— Doar nu cumva vrei să**-**l ţii în ca-a!

De data asta bătrânul strigase foarte tare Băiatul şovăi.

— Aş putea, oricum, să**-**l ţin în camera

mea. E o unealtă de lucru.

— O unealtă de lucru? bâigui bătrânul.

Timp de câteva secunde, nu auzea decât aceste cuvinte care îi vuiau în cap o unealtă de lucru! Asta era culmea! Privea scheletul şi în mintea lui răsărea o albie, o lopată, o toporişca, *o* roabă… O unealtă de lucru, drăcovenia asta!

156

— Ascultă Julien, zise mama Taică**-**tu are dreptate. Astfel de lucruri nu se ţin în casă.

Băiatul părea că nu pricepe ce i se spune. Se uita când la unul, când la celălalt, cu un aer mirat, cu un zâmbet schiţat ca o dungă foarte luminoasă deasupra bărbiei.

— Foarte bine, zise el în sfârşit. Dacă doriţi, poate să doarmă şi pe balcon, n-o să crape. Am să iau însă colile de hârtie, umezeala le strică.

Culcă scheletul pe podea şi luă un cuţit de masă, ca să taie sforile. Fără să vrea, bătrânul izbucni:

— Nu cu ăsta.

— De ce?

— Îţi face setrbă, de aia. Ia foarfecele vechi!

Julien oftă şi se supuse zicând:

— Nu vă înţeleg de loc. E şi el un tip care a fost ca noi toţi. A munt. Gata. A fost dezinfectat. Şi de atunci, se află în atelierul prietenului meu.

Puse sulul de ihârtie pe bufet şi ridică scheletul, ale cărui braţe se bălăbăneau **lovindu-**se de coaste.

— Dacă ar fi din ghips, zise băiatul, ar fi exact acelaşi lucru.

— Du-l pe balcon în noaptea asta, zise bătrânul, dar mâine dimineaţă chiar în zori, va trebui cărat în şopron. Dacă vine cineva…

Julien se întoarse.

— Ştii, zise ci râzând, sunt ani de când mi mai face rău nimănui. Dar poate că în viaţă a fost un om cumsecade. Sau mai ştii, poate v V

K

că a fost un asasin, în general condamnaţii sfârşesc aşa. Dar ăstuia în mod sigur nu i-au tăiat capul, oasele cervicale sunt intacte, **S-**a conservat perfect, ştii… Bătrâna îl întrerupse:

— Du-te şi spală-ţi mâinile. Şi nu mai vor bi despre lucruri de felul acestora, îl amărăşti pe taică-tău.

— Da, da, oftă tatăl. Mă amărăşte. Mi-am făcut atâtea griji pentru el, iar el vine aşa.

Cu… ou mutra asta, şi cu onortul ăsta.

Julien era în cămăruţă. Lăsase uşa deschisă ca să vadă. Frigul intra în bucătărie, aproape la fel de tăios ca şi cum ar fi venit direct de afară. Semn rău, îşi zise bătrânul. Apoi iarăşi îşi aminti de schelet.

— Şi în tren ai călătorit împreună cu ches tia aia? întreba el.

— Bineînţeles. Şi, pricepi, el n-a plătit…

— Pentru unul care-i căutat şi care vrea să-l treacă neobservat ai procedat bine. J

— Sigur că da. Copoii nu se leagă niciodată de un tip aşa bătător la ochi. Şi apoi, pe buletin sunt trecut profesor de desen. Cum zice

amicul meu, trebuie să ai mutra şi aerul meseriei.

Bătrânul rămăsese cu gura căscată. Bătrâna întrebă:

— Profesor de desen. Tu? La vârsta ta?

— Pe buletin am douăzeci şi nouă de ani.

Julien se duse şi se aşează la masă. Cei doi

158

bătrâni stăteau tot în picioare, neavând curajul să se privească, dar cercetând, fără să-l înţeleagă, băiatul ciudat din faţa lor, care abia sosise, odată cu noaptea şi cu primul ger.

Bătrânul Dubois înălţă ochii. Acesta era fiul său. Avea o barbă şi nişte plete ca ale lui Iisus Cristos de pe unele gravuri. Sosea din Marsilia, zicea că este profesor de desen, ţinea la subsuoară un tip care murise de demult. Dar băiatul acesta era fiul lui; se numea Dubois, ca şi el… Avea barbă… un mort la subsuoară…

20 – Băiatul venise aşa, pe neanunţate, cu mutra lui de artist şi cu mortul acela oribil. Venise, şi bătrâna căpiase. Era ca şi cum ardea casa. Dădea totul peste cap îl servea cu două porţii mari de supă şi, pe deasupra, îl mai ruga să ia şi pâine, ca şi cum plinea n-ar fi fost pe cartelă, îi făcea trei ouă ochiuri. Ca şi cum ouăle… Iar el nu avea nici măcar cartelă de alimente. Zi ceva dacă poţi? Bătrânul se ferea din răsputeri. Ştia dinainte ce i-ar fi răspuns ea: „E băiatul tău **S-**ar zice că nu te bucuri să-l rêve/i „Să se bucure? Bineînţeles că se bucura. Dar, oricum, să-l revadă în halul ăsta. Parcă-i dăduse cineva cu leu-ca-n cap. Ce dracii, bătrâna era chiar oarbă? îl mânca din ochi. Îi sorbea voi bele. Da-a băiatul ăsta **s-**ar întoarce **într-**o zi, anunţând că a comis o crimă, ea l-ar primi la fel. Iar ei.

159

care-l crezuseră soldat la de Gaulle l De unde, nici măcar asta. Ce făcuse după ce dezertase? Tocmai despre lucrurile acestea povestea, în timp ce înfuleca supa, ouăle şi bucăţile imense de pâine. Locuise la un amic, dusese o viaţă de boem. Şi toate acestea le spunea fără să roşească. Pentru el, era foarte firesc. Nu părăsise Marsilia decât pentru că prietenul său pleca şi el şi pentru că nu se simţea în stare să se descurce singur.

Mult timp bătrânul rămase tăcut, aplecat asupra farfuriei goale, privind pe sub gene când la fiul sau care povestea, când la **nevastă-**sa care asculta prosteşte, cu un aer încântat, care-l scotea din sărite, în sfârşit, nemairezistând, îl întrebă:

— Şi acum, acum ce ai de gând să faci?

J'Ulien schiţă un gest vag şi făcu o mutră care-i strâmbă barba.

— Să spun drept, nu ştiu… Aici aş putea sta la adăpost o bucată de timp.

„Urmă un schimb triunghiular de priviri întrebătoare. Băiatul şovăi mult timp înainte de a adăuga:

— Am de terminat o lucrare. Aş putea **s-**o surşesc aici.

— O lucrare? întrebă bătrânul.

— Da.

— Şi ce M de lucrare?

— O, nu pot să vă explic. E complicat.

160

— Sigur că da, noi nu suntem atât de deştepţi **–** ca să pricepem. Bătrâna interveni:

— Hai, Gaston, zise ea, nu te supăra. Dacă e o lucrare în legătură cu pictura, ştii bine că noi nu pricepem mare lucru.

— Pictură? zise bătrânul. Dar unde vrea el să picteze aici? Şi asta nu e o muncă!

— Nu, mărturisi Julien, nu e în legătuia cu pictura, este… ceva ce trebuie să scriu, în sfârşit…

Se opri, îşi privi mama, apoi tatăl, şi oftă împingând farfuria şi scoţând din buzunar un pachet de ţigări şi o cutie de chibrituri.

— Ce, exclamă bătrâna, te-ai apucat de fu mat?

— Bineînţeles că da. Sunt major, înainte de a se servi, împinse pachetul că tre' bătrân care şovăi puţin.

— Seara eu nu fumez.

— Ei, de data asta.

Bătrânul simţea cum în capul lui se îmbulzesc tot felul de gânduri contradictorii. Dacă primea ţigara, înseamnă că n-o să-i mai poată zice nimic. Şi totuşi, cum **să-**l refuze? Aproape fără voie mina îi înainta spre pachet.

— Dacă fumezi, ai să tuşeşti toată noaptea, remarcă bătrâna.

— Aiurea, zise Julien. Ţigara nu-i poate face rău ştii bine că dacă tata tuşeşte, e din cauza astmului.

— Aşa e, zise ea iarăşi.

Dar bătrânul îşi şi dusese ţigara la buze şi-şi scotea bricheta din buzunar. Fără convingere, bătrâna adăugă:

— Ştii, fumează preş mult.

Bătrânul îşi sivur-a primele înghiţituri de fum. Era plăcui să poţi fuma aşa, fără să te fereşti, fără să fii obligat să ieşi în frig sau să cobori la closet, în cameră se aşternu o tăcere în care era aproape plăcut să respiri, să trăieşti aşa, cu gustul acesta de tutun bun Totuşi, o întrebare îi stăruia pe buze. O înghit de mai (multe ori, înainte de a o lăsa să st strecoare printre două puiaituii.

— Dacă n-ai cartele, cum ţi-ai procurat tu tunul?

Julien izbucni în râs.

— Află că la Marsilia tutunul e mai uşor de găsit la negru decât pâinea sau cartofii. În toate cafenelele exista băieţi care vând ţigări.

Şi bănuiesc că şi aici trebuie să fie la fel.

— Habar n-am, zise bătrânul, eu nu măi duc niciodată la cafenea. Şi, oricum, cred că se vând la un preţ care nu-i ele bu? unarut

meu. i li

— Şi apoi, i-o tăie bătrâna, raţia ta e prea de ajuns ca **să-**ţi provoace tuşea.

Bătrânul ar fi vrut să-i dea o replică as-l pl a ne\este, dar alte vorbe îi dădeau ghes. J Când pomenise de cafenea, îl străfulgerase un] gând, dar discutând despre preţuri, nu izbu-i tise să-l formuleze. Acum însă sosise momentul, şi trebuia să-l exprime cu orice proţ.

— Nu, nu, oftă el, n-am fost niciodată un obişnuit al cafenelelor. Altă dată mi se mai în

tâmpla să iau un păhărel cu prietenii, când ne întâlneam în oraş. Acum nu mai ies aroaH

pe de loc.

1 (33

Credea că Julien o să-l întrebe din ce pricină nu mai ieşea, dar băiatul stătea mut, cu privirea aţintită pe ţigara care i se consuma între degete. Evitând să-şi privească nevasta, bătrânul reluă:

— N-aş vrea să-ţi fac mustrări... Abia ai venit, cred că eşti obosit, şi totuşi, aş vrea să ştiu ce **s-**a întâmplat? Va să zică ai fost militai1... ai dezertat, şi iată că jandarmii te caută acasă!

Julien încercă să răspundă, dar bătrâna i-o luă înainte:

— Jandarmii, zise ea, nu sunt chiar aşa de răi.

— Nu sunt răi, pentru că mă cunosc. Dar mă rog, nu e un lucru prea plăcut, iar acum, de vreme ce el **s-**a întors...

Ridicase tonul, dar bătrâna 51 întrerupse cu un glas la fel de

răstit ca al lui.

— Nu vin în fiecare *zi*, şi nu ne-au scoto cât niciodată prin casă.

— Cum adică, întrebă Julien. Au fost de mai multe ori?

— De mai multe ori? strigă bătrânul. Dar bineînţeles că au fost de mai multe ori, ce-ţi imaginezi…

De astă dată tuşea îi întrerupse vorba, în timp ce el se ridică pentru a scuipa în loc, bătrâna îi aduse o ceaşcă ou apă.

— Îţi fac ceaiul îndată, zise ea.

— Adică vrei să-mi spun că aş putea să mă duc la culcare şi să vă las în pace.

— Săracul de tine, nu poate omul să scoată o vorbă că ţie ţi-a şi sărit ţââna. Ţi-am spus de ceai, pentru că te-a apucat tusea, iar tu… Julien începu să râdă şi zise: – Văd că nu v-aţi pierdut obiceiul de a vă ciorovăi din orice.

Bătrânul simţea că discuţia riscă să se îndrepte pe un făgaş care n-o să-i îngăduie să-şi continue ideea până la capăt. Va trebui să evite supărarea, dar „lucrurile trebuiau clarificate.

— Mă rog, zise el, cre (d că-ţi dai prea bine seama de ce se petrece. De riscul pe care ţi-l asumi… Şi noi la fel.

— Riscul, ei bine… În momentul de faţă sunt mii şi mii de tineri care circulă cu buleti ne false şi refuză să presteze muncă forţată.

— Dar, tu eşti un dezertor.

— Dezertor din**tr**-o armată vânduta nemţilor; ori ce-ai zice asta nu-i o ruşine.

Bătrânul îşi privi nevasta, înţelese că nu era de partea lui. & ra firesc. Dacă el **s**-ar supăra, ea ar pomeni despre întâmplarea cu Paul şi miliţia. Şi asta ar însemna să se înfurie şi mai tare. Să urmeze o ceartă care l-ar lăsa sfâşiat, pradă tusei, în timp ce ei doi ar continua să discute.

— Cred că e gata ceaiul, zise ea. Bătrâna pusese pe masă o ceaşcă şi o bucată de zahăr, în timp ce turna apa, Julien se ridică şi spuse:

— Nu pune zahărul, stai o clipă.

Îşi desfăcu geamantanul, scoase din el câteva cămăşi mototolite şi câteva hârtii, apoi un borcan cu miere pe care-l aşează pe masă.

— Dumnezeule, de unde ai scos aşa ceva?

Întrebă mama.

— Din geamantanul meu.

— Bine, darunde-ai găsit-o?

— Amicul meu are un unchi. Stă în Provence. Îi aducea uneori miere. Amicul mi-a zis: „Ţine, du borcanul ăsta babacilor tăi…”

Ştii, e un tip straşnic.

Bătrânul se uită la borcanul cu miere. De mai bine de un an era imposibil să găseşti miere la un preţ convenabil.

— Şi e mierr de levănţică, zise Julien. Hai, ia puţin, e foarte bună.

— Vezi, zise bătrâna, ai noroc că ai un băiat care se gândeşte la tine.

După ochii ei, după cum îşi mişcase buzele, bătrânul pricepu că nu-şi terminase fraza. Şi el ghicise prea bine ce ar fi urmat să spună. Dacă nu s-ar fi oprit, ea ar fi adăugat că Julien, care era fără un sfanţ, găsise totuşi să-i aducă ceva lui taică-său, în timp ce Paul, marele băcan care nu ducea lipsă de nknic, nu făcea nici cel mai mic efort să le vină în ajutor. Aşa se gândea ea. Bătrânului nu-i convenea că se gândea la astfel de lucruri, în acelaşi timp însă, îi era recunoscător că nu spusese nimic. Dar oare de ce tăcuse? Voia cu adevărat să-l cruţe? Sau mai degrabă voia să evite o discuţie, care poate s-ar fi prelungit, şi să-l oblige să se ducă la culcare pentru a rămâne singură cu Julien, căruia

165

să-i poată povesti totul? Căci o să-i povestească cu siguranţă despre Paul şi despre incidentul acela cu miliţia. Cum or rămâne în doi, ea va profita de ocazie. Şi, bineînţeles, Julien ar fi bucuros să-şi poată inculta fratele vitreg pe care îl detesta.

Sosise acasă, cu mutra asta ciudată, cu mortul la subsuoară, şi acum oferea ţigări şi punea borcanul cu miere pe masă. Bună idee să j închizi gura tatălui tău! Şi, culmea, ca să demonstreze cât era el de generos, acum iată ce spunea;

— Un borcan ca ăsta, dacă nu-l foloseşti decât pentru ceai, te ţine multă vreme.

— Dar ţie, întrebă bătrânul, ţie nu-ţi place?

— Cât despre mine, fii sigur, am mâncat destulă acolo. Şi te-am auzit mereu spunând că mierea ţi-ar face bine la gât.

— Asta aşa e, zise bătrânul.

Luă o linguriţă şi mestecă încet ceaiul, as-pirând mirosul de tei care se înălţa din ceaşcă odată cu aburii. Mierea asta trebuia <să fie grozavă. Se simţea după mirosul ceaiului. Bău o înghiţitură.

— E grozavă mierea, zise el. Iar zahărul să găseşte aşa de *rw*.

Acum, toţi trei stăteau şi se priveau fără o vorbă, încetul cu încetul parfumul ceaiului umplea încăperea strâmtă, înlocuind mirosul supei de legume şi al grăsimii în care se prăjiseră ochiurile.

— Ştii, zise mama, am fost îngrijoraţi dmi pricina ta. Te credeam plecat în Spania sau în Anglia. Uneori, mă duceam seara la dum-Ib6

nul Robin şi ascultam Radio Londra, îmi ziceam, dacă e acolo poate că ’ne trimite prin careva vreun mesaj.

— Mesaj? Dar ce fel de mesaj?

— Nu ştiu, aşa ceva prin care aş fi putut ghici.

— Asta-i bună, nu văd cum. Şi pe urmă ştii, la Londra nu te duci cum ai merg" la

Montmorot.

— Dar ia spune, când ai… când ai plecat din armată, îţi puseseşi ceva în cap, nu?

— Bineînţeles că-mi pusesem. Am intrat în Rezistenţă pe Muntele Negru, dar acolo lucrurile n-au mers prea bine. Un prieten de al meu a murit, iar pe mine m-au înhăţat.

— Da, îi tăie vorba tatăl, am aflat ce **s-**a întâmplat atunci. Te-au băgat în închisoarea de la cazarma din Carcassonne, şi tu ai evadat omorând un subofiţer. Nu ştiu dacă îţi dai sea mă…

Julien îl întrerupse:

— Era o lepră. Partizan convins de al lui

Pétain. Dar ce nu v-au spus ei este că dacă am reuşit să scap, lucrul ăsta i se datoreşto căpitanului. Ăsta da, om! Rămâne acolo unde e, numai ca să poată fi de folos celor din Rezistenţă şi cu siguranţă ca să-i informeze pe englezi.

Bătrânul şovăia. Oare să se ducă la culcare sau să continue această conversaţie care, **s-**ar fi sfârşit, cu siguranţă, prin**tr-**o ceartă? Mai înghiţi câteva sorbituri din ceaiul de tei, apoi, forţâ**ndu-**se să fie calm, zise aproape timid:

— Un spion cum **s-**ar zice.

— Dacă vrei dumneata, dar trebuie…

— Nu ştiu dacă trebuie, dar aş prefera să te văd în alte tovărăşii. Chestiile astea nu duc niciodată la ceva bun. Mi-e de a-uns să-mi amintesc de afacerea Dreyfus… Bătrâna îl întrerupse:

— Bine, dar asta e o poveste veche. Trăieşti mereu, cu gândul la

ce a fost altă dată. Refuzi să priveşti realitatea în faţă, sau dacă o priveşti, în mod sigur n-o priveşti cum trebuie.

— Iar începi?

Fraza aceasta îi venise fără să aibă timp să se gândească la ce va spune, şi bătrânul o regretă pe loc. Nevastă-sa se şi ridicase de pe scaun gata să riposteze. Totuşi, nu zise nimic. O clipă se măsurară din ochi. Va vorbi oare despre Paul? înţelesese că bărbatu-său îşi regreta vorbele? urmă o tăcere lungă, apoi, rezer**nându-**se încet de speteaza scaunului, cu glas potolit, bătrâna murmură:

— Războiul ăsta întinează totul… învrăjbeşte oamenii. Face numai rău, chiar şi acolo unde nu se lupta nimeni.

— Singurul lucru bun de făcut, zise Julien, este să încerci să scapi fără să suferi.

Bătrânul ar fi vrut să-l întrebe dacă regreta că dezertase, însă nu îndrăzni. I se păru totuşi că ghicise, din fraza lui Julien de adineauri, şi preferă să rămână cu speranţa asta. Se mulţumi doar cu întrebarea:

168

— Şi tu crezi că o să te poţi ascunde la nesfârşit?

— Ajunge dacă scap până la sfârşitul războiului. Când nemţii **s-**or întoarce la ei acasă, am să pot să mă arăt şi eu.

— Asta pentru ca tu eşti convins că…

Bătrânul nu izbuti să-şi termine fraza din pricina nevestei, care i-o tăie, zicând;

— Taică-tău nu e la curent cu nimic. Nu se duce niciodată să asculte radio. Noi nu mai cumpărăm ziarele, iar în momentul de faţa reciteşte revista *illustrotion* dinainte de ’914.

— N-am nevoie să citesc ziarul, mă informezi tu. Tu ştii întotdeauna totul!

— Încerc să ţin pasul cu vremea.

Conversaţia asta care părea ca o echilibristică pe un fir întins între mânia şi falsul calm pe care-l simţiseră cu câteva clipe înainte ca fiul să-şi scoată ţigările şi borcanul acela cu miere, era mai stingheritoare decât o ceartă adevărată. În bătrân se ducea o luptă acerbă între dorinţa de a se urca să se culce şi aceea de a mai zăbovi o clipă ca să spună răspicat tot ceea ce îi stătea pe suflet.

Pacea, ăsta era singurul lucru pe care şi-l dorea. Ei da, şi când zicea pace, se gândea la liniştea pe care o putuse încă resimţi în momentele de tihnă în casă sau în grădină. Iar pe nevastă-sa acest

lucru avea darul **s-**o scoată din răbdări. Dar la urma urmei, pe cine deranja el dacă încerca să trăiască participând cât mai puţin cu putinţă la evenimentele externe?

Dacă toţi ar fi făcut ca el, crezi că n-ar fi fost posibil să se evite atâtea nenorociri?

169

Afară de stingerea la oră fixă a luminii şi de restricţii, te puteai plânge cu ceva împotriva nemţilor? Era de ajuns să nu-i bagi în seamă. Să nur-i calci pe coadă, şi te lăsau în pace. Era oricum un lucru important ăsta. „Dar, asemenea lucruri bătrâna nu era în stare să le înţeleagă. Ea simţea mereu nevoia să se amestece în toate. Nu făcea deosebire între ceea ce se petrecea în afara casei şi între ceea ce constituia totuşi esenţa vieţii lor. Iar de acum încolo, cum se vor descurca ev cu băiatul ăsta urmărit de jandarmi?

Bătrânul se simţi dintr-odată cuprins de o imensă sfârşeală. Nu semăna cu oboseala pe care o resimţea în serile când muncea prea mult ziua. Nu semăna nici cu durerea care îl pătrundea în momentele când se gândea la anii de altă dată, la vigoarea şi la tinereţea sa dusă. Era ca o impresie de vid. Aşa ca şi cum sosirea lui Julien ar fi alungat departe de casă ceva care nu avea nume, nu avea înfăţişare, dar care exista totuşi şi te ajuta să trăieşti la fel ca valul lin de căldură care se desprindea din cuptor în timpul zilei, umplând bucătăria cu un aer moleşitor în care puteai aţipi meet, pentru a lăsa să se scurgă anotimpul **–** rece.

— 21 **–** Bătrânul preferase să se ducă la culcare tară să mai aştepte, îşi terminase ceaiul, îşi

170

luase oala de noapte şi lampa cu picior şi intrase în camera în care observase o urmă de chiciură strălucind pe tapet1

— Dacă timpul **s-**o menţine aşa, mormăi el, va trebui să facem puţin foc în odaie înainte de culcare… N**-**o să ne apucăm să economisim lemne pe un frig ca ăsta.

Se dezbrăcă cât putu mai repede şi se strecură în aşternuturile în care nevastă**-**sa introdusese o sticlă cu apă fierbinte vârâtă **într-**un ciorap vechi. Stătu puţin, apoi îşi plimbă sticla caldă de**-**a lungul trupului, duicâ**nd-**o puţin spre dreapta, în locul pe care urma să**-**l ocupe bătrâna. Astă seară însă, bătrâna nu va veni aşa curând Acum, că**-**i lăsase singuri, ei or să vorbească îndelung şi bătrânul ştia bine

despre ce. Dacă se hotărâse să se culce, o făcuse şi de teama unei certe, îşi spusese că întotdeauna urca la culcare în jurul orei nouă, dar acesta nu fusese decât un pretext. Acum îi părea rău că bătuse în retragere. Procedând astfel, le lăsase drept pradă pe Paul, pe care bătrâna cu siguranţă că îl va târî în noroi până la refuz. Oare nu se comportase el ca un las? Paul era oricum fiul său. Trebuia că-l lase să fie murdărit, fără să spună nimic care să-i poată justifica atitudinea?

Îi fusese teamă că va suferi dacă accepta lupta, şi acum îl chinuiau remuşcările.

La un moment dat vru să se scoale, să se strecoare până la capătul scării ai să tragă cu urechea. Ar fi putut chiar să intre în bu

171

cătărie stub pretext că-l doare capul şi că vrea să ia o aspirină. Mâna sa dreaptă împinse sticla caldă de-a lungul coapsei. De la un timp, o căldura plăcută se răspândise în pat. Cu tichia de bumbac trasă spre frunte, cu cearşaful ridicat până sub bărbie, bătrânul se simţea bine. Cea mai mică mişcare i-ar fi răcit patul. Se gândi la podeaua îngheţată, ale cărei scânduri scârţâiau sub paşi, la lampa pe care trebuia s-o reaprindă… Şi apoi, dacă-i auzea vorbi**ndu-**l de rău pe Paul, ce ar fi făcut? Cu ce putea veni în apărarea băiatului >său, el care nu ştia nimic despre situaţia internaţională şi despre politică? Nu, orice şi-ar fi spus nevastă-sa şi Julien n-avea nicio importanţă. Ceea ce conta era pacea. La urma urmei, nu era singurul care gmxieaasa, pentru că şi Julien spusese adineauri că esenţialul era să ajungi până la sfârşitul războiului fără să te expui la pericole. Iar bătrâna care începuse să vorbească despre el ca despre un erou! Era frumos eroul, cu mutra lui de pictor şi cu domiciliul la Marsilia! Era într-adevăr de teapa luptătorilor din ’939, grăbi**ndu-**se care mai de care să ajungă la frontiera spaniola. Oamenii din ’914—918 erau în orice caz altceva Au ştiut să reziste!

Bătrânul oftă adânc. Îşi mai deplasă sticla caldă care începuse să nu-i mai frigă mâna. Se ferea să lase să-i pătrundă în pat aerul rece al camerei. Stătea întins pe spate, cu capul bine vârât în căuşul moale al celor două perne.

În orice caz, avea un băiat ciudat. Să te ocupi cu pictura şi să te plimbi de la Marsilia la Lons-le-Saunier, cu mortul ăsta la subsuoară, nu era un lucru obişnuit, în familia sa, cât şi în cea a nevestei sale, nu existaseră totuşi decât oameni cu judecată, absolut normali şi trăind

prin muncă. Băiatul ăsta nu fusese niciodată cu totul normal De unde! *e* trăgeau oare ciudăţeniile?... Un mort. Să te plimbi cu un mort adevărat sub braţ la şi cum lucrul acesta n-ar trebui să fie interzis

De la un timp. În mintea bătrânâui nu îmi rămăsese decât ideea scheletului depus pe palier. Oare Julien îl culcase de-a lungul balustradei? sau îl aşezase în picioare, în colţ? **Gân**dul acesta îl hărţuia. Oare cine să fi ost creatura asta pe care o iupuiseră aşa. În loc **s-**o pună **într-**un coşciug? Era într-adevăr pentru orima oară când bătrânul vedea un astfel de lucru atât de aproape. Ştia de existenţa scheletelor, în muzee sau în şcolile de medicină, dar de acolo şi până p te pomeni cu aşa ceva în casa ta! Ei, nu, iată lucruri cu neputinţă de imaginat!

Era oare prudent că-l lăsaseră ne balcon? Şi dacă jandarmii aveau chef să-şi facă apariţia cu noaptea-n cap, a doua zi, ce-ar spune trezi**ndu-**se nas în nas cu mortul ăsta?

Încetul cu încetul pe bătrânul Dubois îl cuprindea un fel de nelinişte. Deşi nu-şi mărturisea cu adevărat, ceea ce-l frământa era mai ales ideea morţii. Şi nu numai a morţii în general, ci a propriei sale morţi. Mortul

173

172

I

acela de pe palieir, fusese cu siguranţă un om ca şi ol. cu o viaţă de muncă şi necazuri Pot1 să ştii, poate chiar un brutar? Sau poate vinţ aran care şi-a iubit ogorul. Poate un om, care, cât a trăit, nu şi-a părăsit niciodată locul de baştină. L-a cerut cineva voie să facă din el o aia pe care-o cari de colo până colo fără să-ţi pese nici cât de o umbrelă? Serafim. Ju-Hen îi spunea Serafim, înseamnă «deci că el ştia *f* cine fusese. *Şi* se purta cu el fără respect, fără J menajamente. „Fără îndoială, o dată ce ai murit, nu te mai doare nimic. Din**tr-**un anumit pune-l de vedere, orî ajun-eiai aşa, ori putrezeai **într-**o groapă de cimitir, era la fel; şi totuşi, după ce ai dus o viaţă de muncă, nu era oare firesic sg te bucuri de puţină linişte? O lespede pe burtă, cu numele tău săpat pe ea? Chiar dacă nimeni, niciodată nu se oprea în faţa ei, era totuşi ceva solid, care rămânea. Şi apoi, se săsesc totdeauna oameni care îşi aduc aminte. Bătrânul Dubois nu se ducea niciadată la cimitir decât în alunul Sărbătorii tuturor sfinţilor şi în zilele de înmormântare. „De Sărbătoarea tuturor sfinţilor, plivea buruienile de pe mormântul părinţilor săi şi al nevestei dinţii, unde aducea ghivece cu crizanteme,

pe carte îngrijise în mod special. Şi de fiecardată îşi repeta că locul său era acolo, cu ei, şi că nevastă-sa o să ajungă şi ea tot acolo. Or să se întâlnească acolo, cu toţii. Poate ca, la un moment dat, n-o să mai fie nimeni care să le aducă flori, dar totdeauna va exista o piatră având săpate numele lor. Ş\, era şi ani

174

ele *zile* încă, în zilele de înmormântare, oamenii care vor veni la cimitir, câte doi sau trei, vor citi numele lin în trecere. Şi vor zice. Gaston Dubois, iată unul care n-a furat dreptul de a se odihni! Ş li u că a cărat la saci de făină în viaţa lui chinuită". Oamenii de vârsta lui sau poate mai tineri vor vorbi despre pâinea făcută de el. Vor zice: „Brutari ca el, nu mai găseşti în zilele noastre". Şi numai [-omenind despre asta o să le lase gura apă.

Gândul acesta nu însemna mare lucru, dar oricum era de ajuns pentru ca să-ţi apară mai puţin tristă perspectiva că **într-**o zi o să pleci cu picioarele înainte**.**

Bătrânul Dubois îşi imagina toate acestea şi revenea mereu la mortul fără morroarjt care dormea atât de departe de ceilalţi morţi şi atât de singur pe balconul biciuit de vântul rece. Fiinţa aceasta, de când îşi dăduse duhul, nu auzise exi siguranţă decât gramele şi cântecele pictorilor. Iar astfel de lucruri nu erau o tovărăşie potrivită pentru un mort serios.

Când bătrâna urcă să se culce, bătrânul mai era încă fereaz. El auzi mai întâi o mişcare în odăiţa pe care Julien o ocupa alături de a lor, apoi, uşa se deschise şi bătrâna intră fără zgomot

— N-ai lumină? întrebă bătrânul.

— Nu, i-am lăsat lui Julien luminarea. Dar ce, nu dormi?

— Nu.

Bătrâna se dezbrăcă, apoi se strecură în aşternutul în care, odată cu ea, pătrunse şi aerul rece din cameră.

ar chiar o idee de om nebun.

— 09

— SJ – Chiar de a doua zi, bătrânul înţelesese că existenţa lui avea să fie tulburată de întoarcerea lui Julien. Se trezise de mai multe ori în timpul nopţii, şi mereu îi revenea în faţa scheletul de pe palier. În starea sa de somnolenţă avea impresia că moartea era la uşă şi „ca aştepta momentul să intre în casă.

Gum se (trezi, se îmbrăcă bine şi ieşi să ia scheletul. Zorile abia

se iviseră, ca o lumină cenuşie în >care mai stăruiau resturile unei nopţi apăsătoare. Ajuns la şopron, bătrânul urcă în pod şi ascunse scheletul în dosul unei grămezi de lădiţe goale, pe care le ţinea deoparte ca să facă din ele aşchii de aprins focul. I se părea că toate lucrurile acestea n-aveau niciun sens. Trebuia să fii cu adevărat nebun de legat ca să te plimbi cu nişte oase vechi la subsuoară. Mortul acesta avea şi el, ca toată lumea, dreptul la un colţişor de pământ, şi să-l culci aşa pe podeaua podului cu goluri între scânduri nu era un lucru prea cuviincios.

Profită de ocazie ca să aducă în casă o ladiţă cu buturugi, şi, când intră în bucătărie, bătrâna aprinsese deja focul şi pregătise cafeaua. Fără o vorbă bătrânul îşi reluă locul de lângă fereastră, îşi sorbi cafeaua cu lapte, apoi începu să aştepte. Nu se vedea încă destul de bine pentru citit. Şi, oricum, nici n-avea poftă de aşa ceva. Privea grădina. Aştepta.

Aştepta să i se trezească băiatul şi-şi pregătea în gând tot ce-şi promisese să-i spună. Cuvintele îi veneau lesne. Acum se felicita că **mă-**i vorbise seara, în ajun. Era cazul să meargă până la capăt; să vadă în sfârşit ce zăcea în adâncul acestui băiat. Bătrânul îşi zicea că Juhen nu putea să se fi întors fără o intenţie precisă. Voia oare să se îndrepte? Să intre în legalitate? Oare ce le făceau dezertorilor? îi băgau pe toţi la închisoare? îşi repeta spusele lui Paul şi îşi zicea că, poate, ocazia aceasta ar fi fost un prilej de împăcare. Dacă Paul l-ar ajuta pe Julien să iasă ou bine din încurcătură, bătrâna n-ar mai avea nimic de zis împotriva acestui fiu, care nu era al ei. N-ar mai fi avut nici de ce să-i critice atitudinea faţă de oamenii de la miliţie, şi poate că pacea **s-**ar reîntoarce în sfârşit în casă. În dimineaţa aceasta, totul era calm. Aparent, totul era ca şi <cum Julien n-ar fi fost acolo. Prima treabă a mamei a fost să-i golească valiza din care a scos câteva cărţi, două cutii de vopsea şi destulă rufărie murdară şi mototolită, îngrămădise rufăria **într-**un sac şi dusese vopseaua în sufragerie. Doar cărţile rămăseseră.pe masă, şi, după o lungă şovăire.

176

bătrânul se hotărî să tragă vraful în faţa lui. Luă o carte şi începu **s-**o răsfoiască. Se intitula „Florile răului" şi era scrisă de un anume Baudelaire. Bătrânul îşi puse ochelarii, dar tomul nu conţinea decât versuri pe care nici măcar nu încercă să le citească, îi aşeză la loc, le

răsfoi şi pe celelalte, apoi împinse tot vraful. Nu conţineau decât poezii, iar pe unele pagini erau tipărite doar câteva rânduri, uneori foarte scurte. Pentru bătrân, asta nu era o treabă serioasă. Semăna puţin cu un brutar care te-ar fi înşelat la greutatea pâinii. I se părea stupid să cumperi cărţi care să cuprindă atâtea pagini albe. Cu cât se gândea, cu atât i se părea că băiatul lui are o fire ciudată, altfel decât mediul în care familia sa trăise dintotdeauna.

Bătrâna nu zicea nimic. Trebăluia în tăcere, căzni**ndu-**se să deschidă uşa cât mai rar posibil ca să nu lase să iasă căldura din odaie. Din când în când, bătrânul o studia. Avea impresia că voia să-i spună ceva, dar că nu îndrăznea **s-**o facă. Era un gând care îi venise aşa şi care nu se întemeia pe nimic.

Când sfârşi cu aranjatul vaselor folosite în ajun, ea puse la foc o osia de tuci în care aruncase coji de zarzavaturi pentru iepuri… Răsturnă apoi pe muşama un săculeţ de linte şi începu **s-**o aleagă.

— Vrei să te ajut? întreba bătrânul.

— Nu, nu e aşa de multă.

Tăcerea se lăsa iarăşi, apoi bătrâna rekia

— Azi-noapte mi-a fost frig.

— Te cred, acum frigul a pătruns în casă.

piseară trebuie să facem puţin foc ca să us cam niţel pereţii şi să primenim aerul.

— E atâta umezeală, încât ca să facem treabă bună, ar trebui să ţinem focul toată ziua.

— Toată ziua? Asta ar fi curată nebunie.

j/Iai curând noaptea, ar trebui să încălzim, aşa rum procedam înainte de război, când erau geruri mari. Dar, cu bruma de lemne pe care o avem, n-are rost să ne mai gândim la aşa ceva.

Bătrâna tăcu şi bătrânul crezu ca discuţia o să se oprească aici. Mai discutaseră despre lucrul acesta şi în iarna trecută, dar ea ştia bine că lemnele erau prea puţine ca să poată încălzi odaia.

Un timp îndelungat, nu se mai auzi decât zgomotul boabelor de linte trase unul câte unul pe muşamaua, de unde bătrâna le lăsa să cadă **într-**un castron de salată aşezat pe genunchi, în sfârşit, după un oftat, ea zise:

— Totuşi legăturile de crăci pe care le-am adus noi înseamnă destule lemne.

— Crăcile nu sunt **–** mărunţite. Şi ştii bine că n-am putut termina

nici – măcar cu fierăstruitul lemnelor groase.

— Chiar aşa. Treaba asta ar putea-o face şi Julien. Cu puţină băgare de seamă, ar putea foarte bine să se strecoare până la şopron fără să *fie* văzut.

Bătrânul nu ştia ce să răspundă. Bineînţeles, dacă Julien ar reuşi să fierăstruiască şi să spargă lemnele, ar fi minunat. Dar dacă bătrâna vorbea aşa, însemna căci îşi expri

179

178

mase dorinţa de a se ascunde aici şi/de a trăi neştiut în această casă pe care doar grădina o separa de oraş. Bătrâna crezu desigur că bărbatul ei era încântat de perspectiva ajutorului pe care i l-ar putea da feciorul, **în**trucât reluă:

— Înţelegi, d-acă sta ascuns la noi pentru un timp, nu va putea lucra în bucătărie. Trei oameni în odăiţa asta… Şi apoi, oricând poate veni câte cineva. Cum nu este sobă în camera lui, va trebui să-şi instaleze o masă **într-**a noastră… Numai că… numai că, va trebui într-adevăr să facem focul…

Bătrânul îşi încleşta fălcile. Mâna i se prinse de colţul mesei. Un val de cuvinte îi urcau spre gâtlej. Nimic nu ieşea. Deschise de mai multe ori gura dar nu reuşi să lege o vorbă. Ceea ce afla de la bătrâna nu se potrivea de loc ou ceea ce sperase el şi nici chiar cu cele de care se temuse. Niciuna din frazele pe care le învârtise atâta vreme în minte nu-i putea fi de folos. Hotărât lucru, n-o să reuşească niciodată să înţeleagă nici pe nevasta-sa şi nici pe Julien. Când era singur cu ea, traiul nu era de loc uşor, dar oricum, munca în comun îi apropia şi greul vieţii aplana foarte multe neînţelegeri, în schimb, îndată ce Julien venea acasă, lucrurile se întorceau cu susu-n jos în aşa bal, încât nu mai ştia ce să facă.

Va să zică, băiatul plănuise să stea aici fără nicio ocupaţie, să se ascundă la gura sobei, în care va trebui să ardă focul doar pentru el, în timp ce ei de mult economiseau lemnele!

180

Iar bătrâna îl aproba. Era gata **să-**l apere pe leneşul ăsta, care nici măcar nu ştiuse să stea potolit în armată! Doamne, Dumnezeule, dar dacă nici măcar soldat nu putuse deveni, înseamnă că într-adevăr nu va putea face nimic bun în viaţă!

Vestea aceasta îl luase atât de pe neaşteptate, încât simţea că nu

poate să-şi verse mânia. Stătea acolo fără glas, privi**ndu-**şi nevasta şi **întrebându-**se doar dacă era într-adevăr absorbită de treaba pe care o făcea, sau dacă ţinea capul plecat pentru a se feri să-l privească în ochi.

23

Trecuse de ora zece când Julien coborî. Grăbindu-se să zâmbească, bătrânul zise:

— Erai în urmă cu somnul, ai făcut aproape înconjurul cadranului.

— Cred c-ai fost fericit să dormi iar în patul tău, zise bătrâna. Bietul meu flăcău, mă car te-ai învelit bine?

— Totul e foarte bine.

Julien se aşează în faţa ceştii, pe care mamă-sa o umplu îndată, zicând:

— N-avem mult lapte şi nici nu e posibil să avem mai mult.

— Ca şi cu celelalte, zise bătrânul, n-avem nimic. Absolut nimic. Simplu ca bună-ziua.

181

Urma o tăcere Juhea începuse să mănânce şi bătrânul îl studia. Băiatul ăsta cu barbă, slăbit, era totuşi fiul său. Se întreba dacă nu se îndoise puţin de acest lucru, ieri seară, văzându-l intrând. În orice caz, acusrn, dimineaţa, îl recunoştea de-adevăratel & a. Tot timpul nopţii şi de când se trezise, rumegase la nesfârşit un discurs pe care îşi făgăduise să i-l ţină pentru a-l determina să trăiască la fel ca toţi oamenii, să se întoarcă pe calea pe care el o considera cea bună, dar acum nu-şi mai amintea aproape niciunul din cuvintele pregătite Privi**ndu-**şi băiatul, se gândea mai ales la lunile pe care mamă-sa şi el le petrecuseră aşteptâ**ndu-**l De sute de ori îl crezuseră mort, şi de fiecare dată îi durea sufletul. Niciodată nu-şi vorbiseră despre acest lucru, dar până la urmă bătrânul izbutise prea bine să ghicească ce se petrecea în sufletul nevestei sale când era vorba de Julien De sute de ori îi venise să-i spună: „Şi pe mine mă doare inima. Mă doare sufletul, ca şi pe tine, la gândul că el e poate mort, dar tu crezi mereu ca eu nu-l iubesc, că n-am inimă”. Cuvintele acestea şi le înăbuşise de atâtea ori, încât n-o să le mai poată rosti niciodată. Ştia acest lucru, dar mai 5 tia şi că o să-i fie foarte greu să-l dojenească pe Julien. De ce? îşi punea întrebarea Nu reuşea să înţeleagă ce se întâmplă cu el. de fiecare dată când se găsea în faţa acestui băiat Mânia pe care şi-o întreţinea când era sân gur, se topea aproape cu totul îndată ce Jeu

182

lien îşi făcea apariţia. Când izbutea **s-**o regăsească, trebuia să facă un efort ca să zbiere, sli aproape totdeauna, lucrurile luau o **întor**cătură proastă, pentru că vorbele nu exprimau niciodată în mod exact ceea ce gândea Era un lucru extrem de complicat să se înţeleagă cu un vlăjgan de douăzeci de ani, atât de diferit de el!

Şi totuşi nu se putea împăca cu ideea acestei totale resemnări. Nu era vorba numai de el, ci şi de liniştea lor, a tuturor a, însemna că bătrâna era complet oarbă, dacă nu vedea pe-ucolul pe care-l constituia prezenţa unui dezertor căutat de jandarmi. Nu le era îngăduit să-l lase să se instaleze în casă fără să ştie ce intenţiona să facă.

Un timp îndelungat, ca pentru a-şi da cu-laj să vorbească, bătrânul încercă **să**-şi închipuie ce ar putea surveni. Văzu jandarmii acasă la ei, miliţienii, nemţii chiar; procese, ruşine, casă scotocită, jefuită, incendiată. Se întreţinu astfel cu presupunerile cele mai pesimiste până în clipa când memaiputind, întrebă cu un glas care tremura puţin

— Atunci, mai precis, ce-ai vrea să faci 9

Julien, care îşi terminase dejunul, aprinse o ţigară, se apropie de taică-său şi îi oferi şi lui una 7 icând

— Doar ţi-am spus că am o treabă de făcut

— Mă rog, dacă rămâi aici, înseamnă să intri în gura lupului N-ai să poţi în orice ea? să

183

trăieşti ca un prizonier, fără să scoţi niciodată nasul afară.

— Ştii, dacă mă instalez în camera voastră şi lucrez, n-o să fiu de plâns…

Bătrânul şovăi o clipă. Simţea că ceea ce va răspunde o va supăra poate pe bătrână. Până atunci, ea nu zisese nimic. Acum se afla în cămăruţa a cărei uşă era abia întredeschisă, dar cu siguranţă că asculta. Bătrânul se căzni să râdă.

— N-ai să fii de plâns, zise el, dar ceea ce riscă să fie de plâns este rezerva noastră de lemne.

— Asta-i bună, dacă **într-**o ţară ca asta lipsesc lemnele".

Bătrânul tocmai voia să răsptindă, când bătrâna ieşi din cămăruţă şi zise:!

— Taică-tău are dreptate. O să-ţi povestim:

ce a trebuit să facem ca să avem destule lemnd pentru iarnă. Nu e uşor, să ştii.

Ea şovăi puţin, apoi întosncându-se spre bătrân, îi spuse firesc:

— În orice caz, avem destule pentru iarna asta. Şi tu trebuie să înţelegi bine că băiatul nu poate sta tot timpul în bucătărie, ascunzându-se ori de câte on aude paşi pe scară. Dacă vrea să lucreze trebuie să se stabilească undeva.

184

Bătrânul îşi plecă fruntea. Vorbele ei voiau să spună: „E fiul tău, vine să stea ascuns aici, doar n-o să-l laşi să îngheţe. N-o să-l dai afară din casă. Chiar dacă o să trebuiască să crăpăm de frig şi de foame, pentru că n-are cartelă de alimente, suntem datori să-l ţinem la noi cât mai mult timp posibil. E băieţelul meu. E aici, nu-l mai las să plece. Iar tu, tu nu eşti decât un bătrân egoist. Ţi-am repetat-o de sute de ori, şi ţi-o spun şi acum".

Da, bătrânul nu se înşela. Toate gândurile acestea erau tipărite în privirea mamei ca într-o carte larg deschisă. Şi, pe deasupra, în ochii ei se mai citea şi ameninţarea de a vorbi despre Paul. Despre transportul legăturilor de crăci, despre alimentele pe care nevastă-sa şi el le vindeau sau le cumpărau la negru, despre prietenii lui, despre relaţiile lui pe care Julien le-ar fi dezaprobat cu siguranţă, el, care părăsise armata de la Vichy.

— Un singur lucru vă rog, zise Julien, să mă ţineţi o lună, atât cât îmi trebuie ca să-mi termin lucrul, şi pe urmă mă descurc eu.

— Bietul meu flăcău! oftă mama. Vrei să zici că o să pleci iarăşi… şi Dumnezeu şti e unde!

— Nu-ţi face griji, zise băiatul, nu-ţi face griji.

Între ei părea să se fi stabilit o înţelegere pe care bătrânul o presupuse chiar în clipa când e. ra gata, poate, să se resemneze şi să tacă. Cu siguranţă că profitaseră de seara petrecută împreună, ca să unelteasscă totul, zicându-şi că o să-l ducă uşor de nas. Gândul acesta îi biciuia mânia.

— În sfârşit, zise el, n-am nimic împotrrw, dar să nu vă închipuiţi cumva că poliţia va renunţa la urmărire.

Vorbise aproape răstit şi bătrâna păru mirs-ta. Ochii ci exprimau mai degrabă tristeţe decât mânie.

— Dacă tu crezi că viaţa lui e în mai mică primejdie la necunoscuţi sau pe drumuri, atunci, să-l dăm afară din casă.

Ea vorbise calm, dar bătrimil ghici tot ce putea să mai zică. Brusc simţi cum în el e duce un fel – de luptă între tihna de care se putuse bucura de la începutul iernii şi această ceartă care ar putea izbucni între ei, răsturnând totul. Dacă scăpa un cuvânt nepotrivi, bătrâna ar fi strigat: „Va să zică, tu îi doreşti moartea. Vrei să moară ca să rămână celălalt, el, care are de toate". Niciodată nu spusese astfel de lucruri, dar bătrânul ştia că pentru a

apăra pe Julien ar fi mers până acolo".

Singur.

Din nou se simţea singur. Din nou liniştea sa era ameninţată, îi mai privi o dată atât1 pe unul cât şi pe celălalt, apoi. coborându-şi ochii, se întoarse într-o parte, îşi puse cotul drept pe masă şi (murmură:

— Pe legea mea, faceţi cum vreţi, ce-am spus eu a fost mai ales pentru Julien.

Sfârşitul frazei sale abia dacă mai ajunsese pe vârful buzelor. Între timp, îşi aşezase picioarele pe uşiţa cuptorului şi, încet, trupul i se micşora, regăsindu-şi firesc poziţia de odihnă.

186

Zilele treceau iarăşi domol, ca şi cum iarna şi-ar fi regăsit ritmul de scurgere întrerupt pentru câteva zile: Julien nu se scula niciodată înainte de ora nouă, cobora să se spele şi să-şi ia micul dejun, apoi urca şi se încuia în camera părinţilor săi unde începea să ardă lemnele. La prânz, pericolul unei vizite neaşteptate fiind perea mare, Julien nu cobora. Mama îi ducea masa sus, făcând uneori două sau trei curse. Seara, după ce poarta grădinii se închidea, băiatul cobora în bucătărie, dar toţi erau cu ochii în patru.

Oare ce făcea el toată ziua, aşezat la masa pe care o împinsese în dreptul ferestrei? Baţi rinul ar fi vrut să ştie. În fiecare seară *când* urca la culcare, cerceta atent masa, dar Julien nu lăsa la vedere decât mapa de scris, un, tilou, creioane, un dicţionar şi o scrumieră plină cu mucuri de ţigări. Bătrânul lua câteva din ele, pe care le vâra în tabacheră, dădea din ap şi se ducea să se culce. Camera mirosea a fum de ţigară şi a lemn ars După ce stingea lampa cu picior, bătrânul stătea mult timp cu ochii deschişi, urmărind jocul flăcărilor proiectate pe tavan. O buturugă mai ardea încă în soba din bucăţi de mică negricioasă, traversată de crăpături. Focul pârâia; se auzea de asemenea şi zgomotul acela atât de caracteristic pe care-l face lemnul încă verde a

cărui sevă sfârâic pe jar. Ascultându-l, bătrânul se gândea la pădure, la cât de multe înduraseră el şi bă

trâna pentru lemnele acestea pe care băiatul le ardea toată ziua.

Dar despre faptul acesta bătrânul se ferea să vorbească. Ştia că pe nevastă-sa ar fi supărat-o orice remarcă. Pe un ton firesc, a doua zi, întrebase:

— Dar ce face el acolo?

Bătrâna răspunse:

— Nu ştiu, lucrează.

— Bine, dar văd că nu pictează.

— Nu. Se munceşte cu nişte scrieri. Şi studiază, în cărţi. Trebuie să-l lăsăm în pace. Desigur, nu-şi pierde vremea. Gândeşte-te că a părăsit şcoala la paisprezece ani ca să intre ucenic. N-a învăţat de ajuns. Există băieţi care studiază până peste vârsta de douăzeci de ani.

Bătirânul tăcuse. Vorbele acestea însemnau limpede că un fiu putea rămâne în grija părinţilor săi chiar mai mult decât stătuse Julien. Nu găsea nimic de zis. Nu găsea nici că e cazul s-o întrebe pe bătrână cum de reuşea să procure de-ale mâncării, să facă rost de pâine fără cartelă, şi nici prin ce miracol Julien putea fuma atâtea ţigări, el, care n-avea bon pentru tutun. Bătrâna nu pierdea mai mult timp! cu piaţa – şi, nimic nu se schimbase în felul lor de trai. Era mai bine să aştepte, să lase timpul să se scurgă, iar el să se abţină şi să nu se arate nici rău dispus nici uimit. Vremurile erau ciudate. Nimic nu decurgea în mod normal, era deci firesc ca nici el să nu se mire de nimic.

A patra zi de la sosirea lui Julien, vremea s-a încălzit brusc şi vântul a încetat, cedând locul unei ploi torenţiale.

— Presimţeam eu, zise bătrânul, de două zile mă tot înţepa umărul.

— E cazul să profit şi să mă duc să tai lemnele cu ferăstrăul, zise Julien. Pe o vre

me ca asta nimeni nu va veni în fundul grădinii. O să-mi pun o pelerină până la şopron, şi chiar dacă m-o vedea vreun vecin, n-o să mă recunoască.

— Merg cu tine, zise bătrânul.

— O să răceşti, îşi dădu cu părerea bătrână.

— Nu, nu e frig. Eu o să sparg lemnele şi o să le fac grămezi. Dacă vine cineva, spune-i să aştepte aici, şi tu vii să mă chemi, în şo

pron Julien se poate ascunde chiar şi în pod.

Lucrară toată dimineaţa şi bătrânul încercă în câteva rânduri să-şi iscodească fiul în legătură cu viaţa pe care o dusese la Marsilia. Dar Julien nu vorbea decât despre prietenul său, pictorul, pe care-l admira foarte mult.

A fost deci această dimineaţă, apoi iarăşi – linişte deplină. Din când în când, venea câte un vecin, stătea o clipă la taifas, apoi pleca după ce îi informa despre război, despre oamenii pe care îi arestau, despre cei pe care îi împuşcau precum şi despre cei care dispăreau fără nicio urmă. Mai ales domnul Robin le aducea ştiri, pentru că el asculta în fiecare seară Radio Londra. Dar pentru bătrân, tot ce spunea el era ecoul unor evenimente îndepărtate. Numele ţărilor îi e/rău în mare parte

189

188

v doarrvi doi

De fiecare dată c1, n° Hobin întreba: de la Juhen?

Nu mai aveţi m

— „aducea pu

bătrânul încerca

Paste vizite a

şovăia mq zărească Pentru astfel, Viaţa se scurgea stl amurgul unei zi t, i făcu aPa-iavă! camerei M-am 3 bolnav.

câtorva vecini şi cu irig, ceaţă şi pK» le

Într-o după-am oosomorâte, P Treceam P? ieşind înm de la Am crezut

Bătrâna interveni.

pătruns se desprinde tapetul Aşa că am fost nevoiţi să facem puţin foc. D" e altfel în fiecare iarnă facem puţin.

— Bineînţeles, zise Paul, dar de obicei ştiu că doar seara încălzeşti puţin. Tocmai de aceea credeam că tata e în pat.

— Astă-seară, zise bătrâna, l-am aprins mai devreme ca să încerc să usuc puţin pereţii.

— Asta am şi văzut. Când urcam la gară, cam pe la ora două, am zărit fum. Pe moment n-am dat atenţie, şi apoi, în cursul după-amiezii,

mi-am adus aminte. Mi-am zis: dacă ei fac focul ziua, înseamnă că s-a întâmplat re-va neobişnuit.

Se aşezase, îşi descheiase haina de gabardină şi îşi dăduse spre ceafa pălăriuţa maron din material impermeabil. Zâmbr-a cu jumătate-gură şi îi privea pe rând, când pe bătrân, când pe bătrâna. Scoase pachetul de ţigări îşi luă una şi împinse pachetul pe muşama în direcţia tatălui său.

— Ţine, ia şi dumneata.

Bătrânul şovăi, nu se simţea în toate apele. Privirea fiului părea că-i sfredeleşte sufletul.

— Ştii, fumez din ce în ce mai puţin.

În tavan se auzi un scârţâit slab. Bătrâna tuşi, Să-Paul înălţase ochii, începu să râdă, apoi tise:

— Când usuci casă, scârţâie podeaua.

— E cazul să urc şi să bag un lemn în sobă.

use bătrâna, îndreptându-se spre scară.

191

190

— Nu vrei să urc eu? propuse Paul, te-aş scuti de un drum. Dacă ţii focul toată ziua, înseamnă că faci multe curse.

— M-am obişnuit, zise ea pe un ton sec. Iat-o urcând treptele. Scara scârţâie. Bătrânu-lui i se pune un nod în gât. Îşi priveşte fiul prin dâra de fum lăsată de cele două ţigări Oare Paul ghicise adevărul? Oare va vorbi? Va întreprinde ceva? în fond, miliţia aceasta, cu ce se ocupă? Nu. Nu e cu putinţă, nu va avea curajul. Nu va putea s-o facă. Şi totuşi, dacă bătrâna ar fi vrut, poate că lui ar fi trebuit să-i ceară un sfat. Acum totul e prea târziu. Prea târziu? Poate că nu.

În mintea bătrânului totul se învălmăşeşte îşi dă seama că mâinile îi tremură, că faţa îi e încordată. Paul a observat desigur. Paul surâde. Se amuz-a oare? Râde de tulburarea tatălui sau? Zâmbind în continuare, el zice:

— Adevărat, bătrânei trebuie să-i fie greu să urce toată ziua ca să pună lemne în foc. Dac-aţi avea o sobă pentru cărbuni, aţi încarca-o dimineaţa şi ar ţine toată ziua. Am* eu una pe care v-aş putea-o împrumuta.

Între timp bătrâna coborâse. Desigur că-l prevenise pe Julien. Dar bătrânul, care trăsese cu urechea, n-a auzit să fi închis uşa camerei. Oare, pentru ca Julien să audă discuţia?

Acum ea pare liniştită, îi oferă lui Paul un pahar de vin El primeşte. F. a toarnă, mina nu-i tremură de loc, şi bătrânul se întreabă cum de izbuteşte. Paul bea o jumătate de pahar şi întreabă:

— Nu credeţi că încălzitul cu cărbuni ar fi mai practic? Am o mică salamandră pe care ve putea-o împrumuta. As trimite un şofer de-al meu să v-o instaleze.

— Nu, răspunse bătrâna, cărbunii **într-**o cameră nu sunt sănătoşi, şi e pericol de asfixiere.

— Mă gândeam că vă fac un serviciu.

— Îţi mulţumim, zise bătrâna, dar ne des curcăm foarte bine şi aşa.

— Dacă vrei să ne faci un serviciu, zise bătrânul, atunci spune să ne aducă câţiva saci de lemne, dacă ai vreun, camion care urcă la munte. La strungarii cred că mai există încă resturi de la ferestrău.

Bătrânul vorbise din**tr-**o suflare, fără să se fi gândit dinainte la ce o să spună, şi rămase cu totul uimit că pomenise de lemne.

— O să mă gândesc, promise Paul. Prima oară când vom avea ceva de dus la Morez sau la Saint Claude o să-i spun şoferului.

El tace. Pare că ar vrea să mai spună ceva. Privirea îi aleargă de la unul la celălalt. Zâim-beşte în continuare, dar nu ca înainte. Până la urmă, cu un glas mai grav, şi pe un ton mai scăzut reia:

— Dar nu vă promit nimic. Când un camion pleacă în direcţia aceea, nu ştii nici măcar dacă se mai ireântoarce. Pe omii i-au atacat teroriştii. Nu fură numai încărcătura, opresc şi camioanele. Pe un şofer, erau gata să-l lichideze pentru că a făcut gură, în ceea ce mă priveşte nu vreau să-mi expun oamenii la

192

13 – o. 380

193

astfel de riscuri. Aşa că, la munte nu desfac marfă decât dacă ni se asigură paza.

Pe măsură ce vorbeşte, el se enervează. Tonul vocii sale se ridică, iar rostirea e mai sacadată. Se opreşte o clipă, dar nimeni nu flă o vorbă. Trage două fumuri de ţigară, e reia:

— Perfect, cer o escortă. Pentru că noi muncim pentru ca oamenii să nu crape foame. Dacă n-am fi noi ca să le vindem e trebuincioase, n-ar avea nici măoair ce îi cuvine pe cartele. Atunci e normal ca i darmeria să ne asigure securitatea. Iar e jandarmii nu pot

s-o facă, ei bine, atunci escortează nemţii. Perfect!... Ştiu bine sunt din cei cărora lucrul acesta nu le *l* de loc pe plac. Cât despre ăia, să-i ia dracul Eu îmi fac datoria Dacă le place sau nu, mi**-**e tot una.

Buzele lui nu mai zâmbesc Faţa i se înăspreşte, privirea devine crunta.

Ziua păleşte încetul cu încetul şi ar fi zul să se aprindă lampa. Dar bătrâna nu urneşte. Sta ţeapănă pe scaun, cu palmele desfăcute pe genunchi. Nu i se vede decât partea dreaptă a obrazului. Bătrânul se întoarce cu spatele la fereastră. E fericit Paul] stă cu faţa spre lumină, dar trăsăturile sale sunt din ce în ce mai neclare. Numai ochă, continuă să strălucească Urmează o tăcere lunga, apoi, cu un glas mai slab dar care încă mai vibrează, cu o rezonanţă metalică, Paul adaugă:

— Eu sunt negustor, îmi fac meseria. Şi puteţi să mă credeţi, nu totdeauna**-**mi merge bine. Trăim **într-**o lume în care nimeni nu mai face inamic împotriva lepădăturilor. N – a**-**veţi decât să vă interesaţi, O să vedeţi că la Lons, toţi care au intrat în Rezistenţă sunt dintre cei mai înrăiţi derbedei. Mici haimanale care abia aşteptau prilejul să dea frâu liber pornirilor lor spre hoţie şi omor. Asta e Rezistenţa cu care se laudă ei. Frumos le şade!

Glasul său are din nou un <ton ridicat. Apoi, el se opreşte brusc şi începe să râdă.

— Dar eu n**-**am venit să discut despre lucrurile acestea, zise el. Am venit să adu ce **s-**a întâmplat, pentru că am văzut ieşind fum pe coşul camerei. Ce v-am spus acum e altă poveste.

— Nu, i**-**o tăie bătrânul. Chiar aşa, e altă poveste. Iar pe noi toate istoriile astea nu ne interesează de loc.

Bătrânul nu strigase, dar vorbise cu un glas hotărrt, aproape aspru.

Cuvintele îi veniseră pentru ca zăceau în el mai de mult. Ţâşniseră aşa cum sare vrana butiei în care ai pus poame la fermentat pentru rachiu. Acum, el oftează. Apoi se ridică şi adaugă:

— Ar fi timpul să aprindem lampa şi să punem supa la încălzit.

Paul se scoală, îşi încheie haina de gabardină şi, înainte **–** de a ieşi pe uşă, zice: – Nu vă întreb dacă aveţi ştiri de la Ju**-**Hen. Cred că dacă aţi fi avut mi**-**aţi fi spus.

Trecând pragul casei, Paul schiţase un **rân**jet. Ieşise fără să se grăbească îşi o pală de amurg rece se năpusti în bucătărie. După închiderea uşii, cei doi bătrâni îi ascultară zgomotul paşilor coborând scara şi descrescind apoi pe dalele curţii» înainte de a se pierde pe alee. Bătrânului i se părea că frigul, care năvălise în odaie, izvorâse din rârxjetul fiului său. Era o impresie ciudată şi neplăcută, de care ar fi vrut să se descotorosească, dar care dăinui până în clipa când bătrâna coborî plaâoniera, zicând:

— Eşti bun să tragi obloanele, vreau să aprind lampa.

Bătrânul remehise fereastra, şi când se întoarse, bătrâna termina de retezat mucul fitilului pe care tocmai îl aprindea, iar Julien stătea în picioare, în pragul scării. Aplecat în afară, absorbit de efortul pe care trebuia să-l facă pentru desprinderea obloanelor, bă-itrânul nu-l auzise coborând. Privirile lor se încrucişară. Faţa lui Julien era aspră şi ironică totodată.

— N-ar fi trebuit să cobori înainte de a mă duce să închid poarta, zise bătrâna. Julien pufni în râs.

— Acum, spuse el, nu mai am de ce să mă ascund, **într-**un ceas tot oraşul va şti că sân.

aici.

196

Bătrânul se temea de această reacţie, şi totuşi vorbele fiului îl loviră ca o pâlnia.

— Ce tot spui acolo! strigă el.

Adevărul. Iar-dacă dumneata n-ai înţeles, înseamnă că într-adevăr eşti tare de cap.

l-Julien! strigă marna. Te rog!

Urmă o clipă de tăcere. Bătrâna înălţă **pla**foniera, flacăra nu mai tremura. Stăteau toţi trei în picioare, în bătaia razelor care se răsînngeau din abajur, luminând masa care îi despărţea.

Bătrânul respira greu, dar mai degrabă din pricina mâniei care îl strangula, decât din pricina efortului făcut şi a aerului rece venit de afară.

— N-ai dreptul să vorbeşti aşa, spuse el, stăpâni**ndu-**se. Fratele tău nu ştie că te afli aici. Şi chiar dacă ar şti, ce te face să crezi că o să

umple târgul?

— N-o să umple târgul, dar va şti el la urechea cui să ajungă ca să aibă efect.

— Dar de ce crezi tu că o să facă o asemenea nerozie, prostule.

Bătrânul nu se mai stăpânea. Ceva îi spunea totuşi că n-a\ea dreptate să se înfurie, dar mânia adunată în el îl sufoca. La drept vorbind, nici măcar nu ştia împotriva cui şi-o îndreptase, dar o forţă nestăvilită îl obliga să-i dea drumul. Julien începu să urle şi mai tare:

— De ce? Ţi-a spus doar. Pentru că el este cu nemţoii. Pentru că are nevoie de ei! Pentru că fără ei nu **s**-ar mai putea îmbogăţi făcând comerţ la negru!

— Julien, îmbreci măsura!

197

Tf*T» n...”

Îi *mi minim*

Bătrânul fu întrerupt de un acces de care îl năpădi chiar în clipa în care bătrâna interveni:

— Tăceţi din gură, amândoi. Dacă **s**-ar tvmpla să vină careva, v-ar auzi din mijloci grădinii... Julien, urcă sus, eu mă duc să în chid poarta ide afară.

Julien ridică din uimeri. Stătu o clipă decis, apoi, cum maică-sa făcu un pas spre se învârti pe călcâie şi urcă iute în cameră, Bătrânul rămăsese ca împietrit între fereastră şi masă fixând spatele nevestei. Spatele ei la început neclintit, se însufleţea încetul cu încetul **într**-o mişcare uşoară, şi bătrânul pricepu imediat că nevastă-sa începuse să plângă El oiţă, îşi plecă fruntea şi se prăbuşi pe scaun.

Mânia nu-l părăsise, dar el ştia că n-o * *

mai izbucnească. Nu se mai străduia să § stăpânească; o simţea doar ca pe o pârtiei din fiinţa sa, care se desprindea încetul încetul de el, ca un animal care îşi îndoia trupul şi se întărea, pentru a nu mai fi decât un bloc rece şi greu. Ca ceva în care abia de mai pâlpâia viaţa, dar care îl împiedica totuşi să respire normal.

Fără **să**-l privească, fără o vorbă, bătrâna îşi aruncă şalul pe umeri, luă cheia de la poartă şi ieşi repede, îndată ce închise uşa după ea, în încăpere se făcu tăcere. Un soi de vid ide nepătruns, în care bătrânul se trezi scufundat iară voie. Un soi de ceaţă plină de funingine, în care glasul i **s**-ar fi pierdut fără să lase în urmă nicil

198 l cel mai mic ecou, dacă **s**-ar fi încumetat să strige după

ajutor. Tot ce plutea în aerul încăperii îi era dușmănos. Cuvintele rostite de Paul. Cuvintele lui Julien. Iar el se simțea singur de tot în mijlocul lor, neștiind de ce să se agațe. Tot timpul cât stătu singur, bătrânul nu izbuti decât să repete:

— Așa-i războiul. Strică totul. Nimic ca lumea nu iese din el.

— 26 – înapoi**ndu-**se, bătrâna Dubois așează oala cu supă pe plita mașinii de gătit. Bătrânul o studia pe furiș, neîndrăznind să riște nicio întrebare, nicio privire care ar fi put**ut-**o întâlni pe a ei. După un timp, ea urcă în cameră. Bătrânul întrase cu urechea, dar nu auzi niciun zgomot. Așteptă. Casa părea ca o greutate enormă care îi apăsa umerii. Acolo sus, nevasta sa și fiul său discutau. Iar el, rămas singur în bucătărie, se simțea în afara oricăror întrmplări.

Fără să-și dea seama, gândurile care îi alunecau în neștire se poticniră brusc în dreptul podului din șopron, unde, în spatele grămezii de ladițe, dormea scheletul.

Oare mortul acela se simțea mai singur decât el? Oare avusese și el copii? Oare cine o fi fost acela care l-a dăruit sau l-a vândut ca să fie vânturat astfel prin lumea celor vii?

199

La etaj se închise o ușă, și pasul bătrânei făcu să scârțâie treptele de lemn. Când ea apăru, bătrânul o întrebă

— Nu coboară la masă?

Glasul lui era natural

— Nu, răspunse ea, **s-**a culcat

— Și nu vrea să mănânce nimic?

— Nu.

— Face pe încăpățânatul.

— Cel mai bine e să-l lăsăm în pace

— Cât despre mine… oftă bătrânul.

Bătrâna lăsă să treacă un timp, apoi zise;

— Crezi că nu știu la ce te gândești?

— A, da? Ei bine, atunci spune.

— Nu te gândești decât că, ide când **s-**a întors copilul, tu nu-ți mai regăsești liniștea.

Bătrânul se strădui să nu strige, își trecu de două ori mâna peste bărbie, apoi răspunse;

— Adevărat, n-avem liniște. Și ai dreptate și când zici că e un copil. Se poartă exact ca un mucos care nu vede mai departe de lungul

nasului. Iar noi, dacă n-avem liniște, este pentru că ne gândim la ei. La ce i se poate lui întâmpla

Bătrâna se așează încet, își puse brațele cruciș peste masa și-și pironi ochii în ai bătrânului care pricepu îndată că iar o să se ia de el.

— N-o să i se întâmple nimic, dacă nu-l denunță nimeni, zise ea cu glas potolit.

Bătrâna nu se arăta de loc mânioasă, și întreaga ei ființă părea de un calm desăvârsH Calmul acesta însă avea în el ceva neliniștitor.

200

Plecând-și (pleoapele, bătrânul murmură:

— N-o să-l denunțe nimeni.

— Nădăjduiesc, răspunse ea.

Apoi se ridică să ia farfuriile, pe care le așeză pe masă. Odată masa pusă, începură să mănânce în tăcere, și abia după ce-și termină supa, bătrâna, tot foarte calmă, spuse:

— Vrea să plece iarăși.

Bătrânul simți cum plămâmi i se pătrund parcă de un val de aer mai ușor de respirat. Făcu un efort să-și ascundă starea de ușurare. Reuși destul de repede, întrucât ceva ca o amăreală începea să-i tulbure acest moment de mulțumire. Un sentiment pe care nu izbutea să-l definească, dar care se adăuga la teama sa de a nu-l da pe față. Înghiți trei linguri de supă înainte de a întreba:

— Să plece iarăși? Dar unde vrea să se ducă?

— Nu vrea să-mi spună. Și la drept vorbind, cred că nici el nu știe. Dar eu…

Își căuta probabil cuvintele. Vorbea rar, șovăind la fiecare frază

— Eu, spuse ea, îmi fac destule griji. Nu cred că-și va căci așa de lesne un ascunziș.

Aici ar fi putut orioum rămâne, până i s-ar fi găsit o ascunzătoare mai sigură… la țară, de exemplu.

— Nimeni nu-l forțează să plece.

— Nu… bineînțeles… nimeni…

Cuvântul acesta rămase aninat în aerul călduț al încăperii. Era acolo, stins de mult, dar bătrânul continua să-l audă.

201

Bătrâna nu mai vorbea. Cu siguranță se gândea că bătrânul îi ghicește tulburarea din suflet. După ce ai trăit atâta timp față-n față, sunt împrejurări în care tăcerea îți ajunge. Rostești un cuvânt, care e ca

o momeală, şi restul se ghiceşte lesne.

Bătrâna strânse farfuriile şi aduse pe masă o ceaşcă şi borcanul cu miere din Provence. Puse florile de tei pentru ceai **într-**o crăticioară ou apă, apoi reluâ**ndu-**şi locul şi aruncând o privire spre scara interioară, zise foarte încet:

— Şi ştii că e foarte nefericit.

— Nimeni nu e cu adevărat fericit în vremurile în care trăim.

— Ştiu. Din pricina situaţiei, dar el are şi alte motive pe care n**-**o să ni le spună.

Vorbea tot pe şoptite, cu şovăieli. Cu toate" acestea bătrânul, care trebuia să**-**şi ascultă urechea ca să o audă, înţelese că avea multe de spus şi că le va spune.

— Ştii, zise ea, când a vrut să intre în Rezistenţă prietenul care**-**l însoţea a fost ucis… Cred că asta**-**l preocupă mult… Şi apoi…

De data aceasta, ea lăsă să treacă un timp atât de lung, încât bătrânul crezu că n**-**o să mai continue.

— Şi? întrebă el.

— Cred de asemenea că iubea o fată şi lucrurile n**-**au mers. Ei bine, înţelegi…

— Ţi**-**a vorbit el despre asta?

— Nu. Dar îmi dădeam seama că ceva era în neregulă. Şi în dimineaţa când voi eraţi la tăiatul lemnelor am citit ce scrie el acum.

202

Bătrânul clătină din cap. Degetele mâinii sale loveau ritmic muşamaua. Murmură de mai multe ori:

— Pe legea mea… Pe legea mea…

Ce mai putea zice? Nimic. N**-**avea ce să mai adauge. Şi el văzuse muri**ndu-**i prietenii. Cu zecile, îşi amintea numele lor, chipurile. Dar lucrurile acestea se întâmplaseră oricum foarte de mult. Cât despre fata aceea pe care fiul său o iubise… Şi mai întâi a iubi; la drept vorbind Ce însemna asta? Că spera să o ia de soţie şi că ea îl refuzase? Norocul lui! Cum **s-**ar fi descurcat cu o nevastă în situaţia de acum? Bătrânul nu avusese o tinereţe ca a lui Julien. Nu putea pricepe ce se petrecea în sufletul acestui băiat care îi semăna atât de puţin. Pe vremea lui, erai obligat să**-**ţi petreci atâtea ceasuri cu munca, încât îţi rămânea mult prea puţin pentru rest. Se căsătorise o dată. Avusese un fiu. Nevastă**-**sa murise, lăsâ**ndu-**l singur cu brutăria pe cap. Sigur, nu era o situaţie de invidiat, dar asta nu l**-**a făcut să se călugărească. Nu **s-**a retras singur în

odaie ca să scrie că era trist.

Bătrâna aştepta poate ca el să-i dea alt răspuns. După un lung răstimp de tăcere, ea îi servi ceaiul, **întrebându-**l:

— Mă bate gândul să încerc să-l văd pe Vain-trenier, ce zici de asta?

— Preocupat de ideea decepţiei sentimentale a fiului său, bătrânul o privi mirat.

— Vaintrenier, zise el, dar ce amestec are el în treaba asta?

203

H

TT

— A fost alutor de primar. Şi-a dat demisia în clipa în care Pétain a venit la putere. Asta

dovedeşte că nu este de acord. Dacă nu este de acord, cu siguranţă că ştie cum l-am *pu* ascunde pe Julien.

Bătrânul îşi ridică mâinile. Toate acestea îl înspăimântau.

— O iei razna, zise el. Dacă te apuci să-i povesteşti că Julien este aici…

Se opri dintr-odată îi păru rău de ce spu – şese, dar reacţia de care se temea nu se **pro**i duse. Bătrâna nu pomeni despre Paul, iar el pricepu ca ea voia cu orice chip să evite certurile, carp ar fi complicat situaţia. Tocmai pregătea să-şi continue fraza, când ea spuse acelaşi glas coborât:

— Fii atent… L-am. Întrebat pe domnul Ro-i bin. aşa **într-**o doară Mi-a spus: „Dacă vreo dată aveţi ştiri de la Julien, duceţi-vă la domnul Vaintrenier. Sunt sigur că ar putea să facă

mult pentru el".

Bătrânul o privi lung. Ea nu coborî ochii, dări el simţi că nu-i spunea adevărul. Cu siguranţă că-l informase pe domnul Robin despre venirea lui Julien. Bătrânul n-avea motive să se teamă] de acest vecin şi. totuşi, teama îl cuprinse brusc. Chiar fără intenţia de a le face rău, domnul! Robin putea comite o indiscreţie. Putea să-ij spună nevestei, să vorbească de faţă cu copilui… în mintea bătrânului Dubois se produse o] mare învălmăşeală, în care un şir întreg de evenimente se succedau unul după altul Teama îi permise să gândească foarte repede, îşi văzuse! în acelaşi timp casa cotrobăită, incendiată, şef văzuse luat de S.S. şi dus la închisoare, în timp ce pe Julien îl împuşcau. Şi din toate întâmplările acestea, ceea ce îi rămânea, ceea ce îi devenea de

nesuportat, era imaginea fiului său executat. Nu cumva, venind ou mortul acela la subsuoară, băiatul îşi adusese aici propria-i nenorocire?

Cu cât refuzase să admită că Paul ar fi putut comite fie şi o indiscreţie, cu atât acest lucru i se părea mai de temut din partea unui străin. Ştia bine că Paul se avea foarte bine cu nemţii, în timp ce domnul Robin nu se ferea să-i critice, dar gândul acesta nu-i ieşea din cap. Un cuvânt prost plasat <*şi* totul **s**-ar fi dus de râpă. Şi poate că toată lumea ar crede atunci că numai Paul era de vină.

În capul său era parcă un vuiet continuu. Toate se învolburau, îl durea mintea de atâta efort făcut pentru <a-şi ordona gândurile. pentru a-şi stăpâni teama care îi strângea stomacul, încetul cu încetul, teama i se transformă în mânie. Şi, în mod inexplicabil, mânia aceasta se îndreptă dintr-odată împotriva domnului Vaintrenier.

— Dumnezeule! strigă el. Dacă Vaintrenier refuză să ne ajute, înseamnă că e chiar un mojic. După câte am făcut eu pentru el pe vremea exodului!

— Ai făcut pâine pentru că toţi brutarii erau plecaţi şi pentru că oraşul murea de foa me, îi răspunse calm bătrâna. Ştiu că nu erai obligat, dar nu înţeleg de ce te enervezi.

Bătrânul simţi că accesul lui de furie era ridicol.

204

205

— Nu mă enervez, bombăni el, dar mă pricep la oameni. Când e vorba de cerut, ştiu şi facă. Când e vorba să-ţi dea un ajutor, dispai

— Înainte de a vorbi aşa, aşteaptă mac să-i cerem sprijinul.

— Să-i cerem?… Doar n-o să i-l cerem astă –, seară.]

— Ar fi în orice caz momentul când în mod

sigur l-aş găsi acasă.

Bătrânul se simţi pe jumătate liniştit Bătrâna se angaja să se ducă să-l caute pe Vaintrenier.

Ea se uită la ceas şi zise:

— Mai este o oră şi ceva până la camuflaj.

Am timp berechet pentru idus şi întors.

27

Bătrâna se îmbrăcase la iuţeală. Bătrânul îi urmărise fiecare gest, fiecare mişcare fără să gândească cu adevărat. Ea pleca. Va încerca să-l convingă pe Vaintrenier să le vină în ajutor. Asta era tot.

Apoi, cum o văzuse ieşind pe uşă, bătrânul
murmurase:!
— Se duce la el. Doamne, Dumnezeule! l dar eu trebuia să mă duc. Ea nu va şti să insiste… Dar cu picioarele mele, care mă **îm** Şi fără măcar să aştepte vreun răspuns, se; ridică de pe scaun şi începu să se îmbracţii
206
piedică să merg pe o asemenea vreme, cum să mă fi dus?
Îşi vorbea aşa, dar o altă voce din adânc îi răspundea:

— Nu te-ai dus tu, pentru că nu vrei să te amesteci în toate lucrurile astea. Nu vrei ea te ocupi de Julien. Iată că acum îţi pregăteşti încă o învinuire. Iar pe aceasta chiar că n-ai merita-o.

Dar ce? Era el răspunzător de prostiile băiatului? Cine îl crescuse? Bătrâna. Ea şi numai ea. I-a stat totdeauna împotrivă când a vrut să-şi ia răspunderea educării acestui fiu pe care, tot răsfăţând**u**-l, l-a stricat.

Şi acum, iată rezultatul! Nu numai că Jii-Uen risca să fie închis sau chiar să fie pus în faţa plutonului de execuţie pentru o faptă nesăbuită, ba îi mai şi băga pe toţi la apă, adăposti**ndu**-se aici. Puteau să dispară cu toţii şi odată cu ei şi casa! Dar ce conta cel mai mult? Ei, asta-i bună, uite că se gândea tot la el, la cheresteaua lui uzată! Ceea ce trebuia făcut, înainte de orice, era să-l ajute pe Julien să se ascundă. Să scape de urmărire. Restul era de mică importanţă.

Îşi spunea aşa, dar un ialt gând îl hărţuia. Paul. Dacă Paul putea obţine de la nemţi o escortă pentru camioanele sale de transportat marfă, însemna deci că le-ar putea vorbi. Că **s**-ar putea înţelege ou ei. Când te gândeşti că n-iar fi fost nevoie decât de un mic gest şi totul **s**-ar fi aranjat. Dar bătrâna n-ar fi admis niciodată. Şi totuşi asta le-ar fi asigurat liniştea tuturor. Ce-ar fi crezut vecinii? Dar mai întâi.
207
vecinii n-ar fi ştiut nimic. Şi apoi ce puteau crede ei…

Bătrânul Dubois se îmbărbăta cu această speranţă, dar, pe măsură ce o rumega, simţea în gură ceva leşios. Totul se amesteca, totul căpăta un gust greţos, îşi amintea vorbele lui Paul, îşi revedea fiul enervâ**ndu**-se şi dând lămuriri: – Şi, mă rog! Nemţii, ce vi **s**-a căşunat la toţi împotriva lor? Ne-au bântuit Ei şi? Nu trebuia să le declarăm război! De ce te temi? Că or să-ţi fure averea? Nu ei ţi-o vor fura-o, ci

bolşevicii. Iar nemţii te apără de bolşevici… Te deranjează că sunt aici? Dar ei cumpără. Plătesc. Au creat Comisiile de cumpărare, deşi puteau prea bine să ne ia totiul, pentru că sunt cei mai tari. Eu, eu lucrez cu ei pentru că sunt negustor. Tu ai fost toată viaţa. Şi? Ai refuzat clienţii? Nu te-am văzut niciodată ducându-te la biserică, şi totuşi ai copt pune pentru popi şi pentru şcolile lor… Dacă n-ar fi fost proştii oare trag în ei pe la spate, nemţii n-ar fi fost obligaţi să strângă şurubul cum o fac Normal, când îşi văd oamenii ucişi, împuşcă şi ei osta-fceci. E firesc. Pétain a iscălit armistiţiul, trebuie să ne supunem. Tu, oare ai făcut războiul de la 1914, ştii ce înseamnă Pétain! N-o să-mi spui mie că e un trădător. Dar pe acest de Gaulle îl cunoşti? Ai auzit vorbindu-se despre el? Şi, mă rog, cine e? Un aventurier. Asta e. Şi iată că sunt unii tineri care se iau după el. Datoria noastră este să-i lămurim, să-i învăţăm să chibzuiască.

— Ei da, Paul zicea aşa, dar alţii, care vorbeau tot despre chibzuinţă, vedeau în Pătain.

208

un trădător şi în de Gaulte un salvator. După cine să te iei? Când o viaţă întreagă frământi pâine şi munceşti ogorul, nu-ţi mai rămâne mult timp pentru politică. Iar bătrânului Du-bois îi era foarte greu să-şi limpezească gândurile.

Până acum, războiul nu-l atinsese decât prin >ale aceste întâmplări şi restricţii. Enorm. Şi totuşi nimic faţă de tot ce văzuse el în ’914 în regiunile în care se dădeau lupte.

Uneori, ajungea să-şi închipuie că nimeni nu se putea atinge nici de grădina, nici de casa lui Acest colţişor de pădnând fusese ferit până a um, şi lui i se părea că aşa va trebui să fie până la sfârşitul războiului. Căci era sigur că se va sfârşi odată! Numai că, pentru a se bucura de puţină linişte, nu trebuia să se introducă în casa lui un butoi de pulbere. Iar Ju-hen nu era altceva, deocamdată, decât acest exploziv, care ar putea să arunce totul în aer.

De mai multe ori, bătrânul Dubois fu nevoit să şi oprească gândurile, atât de tare îl durea capul. Din când în când înălţa ochii spre ceasornic Timpul trecea. Focul slăbea. Mai trebuia oare să pună un butuc? Avea el dreptul să urce la culcare înaintea înapoierii nevestei? Nu l-ar fi învinovăţit ea de indiferenţă, dacă n-o aştepta aici?

Stătea acolo ou om cot pe masă şi cu picioarele pe uşiţa cuptorului. Se străduia să fie calm Deşi îşi spunea că totul o să reintre

în no: mal, H treceau fiori pe spinare şi pe ceafă, după care urmau valuri de transpiraţie, mai

— S 330

209

dihai tdecât cele care-i mulau cămaşa când îşi lucra pământul sub dogoarea fierbinte a soarelui de viară.

Munca perseverentă şi aspră, şi uneori deza

măgitoare, era un lucru ou care se obişnuise!

Efortul făcuse întotdeauna porte din viaţa lui J

dar durerea aceasta care îi macină capul erai de o mie de ori mai greu de îndurat".

Noaptea era apăsătoare. El stătea acolo. Julien dormea chiar deasupra bucătăriei. Bătrâna mergea prin întuneric. Nimic nu părea să existe, şi totul părea să pună la cale, pentru ei, o mare nenorocire.

28

La înapoiere, bătrâna îl înştiinţase că domni Vaintrenier o primise foarte bine. O ascul tase fără să se arate surprins, apoi în mod e totul firesc, i-a spus:

— Bun, mâine dis-de-dimineaţă vin ia dumneavoastră.

Făgăduiala aceasta nu-l liniştise deteât pe jumătate pe bătrân, oare petrecu o noapte rea, tulburată de coşmaruri oare îl trezeau mereuj din somn.

Se sculă Ou mult înaintea zorilor.

— Dis-de-dimineaţă, pentru Vaintrenier, înseamnă, în mod sigur, în jurul orei nouă, zise bătrâna. Nu te osteni să răstorni casa cu fundul în sus.

210

— Trebuie să-l trezim pe Julien. Dacă ar vrea măcar să-şi radă barba, ar arăta ceva Imai ca lumea.

— Ascultă, nu începe cu de-astea.

Julien se sculă Bătrâna îl informă de vizita fostului ajutor de primar. Julien îi răspunse cu un aer firesc:

— Bun.

Apoi dejunară în tăcere. O tăcere grea, care părea că se prelinge din cer, ca ziua cenuşie din zorile înţepenite la marginea pământului.

Doar focul se mai auzea în soba în care un butuc de acacie pocnea neîntrerupt.

— Pe vremuri, zise bătrânul, un pă, durar care se respectă n-ar fi pus niciodată acacie printre lemnele de foc. Astăzi însă, puţin le pasă lor.

— Tot e mai bine că avem ou ce ne încălzi, zise bătrâna.

Atât. Şi iarăşi tăcere.

Bătrânul îl studia pe Julien, care terminase de mâncat şi-şi aprinsese o ţigară. Cu braţele pe masă. cu palmele încrucişate şi cu capul înclinat, băiatul părea absent.

După un răstimp, Julien se ridică şi urcă în cameră. Bătrânul îl auzi **mişcându-**se şi îşi dădu seama că aprindea focul în sobă. Vrii să-i spună bătrânei că poate nu era necesar, dar se abţinu. Simţi că lucrul acesta ar fi fost ridicol. Vamtrenier urma să sosească, dar cu siguranţă că n-o să-i spună lui Julien:

— Vino cu mine, mă ocup eu de tine.

Bătrânul înregistra fiecare zgomot, îşi închipuia fiul umplând cu lemne soba cea mare care începuse probabil să duduie. E de neînchipuit cât de multe lemne poate înghiţi o sobă ca aste **într-**o singură zi! Dacă situaţia asta durează o lună, **s-**a zis cu prima stivă.

Orele treceau încet. Dimineaţa parcă rămăsese pe loc, în cenuşiul ei care se revărsa peste coline ca o apă tulbure.

Vaintrenier sosi cu puţin înainte de ora nouă. Cum intră, îşi scoase pălăria pe care-o puse pe mobila mică şi-şi descheie pardesiul negru

— Daţi-mi-l mie vă rog, zise bătrâna.

Ea duse haina în sufragerie Vaintrenier se) aşează în faţa mesei. Mersese probabil repede, căci obrajii îi erau roşii, îşi trecu batista pestefrunte şi peste părul argintiu şi buclat.

— Ei, zise el, unde vă este fenomenul?

Bătrânul făcu un gest arătând spre tavan.

— Mă duc să-l chem, zise bătrâna.

Rămas singur, ou fostul consilier, bătrânul îl studie o clipă înainte de a-i zice

— Îţi mulţumesc că ai venit Hubert. Eşti foarte amabil.

— Nu din amabilitate am venit, ci pur şi simplu pentru că e normal să ne ajutăm unul.

pe altul. Când ţi-am cerut să faci pâine în

timpul prăpădului, ai făcut.

Bătrânul ridică mâini să-l întrerupă.

— Lucrul ăsta, zise el, este o poveste veche. Dar dumneata nu mi-ai cernit **s-**o fac pentru nevoile personale, ci pentru ceilalţi De

altfel, nu ţi-au fost prea recunoscători.

— De ce spui aşa? Pentru că nu maisând în consiliu? Află că nimeni nu m-a dat afară!

212

Eu am demisionat, pentru că nu vreau să primesc ordine de la un guvern pe care mi-l aprob!

Vocea i se înăsprise puţin, iar bătrânul simţea că aceste câteva cuvinte conţineau parcă o mustrare adresată lui. Monmăi:

— Eu, înţelegi, La vârsta mea, politica…

— Ai dreptate, zise Vaintrenier, dar nu e vorba numai de politică…

Apoi tăcu. Bătrânul însă simţea că voia să spună ceva. Înaintea războiului, Vaintrenier fusese ales de oamenii Frontului Popular. Era ceva mai în vârstă decât Paul, şi bătrânul ştia că nu se aveau bine de loc. Cu siguranţă că despre Paul voia să vorbească fostul consilier. Dacă aşa stăteau lucrurile, atunci era mai bine să vorbească acum, când erau doar ei doi, dar dacă prezenţa bătrânei trebuia să-i constrângă (la tăcere, atunci era musai ca ea să coboare repede. Foarte reped e.

Bătrânul îşi încorda auzul. Simţea cum îl cuprinde spaima Vaintrenier spuse:

— Trăim vremuri hlaine, moş Dubois. Războiul nu-i jucărie, niciodată. Mă întreb însă, dacă un război adevărat n-ar fi mai puţin pe riculos decât această stare de lucruri în care francezii se sfâşie între ei.

Se auzi un zgomot pe treptele scării. Vaintrenier tăcu, iar bătrânul respiră mai uşurat.

Când Julien apăru, consilierul se ridică să-i strângă mâna şi izbucni în râs, zicând:

— La dracu', e adevărat ca maică-ta mi-a că te ocupi cu pictura, dar nu mi-a pre

213

cizat – că ai chiar **într-**atât mutra unuia care îndeletniceşte cu aşa ceva Julien înălţă din umeri

— Am făc**ut-**o mai ales ca să nu fiu recunoscut, răspunse el.

— Ba eu aş vrea să-şi taie barba asta, zise bătrânul.

— Fără discuţie, nu, interveni Vaintrenier

Nu spun că barba l-ar ajuta să treacă **neob**i servat, dar pe legea

mea, dacă l-aş fi întâlnit pe stradă, nu l-aş fi recunoscut Pentru cine-]

ştie cu părul pieptănat *şi* cu aerul lui de spor tiv, e cu totul schimbat.

Bătrânul mi-ai insistă puţin, iară prea mulţi *a* convingere, pomeni că obiceiul ăsta e cam urât, dar Vaintrenier îl întrerupse, zicând:

— Chiar dacă ar vrea să se radă, nu-l sfătuiesc **s-**o facă acum. E foarte bronzat şi dacă *t* şi-ar tăia barba, **s-**ar vedea şi abia atunci ar avea aerul unuia care a vrut să-şi schimbe înfăţişarea.

Bătrânul schiţă un gest de oboseala cu siguranţă nimic nu era normal în vremurile astea.

Julien (aduse un scaun din sufragerie, şi soţ aşezară cu toţii în jurul mesei. Bătrâna îl serj vi cu un păhărel de irachiu pe Vaintrenierl care bău o Snghiţitură înainte de a zice

— Nu bei prea des aşa ceva acum.

— Mai aveam câţiva litri dinainte, zise, târnul, dar mi-e teamă că n-o să-mi ajungă ţine războiul.

214

— Cine ştie, zise consilierul. Treburile nemţilor nu merg prea bine nici în Italia, nici în

Rusia.

Se opri o clipă. Apoi, îndrepţindu-şi puţin trupul, îl privi pe Julien şi ziso:

— Ei, şi ce ai de gând să faci?

— Deocamdată, stau bine aici.

Vaintremer dădu încet din cap în sens negativ, de două sau de trei ori, înainte de a vorbi cu un glas foarte blând:

— Nu, dragă băiete. Imposibil. Nu poţi trăi aşa, **într-**o casă atât de mică, fără să ţi se dea de urmă **într-**o zi sau alta. Te poţi ascunde oriunde, dar aici, în orice caz nu

— Dacă nimeni nu mă denunţă! zise Juhen aproape agresiv.

Vaintrenier zâmbi trist şi dădu iarăşi din cap. Oftă:

— Bineînţeles. Dar asta e altceva. Cam crezi în minuni.

Cum Julien voia să vorbească, Vaintrenier ridică mâna să-l oprească şi continuă cu un glas mai ferm:

— Nu spun că ai putea fi denunţat chiar din răutate, dar din prostie. Sau din gelozie.

Uiţi că sunt mii şi mii de băieţi de vârsta ta care pleacă în

Germania pentru muncă for tată. Uiţi că alţii sunt rechiziţionaţi pentru paza drumuiilor sau ca să muncească aici, în uzine.

Părinţii lor nu sunt poate de acord să-i vadă plecaţi, dar dacă află că alţii se ascund, fără să vrea să le facă rău, pot arunca o vorbă care să le fie fatală.

215

El şovăi, se uită la bătrân, apoi la bătrână Dubois, şi, pe un ton mai scăzut şi cu un glas mai tărăgănat, ca şi cum ar fi regretat că trebuie să pronunţe aceste vorbe, adăugă:

— Şi apoi există poliţia, şi mai e şi miliţia… Au ochi şi urechi peste tot.

Bătrânul îşi plecă f nuntea. Urmă o clipă foarte lungă, în care se auzea numai trosnetul focului. Bătrânul ar fi vrut să-i strige lui Vain-trenier: „Doar nu cumva îţi închipui că Paul o să-l denunţe!" Şi totuşi nu îndrăzni să-i spună. Se mulţumi să murmure:

— Şi dacă s-ar preda… Dacă s-ar duce să.

spună…

Fostul consilier îl întrerupse. Apoi, cu un rânjet pe care bătrânul îl simţi ca o ofensă:

— A nu, moş Dubois. E îngăduit să nu te amesteci în nimic, dar n-ai voie să nu ştii ce se petrece Eu nu pretind că toţi partizanii guvernului de la Vichy sunt nişte oameni de nimic. Printre ei pot îi şi persoane de bună-credinţă, care se înşală. Dar cei de la mili ţie… Ah, nu! Ah, nu!

Se abţinuse probabil să pronunţe un cuvânt, de teamă să nu-l jignească pe bătrân. Dar bătrânul înţelesese. Cu greu îşi stăpânea mânia. I-ar fi plăcut să spună că toate lucrurile acestea nu-l priveau de loc, ca el nu se mai simţea răspunzător de ceea ce făceau fiii săi. Unul era prea în vârstă, iar celălalt nu-i aparţinuse niciodată şi apoi, el fusese soldat. Venise războiul. Guvernele, oamenii, iată cine răspundea de toată această mizerie!

Cuvintele erau în el, se rostogoleau şi se loveau ca nucile **într-**un coşuleţ. Suferea din cauza marii lor agitaţii, dar nu le putea scoate afară ştia că n-o să aibă niciodată ultimul cuvânt cu un om ca Vaintrenier, deprins cu politica şi eu discuţiile complicate. Se simţea, paralizat, îşi îndoi şalele Privirea i se pironi pe pătrăţelele albastre şi albe ale muşamalei vechi, decolorată şi plină de tăieturi. La fel era şi lumea: plină de crăpături, uzată până la măduvă, şi nimic nu se mai

putea schimba.

Mânia bătrânului se cuibărise în el; dar înainte – de a se împietri, ea îl mai scutură o dată, prin surprindere, aşa încât strigă:

— La dracu'! Nu ne mai rămâne decât să crăpăm Asta-i!

Vaintrenier nu păru mişcat, nici măcar mirat Desigur, intuia *ce* se petrece în sufletul bătrânului. Acesta îşi dădu seama şi simţi o oarecare neliniște. Privirea limpede a lui Vaintrenier îl străpungea. Plecă ochii, oftă şi, uşurat totuşi prin acel unic strigăt pe care îl scosese, înţelese că din clipa aceea bruma de mânie care-i mai rămăsese o să-i daa pace. Înţelese că tot ce se va spune şi tot ce se va întâmpla de aici încolo va fi străin de existenţa sa. La urma urinei, dacă Vaintrenier venise, însemna cu siguranţă că putea să-l ajute pe Julien, şi cel mai bine era să-l lase să vorbească şi să acţioneze.

Consilierul mai sorbi o înghiţitură de rachiu, plescăi din limbă şi zise:

— Cu asta n-am făcut nimic Ceea ce se impune este ca Julien să nu rămână aici.

317

Tăcu. Faţa i se încreţi. Ochii îi mai întâr-i ziară puţin asupra mamei, apoi asupra tatălui! înainte de a se opri asupra lui Julien, **pe** care îl măsură un moment în tăcere.

— Acum, zise el în sfârşit, e rândul tău să ştii ce vrei să faci.

Julien făcu om gest vag şi o strâmbătură care-i ridică în sus barba sa ca un colier.

— N-ai o mie de soluţii, reluă Vaintrenier.

Ori intri în Rezistentă, ori dacă nu, te slabi leşti **într-**un oraş mare, unde nu te ştie nimeni.

— În Rezistenţă, murmură bătrânul.

Vaintrenier îl privi, iar el nu mai putu adău ga nimic. Consilierul însă îi ghicise gândul.

— Nu e chiar ce vă imaginaţi sau ce aţi?

auzit dumneavoastră povesti**ndu-**se, explică elJ

Este o armată… clandestină, dar oricum o armată adevărată, îmicunoaşte ţi opiniile, n-am fost niciodată militarist. Dar astăzi, nu mai contează decât un singur lucru: să izbutim în cât mai scurt timp să-i alungăm pe nemţotei;

la ei acasă dâ**ndu-**le un picior în fund. De trea ba asta se ocupă unii, alţii nici nu se sinchisesc; iar… alţii doresc acest lucru, dar aş

teaptă ca el să se întâmple, fără ca ei să fie obligaţi să dea o mână de ajutor

Ultimele cuvinte fură rostite cu o oarecare şovăială, apoi el tăcu. Pentru că nimeni nu vorbea, îşi goli paharul, îşi propti palmele de masă şi se plecă spre Julien. Părea să fi luat o hotărâre în privinţa lui.

— Ei bine, zise el. Ştiu ce ţi**'s**«întâmplat, când ai vrut să intri în Rezistenţă, la Muntele

218

Negru-E o poveste tristă, şi nu vreau să revin asupra ei. Nu vreau să te influenţez. Mai gândeşte**-**te. Când vei lua o hotărâre, o să vii şi o să mă cauţi.

Îşi propti ceva mai tare palmele de masă, îşi plecă bustul în faţă 's. i se ridică încet.

După ce îşi îmbrăcă pardesiul adus de bătrâna, păru să se răzgândească şi spuse:

— Arată-mi buletinul de identitate.

Julien urcă în cameră, îndată ce băiatul dispăru, bătrâna întrebă:

— Rezistenţa, domnule Vaintrenier, oricum mă cam sperie, înţelegeţi.

— E o teamă cu totul îndreptăţită, doamnă

Dubois. Dar, vedeţi dumneavoastră, în oraşe se fac mereu razii, adună pe oricine. Oamenii sunt aruncaţi în închisoare, şi dacă le trebuie ostateci, iau din grămadă, în cazul acesta înţelegeţi, riscurile…

Fiindcă J**-**ulien tocmai cobora, bătrâna îi tăie vorba, întrebânidu**-**l iute:

— Dar **într-**o fermă?

Bărbatul ridică braţul.

— Da, zise el, ar fi o soluţie. Dar în privinţa aceasta eu nu vă pot ajuta cu nimic.

Cercetă îndelung buletinul de identitate prezentat de Julien. La sfârşit întrebă:

— Mai ai şi alte fotografii?

— Da, mai am una.

— Dă**-**mi**-**o mie.

Julien căută în portofel şi scoase o fotografie pe care consilierul o strecură între paginile unui carneţel cu colţurile roase.

219

— Diseară trec iar. Până atunci, încearcă să nu te arăţi.

Apoi, întorcându-se spre bătrân, adăugă:

— Dacă vă întreabă cineva pentru ce ai fost la dumneavoastră, spuneţi că nevastă-mei vă era datoare pentru nişte legume şi că ei am venit să le plătesc.

Le strânsese mâna şi se îndrepta spre uşă

când bătrâna zise:

— Domnule Vaintrenier, n-are cartelă de alimente.

El se întoarse. Şi cu un glas aproape asprul spuse: 1

— Ştiu. Mi-ai mai pomenit despre asta două ori ieri seară.

Cu un gest scurt îşi înfundă pălăria pe i şi ieşi repede. Bătrâna făcu un pas pe pălit aşteptă ca el să ajungă la pragul scării şi în

chise uşa".

— 29 – După plecarea lui Vaintrenier, rămaseră ui timp tăcuţi în picioare, toţi trei, ca şi cum aşteptau un ordin care nu sosea.

Bătrânul se uita la Julien, care purta nişte] pantaloni pătaţi peste tot de vopsea şi un pulover gros de culoare maron, al cărui gulei răsfrânt urca până sub barba sa blondă. Julien]

220

trăgea fumuri adânci din ţigară, îşi ţinea şalele uşor îndoite ca un moşneag. Bătrânul credea că le va spune ceva, dar după un timp îndelungat de nemişcare, fără o vorbă, el făcu stânga-mprejur şi urcă scara.

Bătrâna îl urmări din ochi, avu o şovăială, apoi schiţând un gest de oboseală zise, aşa, în mod simplu, cu un glas abia auzit:

— Doamne, Dumnezeule, cum o să ne descurcăm!

Nici măcar nu era o întrebare. Şi în orice caz, bătrânul n-ar fi ştiut ce să-i răspundă. În timp ce el se îndrepta spre scaun, bătrâna urcă după Julien.

Rămas singur, bătrânul aţâţă focul, se aşeză alene şi începu să-şi privească grădina. Pământul arat pentru iarnă era negru. Pustiu, îmbuibat de apă.

Dar, între bătrânul Dubois şi acest pământ, pe care îl privea fără să-l vadă cu adevărat, se afla Julien. Slab, cu faţa năpădită de barbă, cu pletele prea lungi. Cu o înfăţişare tristă şi sărăcăcioasă. Nu sărăcia acelora care nnau nici casă, nici masă, nici bani, ci o sărăcie care nu se putea defini. Asta era. Pentru bătrân, Julien era un sărăntoc. Iar el îl revedea bogat. Bogat prin tot ce poseda altă dată. Vigoarea. Sănătatea. Un aer de om solid. Modelat de sport şi de munca manuală. Bătrânul

avea sentimentul că băiatul lui era schimbat. Adevărat, ei nu se înţeleseseră niciodată prea bine, totdeauna îi despărţise ceva, ca un şanţ ceţos, care se aşeza în calea cuvintelor. Şi totuşi când Julien se întorsese de la ucenicie cu un meşteşug învăţat şi cu nişte braţe vin] oase de adevăj rât muncitor, în ciuda tuturor defectelor şi tuturor ciudăţeniilor lui de caracter, bătrântil şi-l simţise mai apropiat. Astăzi el era un alţi băiat Un băiat care urma să plece de acasă fără să ştie încotro îşi îndreaptă paşii.

— Ai fi preferat oare să-l vezi intrând în Rezistenţă sau să-l ştii trăind **într-**un oraş, ducâ**ndu-**şi existenţa de pictor începător, cum făcea la Marsilia?

Această întrebare stăruia în mintea sa ca şi cum i-ar fi fost pusă fără păsuire de pământul mort al grădinii sau de focul care plângea încet an spatele uşiţei tde la sobă. îl chinuia, iar bătrânul refuza să-i răspundă. I se părea că îi cerea un fel de verdict pe care el nu avea dreptul să-l pronunţe. Imaginea pe care o avea despre viaţa artiştilor era de aşa natură încât în străfundul inimii lui se înfiripa, încetul cu încetul, certitudinea că nimic nu putea fi mai rău. Era ca o apă care îşi caută drumul pe sub pământ şi, brusc, se poticneşte de o stâncă, îndată ce îndepărtă perspectiva instalării lui Julien la oraş, el se izbi de gândul intrării în Rezistenţă. Ideea aceasta îl ţinu pe loc. Rezistenţa însemna ilegalitatea. Riscul de a fi prins, condamnat, împuşcat sau ucis **într-**o luptă în munţi. Nemţii plecau, împuşcau prizonierii, şi, drept represalii, dădeau foc la fermele ai căror proprietari nu erau în majo—ritatea cazurilor decât ţărani nevinovaţi. Oare un tată putea să-şi sfătuiască copilul să meargă

222

pe acest drum? Vaintrenier era un om cinstit, dar cu idei foarte de stânga Rezistenţa era un pumn de comunişti!

Atunci nu-i rămânea decât cealaltă soluţie, care consta în a-l trimite pe Julien la vreo fermă încetul cu încetul, tot cântărind aceste argumente pro şi contra, care îi vuiau în cap ca albinele **într-**un stup, bătrânul sfârşi prin a nu mai vedea nimic altceva decât pământul. Pământul era singurul lucru curat care-i mai rămânea. Războiul murdărise până şi meseria de brutar, obligând ucenicii să frământe acest amestec scârbos, care numai făină nu se putea numi Îi constrânsese pe cei mai buni meşteşugari să trişeze la tot pasul, iar pe negustorii cei mai cinstiţi să vândă toate mizeriile astea la preţuri

exorbitante Bineînţeles, la oraş, ţăranii erau învinuiţi că se îmbogăţeau vânzându-şi produsele la negru, dar dacă ar pleca la ţară, Julien n-ar fi decât un muncitor agricol. N-ar avea ce vinde. S-ar reîntoarce la pământ, iar pământul rămânea pământ Adică singurul lucru care se împotrivea tuturor murdăriilor războiului.

Fără măcar să-şi fi dat seama că mintea sa lucra de parcă Julien s-ar fi şi decis să se refugieze într-o fermă, bătrânul începui tcă-şi treacă în revistă foştii săi camarazi care locuiau la ţară.

Îi descoperea peste tot. La Courbouzon, la Gevingcy, la Cousance, la Saint-Maur, la Ver

223

nantois. Era o întreagă geografie a prieteniei, care se contura încetul cu încetul Feţe cu trăsături neprecise apăreau încet din trecut; altele, mai clare, se ivoau brusc, atât de aproape, de parcă s-ar fi despărţit de ele cu o seară mai înainte. Camarazi de regiment sau de ră>-boi, clienţi de pe vremea când se ducea să-şi vândă punea cu calul său, podgoreni de la care cumpărase ani de-a rândul vin. Fiecare apărea, târând după sine amintirea primei întâlniri, a zilelor când s-au reîntâlnit – un întreg bagaj alcătuit din mii de fapte neînsemnate, pe care el le păstrase în adâncul memoriei sale până la cel mai mic amănunt o viaţă este alcătuită din toate aceste lucruri iar a sa era plină până la refuz de aceste prietenii care îţi umplu existenţa Le uiţi, şi apoi, într-o zi, dintr-un motiv sau altul, iată că ele îţi vin în minte, toate, deodată Şi mulţimea aceasta îţi năpădeşte creierul şi inima, de parcă ar fi piaţa Lecourbe într-o zi de mare târg.

Dimineaţa mânjită de cenuşa iernii se limpezea De jur-împrejurul bătrânului această mulţime izvora din trecut ca o apă care se umflă prin topirea zăpezii, prinzând viaţă. Făcea un vacarm nemaipomenit îi turna în suflet un vin limpede. Un vin ca acelea care au izbutit să menţină timp îndelungat soarele prizonier în obscuritatea pivniţei.

Chipul i se însenină. Se pomeni trăgând în nări aerul încăperii, aşa cum făcea în zilele de sărbătoare, când destupa una din sticlele sale cele mai bune.

224

30 – O căldură plăcută plutea în odaie. Bătrânul rămase pe loc mult timp. Stătea nemişcat. Chircit. Se lăsa dus de amintiri, temându-se doar de clipa în care prezentul s-ar făcea iarăşi simţit

Şi clipa aceasta sosi când coborî bătrâna. El încercă să se mai agate de tot ce prinsese viaţă în preajma sa, dar degeaba. Singură prezenţa a nevestei fusese de ajuns pentru a speria toată această lume venită de atât de departe doar pentru el.

— Ei? întrebă el.

— O să plece.

— Unde o să plece?

— Zice că are destule cunoştinţe la Lyon care l-ar putea găzdui şi e sigur că acolo o să poată găsi de lucru.

Bătrânul tocmai întreba despre ce fel de lucru era vorba, când Julien coborî după o valiză pe care o pusese în sufragerie. Auzi întrebarea şi zise:

— Am o meserie, aşa că nu văd de ce nu m-aş descurca la fel de bine ca oricare altul.

Bătrânul simţi cum îl năpădeşte un val de căldură va să zică Julien îşi va relua viaţa de muncă. Se va întoarce la meseria de plăcintar, pe care o deprinsese şi apoi o părăsise? Bătrânul încercă totuşi o nelinişte şi întrebă:

— Dar eşti sigur că o să găseşti de lucru?

Cu restricţiile astea, o plăcintărie e cam greu de ţinut.

15 – Băiatul păru la început complet descumpănit, apoi faţa i se destinse brusc – şi izbucni în râs

— Dar cine ţi-a spus că o să fac aşa ceva? zise el Meseria wiea este pictura. Plăcintăria, la dracu', dacă tu crezi că asta se cheamă meserie

Îşi luă valiza şi urcă treptele continuând să râdă.

Bătrânul nu avusese timp să răspundă, şi >de altfel mei n-ar fi ştiut ce să zică, aşa de rău îi făcuse râsul băiatului. Un simplu cuvânt te poate răni atât de adânc încât rămâi fără replică. O meserie! Dacă tu crezi că asta sg cheamă meserie! Julien îi zvhiise fraza aceasta cu atâta dispreţ, atâta dezgust, încât bătrânul simţi că se sufocă. Bătrâna plecă ochii şi zise:

— Trebuie să-i pregătesc rufăria Dispăru, fără ca bătrânul să fi izbutit să rotească un cuvânt. Mai simţea încă lovitura primită. Mâinile îi tremurau. Gâtlej-ul îl durea, iar apoi, încetul cu încetul, ceva se deschise în el. dând drumul la un val de cuvinte care îi năvăleau în cap.

Meseria. Dumnezeule, cum adică? Să o dispreţuiască atât de tare? înseamnă că le dispreţuia pe toate. Chiar şi pe cea pe care

bătrânul o practicase cu atâta dragoste cea mai îndelungată perioadă a existenţei sale! Şi el, care voia să-i vorbească despre pământ Despre posibilitatea plecării la o fermă. Ce povate! Să fie oare vremurile de vină, sau puri simplu băiatul acesta care era un monstru

Oare bătrâna se va lămuri în sfârşit că fiul ei era lipsit de bun simţ, de logică, de curaj, de tot ce-i trebuie unui bărbat pentru a-şi duce la capăt o existenţă cinstită? Paul? Cel puţin ăsta avea o meserie. Reuşise în viaţă!

Pictura, o meserie? O meserie care consta în a-ţi lăsa pletele să crească şi a te plimba cu un biet mort ia subsuoară?

Bătrânul nu mai contenea ou bonibănitul îşi elibera astfel o parte din mânie *şi*, pe măsură ce aceasta dispărea, ajungea la convingerea că cel mai bine era să nu spună nimic. Provocarea unei certe înaintea plecării lui Julien n-ar servi la nimic. Julien va pleca şi poate că pacea va reintra din nou în casă.

— 31 – Plecarea lui Julien a fost mai rapidă şi mai simplă decât sperase bătrânul Dubois.

Chiar în seara aceea, domnul Vaintrenier veni aducând buletinul de identitate şi cartela de alimente. Nu le mai vorbi despre Rezistenţă, înţelesese desigur că nici bătrâna şi nici fiul nu ţineau cu adevărat la acest lucru. Cu o voce gravă, aproape morocănoasă, dădu doar aceste lămuriri:

— Ai alt nume şi altă vârstă. Buletinul ţi-a fost făcut aici, pentru că ai locuit în oraş după dezastru, dar te-ai născut la Philippeville, de unde ai plecat de mic, pentru că părinţii s-au

227

stabilit aici. Deci nu-ţi aminteşti de nimic şi este normal. Procedăm astfel doar pentru a face ca verificările să fie cu totul imposibile.

— Şi ce nume i-aţi dat pe buletinul ăsta?

Întrebă bătrâna. J

— Iertaţi-mă doamnă Dubois, dar cred ce mai bine să nu-l afle nimeni. Ştiu bine e dumneavoastră n-o să-l difuzaţi, dar e o regulă de securitate.

Bătrâna tăcu mâlc. Bătrânul îl studia pe Vain-trenier, dar privirea consilierului nu exprima nimic deosebit. Părea că ceea ce face el era un lucru foarte firesc.

— Ştiţi, zicea el, este o măsură pe care chiar şi nevestele o

acceptă. Dumneavoastră n-o să-i puteţi scrie irului, dar el poate foarte bine să vă dea vesti din când în când, **trimi**ţând**u-**vă cărţi poştale de fiecare dată când se mută în altă parte.

Vaintrenier tăcu un timp. Apoi zise cu o voce mai seacă:

— Julien nu e căutat de Gestapo şi nici de miliţie, cum sunt cei care sunt bănuiţi că ar face parte din Rezistenţă. Este doar refractar la munca forţată şi căutat de jandarmerie din pricina chestiei cu dezertarea… în momentele acestea, nimeni n-o să mobilizeze o brigadă de poliţişti ca să-i pună pe urmele lui. Dacă nu comite nicio imprudenţă, nu. riscă absolut nimic… Mă întreb chiar dacă corespondenţa dumneavoastră este **într**-adevăr supravegheată. În tonul cu care spunea toate acestea se simţea o nuanţă batjocoritoare. Bătrânul se

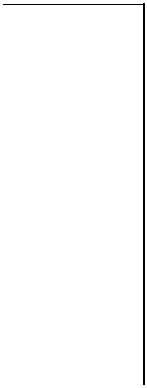

uită la Julien, dar băiatul stătea mut. Ţinea buletinul în nună şi, fără să îndrăznească să-l deschidă, îi privea din când în când.

Vaintrenier nu mai zăbovi. Refuză să bea, le strânse imâna la toţi trei şi ieşi, adresân**du-**se lui Julien:

— Oricum, îţi urez noroc.

Ajuns pe palier, se întoarse şi adăugă:

— Bineînţeles în privinţa buletinului am în credere în tine… Ştii ce risc îmi asum.

Totul se petrecuse atât de repede, încât bătrânul n-avusese prilejul să plaseze măcar un cuvânt. Abia dacă bătrâna avusese timp să-i mulţumească domnului Vaintrenier. Şi iată-i din nou împreună pe toţi trei, fără să clintească, fără să vorbească. Julien, care nu mai purta

numele de Juâien stătea cu buletinul în mână, neavând curajul să-l deschidă. Până la urmă îl vârî în buzunar şi zise:

— Bun. Voi pleca mâine dimineaţă ou tre' nul de şase. Va fi întuneric şi nimeni n-o să mă vadă plecând.

Bătrâna oftă.

— Doamne, ce ne mai aşteaptă?

Bătrânul tuşi, se ridică şi scuipă în foc, apoi se reaşeză pe scaun.

După aceea, se lăsă liniştea. O linişte tulburată doar de zgomotul pe care-l făcea bătrâna cu pregătitul mâncării şi aşezarea mesei. Cu coatele pe masă, Julien fuma. În faţa lui, mereu întors cam pe trei sferturi, şi ou picioarele sprijinite de maşina de gătit, batonul trăgea şi el dintr-o ţigară, pe care Julien i-o ofense cu o clipă mai înainte.

229

„/j

T 82 – Bătrânul Dubois abia dacă aţipise de două sau de trei ori în cursul nopţii, îşi auzise fiul şi nevasta urcând la culoare după un ras-timp ide peste două ceasuri. Nu zisese nimici Dar toată noaptea simţise prea bine că nici

Erau acolo, în această ultimă seară pe care o petreceau înipreună. Liniştea îi învăluia. Noaptea împrejmuia casa. În sobă, lemnele ardeau fără să duduie. Nu bătea vântul. Nu se simţea nimic.

Iar când terminară de imâncat şi masa fu strânsă, urmă într-adevăr, vidul.

Bătrânul îşi bău ceaiul, se ridică şi zise:

— Buna seara.

Julien se ridică şi el şi zise:

— Vreau să-mi iau rămas bun.

— Lasă, o să mă scol înaintea plecării tale.

— Nu e nevoie.

— Ba da, o să mă scol.

Bătrânul îşi puse piciorul pe prima treaptă a scării interioare, potrivi flacăra lămpii pe care o ţinea în mâna dreaptă, lua oala de noapte în mâna stângă şi repetă:

— Bună seara.

Ceilalţi răspunseră, iar el urcă încet să se culce.

nevastă-sa nu dormea. Desigur, ştia şi ea că el era treaz, dar nu vorbeia.

Stăteau unu) lângă altul, căsnându-se să nu faoa o mişcare Liniţi

unul de celălalt şi des – parţiţi totuşi de tăcerea în care se izolau

A doua zi, bătrâna se sculase cu mult înaintea /orilor şi, fără să facă zgomot, coborâse să aprindă focul şi să-i pregătească băiatului gustarea de dimineaţă Bătrânul aşteptasp să se trezească Julien, pentru că ar>oi să coboare şi el. Acum stăteau toţi trei în bucătărie. Bătrâna aprinsese plafoniera. şi, din pricina aceasta, dimineaţa arăta ca o noapte de veghe.

În faţa uşii erau aşezate două valize. De minerul celei mai mici era legat un sul învelit în hârtie de ziar care, probabil, conţinea desene. Paltonul lui Julien atârna de măciulia de la capul scării Bătrânul privea totul Apoi îşi studia fiul care muşca alene din pâinea muiată **într-**o fiertură de orz, în care bătrâna răsese un pătrăţel de ciocolată. Aerul din bucătărie era îmbibat de mirosul ciocolatei

Bătrânul îşi bău ceaşca sa cu cafea proastă, apoi îşi scoase tabachera şi-şi răsuci încet o ţigară.

— E prea devreme pentru fumat, zise bă trâna.

— Asta nu înseamnă ca voi fuma cu una mai mult, zise bătrânul. Ştii bine că în taba cheră n-am niciodată decât raţia pe o zi.

Tăcură. Julien nici măcar nu-şi ridicase capul.

230

— Ca să meargă la gară, zise bătrânul, va trebui **s-**o ia pe bulevard, drumul e mai lung dar riscul de a se întâlni cu persoane cunoscute este mai mic.

— La ora asta., zise Julien.

— Taică-tău are dreptate, e mai bine

— Bine, o iau pe unde vreţi dumneavoastră

Se simţea ceva trist în el. O resemnare care părea că apasă asupra întregii case Bătrânul ar fi vrut să spună câteva cuvinte ca să-şi îmbărbăteze fiul, dar nu le găsi

De mai multe ori, bătrâna repeta

— Bietul meu flăcău… Bietul meu flă cău…

Îi sfătui de asemenea, de mai multe ori, să fie prudent şi cu „judecată Julien zicea

— Da, **da' nu-**ţi face griji pentru mine

Şi toate acestea erau întretăiate de pauza care ţineau la nesfârşit.

Cmd sosi momentul, bătrânul întrebă:

— Barem bani ai?

— Da, am cât îmi trebuie.

Bătrânul ştia bine că bătrâna avusese grijă să nu-l lase cu buzunarele goale, dar acestea erau singurele cuvinte care îi veniseră pe buze Sărutându-şi băiatul, care se aplecă spre el, mai adăugă

— Nu ne lasă prea mult fără ştiri Şi caută să nu faci prostii.

Asta fuse totul. Julien îşi luă valizele şi ieşi în urma bătrânei, care voia să-l însoţească până la poarta grădinii

232

Rămas singur, bătrânul luă o scoică pe care o folosea ca scrumieră, goli cenuşa în masinr de gătit şi puse în tabacheră mucul de ţigară lăsat de Julien. Apoi, deschise obloanele şi stinse lampa Era încă întuneric, dar flacăra focului care pâlpâia în spatele uşiţii de la sobă juca pe linoleum. Bătrânul se aşeză pe locul său, puse picioarele pe uşiţa cuptorului şi începu să privească focul.

Julien plecase. Se îndrepta spre oraş. Bătrânii rămâneau singuri. Războiul domnea peste tot. Nu se vedea, dar prezenţa lui se simţea până şi în inima acestei nopţi care părea că rămâne lipită de pământ Bătrânul încercă să-şi închipuie străzile neluminate, gara cu câteva felinare învăluite în albastru, dar imaginile care îi răsăreau în faţa erau dintr-un alt război, pe care el îl trăise pe când – era încă un bărbat în floarea vârstei. Acum ajunsese un moşneag pe care puterile îl părăseau Niciodată nu simţise mai bine lucrul acesta ca în dimineaţa de acum, când, învăluit în întuneric, se întreba dacă odată cu dispariţia nopţii, vor veni în sfârşit zorile ascunse în spatele pământului care abia se ghicea

La înapoiere, bătrâna întrebă doar:

— Cum, ai şi stins lampa?

— Da, pentru ce avem de făcut…

— Ai dreptate… acum.

Şi cuvântul acesta rămase suspendat, ar de clipa aceea care se eterniza

Bătrâna se aşezase pe locul ei, între cuptor şi masă Feţele lor nu se distingeau. Bătrânul simţea că şi ea îşi pironise ochii pe flacăra focului cu siguranţă că şi ea încerca să urmărească cu ghidul paşii fiului lor.

a u

Minutele se scurgeau la nesfârşit. Trecuse, poate, o jumătate de oră, când bătrâna murmură:

— Gata, a plecat trenul.

— L-ai auzit?

— Da.

Bătrânul nu auzise niciun zgomot.

— A avut timp berechet să-l prindă.

— Sigur că da. Trenurile sunt mereu în întârziere, zise ea.

Ziua încă nu se ivea şi tăcerea se aşternu! iarăşi. Un rând de lemne arseseră, fără ca nici] unul nici celălalt să scoată o vorbă. Când în sobă se mai zăriră doar câţiva cărbuni, bătrâna se ridică şi puse două buturugi.

— Oricum, oftă bătrânul, trăim vremuri ciudate.

— Pentru noi nu-i nimic… Dar tineru…

Bătrânul nu răspunse. Bătrâna închise uşiţa sobei, se aşeză pe scaun şi adăugă:

— Aici, putea prea bine să rămână, dacă am fi fost siguri că nu-l denunţa nimeni.

Aceste simple cuvinte tulburară un întreg mâl amar strâns în sufletul bătrânului. El îşi strânse buzele ca să stăvilească vorbele usturătoare, pornite fără voie. Mâna i se încleşta pe marginea mesei. Strânse aşa de tare, încât degetele îi pocniră. Simţi un junghi care i se urcă până în umăr.

Nimic. Nu zise nimic. Şi nici bătrâna nu rosti niciun cuvânt.

Privirea bătrânului se desprinse de uşiţ sobei, căutând prin fereastră primul semn a

zorilor, care nu se hotărau să apară. De aici încolo, ştia că atât el cât şi ea vor rămâne ca şi acum unul lângă celălalt, dar mai despărţiţi ca niciodată.

Vor trăi în aşteptare, dar ce lucru bun mai puteau ei aştepta de la această beznă nesfârşită care se căsca în faţa lor?

Cerul acesta fuimuriu sugrumând zorile reci nu prevestea o lumină adevărată.

Iarnă.

Tăcere.

Pretutindeni pământul avea parcă un miros nedefinit, ca acela care te pătrunde şi te îngheaţă, când intri în camera în care zace un mort.

**

PABTEA A TK

Florile verii

33

Iarna trecuse încet, posomorâtă şi umedă. Apoi primăvara venise, fără să aducă vreo bucurie adevărată, fără să ofere nimic altceva decât o vagă speranţă. Oare războiul se va termina până la – urmă? Dar cine putea spune că avea să-i vadă sfârşitul? Căci el era prezent, sub o formă care de la o zi la alta te înspăimânta şi mai mult.

Lumea vorbea fără să ştie exact ce se petrece, dar un lucru era sigur: peste tot oamenii erau ucişi, fără motiv, aproape la întâmplare. Se făceau de asemenea multe arestări, într-o bună dimineaţă, slujbaşii miliţiei sau ai Gestapoului soseau şi luau – cu ei cetăţeni pe care nu-i mai revedeai niciodată, în anumite zile, stingerea fusese fixată pentru orele şase seara şi un pensionar din Village Neuf, care se afla în propria-i grădină, fusese împuşcat de o patrulă. Trebuia să te încui, să-ţi fereci uşile şi ferestrele, să stai în penumbră, fără să te araţi vreodată. Sosiseră vandalii, fuseseră incendiate mai multe sate pe primul podiş, şi nu trecea săptămână, fără să nu afli de moartea câtotrva – persoane cunoscute. În aprilie, nemţii asasinaseră pe doctorul Michel, pentru simplul motiv că îngrijise oameni din Rezistenţă.

Bătrânul Dubois nu mai ieşea din grădina sa decât pentru a aduce apă de la fântână, iar când bătrâna lipsea ca să cumpere alimentele la care aveau dreptul prin cartelă, bătrânul intra în panică.

Jandarmii veniseră în trei rânduri să întrebe de Jiulien, dar fără să le facă vreun rău.

Brigadierul zicea:

— Înţelegeţi, o facem din obişnuinţă. Pentru că – aşa trebuie. Dar în momentul de faţă, administraţia ştie prea bine că n-o să-i mai calce piciorul pe aici până la sfârşitul războiului.

Bătrânul şi bătrâna Dubois repetau de fiecare dată aceeaşi declaraţie, pe care o semnau amândoi şi care se sfârşea cu următoarele:

„Declară că nu şi-au văzut fiul, pe nume Julien, de la dispariţia sa, şi că nu ştiu unde locuieşte în momentul de faţă".

Era aproape adevărul. Nici măcar nu minţeau, pentru că nu erau întrebaţi dacă aveau vreo ştire de la el. De altfel, parcă puteai să numeşti ştiri acele câteva cuvinte scrise în grabă, semnate cu un nume

necu>ţ, şi care fuseseră trimise prin poştă o dată de la Lyon, altă dată de la Saint-Étienne şi apoi de la Marsilia? Aproape că nu ştiau nimic. Abia atât cât trebuia, pentru a le aminti din când în când că Julien nu era mort.

Ultima vizită a lui Paul fusese pe la începutul lui ianuarie. Venise să le ureze la mulţi

237

ani Băuse cu ei o ceaşcă de cafea proastă, spuse că el credea în victoria nemţilor, îi lăsase tatălui său două pachete de ţigări, apoi plecase fără să facă nici cea mai mică aluzie cu privire la dispariţia lori Julien.

Pentru bătrân, războiul însemna o tăcere îndelungată şi o singurătate pe care nimic nu o putea lămuri.

Bătrânii încetaseră chiar să se mai ciorovă-iască, îşi făceau măruntele lor munci în grădina care le îngăduia să nu moară de foame. Vecinii continuau să cumpere câteva *zarzavaturi* şi totodată le dădeau şi ştiri despre des-fapuirarea războiului. Dar războiul nu izbuii să-i smulgă cu adevărat din singurătatea lor decât în ziua în care avură certitudinea că debarcarea aliaţilor în Normansdia reuşise.

Parcă un suflu de speranţă trecuse peste ţară, venind să clintească aerul călduţ al acestui început de iunie până în chiar iniima grădinii lor. Vestea le-o adusese domnul Robin. Râdea cu toată gura, zicând că în curând se va sfârşi cu toată mizeria asta.

Dar, după boarea de speranţă, urmă un vânt de nelinişte. Nemţii deveneau din ce în ce mai aprigi, şi se putea ivi pericolul ca războiul să pârjolească toată ţara.

— În ’918, zise bătrânul, tot americanii au dat marea lovitură, dar treaba asta nu **s-**a făcut fără distrugeri în regiunile în care **s-**au dus lupte

Şi, când la 16 august aflară ca alte trupe debarcaseră la Cavalaire, spaima bătrânului crescu. Pentru prima oară de ani de zile, el

238

T

se aplecă seste harta Franţei care se afla în spatele Calendarului poştelor.

— Dacă vin clin sud, zise el, există perico lui de a ne afla în calea lor.

Trecuseră patru săptămâni de când nu mai aveau nicio ştire de la Julien, iar bătrâna se mulţumi să spună doar atât:

— De-aş şti cel puţin unde e.

Bătrânul nu se clinti. Niciodată nu discutaseră ei prea mult, dar de două luni încoace învăţaseră să se înţeleagă din jumătăţi de cuvinte. Ştia că această simplă frază a nevestei sale voia să spună: „În ceea ce te priveşte, tu o să rămâi mereu acelaşi egoist. Te gândeşti la grădina şi la casa ta, care vor fi distruse. Te gândeşti la propria ta viaţă, dar pentru mine toate astea nu mai înseamnă aproape nimic. Singurul lucru care contează este fiul meu. Aici, cu noi, ar fi întâmpinat în mod sigur mai puţine riscuri. Dar el e singur. Ar putea fi ucis **într-**un bombardament, arestat, torturat, iar noi nici măcar nu ştim unde se află".

Bătrânul descifra toate aceste gânduri din privirea sau din felul ei de a**-**şi înălţa umerii, când el pomenea despre avutul lor.

Era complet desprinsă de toate, chiar şi de el. Continua să**-**l îngrijească, continua să împartă cu el această mizerie de pâine neagră care li se vindea, împărţea de asemenea cu el nesfârşitele nopţi pe care le petreceau unul lângă altul, jucând comedia somnului; şi totul din obişnuinţă, pentru că le era scris să meargă aşa până la capătul existenţei lor.

239

Dar existenţa lor nu mai avea decât un gust de mâncare proastă. Nici măcar mi era trăită după ritmul anotimpurilor, despre care se ştie bine că cel mai aspru vesteşte pe cel mai bun. Vara sosise şi nu adusese nimic bun. Speraseră atâta, dar zadarnic, deoarece chiar şi speranţa

— E roşesc.

— Sunteţi prea pesimist, zicea domnul Ro**-**bin. Aliaţii înaintează. În câteva săptămâm vom fi eliberaţi.

Bătrânul Dubois clătina neîncrezător capul.

— În ’917, zicea el, ni se spunea acelaşi lucru, îi cunosc eu pe nemţi, nu se lasă ei cu una cu două.

Ceea **ce-**l înspăimânta cel mai tare era **gân**dul că războiul ar putea ajunge până la ei, stabili**ndu-**se pe o linie foarte aproape de lanţul Jura. Atunci se va sfârşi cu toate. Casa distrusă, grădina răvăşită, fuga zadarnică spre locuri străine şi duşmănoase, în ’940 fuseseră cruţaţi. Multă vreme bătrânul se agăţase de ideea că bucăţica aceasta de pământ pe care trăia va fi cruţată, dar acum, fără să izbutească să priceapă de ce, era cuprins de teamă. Se vedea ruinat. Se gândea că

după ce muncise toată viaţa o să aibă un sfârşit de plâns, în care totul va fi nimicit şi jefuit.

Continua să muncească, dar forţele îi slăbeau, şi adesea se uita la grădină ou scârbă. Ierburile creşteau de-a lungul aleilor, năpădeau până şi unele brazde, iar el nu ştia decât să repete:

— Degeaba – mă omor, nu mai pot. Nu mai pot să le fac pe toate…

240

Câteodată avea tresăriri bruşte de orgoliu, şi, când venea câte cineva, arăta cu un gest mânios grădina nu aşa de îngrijită ca altă dată, şi zicea:

— Am s-o lucrez. Mai am încă vigoare, dar nu-mi ajunge timpul. Când camuflajul ţine de la ora şase seara până la şase dimineaţa, ziua de lucru se scurtează. Mai ales că la vârsta mea, lucrul pe dogoarea amiezii nu are spor şi obosesc repede.

În a doua săptămână a lui august, într-o după-amiază, pe când trebăluia nu departe de stradă, bătrânul auzi că se trânteşte poarta grădinii, îşi îndreptă şalele şi se sprijini de unealtă. O fată intrase pe poartă; părea că şovăie Cerceta grădina, privind printre arbori. Când dădu cu ochii de bătrânul Dubois, înainta pe alee până în dreptul lui şi, de la distanţă, întrebă:

— Pot vorbi cu doamna Dubois?

Bătrânul n-o cunoştea. Era scundă, cu un păr lung, castaniu, şi îmbrăcată într-o rochie cu mâneci scurte, foarte simplă. Ţinea în mână o gentuţă de piele.

— Ce doriţi cu dânsa? întrebă bătrânul.

— Aş vrea nişte flori.

De când izbucnise războiul, florile nu prea aveau căutare, iar bătrânul cultivase mai puţine, ca să aibă mai mult spaţiu pentru legume.

— Mergeţi până în fund. Trebuie să fie pe lângă (pompă… însă flori, ştiţi, n-o să găsiţi mare lucru.

18 – o. 880

241

Tânăra se îndepărtă. Bătrânul o urmări cu privirea un timp, apoi îşi reluă lucrul. Săpa câteva minute, dar prezenţa acestei necunoscute îl nelinişti. Oare de unde venea? Era sigur că n-o mai văzuse niciodată pe la ei, iar clienţii necunoscuţi erau într-adevăr foarte rari.

Proptindu-şi cazmaua de un păr, o luă încet de-a lungul gardului, având grijă să stea ascuns după şirul de arbori.

Când ajunse la o depărtare de douăzeci de metri de pompă, se opri. Printre crengile piersicilor, o zări pe vizitatoare care stătea cam în dreptul bătrânei. Se dădu spre stânga. Bătrâna citea. Tânăra aşterpta nemişcată în faţa ei. După un timp, bătrâna ridică ochii. Faţa îi era umbrită de pălăria de pânză şi bătrânul nu-i putea desluşi expresia, înţelese totuşi că se petrecea ceva grav, căci bătrâna vârî hârtia în buzunarul şorţului şi, plecând brusc capul, îşi ascunse faţa cu paknele.

Bătrânul luptă o clipă cu dorinţa de a se duce până la cele două femei, dar nu se urni din loc. Aerul era greu, împietrit şi plin de! freamătul miilor de insecte, în spatele zidului clădirii Şcolii normale, se auzea uruitul unui camion nemţesc.

Camionul se opri. Acum bătrâna vorbea, dar bătrânul nu auzea ce spune. Ştiind că nu se putea apropia mai mult fără să fie zărit, cât se întoarse la brazda unde îşi lăsase cazmaua. Se întâmplase ceva. Ceva grav cu siguranţă, iar bătrâna nici măcar nu-l chemase. Era cumva în legătură cu Julien? Probabil. Dar tde ce voia bătrâna să păstreze ştirea doar pentru

242

ea? Socotea oare că el pierduse până şi dreptul de a şti ce se întâmplase cu băiatul? Dar cu ce-i greşise ca să merite un asemenea tratament?

Îşi reluase munca, dar, din pricina furiei, lucra cu un ritm care nu mai era pe măsura forţelor sale Dintr-odată, cămaşa i se umezi de sudoare. Fruntea i se acoperi de broboane care îi şiroiau până spre vârful nasului. Când îşi îndreptă şalele, îl cuprinse un iacces de tuse, care-l sili să dea drumul cazmalei. Cu privirea înceţoşată de lacrimi o văzu pe fată **tre**cmd pe alee. Ea îl salută dând din cap, dar el abia îi putu răspunde.

Nu luase cu ea decât câţiva bujori înfloriţi.

— 34

Bătrânul îşi revenise abia când bătrâna se apropie de el.

— Tuşeşti, zise ea, ai transpirat de căldură.

Ar trebui să te opreşti puţin.

Lui îi era sete. Şi mai ales dorea să ştie cine era tânăra aceea. Totuşi zise:

— Nu. Vreau să termin brazda asta astăzi.

— Vino totuşi o clipă… Avem veşti de la

Julien… Şi cu ocazia asta o să-ţi schimbi şi flanela.

Bătrânul se luă după ea. Gâtlejul îi ardea şi trebui, iarăşi să-şi şteargă ochii. Nevasta îi vor

243

bise cu un ton potolit, dar el îi observase bărbia încreţită, ochii înroşiţi şi faţa încordată.

Să i se fi întâmplat ceva grav băiatului? I se părea că ea merge prea încet, şi totuşi, se tetmea să afle.

În bucătăria cu obloanele închise şi cu storul lăsat, era aproape răcoare. Un roi de muşte bâzâia sub plafonieră.

Bătrânul bău un pahar de apă, în timp ce bătrâna urca să-i aducă rafărie uscată. După ce se schimbă şi se aşeza pe scaunul său, bătrâna se instala lângă masă şi scoase din buzunar scrisoarea lui Julien. O puse pe masă şi, cu palma larg deschisă, netezi uşor bârtia mototolită.

Cum nu se hotăra nici să vorbească şi nici să citească, bătrânul o întrebă.

— Ei, ce zice?

— Ei bine, uite…

Tăcu. Gura îi tremura. Buzele păreau că mestecă vorbe pe care nu reuşea să le articuleze.

— Haide, zise bătrânul, citeşte-mi scrisoarea.

După câte vad, a scris mai mult ca de obicei.

— Da… Pentru că arc să ne spună multe… Şi apoi, cum scrisoarea nu venea prin pastă, a putut să ne scrie mai nestingherit.

— O cunoşti pe fata care ţi-a adus scrisoarea?

Bătrâna dădu din cap în semn că nu. Mai lăsă să treacă un timp, apoi înălţân**du-**şi încet ochii plini de lacrimi, murmură:

244

— N-o cunoşteam… Dar… „Dar e logod nica lui.

Era singura veste pe care bătrânul n-o prevăzuse. Îşi închipuise şi bine şi rău dar, înli-adevăr, vestea aceasta era departe de **gân**dul său. Nu izbuti decât să îngâne:

— Zici că e logodnica lui?

— Da… se vor căsători.

— Bine, dar cine este?

Ca şi cum întrebarea ar fi uşurat-o, bătrâna răspunse foarte iute, cu un glas mult mai sigur:

— Este o fată din Saint-Claude. N-o cunoşti.

Bineînţeles. Se numeşte Françoise… Françoise Jacquâer… E un nume cunoscut în regiune. Tatăl ei este zidar… L-a cunoscut pe

Julien la Saint-Claude, la o sărbătoare sportivă. Nu **s-**au mai revăzut, dar **s-**au reîntâlnit

] *a* Lyon… Ea lucrează acolo.

Bătrâna tăcu. Spusese probabil tot ce ştia despre fată. Respiră adânc şi îşi plecă fruntea. Bătrânul simţi că-i ascundea ceva, ceva ce nu era prea uşor de spus.

— Şi a trimis-o până aici doar ca să ne anunţe asta? Presupun totuşi că n-or să se căsătorească imediat!

Şi cum bătrâna nu-i răspundea, el întrebă din nou:

— Cum o fi reuşit să vină, sunt cel puţin zece zile de când trenurile nu circulă decât pentru nemţi. Chiar azi-dimineaţă mi-a spus domnul Robin.

— N-a venit cu trenul. Şi, oricum, se duce la Saint-Claude. Din pricina asta n-a ră

245

mas mai mult Dacă **s-**o putea opri, o să treacă să ne revadă luni, când se înapoiază

— În sfârşit, oftă bătrânul, sper că n-o să se căsătorească până nu-şi va face o situaţie Şi încă pe vremurile astea!

— După câte spune el în scrisoare şi după câte mi-a explicat micuţa, până acum îşi câştigă bine existenta.

— Cu pictura

— Da cu pictura.

Bătrânul zări o licărire triumfătoare în ochii nevestei sale Dar ea coborî foarte repelde pleoapele şi adăugă:

— Fireşte, acum, după debarcare, oamenii au altceva de făcut decât să cumpere tablouri

— În orice *caz*, asta nu e o situaţie. Şi chiar dacă se sfârşeşte războiul, va trebui să aştepte **până**-şi găseşte de lucru şi pe urmă să se gândească la căsătorie Sper că fata va fi în stare să-l înţeleagă în timp ce el vorbea, bătrâna întorsese de două ori scrisoarea de pe masă. Bătrânul observă că mâinile îi tremurau. Tocmai voia **s-**o întrebe, când luân**du**-i-o înainte, ea spuse cu un glas sugrumat:

— N-or să poată aştepta. Au. Au făcut o prostie

Era limpede că se străduia cât putea să-şi reţină lacrimile

Bătrânul simţi cum îl cuprinde un val de mânie, dar chipul răvăşit al bătrânei îi dădu puterea să se stăpânească. Se mulţumi să spună, fără să ridice glasul:

246

— Sfinte Dumnezeule! Asta ne mai lipsea!

Ea se aşteptase probabil să-l vadă Supărat, pentru că înălţă spre el o privire mirată Observase desigur că el se mai lupta să-şi stăpânească furia, de aceea adăugă repede:

— Nu te supăra, Gaston… Te rog, nu te supăra. Sunt şi aşa destul de necăjită.

— Nu mă supăr. Asta nu mi-ar ajuta la nimic.

Faptul că ea îşi mărturisise neputinţa şi durerea atât de pe neaşteptate îl reconforta pe bătrân Dacă el ar fi început să ţipe, dacă ar fi aruncat pe spinarea ei totul, amintindu-i că prea l-a răsfăţat, prea i-a luat partea, prea l-a protejat întotdeauna pe Julien, bătrâna n-ar fi fost în stare să se apere Şovăi o clipă, dar povara ultimilor ani pe care îi înduraseră împreună îl obligă să tacă.

O nouă ceartă între ei nu mai era posibilă. De jur-împrejur, şi dincolo de această casă care era singurul lor refugiu, mai rămâneau încă destul de multe necazuri de îndurat, prea multe ameninţări, prea multă spaimă. Trebuia ca măcar ei să se poată privi în faţă fără să se deteste, să-şi vorbească fără să se rănească.

— Biată nevastă, oftă el, cu ce-am putea noi să le venum în ajutor?

Fără zgomot, aproape fără ca trupul să-i fie zguduit de suspine, ea începuse să plângă.

Bătrânul aşteptă un timp, înainte de a întreba:

— Şi toate lucrurile astea ţi le spune în scrisoare?

Eătrâna îşi şterse ochii *şi* citi încet:

247

— „Dragă mamă. Scrisoarea aceasta ţi-o va aduce Françoise. Ea o să-ţi explice că va trebui să ne căsătorim de îndată ce va fi posibil.

Ştiu că ai dorit întotdeauna să ai o fiică. Aş vrea s-o primeşti pe Françoise ca şi cum ar fi fiica dumitale".

Glasul i se frânse. După un lung răstimp, adăugă:

— Apoi scrie despre situaţia lui. Şi spune că înainte de sfârşitul lumii, războiul se va ter mina.

Bătrânul rânji.

— Se va termina! Dar în ce condiţii? Şi ce-o să se întâmple cu noi până atunci?

— Fetiţa asta, Françoise, mi-a spus exact ca domnul Robin. Pentru nemţi urmează dezastrul, aşa cum a fost cu noi în ’940. Singurul lor gând va fi să se salveze cât mai repede po sibil. La Lyon se pare ca mulţi au şi plecat.

Totul se complica. Totul lua o altă înfăţişare. Nu mai era – doar grija războiului. Aflaseră că Julien trăia, dar iată ta fata aceasta de la Saint-Claude venea să-i neliniştească cu alte probleme.

— Şi fetişcana asta ţi-a spus că într-adevăr trebuie să se căsătorească?

— Da.

— Şi a îndrăznit să-ţi spună aşa ceva?…

— Julien scria despre asta în scrisoare. Am întrebat-o dacă e adevărat. Ea s-a roşit, dar mi-a răspuns că da… Şi… Şi nu ştiu cum să-ţi explic, dar am avut impresia că nu era prea jenată când mi-a spus-o.

248

— Ei, asta-i bună, trăim în orice caz vremuri ciudate. Ţi-am repetat-o adesea. Dar să ştii că am dreptate.

Cu glas mai scăzut, bătrâna răspunse:

— Aşa e în parte, de vină sunt şi vremurile.

Pentru că, dacă Julien n-ar fi fost silit să trăiască sub un nume fals, acum ar fi căsătoriţi.

— Oricum… oricum… Să vină şi să-ţi aducă o asemenea veste, într-adevăr fata asta pare să fie… pare să fie fără ruşine.

Era gata să zică: „Fata asta, nu prea pare să fie uşă de biserică”. Dar se abţinuse.

— N-am putut să mă uit prea mult la ea, zise mama, dar nu mi-a făcut o impresie rea.

— Şi n-ai… Şi…

Bătrânul tăcu. Ghicindu-i gândurile pe care el nu reuşise să le formuleze, bătrâna spuse:

— Ba da, ar fi trebuit să te strig. Dar…

Dar mi-am zis că e mai bine să te previn…

Şi apoi ea era atât de grăbită… Şi atât de fâslâcită că-mi vorbea…

Mânia bătrânului se topise, şi trebui să facă un mic efort ca să ridice glasul:

— Julien i-a vorbit probabil despre mine ca despre un urs. Cu

toate astea, n-am mâncat niciodată pe nimeni.

Bătrâna mai avea încă ochii umezi. Zâmbi totuşi şi. aplecându-se uşor spre bătrân, şopti:

— Dumnezeule, icând (mă gândesc ce vesti am primit astăzi… Dumnezeule… Spune, nu e aşa că mai avem încă destul noroc?

249

35

Vestea aceasta atât de neaşteptată nu schimbase cu nimic mersul evenimentelor, şi totuşi neliniştea care ide câteva săptămâni îl apăsa pe bătrânul Dubois se micşoră puţin. Nu izbutea să-şi explice de ce, dar i se părea că orice i s-ar mai întâmpla de aici încolo nu mai avea însemnătate. Era ca şi cum războiul i-ar fi rezervat fiecărui om partea lui de nenorocire. Bătrânul Dubois şi-o primise pe a sa. Acum, după ce-şi trăise amarul, spera să-şi poată continua aproape liniştit drumul până la capăt. Lucrurile acestea îi erau puţin cam nelămurite, cHiel simţea că vi7 Îta fotei dăduse frâu liber timpului atât de îndelung suspendat la marginea unei prăpăstii, al cărei hău nici el şi nici bătrâna nu îndrăzneau să-l privească.

Cum ol nu se arătase prea nemulţumit, bătrâna vorbea adesea despre Julien, despre această Françoise şi despre ce se cerea făcut pentru ei. Aluziile ei îl enervau pe bătrân, dar el continua să se stăpânească. Bătrâna vorbea, şi vorbele ei erau ca o fărâmă de viaţă care înviora apa stătută a singurătăţii lor.

Şi apoi, de data aceasta, deruta nanţilor era evidentă. Cartierul era cuprins de febră. Convoaie întregi treceau vuind pe bulevarde şi pe strada Salinelor, în clădirea Şcolii normale, era un du-te-vino continuu pe care bătrânul îl privea adesea printr-o deschizătură a obloanelor camerei sale. Domnul Robin venea de patru sau de cinci ori pe zi şi le aducea ştiri.

250

La ora zece, îi anunţa că aliaţii se aflau la Lyon. La douăsprezece zicea că nu erau decât la Valence. La patru spunea că Parisul urma să fie eliberat în timpul nopţii, apoi ou câteva minute înaintea camuflajului, venea în goană ca să-i vestească precum că la Alençon se dădeau lupte care vor pune capăt războiului.

— Omul ăsta e nebun, zicea bătrânul.

— Ba noi suntem altfel decât ceilalţi, zicea bătrâna. Ne ascundem aici în vizuină. Fără veşti. Toată lumea însă e în picioare.

— Şi la ce bun?

Gândindu-se la război, bătrânul trăia într-o continuă hărţuială; pe de o parte voia să-l vadă terminat înainte ca vreo luptă să aibă loc în acea regiune, şi pe de altă parte dorea ca nemţii să cunoască în sfârşit şi ei războiul la ei acasă.

Ştia că ruişii intraseră în Polonia, dar locurile acelea erau foarte departe. Prea departe pentru ca el să-şi poată face o idee precisă.

De mai multe ori, domnul Robin pomeni despre luptele de rezistenţă din munţii Haut-Jura. După plecarea lui, bătrâna spunea:

— De n-ar fi prinsă şi fata într-o poveste ca asta!

— Chiar, ce idee să călătorească acum!

— Trebuia.

— Şi de ce mă rog?

— Nu mi-a spus, dar cred că era ceva important.

— Oricum, e sigur că acum n-o să se mai poată întoarce la Lyon.

251

După ce-şi sfârşi vorbabătrânul observă că faţa bătrânei se întunecă. Ea suspină de mai multe ori, apoi, de parcă n-ar fi vrut ca bătrânul s-o audă, şopti;

— N-am avut timp să mă uit bine la fată, şi totuşi nu ştiu de ce… dar cred că dacă aş fi ştiut-o lângă el, aş fi fost mai liniştită.

Apoi, pe nerăsuflate, adăugă aceste câteva cuvinte, pe care bătrânul abia că le ghici după mişcarea buzelor:

— Pare să fie mai cu judecată decât el.

— 36 – Din pricina camuflajului care începea la ora şase seara, în timp ce soarele mai era încă în înaltul cerului, nopţile păreau că nu se mai termină. Bătrânul şi bătrâna mâncau în penumbra bucătăriei, lăsând oblonul abia întredeschis. După ce-şi tenminau castronaşul de supă, rămâneau mult timp nemişcaţi, pândind zgomotele, scrutând dâra luminoasa în care frunzişul, sufocat şi ol de căldură, fremăta de zborul în zigzag al muscunţelor şi de cântecul păsărelelor. Uneori rămâneau aşa, mai mult de un ceas, fără un gest, fără o vorbă, scoţând doar din când în când un suspin care parcă încetase să mai exprime apăsarea serii. Când un foc de arma se auzea undeva în oraş sau pe colinele din împrejurimi, ei îşi încordau şi

252

mai mult urechea şi se priveau, pentru ca din nou aşteptarea să-i învăluie cu o tăcere şi mai grea.

Într-o seară, împuşcăturile răsunaseră foarte aproape de casă. A doua zi, domnul Robin le adusese ştirea că un om care locuia **într-**un imobil din bulevardul Jules**-**Perry fusese rănit în timp ce crăpa puţin o fereastră ce dădea spre grădină.

După această îndelungă stare de aşteptare, bătrânul şi bătrâna urcau la culcare. Afară era încă ziuă. Bătrânul îşi punea un ochi în dreptul unei găuri foarte mici, pe care o descoperise în oblonul de la fereastră, în scândura din care sărise un nod de lemn. De aici vedea o mare parte din parcul şi grădina Şcolii normale, unde, pe nisipul cărămiziu al aleilor, amurgul întindea umbra deformată a arborilor şi a tufişurilor. Santinele cu căşti, cu cizme şi cu uniformă de culoare verde, stăteau nemişcate la colţurile clădirilor. Altele patrulau de**-**a lungul zidurilor împrejmuitoare, jos la poalele **căsă**riei. Asta însemna că unele din ele ajungeau până la mai puţin de treizeci de metri depărtare de casă, aproape de zidul care despărţea grădina familiei Dubois de parcul şcolii, în fiecare seară, când se gândea la lucrul acesta, bătrânului îi răsăreau în minte imagini din celălalt război Pe atunci avea cu treizeci de ani mai puţin. Lumea era alta, viaţa de asemenea şi, mergând cu gândul pe firul evenimentelor din vremurile acelea, el încerca să adoarmă. Adesea, însă, somnul nu-i venea decât foarte târziu, după ce toate aceste amintiri fuseseră

253

reluate şi repovestite de mai multe ori.

În noaptea din douăzeci şi patru spre douăzeci şi cinci august, bătrânul fu trezit în acelaşi timp de bătrână, care îl zgâlţâia, şi de un pârâit ce semăna *cu* pocnetul unui foc mare de lemne verzi.

Se ridică în capul oaselor. Erau împuşcături.

Focuri de mitralieră. Detunături scurte. Altele mai surde. Explodau obuze de mortiere.

Bătrână îşi încleştase mâinile pe braţul sau şi**-**l strângea cu putere.

— Gaston… trag de peste tot!

Mii de împuşcături, din ce în ce mai puternice, sfâşiau întunericul nopţii.

— Trebuie să ne sculăm, zise el.

— Nu vorbi aşa tare.

— Şi ce ai vrea să fac?

După ce îi trecuse prima emoţie, bătrânul se simţea foarte calm.

— Îmbracă-te, porunci el. Şi, mai ales, nu aprinde nimic.

— Doar nu-s nebuna.

Băgă de seamă că bătrână avea mai multă siguranţă în glas decât când îl trezise, îşi trase pantalonii, îşi potrivi bretelele şi-şi încălţă pantofii. Apoi, pe dibuite, înainta spre oblon.

— Gaston, nu te apropia de fereastră. Stai pe loc!

— Lasă-mă-n pace. Nu vreau s-o deschid.

El căută cu mina până dădu de gaură şi-şi lipi ochiul. Detunăturile se succedau într-un ritm din ce în ce mai rapid, şi bătrânul deosebi foarte limpede câteva licăriri de armă în par

254

ţi-*i U*

l t ca dinspre gară şi la poalele colinei Montaigu.

— Sunt lângă gară, zise el. Trebuie să fie un atac împotriva căilor ferate.

— Sau asupra clădirii Gestapoului.

— Se prea poate.

Tăcură o clipă, împuşcăturile se apropiau.

— S-ar părea că trag şi dinspre Moruteiel, observă bătrâna.

Bătrânul ascultă. Putea fi şi impresia produsă de ecoul sunetelor lovind coasta dealului, dar se părea totuşi că detunăturile porneau dinspre toate cele patru puncte ale orizontului, în partea opusă, casa n-avea ferestre, şi nici vorbă de ieşit ca să vadă ceva.

— Să coborâtm, zise bătrânul, jos suntem în mai mare siguranţă.

— Totuşi, dacă intră în casă… El rânji.

— Dacă intră, nu mai are rost să ne ascundem. Dar mai curând mă tem să nu vină vreun obuz, să ne aprindă acoperişul sau să ne dărâme casa. Dacă ia foc, de la parter ieşim mai uşor.

Trecu primul, pipăind cu mâna şi tatonând uşor cu piciorul.

— Poate că ar trebui să ieşim din casă, ca să ne ducem în pivniţă, zise bătrâna.

— Ai dreptate, dar mai bine să nu încercăm.

În bucătărie, bătrânul aprinse bricheta

— Nu, zise bătrâna, n-o aprinde.

— Ce tot spui? Ştii prea bine că nu se vede absolut nimic prin obloane… Haide, nu-ţi

255

mai pierde firea a fi ta, vreau doar să văd cât e ceasul.

Înălţă mâna, ca să apropie flacăra de ceasul deşteptător, mâna nu-i tremura. Observă mai întâi ca bătrâna era livid㠂. Faţa îi era răvăşită. Teama îi adâncea toate cutele, îşi aruncase şalul pe umeri şi şi-l apăsa peste piept cu mâinile încleştate. Bătrânul stinse bricheta. Era ora trei fără un sfert.

Îndată ce flăcăruia se stinse, întunericul păru şi mai adânc, păstrând totuşi amintirea acestei licăriri, care fusese ca o despicătură alburie în noapte, împuşcăturile nu conteneau, dar păreau ca o apă agitată de valuri. O apă vă**lurindu-**se în jurul lor. apropii**ndu-**se, **înde**păr**tându-**se, revenind mai repede şi mai aproape.

— Am impresia că se dau lupte aproape în toate părţile, zise bătrânul.

— Crezi că or fi atacat oraşul?

— Probabil.

— Americanii?

— De unde vrei să ştiu?

„Un timp se aşternai liniştea, apoi, brusc, detunăturile răsunară şi mai aproape de casă.

— Nu putem sta aşa, zise bătrâna.

— Dacă într-adevăr luptele au loc în stradă, înseamnă că **s-**a sfârşit cu noi!

Bătrânul aproape că strigase aceste cuvinte. Nu-i era teamă, dar îl cuprinsese o fmânie care îl făcea **să-**şi strângă pumnii.

— Nu ţipa, îl rugă bătrâna, nu ţipa.

— Dar suntem pierduţi, zise el. Nu înţelegi că totul se duce!

™ J **–** fe îi

— Dumnezeule… Dumnezeule

Mai rămaseră câteva clipe aşa, în picioare, în întuneric, în pragul scării. Apoi, brusc, bătrânul căută şi nimeri braţul nevestei sale, pe care îl înşfacă zicând:

— Vino, nu se ştie niciodată.

— Dar unde vrei să mergem?

— În pivniţă.

— Vrei să ieşim?

— Nimeni n**-**o să ne vadă… E prea întu neric. Şi lor de altceva le arde acum.

— Eşti nebun.

— Nu sunt de loc. Ştiu unde riscăm mai puţin.

— Dumnezeule…

Bătrânul îşi trase nevasta în direcţia uşii Căută broasca şi învârti cheia, trase zăvorul, apoi, înainte de a deschide, se opri şi întrebă:

— Ai cumva bani în casă?

— Da… şi rentele.

— Trebuie să luăm totul.

Se duseră până în sufragerie. Bătrânul aprinse brirheta. Bătrâna trase sertarul din stânga al bufetului cu farfurii şi începu să scotocească. Mâinile îi tremurau Scotea hârtii, obiecte pe care le punea alandala pe bufet. Curenţii de aer iscaţi de gesturile ei agitau flăcăruia, care se stinse de trei ori. Bătrânul înjură. Bricheta nu se mai aprinse.

— Ne trebuie o luminare.

— Ştii foarte bine că e una în bucătărie, şi mai e şi o brichetă.

Bătrânul căută, pe pipăite, lovi**ndu-**se de obiectele pe care le răsturna.

Î **–** e 38Q

Sfinte Dumnezeule

Simte Dumnezeule

detunailalte şi care zdrunonara

gâlţâie y

ere se apropiase. Bătrânul se întoarse spre bătrâna care nu

10 Ea aprobe hârtrile de flacăra care pâlpna is? WKE „pune rânjind «**-**trî Tul Au *fi* grijă **s-**o facă, i iară no!

— În ce să le pun?

— N**-**ai o geantă?

— O geantă?

„Bătrânul simţea că ataşau să apere Şcoala normala.

El se întoarse în bucătărie, desch.sec măruţei şi luă o sacoşă de pânza groasa atunată pe spatele uşii

— Bagă totul aici, zise el.

Totodată luă şi ceasul care era agăţat lângă fereastră şi îl vârî în buzunar.

— Ar trebui să ne luăm ce-a haine, zise bătrâna…

bătrânul

Ea scoase paltonul pe care intară apoi până

258

narea pe care o vârî în buzunar la un loc cu cele două brichete

Zgomotul împuşcăturilor şi al grenadelor se auzea din ce în ce mai aproape.

Bătrânul trase cu urechea, întredeschise încet uşa şi se întoarse să întrebe:

— N-auzi nimic mişcându-se prin apropiere?

Bătrâna înainta.

— Nu.

— Atunci trebuie să mergem. Apleacă-te cât poţi mai mult. Şi dacă auzi că se trage foarte aproape, te culci şi stai nemişcată.

El deschise uşa atât cât să se poată strecura amândoi îşi îndoi şalele, regă**sându-**şi un gest vechi şi uitat. Făcu un pas pe palier şi simţi că bătrâna îl ţinea de manta.

În clipa în care se întoarse să zică: „Închide uşa fără zgomot1, o salvă de detunături spintecă noaptea, de parcă s-a**r** fi tras la picioarele lor. Printre crengi, bătrânul văzu flăcărui luminând faţadele care mărgineau strada Şcolii. Bruftuluind-o pe bătrâna, se întoarse, răcnind:

— Dumnezeule, e prea târziu!

Se ciocniseră unul de celălalt. Bătrânul simţi că nevastă-sa îşi pierdea echilibrul şi că se agăţa de el. Încercă să o reţină, dar din cauza vite/ei cu care se întoarse se poticni şi căzu. Se prăbuşiră amândoi în bucătărie, deschizând larg uşa, care se izbi de pervaz

Grenadele explodară şi mai aproape, iar patrii licăriri losn luminară încăperea. Bătrânul îngenunche, îşi ajută nevasta să se trăiască pe podea şi închise uşa.

259

37

— Ei, asta-i buna, bombăni bătrânul.

ta-i bună… **S-**a zis cu noi

Uşa e încuiată. Stau acolo, amândoi, strânşi unul în altul, infanti pe podeaua cu linoleu-m rece a bucătăriei. Bătrâna nu zice nimic.

— Te-ai lovit? întreabă bătrânul.

— Nu… Dar tu?

— Nu… Sacoşa n-a căzut afară?

— Nu, e la mine.

— Nu putem să… rămânem aici.

Zgomotul se aude atât de aproape, încât trebuie să-şi vorbească cu glas tare şi să alt ga momentele în care împuşcăturile se mai potolesc.

— Dar unde vrei să mergem?

— Nu în spatele uşii… Urc să aduc o tea… Trebuie să ne instalăm în sufragerie faţa dulapului, în felul acesta o să fum e parte de fereastră.

El simte că bătrâna se urneşte din loc. O soţeşte până în sufragerie. Merg în patru le ca doi copii care se joacă

— Acolo… E locul cel mai bun… întinj de-te şi stai lipită de dulap… Eu urc.

— Nu, stai aici.

— Dar nu-i niciun pericol. Urc să iau saltea. Vocea lui e sigură, autoritară. Totuşi bătrâi mai zice:

— Vin cu tine.

— Nu. Stai aci!

El se îndepărtează Găseşte drumul fără efort, atât de bine cunoaşte fiece colţişor al acestei casc. Dacă ar fi lumină, ar merge la fel de repede Nu se simte nici obosit şi nici nu gâfâie.

Ajuns în cameră, se îndreaptă spre fereastră. În trecere, caută cu mina pe (marmura răcoroasă a măsuţei cu picior, unde în fiecare seară îşi pune tabachera. O ia şi o strecoară în buzunarul pantalonului. Se pleacă spre fereastră şi-şi lipeşte ochiul de gaură. Noaptea e sfâşiată într-una de fulgerări Trag spre gară. Trag spre căşărie, spre Village Neuf. Licăriri scurte luminează brusc siluete de arbori şi de case.

Bătrânul se întoarce spre pat, şi abia acum îşi dă seama că pelerina o să-l stingherească, îi aruncă pulpanele peste umeri, trage cearşafurile spre picioarele patului şi împătureşte în trei salteaua pe care o ia în braţe. Şi-a regăsit vigoarea de la treizeci de ani. Ridică uşor, merge fără poticniri. Mâna se izbeşte de clanţa uşii, dar nu simte nicio durere. Coboară în liniște treptele.

— Vrei să te ajut? întreabă bătrâna.

— Dă-te la o parte.

Un răstimp.

— Pune-o jos, zice ea.

(El lasă salteaua să-i alunece şi o aşează de-a lungul dulapului.

— Deocamdată, zise el, ne întindem peste ea. Dacă împuşcăturile se apropie prea mult, ne lipim de mobilă şi ridicăm salteaua în faţa noastră.

261

Cu picioarele întinse, strâns lipiţi, stau amândoi cu spatele sprijinit de uşile dulapului. În felul acesta, nu mai sunt în faţa ferestrei. Au toată lăţimea odăii între ei şi zidul foarte gros. În spatele lor este dulapul, apoi peretele, apoi bucătăria şi un alt zid. Dincolo de perete se află chiar şi maşina de gătit din fontă. Bătrânul nu mai distinge decât câteva detunături care seamănă cu tragerile de mortier, în rest, sunt numai împuşcături, focuri de mitralieră şi grenade. Gloanţele pot găuri obloanele, dar nu şi pereţii. Numai obuzele sunt periculoase, deocamdată însă nu era tir de artilerie.

— Te-ai încălzit, zice bătrâna, în timp ce coborai cu salteaua. Acoperă-te cu pelerina.

— Nu-ţi face griji.

Pe el cel mai mult îl speria focul. Ştia că e de ajuns un glonte, pentru ca acoperişul să ia foc. Între ţigle şi tavan, în aşa-zisul pod, în care nimeni mu urca niciodată, era sigur un strat de praf uşor inflamabil. Şi şopronul, cu finul şi lădiţele uscate… Dumnezeule mare, ar putea să ardă totul, ca o torta!

Bătrânul se minunează de puterea sa de stăpânire. Simte că nu trebuie să cedeze. Scoatel din buzunar luminarea, bricheta, odată ou ta – bachera, pe care o aşază lângă el. Scapără bricheta.

— Aprinzi? Dar ce ai de gând?

— Să-mi răsucesc o ţigară.

— Dumnezeule!

El aprinde luminarea şi i-o întinde bătrânei. J

— Ei hai, ţine.!

Mâna bătririci tremură.

262

— Ştii prea bine că nu se vede absolut nimic de afară. Haide, luminează-mă.

Ea se apropie de el. Cât timp el desface cele câteva mucuri şi-şi răsuceşte ţigara, feţele lor sunt foarte aproape una de cealaltă, iluminate de flăcăruia care aruncă sclipiri peste metalul lucios al tabacherei. Bătrânul închide tabachera şi o pune jos pe saltea. E ca şi cum amândoi s-ar afla pe front, într-o tranşee. El îşi aprinde ţigara la flacăra lumânării.

— Sunt sigură că luptele se dau chiar în faţa casei, zice bătrâna.

Bătrânul ascultă o clipă. Probabil că se trage şi pe bulevard şi pe

strada Şcolilor, adică de o parte şi de alta a casei.

— Dar ce se întâmplă? Ce se întâmplă oare?

se vaită bătrâna.

— Acum, nu mai e nicio îndoială. E limpede că atacanţii sunt cei din Rezistenţă. Dacă ar fi americanii, ar avea tunuri, înseamnă că se simt tari… Au barat toate intrările din oraş…

— Dar dacă îţi spun că au şi ajuns în strada noastră.

— Poate că de aici trag nemţii.

Vorbesc repezit. Apoi, se opresc amândoi şi ascultă timp îndelungat, încercând să urmărească lupta cu gândul.

— De-am şti ce se întâmplă la Lyon, zise bătrâna… De-am şti dacă fetiţa asta o fi reuşit să se întoarcă acolo.

Două explozii de mortier zdruncinară casa. Bătrânul se ridică în picioare.

— Nu te mişca, strigă bătrâna.

263

— Lasă-mă, mă duc să deschid o fereastră

Altfel toate geamurile se fac ţăndări.

FI deschide fereastra bucătăriei, şi vacarmul se aude dintr-odată şi mai aproape. Din bucătărie, bătrânrul întreabă:

— Ai cafea fiartă?

— Da, dar e rece.

Bătrânul se întoarce şi ia luminarea Bătrâna stă chircită în colţul dintre perete şi dulap.

— Nu mişca îi spune el Mă întorc.

Ei aduce onasinuţa de spirt şi o orăticioară în care a turnat cafeaua.

— Eşti nebun, zice bătrâna.

— De loc. Dacă tot trebuie să ne curăţăm, prefer să-mi beau întâi cafeaua.

Acum, probabil că pătrunseseră chiar în grădină. Totul avea să fie distrus, exa limpede în războiul celălalt, bătrânul văzuse prea multe sate în care avuseseră loc lupte, ca să mai creadă că grădina, casa şi şopronul său ar avea norocul să fie cruţate. Dar ce putea el face 9 Nimic. Să iasă şi să le strige că-s nebuni că n-au dreptul să vină şi să se bată la el acasă! Că el n-are niciun amestec în toată povestea asta şi că au destul loc să se bată în altă parte.

Dar n-au fost oare sute de oameni, în toate războaiele, care ar fi

vrut să facă la fel?

Atât timp cât războiul îţi dă târcoale ca o horă cu feţe rânjitoare şi hidoase, dar care se menţine la distanţă, îţi mai rămâne o speranţă. Dar în ziua în care hora se strânge **şi-**ţi intră în grădină, şi-ţi calcă totul în picioare, asedii**ndu-**ţi casă, ce mai poţi face?

Bătrânul îşi încleştează pumnii. Trage nervos din ţigară Dumnezeule, să ai o puşcă, să te aşezi în dreptul ferestrei şi să omori măcar câţiva, înainte de a-ţi da duhul!

Simte cum unul după altul izvorăsc în el valuri de ura şi de duioşie. Ar vrea **să-**i spună mii de lucruri bătrânei care se ghemuieşte lângă braţul său şi plânge în hohote.

— Biata nevastă… Ne-am potrivit totuşi, în viaţă… Uneori, ne-am aruncat vorbe urâte, n-ar fi trebuit… Am greşit, desigur.

— Taci din gură, şopti ea… Şi eu am greşit. f

— Acolo unde ne vom reîntâlni, toată lumea se va înţelege, cu siguranţă.

Focurile de armă se aud atât de aproape, încât **s-**ar părea că boabe mari de grindină lovesc cu furie, din toate părţile, căsuţa.

Tac amândoi.

Îşi scot salteaua de dedesubt, se întind pe duşumeaua rece şi apoi îşi trag salteaua peste ei, ca şi când ar fi o plapumă imare de puf.

Acum, nu le mai rămâne decât să aştepte.

38 – Rămaseră aşa un timp îndelungat. Duşumeaua era tare, frigul pătrundea încetul cu încetul în trupul pătrinului care, în cele din urmă, se ridică în picioare, împuşcăturile se auzeau mai stins

265

— Îsfu ştiu unde se bat, zise el, dar **s-**ar părea că **s-**au mai îndepărtat ceva.

— Nici măcar nu ştim cât o fi ceasul.

Bătrânul scoase ceasul din buzunar şi-şi aprinse bricheta. Era aproape ora cinci.

Zgomotul descrescu şi mai mult, apoi, curând, nu mai răsunară decât câteva împuşcături.

— Stai aici, zise bătrânul, urc să văd ce se întâmplă.

— Fii atent.

El urcă în cameră şi privi prin gaura oblonului. Se luminase de ziua, dar soarele nu se înălţase încă peste acoperişuri. Pe aleile grădinii Şcolii normale, nemţii stăteau alungiţi sau aşezaţi lângă armele lăsate

la pământ. F**le-**căreau. Unii aveau căştile pe cap, dar alţii erau cu capul gol, sau numai cu chipul. Unul dintre ei se ridică, se duse până la un prun şi se urcă în el. Bătrânul crezu că voia să vadă ce se petrece dincolo de zid, dar îşi dădu repede seama că omul se îndeletnicea doar cu culesuprunelor. Când îşi umplu casca, coborî din pon împărţi fructe camarazilor săi şi se întoarse lângă o puşcă mitralieră, a cărei ţeava se odil: nea pe un butuc. Un alt soldat stătea pe ace laşi butuc. Uneori se mai auzea câte un fa dar erau şi lungi momente de răgaz, în ea tăcerea era tulburată doar de bâzâitul vreunoi motoare.

Cei doi soldaţi începură să mănânce prune, aruncând sâmburii în direcţia altui grup de soldaţi care râdeau. Când casca se goli, omul

266

care culesesc fructele **şi-**o puse pe rap, se întinse în dosul butucului şi mută arma. Ţeava pustii începu să scuipe flăcări mici roşietice, iar bătrânul, din instinct, se ghemui pe podea. Se auzi o primă rafală. Bătrânul se ridică şi se uită la soldatul care stătea lângă cel ce trăsese şi care, acum, îşi reîncărca liniştit arma. La a doua rafală bătrânul nu se clinti. Nemţii trăgeau în direcţia colinei Monteiel. Goliră astfel patru încărcătoare, apoi cel care trăsese se duse iar să culeagă prune. În toate gesturile în era atâta calm, încât parca că face un lucru obişnuit, care nu prezenta niciun risc.

— Ce faci acolo? strigă bătrâna de jos.

— Vin.

Bătrânul coborî.

— Am auzit un foc de aproape, zise ea, în cât m**-**am temut că trag în tine.

— Nu. Mult le pasă lor de noi. Trag înspre

Monteiel.

— Înspre Monteiel.

— Da, şi asta înseamnă că dacă într-adevăr au fost atacaţi, atacul n**-**a reuşit… Iar dacă i-ai fi văzut cum trag… într-adevăr, ăştia sunt oameni învăţaţi ou războiul… Le**-**ar trebui mai mult decât ce se petrece acum ca să le fie frică. Se zice că**-**s bătuţi, dar nu prea au aerul să fie.

Calmul soldaţilor avusese un puternic efect asupra bătrânului. Totul în atitudinea lor îl făcea să creadă că vor mai rămâne în oraş încă multă vreme.

Cum nu se mai trăgea aproape de loc, bătrâna întrebă.

267

— Şi acum, ce au de gând să facă?

— Să fiu al dracului dacă ştiu!

Bătrânul abia-şi sfârşi vorba, ca alte împuşcături răsunară extrem de aproape, urmate aproape îndată de ţipete şi pârâituri. Ascultară un timp. apoi bătrânul zise.

— Arde undeva.

Nici acum n-aveau curajul să deschidă obloanele. Prin întuneric, urcară din nou la primul etaj. Cu ochiul lipit de scândura oblonului, bătrânul văzu un nor des de fum care urca în bătaia soarelui. Un alt nor înnegrea cerul în direcţia gării. În grădina şcolii nu se mai vedeau decât câţiva soldaţi. Bătrânul înregistra totul în câteva secunde, apoi, dându-se înapoi ca să-i cedeze locul bătrânei, zise:

— La dracu', au dat foc în toate cele patru colţuri ale oraşului.

— Dumnezeule, dar arde toată strada Şcolilor.

Ei statură un timp ca înlemniţi, apoi urcară pe treptele scării. Sus, ziua pătrundea prin lucarna care dădea în acoperiş.

— De m-aş putea sui, zise bătrânul; de acolo, de sus, aş vedea.

— E cu neputinţă, scara e în şopron.

Bătrânul măsura distanţa.

— Dacă ferestruica n-ar fi fost deasupra scării, pe o masă s-ar fi putut…

Se opri. Îşi adusese aminte că aceeaşi ferestruică dădea şi în cămăruţa lui Julien. Bătrâna îşi amintise şi ea. Intrară şi împinseră sub lucarnă biroul pe care Julien lăsase caiete şi câteva cărţi, şi pe care bătrâna le aruncă pe

pat. Bătrânul urcă pe birou şi smulse perdeaua înflorată şi hârtia neagră care acopereau lucarna. Stând drept, în vârful picioarelor, zări acoperişul caselor din faţa grădinii. Ca să vadă strada, trebuia să deschidă lucarna şi să scoată capul.

— Dă-mi scaunul, zise el.

— Doar n-o să deschizi!

— Dă-mi scaunu-ţi zic!

— Gaston, nu e prudent ce faci.

— Nimeni nu mă poate vedea.

Ridicase glasul. Bătrâna puse scaunul pe masă. Bătrânul se sui pe el. Acum, era puţin prea înalt, şi trebui să se plece pe o parte şi să-şi îndoaie genunchii, încet, stăpânindu-şi nervii, apucă bara de metal şi o

scoase din crestătura care o susţinea. Se auzi un scrâşnet. Bătrânul stătu aşa o clipă, apoi împinse uşor rama cu geam şi fixă bara în a doua crestătură. Aşteptă cam zece secunde. Pârâiturile incendiului erau şi mai apropiate. Un miros de fum pătrundea deja prin mica deschizătură. După ce numără până la zece, bătrânul ridică uşor capul, până când atinse geamul cu fruntea. Văzu astfel o bună parte din stradă şi din grădină.

Nu casele din faţă luaseră foc, ci altele, mai la dreapta, aşezate în rând cu şcoala. Flăcările urcau foarte sus, răscolind şi zsdrenţuind vâltorile de fum cenuşiu şi negru, care acopereau acum o mare porţiune de cer. Câteva rafale de mitralieră se amestecau cu zgomotul focului.

269

În dreptul grădinii, strada era pustie. Gardul era neştirbit şi poarta de fier părea să fie tot închisă. Toate casele aveau obloanele trase.

Nimeni.

— Ei, ce este? întrebă bătrâna.

Bătrânul nu putu zice nimic Mai privi o dată în direcţia incendiului, apoi coborî.

— Urcă şi tu, zise el, o să ve? i.

Bătrâna urcă. Când ajunse sus, bătrânul mirii:

— Ăştia sunt în stare să dea foc întregului, oraş.

Bătrâna nu spunea nimic. Mâinile ei încles-l ţaţe pe cerceveaua de fier tremurau. Deodată l în timp ce auzi lătratul răguşit al unei puştii mitraliere, bătrânul văzu cum mâna dreaptă a, nevestei se desprinde de marginea lucarnei şi-i acoperă gura.

— Dumnezeule, strigă ea.

— Ce s-a întâmplat?

Ea coborî atât de iute, încât bătrânul trebur s-o susţină ca să nu cadă. Faţa ei galbenă acoperise de sudoare.

— L-am văzut… îngăimă ea… L-am văzut căzând… cu mâinile la burtă…

Făcu gestul, apoi se prăbuşi pe patul lui Julien, Bătrânul urcă din nou pe masă, apoi pe scaun. Când ajunse sus, bătrâna adăugă:

— Ucenicul de la brutărie… Nu-mi amintesc numele… Acela care ne-a ajutat la lem ne… în faţa uşii coridorului… L-am văzut…

270

Ea repetă de mai multe ori fraza aceasta. Bătrânul se uită în direcţia casei aceleia care era tot a lui şi care se afla în faţa grădinii. O formă albă stătea chircită înaintea uşii, dar arborii o ascundeau în parte. Fără să se clintească, bătrânul întrebă:

— Dar ce-a făcut?

— Habar n-am, l-am văzut ieşind, şi de-o dată **s-**au auzit împuşcăturile acelea, şi a căzut… L-am văzut… Şi-a dus mâinile la burtă, şi ci că au t.

— Nu mişcă… **S-**a curăţat de-a binelea.

Bătrâna se ridică.

— R

— Şi dacă n-a murit? O să rămână acolo?

— Ei, asta-i, bietul băiat.

Bătrânul continuă să stea cu privirea aţintită spre forma aceea albă şi spre uşa deschisă a coridorului întunecat. Vântul, deşi slab, aducea uneori fumul până deasupra grădinii. Mirosul era din ce în ce mai puternic. Prin ceaţa de fum, desluşi o altă siluetă albă care înainta în bezna coridorului. Silueta se plecă, şi bătrânul înţelese că, fără să se arate, brutarul îl trăgea înăuntru pe ucenic. Curând, uşa coridorului se închise.

Bătrânul coborî şi povesti ce văzuse. Apoi se aşeză şi el pe pat lângă bătrână.

Acum, picioarele îi tremurau. Simţea cum sudoarea îi îmbrobonea faţa şi-i curgea de-a lungul spatelui…

Bătrâna stătea nemişcată, cu coatele pe genunchi, cu privirea pierdută, munmurirrci doar din când în când:

271

„F

— Dumnezeule… Bietul băiat. Bietul băiat… L-am văzut căzând… Şi-a dus mâinile la burtă, şi a căzut…

— 39 – Dimineaţa aceea fu nesfârşită. Petrecuseră cea mai mare parte a timpului în cămăruţa lui Julien, care era singura încăpere luminată Bătrâna coborâse doar să ia spirtiera, ceştile şi cafeaua. Adusese şi pâine dar nu puturăsă mănânce nimic, niciunul nici celălalt.

Bătrânul îşi dădea bine seama că teama i se strecurase în suflet Forţa aceea, pe care o simţise ţâşnind în el când împuşcăturile îl treziseră din somn, se stinsese, moleşi**ndu-**i trupul şi goli**ndu-**i capul de gânduri. Picioarele de a-bia-l mai ţineau. Din când în când, cu preţul

unui efort imens, se înălţa până la ferestruică, să vadă dacă incendiul se întindea. Mult timp crezu că toată strada avea să ia foc, dar spre mijlocul dimineţii se linişti Focul îşi slăbise intensitatea, şi flăcările păreau că se opriseră în dreptul orfelinatului **Saint-**Joseph Strada era pustie. La un moment dat auzind strigăte, se urcă pe scaun, dar când izbuti să vadă, nu zări decât un grup de soldaţi nemţi care alei**-**gau în josul străzii Puţin timp după aceea, se auziră câteva salve şi asta fu tot. Maşini şi camioane uruiau întors în cameră, observă că grădina Şcolii normale era pustie.

Ei rămaseră acolo toată dimineaţa.

La amiază, neîndrăznind să apiindă focul, bătrâna încălzi o cratiţă de supă cu alcoolul ce mai rămăsese în spirtieră. Când flacăra se stinse, mâncară încet supa, în care zarzavatu**-**iile erau complet reci.

Apoi, bătrânul se întinse pe patul lui Ju**-**Uen. Nu voia să doarmă şi totuşi somnul *îl* cuprinsese. Când se trezi, bătrâna nu mai era în cameră. El se aşeză pe pat şi trase cu **ure**ohea. În bucătărie se auzeau voci.

Se ridică uşor şi abia după ce coborî câteva Drepte recunoscu glasul domnului Robin. Intră în bucătărie şi spuse:

— Ce noapte am avut!

Bătrâna deschisese pe jumătate obloanele Uşa era dată la o parte şi storul coborât. – Aţi reuşit să ieşiţi? întrebă bătrânul.

— Da, ca să vin până aici, pentru că n**-**a trebuit să traversez nicio stradă, altminteri nu m**-**aş fi încumetat.

Domnul Robin le spuse că detaşamentele Rezistenţei atacaseră oraşul. Nemţii se trăseseră spre centru, apoi contraatacaseră, iar atacanţii se făcuseră nevăzuţi. După dispariţia lor, nemţii incendiaseră numeroase clădiri, trăgând în locuitorii care încercau să iasă din casă. Luaseră cu ei vreo douăzeci de persoane pe care le împuşcaseră în faţa azilului de bătrâni, la poalele colinei Monteiel.

Domnul Robin aflase lucrurile acestea de la un infirmier de spital, care putuse să circule.

— Încă n**-**am scăpat de necazuri, oftă bă târnul.

272

273

— Nu se ştie, dar se pare că neinton st.

retrag spre şoseaua Besançon în orice caz, la

Şcoala normală n**-**a mai rămas niciunul.

În bucătărie era plăcut. Statură un timp fără să vorbească Apoi bătrânul spuse.

— M-aş duce să mă uit până la capătul grădinii.

— Nu, zise domnul Kobin Staţi pe loc Nu e încă prea prudent.

Bătrâna aşează în faţa domnului Robin jumătate din pâmea care-i rămăsese.

— Cred că mulţi nu vor avea pune diseala, spuse domnul Robin.

— Parcă-ţi mai vine să mănânci, zise trâna Ei mai vorbiră o vreme despre ucenii cui cai e fusese omorât doar pentru simpid rrotiv că voise să vadă ce se petrecea în stn dă, apoi domnul Robin plecă.

— Vin mame dumneata, pl omise el, ca vă spun dacă **s-**a vorbit despre Lyon la r.

dio

„După ce plecă, bătrâna coborî în pivniţă şi aduse fructe şi sticla de alcool pentru apirtieräi Apoi amândoi îşi aşezară scaunele lângă uşă şi se instalară fără & a mai scoată o vorbă

Puteau astfel vedea prin stor o porţiund din grădină şi din strada unde nu se simţej nicio mişcare, f

Era vară Prin văzduh zburau pasau şi secte, dar sub razele soarelui, oraşul rănit rea că doarme

Ol asul fu din nou zbuciumat de întâmplări După plecarea trupelor de ocupaţie, la toate ferestrele fură arborate drapele care rămaseră astfel timp de o zi şi jumătate Bătrânul se dusese să privească strada Salinelor unde drapelele fluturau la fiecare casă, la fiecare etaj Apoi, a doua zi, se zvoni cum că o coloană blindată germană urca spre nord, îndrept**ându-**se cät-e oraş Timp de câteva minute drapelele dispărură Străzile se goliră, casele îşi închiseră obloanele Câţiva luptători din detaşamentele de Rezistenţă, care se aflau acolo, se întoarseră în pădure.

Bătrânul se înapoiase în goană şi smulsese drapelul pe care bătrâna îl arborase la fereastra camerei lor

Nu apăruse niciun neamţ, dar oraşul rămăsese în panică până la sosirea primelor contingente americane

Brusc viaţa căpătă alt ritm

Bătrânul îşi petrecea câte o jumătate de zi privind cum deâilează camioanele, tancurile şi tot felul de maşini. Se întorcea cu buzunaiele doldora de ţigări, pe care nu reuşea să le fume/e

— Ăsta nu e tutun, zice el, e turtă dulce. Dar n-are a face, dispun

de o armată colosală. Şi au tot ce le trebuie ia în ’919, zece am după plecarea lor, se vor vinde încă stocuri americane.

Bătrâna izbutise să-şi procure cafea, ciocolată şi conserve de carne, pe care însă nu izbutiră să le mănânce, aşa de dulci erau.

— Nu-s oameni răi, repeta bătrânul, dar onnm au obiceiuri ciudate.

Domnul Robin anunţase că Lyonul fusese eliberat. Toate podurile săriseră în aer, dar fără prea multe victime cu toate acestea, bătrâna era neliniştită *şi* vorbea mereu despre Julien şi despre Françoise.

— Poate că vin cu un camion, zicea ea

Bătrânul nu-i răspundea, <dar cum avea o clipă de răgaz se repezea până la colţul străzii Şcolilor şi al străzii Salinelor, ca să privească cum sosesc convoaiele. Uneori se încolonau în ele şi civili. Alţii urcau în camioane iar americanii râdeau, sărutând fetele şi lovind prietenos cu palma spatele bărbaţilor.

Trecură de asemenea şi mai multe regimente de soldaţi francezi, îmbrăcaţi cu uniforme la fel ca ale americanilor. Aceştia erau mai rezervaţi, şi publicul îi primea cu mai puţină t însufleţire.

Bătrânul discuta cu cei ce căscau gura pe stradă, dar nu pierdea din ochi niciun vehicul care sosea de pe şoseaua Lyonului.

Când se înapoia, nu intra niciodată în casă până nu făcea un drum la locul incendiului în general, acolo nu se afla nimeni. Acum, că războiul se îndepărtase, lumea cam întorcea spatele nenorocirilor. Şi totuşi, în aceste case muriseră oameni, arşi de vii sau împuşcaţi în momentul în care încercau să scoată capu’

276.

* t.

afară Cei care izbutiseră să scape cu viaţă, pierduseră totul.

Eătrânul se oprea uneori în dreptul corido-jii lui ce ducea spre brutăria în care el frământase plinea în cei mai frumoşi ani ai vie-tu lui Nu intra. Cobora ochii şi privea trotua –, ul o porţiune destul de mare din el era (ui aia Pe locul unde cursese sângele uceni (îi luă, lespezile fuseseră spălate înainte de a} e spăla cineva presărase cenuşă, în n gol a străzu mai rămăsese puţină Prima ploaie o va lua cu ea, făcând să dispară porţiunea mai curată, iar din ucenic nu va mai rămâne decât amintirea unui băiat vânjos, plin de viaţă gata oricând să-ţi facă un serviciu Nu-şi părăsise cuptorul decât pentru clipa în care venise să fie

omorât aici Nu era nici partizan, nici colaboraţionist, muncea pur şi simplu pentru ca oamenii să poată mânca în continuare pâme.

Avea, probabil, cam aceeaşi vârstă cu Julien. Iar] a Lyon, cu siguranţă că tot aşa fuseseră omorâţi oameni care nu aveau nicio legătură cu războiul.

Într-o seară, bătrânul văzu opri**ndu-**se lângă clădirile arse o bătrânică, înaltă şi uscată, puţin adusă de sale şi care mergea cu un pas săltat de păsărică, bălăbăni**ndu-**şi braţele aduse în faţă. O văzuse deseori prin cartier. Era vădmă de mult timp, de pe urma unui anume Hurtin care murise jos, în Saline, în timpul lucrului. Bătrânica se apropie de el cu un glas dogit, ea spuse:

— Nu e prea frumos ce se vede, mi**-**i aşa?

277

Bătrânul înălţă capul Bătrânica se uita lg ultima dintre casele arse. O porţiune de zici, acoperişul şi podelele se prăbuşiseră la pământ. Restul era negru, dar pe alocuri tapetul de pe pereţi rămăsese încă intact, O chiuvetă de rpiatră stătea fixată pe locul ei, suspendată în gol prin**tr-**o bucăţică de ţeava care atârna, Bătrânica arătă cu mâna spre ea.

— Vedeţi, *zise* ea, ceainicul meu e tot, pe chiuvetă. Şi sunt sigură că n-a păţit nimic. Un bărbat cu o scară ar putea să mi**-**l ia.

— N**-**ar fi prudent, remarcă bătrânul Dubois, zidurile **s-**ar putea prăbuşi.

— E un ceainic minunat, reluă ea. Numai din aluminiu. Se încălzea repede, îi cumpăra sem cu un an înainte de război. Azi, ca să găseşti unul la fel, ar trebui să umbli multă vreme.

— Când or să vină să cureţe locul, îl veţi putea lua înapoi.

— Dacă nu mi l**-**or fura până atunci. Am mai fost să**-**mi iau unele lucruri… Şi sunt sigură că mai sunt şi altele, dar acoperişul **s-**a năruit peste ele… Iar eu nu pot să dau la o parte grinzile şi ţiglele astea.

— Aţi avut noroc că aţi scăpat cu viaţă zise bătrânul.

Bătrânica se îndepărtă cu un râs care scrâşnea ciudat.

— Şi dumneavoastră ziceţi că asta**-**i no roc… La şaptezeci şi şase de ani, să te trezeşti fără nimic? Locuiam aici din 1906. Anul în care bietul meu Firmin a intrat muncitor la Saline… Spre nenorocirea lui… Ne în

tăiasem aici pentru că nu era prea departe de locul lui de muncă. Iar eu găseam uşor de lucru ca femeie de serviciu în cartier. Gândiţi-vă,

sunt familii la care mă duc dinainte de văzboiul celălalt… Când a murit bietul bărbatu-meu, voiam să plec de aici. Dar pe urmă, ştiţi cum e, anii trec, nu poţi să spui că uiţi, ăar te obişnuieşti. Şi apoi, aveam atâtea lucruri aici, gzndul mutării mă înspăknânta.

Rânjetul ei, care-ţi zgâria auzul, se repetă:

— M-am mutat acum definitiv!

Femeia se apropie de bătrân, privi în jur, apoi coborând glasul, spuse arătând cu degetul o altă casă pe jumătate distrusă.

— Acolo, ştiţi, locuia un menaj tânăr…

Familia Pernin… Bărbatul era în Rezistentă… Tânăra femeie a fost omorâtă odată cu copilaşul ei… Bărbatul ei. a venit. Era ca nebun. Se pare că s-a înapoiat zicând că vrea să-l omoare pe şeful Rezistenţei. A zis aşa:

„Dacă ar fi aşteptat sosirea americanilor, totul s-ar fi petrecut fără niciun foc de armă. Nemţoii ar fi *p*lecat… Şi gata".

Ea tăcu. Părea puţin speriată pentru cele ce spusese. Cum bătrânul nu-i răspundea, îl întrebă:

— Credeţi asta, moş Dubois?

El făcu un gest vag.

— Eu, vedeţi, nu ştiu mai mult decât dumneavoastră.

Bătrânica îi pomeni iarăşi despre ceainic, şi bătrânul îi promise că va veni a doua zi dimineaţa cu scara lui şi că va încerca să-l scoată de acolo. Ea mulţumi şi începu să-i povestească cum locuia la o familie căreia îi făcea menajul de mai bine de zece ani.

— Dar nu e casa mea, zicea ea. Acolo e mai bine, ei sunt cumsecade, dar nu e casa mea.

Se mai apropie o dată de el, îşi coborî glasul şi întrebă:

— Ştiţi de ce n-am murit şi eu ca ceilalţi?

— Nu.

— Sunt mai bine de douăzeci de ani, de când proprietarul ne tot promite că o să instaleze closete în casa Nu s-a ţinut de cuvânt niciodată. Trebuie să cobori, să traversezi curtea şi să te duci la cele din clădirea cealaltă, aceea care dă în strada Salinelor… Ei bine, când am auzit împuşcături, mi-a fost atât de frică, încât m-a apucat burta… M-am dus la closet, iar oamenii care locuiesc acolo, îi ştiţi, familia Champeau, m-au oprit la ei

Exact lângă closet… Asta-i. Simplu ca bună ziua… Şi când. am văzut că totul se du eca. Nici măcar n-am plâns. Să îi văzut cum ardea!

Dacă toate casele ar fi fost ca a mea, cu o ieşire prin spate, oamenii ar fi putut scă pa. Dar nu. Să fi văzut cum ardea…

Ea repeta asta de mai multe oii, scoţând mereu acelaşi râmpt **care-**ţi zgâria auzul.

Nu-i mai rănăsese absolut nimic, doar cele câteva mărunţişuri pe care le putuse culege dintre dărâmături Toate celelalte se făcuseră scrum, afară de ceainicul acela pe care ea îl privea mereu cu ochi lacomi.

Cum ziua era pe sfârşite, bătrânul zise

— Ar trebui să vă înapoiaţi acasă, acum

280

— Mâine dimineaţă o să veniţi cu scara?

— Da… O să vin.

Ea se îndepărtă cu pasul ei săltat, şi bă**-**unul îi auzi din nou rânjetul.

După ce o pierdu din ochi, el intră încet ui grădină. Casa lui era nevătămată, fără o

Ejârietura, fără un geam spart. Războiul trecuse foarte aproape de el, dar nu-i călcase nici măcar iarba din grădină

41

A doua zi dimineaţă, bătrânul îşi luă scara şi se îndreptă spre clădirile arse. Soţia lui îl însoţea când ajunseră, bătrânica era în interiorul zidurilor casei şi cotrobăia prin molozul pe care**-**l scormonea cu un vătrai. Avea în mână o coşniţă mare.

— Nu sunteţi prudentă, zise doamna Dubois, nu se ştie niciodată, zidurile **s-**ar putea prăbuşi

Bătrânica răspunse cu un ririjet şi un gest care însemna că viaţa ei nu mai avea nicio importanţă.

Bătrânul dădu câteva ţigle la o parte şi înţepeni o bucată de căprior pe jumătate ars, **în**jghebând astfel un suport orizontal. Soţia lui îl ajută să**-**şi aşeze pe el scara, pe care ea continuă **s-**o susţină, în timp ce bătrânul urcă treptele până în dreptul chiuvetei. Ceainicul nu era nici lovit nici ciuruit Mai avea încă apă în ci Pe piatra chiuvetei s-e mai afla urfi polonic şi două linguri pe care bătrânul le lui de asemenea. J

Bătrânica goli apa din ceainic **–** vârî celela Ha obiecte în sacoşă şi începu din nou să ridai

— Ceainicul meu, zicea ea **într-**una… N**-**ard nicio lovitură. E un ceainic minunat… Nici nu ştiţi ce repede se încălzeşte apa în el!

Le mulţumi, îşi aşează ceainicul pe braţul îndoit, de parcă purta un copilaş, şi se împartă repede, strângându-l la piept.

— Oricum, murmură doamna Dubois, biat E

femeie… Noi ne putem considera fericiţi.

După ce se înapoiară cu scara, bătrânul zise

— M-aş duce să dau o raită prin oraş. Ni se ştie niciodată, s-ar putea să întâlnesc pe cineva care vine de la Lyoru

— Dumnezeule, barem de ne-ar trimite veşti.

Bătrânul îşi puse un sorţ curat, luă altă şapcă şi se îndreptă spre centrul oraşului, în timpul ultimelor luni nu ieşise de loc din cartier, şi acum privea totul, voind să vadă ce schimbări surveniseră, în afara clădirilor incendiate, câteva case purtau încă urmele luptelor date în stradă, dar acestea nu erau decât câteva stricăciuni fără însemnătate.

În strada Lecourbe, în piaţă şi sub Arcade se aflau foarte mulţi aa-meni. La intrarea în strada Negustori se formase o îngrămădeală Bătrânul crezu că se vindeau alimente fără tichet, şi-i păru rău că n-avea bani la el. Se apropie totuşi şi, neizbutind să vadă peste capetele cetăţenilor, intretjă;

— Ce se întâmplă aici?

— Sunt pe cale să tundă puicuţele care s-au iar cu nemţii.

Strigate şi hohote de râs izbucneau din mul-ime. Numele circulau din gură în gură, însoite de comentarii asupra familiilor lor.

— Vor să le urce într-un camion şi să le plimbe prin oraş, zise o femeie.

— Ba nu, vor să le oblige să meargă pe jos.

— *I* în picioarele goale, după cât se pare.

— În pielea goală! urlă o femeie. Izbucniră hohote de râs, şi mai multe voci începură să repete:

— În pielea goală!… în pielea goală!

Mulţimea se agita. Acum, care mai de oare propunea un mic supliment.

— Rădeţi-o peste tot!

— Ar trebui să i se tatueze o cruce încârhgată pe sâni.

Toată lumea se îmbrâncea să privească. Fiecare striga cât îl ţinea gura. Bătrânul era destul de departe, dar fără să facă nimic ca să înainteze, se trezise în mijlocul gloatei care creştea în jurul lui se vorbea într-una

— Curvele, ăsta e apetitivul, dar mâine or să-i pună să defileze

pe toţi caz-e **s-**au dat cu nemţii.

— Şi mai rămân destui ca să fie băgaţi la

dup.

— Toţi care au făcut **tr-**afic cu Friţii şi **s-**au îmbuibat pe spinarea noastră.

— Şi consilierii.

— Şi miliţienii.

283

— Ăştia şi-au luat tălpăşiţa

— O **să-**i găsim, chiar la Berlin!

Bătrânul îşi aminti brusc de Paul. Sosim

ea parcă prizonierul acestei mulţimi şi îl cuprinse teama. Oare fiul lui fusese arestat? Oare plecase? Dacă Paul dispăruse, nu cumva îl vor trage la răspundere pe taică-său? Să-l arate cu degetul ca pe un animal ciudat şi apoi să-l arunce în temniţă, dând**u-**i-se foc casei? Şi, mă rog, ce-l apucase să vină aici" Luni de zile stătuse retras în colţişorul său, iar azi venise ca un prost şi se vârâse chiar în miezul viesparului.

I se părea că toate privirile erau îndreptate spre el, încercând să-l identifice.

Împins din toate părţile, înghiontit, cu respiraţia tăiată şi cu broboane de sudoare pe frunte, bătrânul dădu din coate şi izbuti în sfârşit să iasă din mulţime. Nimeni nu-i acorda nicio atenţie. Totuşi, el o luă pe un drum întortocheat, cu treceri înguste şi multe străduţe până ajunse în strada Şcolilor, ocolind arterele mari şi frecventate – de mulţime. Se gândi să treacă pe la Paul, să vadă ce-i cu el, dar nu se putu hotărî.

Mergea cât putea de repede, supraveghind strada, întorcând**u-**se la fiecare pas, convins mereu că se va pomeni cu o <mână care îl va înhaţă de gulerul hainei, în timp ce un glas i-ar fi strigat:

— Asta e bătrânul Dubois… Veniţi să-l priviţi pe nemernicul ăsta N-a făcut nimic ca să-l împiedice pe fm-său să facă afacpri cu

Fritiii când ajunse în dreptul porţii de fier a

284

grădinii, şovăi câteva secunde. Nu cumva veniseră să-l caute în lipsă? Crezuse că plecarea nemţilor va însemna pentru el sfârşitul spaimei, al sărăciei, al obsesiei de a nu-şi pierde totul, şi iată că acum

se trezea cu o nouă spaimă.

Intră fără să trântească poarta. Bătrâna nu era în grădină.

Înainta încet pe aleea în care umbra arborilor unduiţi de vânt părea că-i împingea în cale roiuri de insecte aurite.

La colţul micii alei care ducea spre casă, se opri în bucătărie se auzeau voci Simţi că i se taie respiraţia. Picioarele începuseră să-i tremure, înainta totuşi şi-şi încorda urechea în sfârşit, în clipa în care atinse scara cu piciorul, recunoscu glasul lui Juhen

— 42

Când bătrânul intră, Julien şi logodnica lui stăteau la masă Un miros plăcut de slănină prăjită umplea bucătăria. Julien îşi îmbrăţişa tatăl, apoi, împingând fata care stătea mai retrasă, zise:

— Iat-o pe Françoise. Poţi **s**-o săruţi, ştii…

Bătrânul sărută fata.

— Ţi-e foarte cald, remarcă Juâien. Şi pari tare obosit.

— M-am dezobişnuit să merg mult

Bătrânul se aşeză.

— Le-am dat să mănânce, spuse bătrâna. Au plecat la ora cinci dimineaţa, şi au schimbat trei camioane până au ajuns aici.

Bătrânul se uita la masa pe care erau aşezate o bucăţică de unt pe o farfurie, pâinea, dulceaţă şi un coş cu fructe.

— Julien a adus slănină americană, zise bă trâna, vrei să guşti şi tu?

— Prepară-i ouă aşa cuini ne-ai făcut nouă, propuse Julien.

Bătrânul şovăia. Se uita la Françoise, apoi la băiat, apoi la masă.

— Nu e slănină, preciza Julien, este bacon.

Françoise spuse:

— E tot slănină, înţelegi, niuemai denumirea e alta.

— La urma urmei, zise bătrânul, n-ar strica să imănânc ceva. Şi apoi, este ora unsprezece trecute, înseamnă c-am prânzit ceva mai de vreme.

— Vrei un ou sau două? întrebă bătrâna.

— Ai atâtea?

— Mai am patru, dar Julien zice că se duce să aducă mâine.

Între timp, ea pusese două bucăţi de slănină în tigaie. Mirosul se răspândi în încăpere. Era într-adevăr apetisant, iar bătrânul simţea cum îi lasă gura apă.

— Dacă poţi să-mi faci două, zise bătrânul.

O dată merge.

El se opri, se uită pe masă şi întrebă:

— Dar tu, tu nu mănânci?

— Nu, răspunse bătrâna, o să iau puţină dulceaţă şi o fructă.

286

Ea sparse ouăle. Grăsimea sfârâi. Bătrânul îi urmărea fiecare gest Respira cu înghiţituri mici, savurând aerul bucătăriei, în care nu plutise, timp de luni de zile, alt miros în afară de cel al supei de legume. Ouăle şi untul deveniseră atât de rare, încât bătrhiia luase obiceiul să le pună doar la pireul de cartofi.

Bătrânul mânca încet, savurând fiecare înghiţitură. Un timp nu se gândi decât la asta. Ouăle, bucătăria liniştită. Fata tăcută care îşi curăţa o pară mare din grădină. Juhen care mânca dulceaţă. Bătrâna care îi privea. Calmul. Liniştea. Ouăle şi slănina erau foarte bune, şi dacă ar fi avut pe deasupra şi o bucată de pâine adevărată şi bine crescută…

Julien le povesti cum izbutiseră să vină. Bătrânul asculta, dar pe nesimţite, imaginile oraşului, aşa cum îl văzuse el chiar în dimineaţa aceea, îi reveneau în minte obsesiv, întorcân**du-**se acasă, îşi pusese în gând să**-**i povestească totul nevestei. Acum, nu un ai îndrăznea **s-**o facă. Nu prezenţa lui Julien îl deranja, ci fata aceasta tăcută, despre care nu ştia nimic. Când privirile lor se încrucişau, fata surâdea timid. Bătrânul se străduia să răspundă surâsului ei, dar se simţea stânjenit.

Bătrâna voia amănunte despre tot. Cum reuşise fata să se ducă până la ea acasă şi apoi să se întoarcă la Lyon? De ce făcuse drumul acela, cum se desfăşurase eliberarea Lyonului?

Şi aproape tot timpul Julien era cel care răspundea. Râdea. Până la urmă le spuse că Prancoise făcea parte din Rezistenţă.

— Deţinea un post important, zise el Făcea legătura între o reţea din Lyon şi Rezistenţa din munţii Jura. Era o treabă periculoasă. Avea mereu asupra ei documente pentru care putea fi împuşcată de zeci de ori, dacă nemţii ar fi arestat-o Numai că ea nu putea să vă spună toate astea când a venit prima oară.

Bătrâna avea aerul că e fermecată de tânăra fată. Totuşi, întrebă puţin supărată:

— **Ţi-**era teamă că nu ştiu să**-**mi ţin gura?

— Nu, zise Julien, dar era o lege absolută

Nici eu nu ştiam cu ce anume se ocupa. Mama îl privi

neîncrezătoare

— Tu nu erai în Rezistenţă?

— Nu.

Françoise interveni.

— Nu făcea parte din nicio reţea Şi totuşi a lucrat pentru noi. Şi risca la fel de mult ca cei ce luptau Poate că…

Julien o întrerupse:

— Taci din gură. Nu e cazul să vorbeşti despre lucrurile astea.

Se lăsă tăcere. Bătrânul îşi goli paharul Ju-hen îi întinse o ţigară, zicând:

— Serveşte-te, nu sunt americane.

— Fiindcă veni vorba, zise bătrâna, dacă vrei americane, taică-tu a făcut rost, dar nu le poate fuma.

— Nu, păstrează-le la dumneata. O să-mi dai doar câteva pachete ca să-ţi ctaut ouă şi unt.

Tăcerea se lăsă iarăşi. O tăcere în care bătrinul părea că desluşeşte un fel de ameninţare care plutea în aer.

— Cum ai făcut să intri în Rezistenţa? îniipbă bătrâna.

Françoise ridică ochii, îi învălui cu privirea po cei doi bătrâni, apoi cu o voce calmă, dar ru oarecare dârzenie, spuse:

— Fratele meu cel mare era în Partidul

Comunist. Aşa că n-a fost prea greu să intru şi eu.

43

Abia trecuse de amiază, când bătrântul urcă = a se culce. Pretextase că plimbarea în oraş îl obosise. Era adevărat. Dimineaţa aceasta îl doborâse, dar nu din pricina drumului pe care îl făcuse. Şi apoi mai fusese şi lovitura aceea pe care o primise când stăteau la masă.

Dumnezeule! Să lupţi atâta, să tragi atâta, să suferi atâta în tot timpul ticăloasei ăsteia de vieţi, şi să ajungi aici! Un băiat care sg dă cu comuniştii!

Acum stă întins pe pat. După două accese de tuse, şi istovit cum nu mai fusese de săp-tamâni de zile, bătrânul se simte total vlăguit.

Comunist! Cuvântul acesta îl simte ca pe o ghiulea de fier care îl apasă. Chiar în capul p. eptului, ca să-l strivească pe-ndelete.

19-e 3*O

289

Paul i-a explicat de zece ori ce însemna a fi comunist. Acum înţelegea foarte bine. Îndată ce nemţii vor fi învinşi, toţi comuniştii se vor înapoia. Cu armele lor. Vor deveni stăpâni. Vor intra la el. Îi vor spune:

— Moş Dubois, dumitale nu-ţi mai aparţine nimic. Iată un – bon, ca să te duci la un azil Casa ne rămâne nouă. Rentele de asemenea, grădina, uneltele. Totul. Dumneata te vei duce la azil, nu mai ai nexoie de nimic.

Vor veni. Iar printre ei va fi Julien şi fata asta. Fetişcana asta cu aerul ei de micuţă sfân-ta. O sfântă care lupta pe front. Care se culcă cu băiatul lui înainte de cununie şi care îl împinge spre comunism, după ce a pus gheara pe el. Nu trebuie uitat că şi băiatul avea îr-cliiiaţii!

Dar era oare obligatoriu ca politica şi războiul să strice totul? Crezi că ai scăpat de mizerie, şi când colo nimic! Răul îţi intră în casă. Stă acolo jos. Gata să-ţi înhaţe totul Bătrânul îşi aminteşte de bătrânica aceea. Incendiul îi cruţase ceainicul, oare Julien şi banda lui de golani îi vor lăsa şi Lui tot atât? Nu. Aşa ceva pare cu neputinţă! Dar oare ce-a făcut el ca să merite să fie urmărit mereu de ghinion? Nimic. O viaţă de muncă. Atâta tot. Poate că a muncit prea mult şi rm**?** – a gândit îndeajuns la sine însuşi. Dacă ar fi trăit şi el ca alţii, ar fi murit de mult, dar **s**-ar fi bucurat de viaţă, fără să cunoască războiul acesta care i-a adus numai nenorocii!

290

Totuşi, munca i se pare şi acum lucrul pe care l-a făcut cu cea mai mare plăcere. Şi atunci?

Bătrânul se întreabă. Se întoarce pe partea dreaptă, apoi pe stânga, apoi se reaşază pe spate şi-şi ridică perna sub cap. Lăsase obloanele uşor întredeschise. Zăreşte un firisor de cer senin. Căldura urcă din grădina care doarme sub razele soarelui. Nicio mişcaire. Bătrâna trebuie să fi rămas singură, căci Françoise şi Jiulien i-au anunţat că trebuiau să-şi viziteze nişte prieteni. Comunişti pesemne.

Şi iată acum, odată cu teirmnarea războ-iuiui, un alt război se pregătea. Le intrase de pe acum în casă. Iată-l că se vâră între ei, voind să-i pună faţă în faţă. Dar acum, dacă trebuiau să renunţe la toată agoniseala lor, oare bătrâna va mai ţine partea acestui băiat, cu ideile lui de nebun? Când Julien **s**-a întors de la ucenicie, având încă de pe atunci astfel de idei în căpăţână, bătrâna i-a spus:

— Dacă n-ar fi fost exploatat de un patron care să-l trateze ca pe

un sclav, n-ar fi devenit aşa.

Astăzi însă nu mai are patron care să-l exploateze. N-o mai are decât pe fata asta, care îi împuiază capul. Dar poate că e mai rău.

v şi acum ce-o să facă, mă rog? Din ce or să trăiască? Din pictură, din politică?

Pe măsură ce bătrânul îşi întorcea şi pe o faţă şi pe alta toate aceste gânduri, durerea, care mai înainte îi apăsase pieptul până la sufocare, se transforma în mânie. Ceea ce-l

291

doare mai tare e nedreptatea aceasta, căreia simte că i-a căzut victimă, el, care n-a făcut niciodată politică El, care habar n-a avut de certuri şi de paitide, iată-l prins între cei doi fu ai săi, care şi aşa nu se înţelegeau şi care de aici înainte aveau să se urască şi mai mult.

Şi toate acestea se uneltesc f ai a el. Ca o roată uriaşă, care se pune în mişcare. Se **în**vârteşte, şi iată că el se simte luat de ea, dus fără să poată face nimic pentru a salva ceva

Nu are nimic. Nu are decât cele două braţe ale sale, care mai pot încă procura hrană pentru bătrână şi pentru el; nu are decât această grădină, care îl aşteaptă sub dogoarea soarelui. A muncit puţin în ultimele zile. Iarba a crescut. Din alee, **s-**a întins şi îi brazdele cu zarzavat, pe care va trebui să le plivească Soarele a copt ultimele lăptuci plantate. Ai trebui să se ridice din pat şi să scoată apa din f întina, ca să aibă timp să se încălzească puţin înainte de a începe să stropească grădina Ai ticbai. Ar liebui a-şi xigăsea Ha puteiea şi voinţa pe care le avusese întotdeauna Dar în după-amiaza aceasta, poate şi din pricină că sperase că întoarcerea lui Julien va însemna sfârşitul războiului pentru ei, în după-amiaza aceasta, pentru întâia oară în viaţa sa, bătrânul simte că nu mai are nici forţă, nici curaj, *mei* măcai dorinţa de a se apuca de o treabă şi aproape că nu mai ai e nici măcai dorinţa de a trăi

292

44

Când bătrânul cobori scara, în bucătăria cu stoiul lăsat şi cu obloanele închise nu se mai afla nimeni îşi puse o bucată de zahăr şi o aspirină **într-**o jumătate de pahar cu apă. Îi bău, îşi luă pălăna de pânză şi se duse în grădină.

Bătrâna stătea pe o bancă îşi pusese alături un coş mare cu prune, din care lua una câte una ca să le scoată sâmburii şi să le taie

părţile stricate Arunca stricăciunile **într-**un castron susţinut pe genunchi iar fructele curăţate **într-**o cratiţă mare aşezată jos la picioare când reni lângă bătrână, ea şterse **vâr**ful cuţitului de marginea castronului pe oaie îl puse pe bancă După privirea ei, bătrânul înţelese că avea să-i anunţe un lucru împoitant

El se opri o limste, tulburată doar de bâzî-itul viespilor atrase ele prune, coborî asupra lor Cum bătrâna tăcea, el întrebă:

— Vrei să le pui la foc?

— Da. Le-a cules Julien, înainte de a ieşi

— Să nu arunci sâmbuih Când **s-**or usca bine, îi băgăm la foc

— Ştiu

Tăcere

Bătrânul mai făcu doi paşi să tuna sendică şi zise

— A fost Michelme pe aici.

— Ah! N-am auzit-o, şi totuşi n-am închis de loc ochii

293

N-a intrat… Era grăbită… N-a vrut să te deranjeze.

Bătrânul simţea că se înăbuşe. Făcu om efort ca să întrebe:

— Şi atunci?

Bătrâna şovăi, coborî ochii, apoi îi ridică iar şi murmură:

— L-au arestat pe Paul.

Bătrânul strânse pumnii. Se îndepărtă câţiva paşi. Rămase ca înlemnit, şovăi, apoi reveni lângă nevastă-sa şi bombăni:

— L-au arestat! Cine?

— Doi jandarmi şi nişte indivizi din Rezistenţă.

Ea şovăise puţin, înainte de a-i răspunde, dar fraza îi venise bnusc, de parcă ar fi simţit nevoia **s-**o spună foarte iute.

— Frumoasă treabă, zise batonul.

Se simţea dezarmat. Presimţise lucrul acesta încă de dimineaţă, şi totuşi ştirea nu-i produse aproape nicio reacţie.

— Ar trebui să facem ceva, zise bătrâna.

La urma urmei ei nu pot să-l învinuiască decât de un singur lucru: negoţul ou nemţii.

Oricum nu e o crimă.

Rostise exact ceea ce bătrânul dorea să strige. Şi vorbele acestea le spusese fără mânie. Doar cu o mică licărire în ochi, care părea să adauge; „Mi-e milă de tine, bietul meu… E fiul tău.’1

— Dar ce pot face eu, spune?

— Nimic… Lucrul ăsta îl ştie şi Micheline…

Dar **s-**a gândit că totuşi trebuia să te în! ştiinţ

teze… **S-**a mai gândit că te**-**ai putea duce's*

294

vorbeşti cu Vaintrenier. Se pare că el e numit acum în fruntea noului consiliu municipal. Bătrânul oftă. Şi**-**l imagina pe Vaintrenier la primărie. Se străduia să-şi închipuie ce atmosferă domnea acolo. După câte văzuse în oraş dimineaţa…

— Iar eu, zise bătrâna, m**-**am gândit că, poate, Julien… mă rog, dacă logodnica lui cunoaşte pe cineva din Rezistenţă…

Ea tăcu. Bătrânul văzu o puzderie de puncte negre jucân**du-**i în faţa ochilor. Se prăbuşi pe bancă.

— Ţi**-**e rău? întrebă bătrâna.

— Da… Las că trece.

— Să**-**ţi dau ceva de băut?

— Nu… Abia am luat un comprimat.

El oftă. Să roage o comunistă să intervină pentru Paul! Nu. La asta nu se gândise.

— I**-**ai spus cumva Micheline] ca…

Nu putea pronunţa cuvântul… Bătrâna pricepu probabil, întrucât zise:

— I**-**am spus doar că fetiţa asta face parte din Rezistenţă.

— Şi ea ce a zis?

— Nimic… Plângea.

Bătrâna se aşează lângă bă trân. Părea că năduful se îndesise brusc. Vântul încetase. Arborii obosiţi se plecau sub povara după**-**amiezii. Insectele nu se mai simţeau**-**d **–** l prin**tr**-un bâzâit continuu, care făcea p-Bitt; din această chinuitoare zăpuşeală a zilei. Numai viespile fremătau de viaţă. Enervante. Revenind mereu cu, bâzâjtul lor în jurul feţelor celor doi

295

bătrâni, Aşezân**du-**se pe mâinile bătrânei, ori de câte ori şi le ţinea nemişcate pe şorţ.

Cu privirea pierdută în umbra aleii, bătrânul nu vedea nimic, în vidul care se căscase în el, nu trăiau decât aceste cuvinte monotone, revenind mereu ca bâzâitul muştelor.

— N**-**or să vrea… N**-**or să facă nimic pentru el… Nimic pentru ol.

45

Bătrâna Dubois pregătise salată de roşii, îiersese fasole verde din grădină şi desfăcuse un borcan mare în rare pusese la conservat un pateu de fic'at pregătit de ea. O vecină îi împrumutase ouă ca să facă o cremă din**tr-**o cutie de lapte şi din ciocolată americană adusă de Julien Exceptând plinea, părea o masă ca înainte de război. Bătrânul îşi lăsase de două sau de trei ori lucrul din grădină, venind să privească şi să miroasă.

— Va fi o masă adevărată, zicea el, Dar e scris ca întotdeauna să intervină ceva ea să ne strice bucuria.

— Ai să vezi că totul se va aranja, zicea bătrâna. Dacă copiii nu pot face nimic, mâine dimineaţă te duci tu şi vorbeşti cu Vaintrenier.

Bătrânul încerca să se stăpânească, dar neliniştea din suflet îi secătuia puterile. Udase porţiunile care aveau nevoie urgenta ele puţină apă, apoi se dusese şi se aşezase pe bancă. Stătea încă acolo, când Françoise şi Julien sosiră acasă. El se ridică, forţând**u-**se să zâmbească şi zise:

— Cina trebuie să fie gata. Şi sunt sigur că bătrâna n**-**a făcut nicio economie. Luaţi**-**o înainte.

Bătrânul coborî în pivniţă şi-şi aprinse bricheta, îi rămăseseră destule sticle cu vechime. Scoase una cu vin de pe dealurile de la poalele munţilor Jura, pe care o cumpărase cu zece ani înainte de război. Ridică sticla în dreptul ochilor şi o lumină din spate cu flăcăruia brichetei. vinul lăsase puţină drojdie pe fundul sticlei, dar era limpede. Dopul era probabil foarte bun, căci sticla era plină**-**vârf. O luă cu precauţie, ţi**nând-**o culcată aşa cum stătuse pe raft. Când se înapoie în bucătărie, Françoise zise:

— Nu trebuia să te deranjezi atât.

— Ah, oricum, zise bătrânul. Oricum.

Îndreptă încet sticla pe care o aşeză grijuliu pe masă. Îi şterse gâtul cu un colţ al şer**-**\etului şi scoase din sertarul dulăpiorului tirbuşonul cu şurub.

— Asta, zise el, e o invenţie minunată. Pentru că poţi desfunda o sticlă fără **s-**o clatmi.

Un asemenea vin, dacă e tulburat e o crimă.

Când scoase dopul, îl mirosi, apoi îl luă între degete ca să**-**i încerce calitatea Cin J îşi înălţă capul, ochii săi îi întâlniră pe ai lui Françoise, care îl studia, surâzând. Era multă dragoste în ei şi bătrânul se simţi rec onfortat. Ca

29?

şi cum o căldură plăcută **s-**ar fi amestecai cu parfumul vinului care începea să se răspân**-**clească în bucătărie.

— Văd că**-**ţi place să ai vin de calitate, zise fata.

— Da. Iar când l**-**am pus la sticle pe ăsta.

Julien nu era mai înalt decât masa **pe care-**o vezi.

— Habar n**-**am, zise Julien, dumneata pu ne-ai vin în fiecare an, aşa că… Şi pe urmă n**-**am priceput niciodată cum de te descurci în rafturile din pivniţă, pentru că n**-**ai pus niciodată etichete pe sticle.

— N**-**ai grijă, îmi cunosc eu marfa.

Înainte de întoarcerea tinerilor, el îşi repetase de sute de ori: „De cum vor sosi, o să le spun despre Paul. Trebuie **să-**mi descarc sufletul”.

Acum însă lucrurile luaseră o asemenea întorsătură, că nu mai izbutea să aducă vorba despre asta. Existau totuşi surâsul şi ochii blânzi ai lui Françoise. O privea mereu şi-şi zicea: „O să ne ajute… Dacă ea poate, o să ne ajute.1

La început, o privise ou neîncredere, iar acum, văzâ**nd-**o acolo, aşezată la aceeaşi masă cu el, aproape că ar fi vrut să discute numai cu ea. Totuşi, fata era comunistă. Purta acest nume înspăinuntător, care se potrivea atât de puţin cu blândeţea din privirile sale. Julien nu era înscris în partidul acesta. Le**-**o spusese. Şi totuşi, de reacţia lui se temea bătiî**-**rrul cel mai mult.

Mâncară salata de roşii, la care bătrâna adăugase două cepe mari tăiate felii subţiri şi pătrunjel tocat. Toată lumea tăcea. Bătrârml îi studia pe furiş, şi de fiecare dată când ochii săi îi întâlneau pe ai bătrânei, încerca să o facă să înţeleagă că ea e aceea care trebuia să înceapă. Bătrâna oftă. împărţi restul de salată între Françoise şi Julien.

— Trebuie să mâncăm, zise ea, nu se ştie încă în cât timp se va normaliza problema alimentaţiei.

— Cu americanii, spuse Julien, riscăm să fim inundaţi de mărfuri.

— Nu-i nimic, suspină bătrânul, războiul nu **s-**a terminat. Şi apoi, terminarea război putut nu înseamnă şi sfârşitul necazurilor.

El îşi turnă o picătură de vin în pahar, apoi, ţârâind sticla tot aplecată, gustă.

— Nu i**-**a scăzut tăria… Hai, ridicaţi paha rele, ca să nu**-**l tulbur **–** prea mult.

Ciocniră. Bătrâna nu voise decât un deget de vin, exact cât îi trebuia ca să ciocnească pentru fericirea lui Françoise şi a lui Julien.

Vinul mergea de minune cu pateul de iepure. De mult timp, bătrânul nu mai mâncase bucate atât de alese, şi totuşi nu izbutea să le savureze din plin. Ar fi dorit să ştie ce răspuns îi va da fiul, când o să-i pomenească despre arestarea lui Paul, dar în acelaşi timp se temea de această clipă, întrucât presimţea că, începând cu ea, toată tihna serii s-ar fi risipit. Nu mai era prea sigur nici dacă privirile lui o impiprau pe bătrâna să vorbească sau să tacă.

Ea vorbi totuşi. Se servise cu extrem de puţin pateu şi, după ce îşi şterse grijuliu farfuria cu o bucăţică de pâine, „orbi din în^2 şi zise

— Avem un mai e necaz, Julien.

Băiatul o pnw

— Ce spui?

Urmă o clipă de [acere Bătrânul lăsa capul în i os Bătrâna reluă.

— A fost Michelme azi după-amiază pe aici Fratele tău a fost arestat

Bătrâna mi zicea niciodată, fratele tău", ci „Paul" Julien izbucni într-un ns scurt

— E trist că trebuie s-o spui, zise el, dar chestia asta îl pândea de mult

— Nu fi lăutăcios, dragul mai ştii bine că n-a făcut nimic rău

Julien se îndreptă pe scaun, îşi puse coatele pe masă, şi îşi împreună mâinile sub bărbie După ce clătină din cap, îşi privi mama, apoi tatăl, şi zise

— Pe dracu' Un tip care a negociat cu nemţii în timpul ocupaţiei înseamnă pentru dumneata că n-a făcut nimic S-a înhăitat cu miliţia A făcut afaceri cu toate organizaţiile mai mult sau mai puţin naziste de la Vichy, iar tu ai vrea să fie decorat

— Julien, strigă bătrâna Taci odată

Cu fălcile strânse, bătrânul se stăpâni cu greu.

— Taci odată, repetă mama Ne doare ce spui

— Vă doare? Dar crezi dumneata că el s-a întrebat dacă pe dumneavoastră vă îndurarea

™™*fr*

za când a venit *aici să* vă vorbească despre miliţie şi despre mârşavul de de zeitor, care eram eu 7

Bătrânul era cât pe aci să izbucnească, dar văzu că Françoise îşi întinde uşor mâna şi **şi-**o aşază pe braţul lui Julien

— Dragul meu, zise ea, eu nu cunosc situaţia tot aşa de bine va ţine ca să-rm dau sea mă oo a fi" în fratele tău Nu cunosc decât ce mi-ai povestit î ştiu că însăşi colaborarea economică este condamnabilă clar de ce te mânii aşa7 Părinţii tăi sunt îndureiaţi Este firesc

— Nu cumva ai de gând să-i iei partea7

Julien vorbise mai potolit Aproape fără mânie

— Nu-i iau partea mai degrabă tu ai avea tendinţa să-l acuzi şi mai mult

— Nu eu, ci realitatea îl acuza, şi dacă o să fie judecat, e mai bine să nu fiu chemat ca martor, pentru că aş fi obligat să spun tot ce am auzit **într-**o anumită seară.

La un moment dat, bătrânul îşi încleştase pumnii Lovi în masă şi strigă

— Sfinte Dumnezeule ştiam eu ştiam eu Dar ce rost are să-i vorbeşti despre asta…

Ştiam eu bine.

Mânia îl împiedica să-şi găsească vorbele la întotdeauna, un acces de tuse îl zgudui, si**indu-**l că se ridice ca să scuipe în sobă

Când izbuti să-şi reia suflul, rămase în picioare în faţa maşinii de gătit, evitând să se aşeze pe looul său.

— Hai, stai jos, zise bătrâna…

În bucătărie nu mai rămăsese nicio urmă din atmosfera aceea plăcută, din mirosurile îmbietoare care însoţiseră îaiceputul mesei, înserarea era apăvsătoare, încărcată de căldura sufocantă a zilei, pe care seara o alunga din grădină, împingâ**nd-**o spre interiorul casei

— Ştii foarte bine că aş refuza să depun mărturie împotriva lui, zise Julien. Dar n-aş face nici cel mai mic gest în favoarea lui. A

fost un nătărău, şi e normal să fie judecat şi să plătească.

— Fără îndoială că sunt şi oameni care **s-**au înşelat fiind de bună-credinţă, zise Françoise.

Pe aceia tribunalele…

Julien o întrerupse.

— De bună-credinţă! Glumeşti. De dragul afacerilor, da. Dar el va fi destul de şiret, ca să iasă basma curată!

Pentru bătrân, fraza aceasta pusese capacul. Bătrâna, care stătea

între masă şi maşina de gătit, îi bară drumul.

— Lasă-mă să trec, bombăni el.

— Dar bine. Gaston, doar n-ai să…

— Lasă-mă să trec, când îţi spun!

Strigase. Bătrâna se ridică şi îşi împinse scaunul sub masă. Când ajunse la pragul scării, bătrânul se întoarse şi-i aruncă lui Julien:

— Îţi mulţumesc în orice caz… îţi mulţumesc foarte mult.

Simţea că tuşea îl va cuprinde din nou. Tăcu şi urcă scara cât putu de repede.

46

Bătrânul rămase mult timp în faţa ferestrei larg deschise spre noaptea coborâtă peste grădină. Simţea nevoia să respire. Să-şi regăsească suflul, să aştepte ca sângele să **reîn**ceapă a-i curgă ritmic prin vine.

Îşi şterse de mai multe ori fruntea cu ba4 ista.

Seara era înăbuşitoare, dar ceea ce îi apăsa mai tare se afla în el. Acum ştie că plecarea nemţilor, dreptul recâştigat de a-şi ţine fereastra deschisă, de a se culca când voia şi de a se trezi înaintea zorilor, nu mai aveau pentru el nicio însemnătate. Exista o altă pace, pe care el n-o **s-**o regăsească niciodată.

Întins pe pat, acoperit doar cu o pătură şi aşa prea grea, bătrânul aşteaptă.

De câteva ori a auzit discutâ**ndu-**se cu glas tare în bucătărie. Oare bătrâna încerca să-l mustre pe Julien? Oare încerca într-adevăr să-l apere pe Paul? Să fie Françoise cea care voia să-l dojenească pe băiatul ăsta încăpăţânat?

Degeaba. Bătrânul ştie. A simţit în privirea lui Julien hotărârea definitivă de a nu încerca nimic în favoarea lui Paul. Dar oare nu este el, tatăl, răspunzător puţin de neînţelegerea dintre cei doi fii ai săi? A făcut el vreodată vreun efort ca să-i apropie?

Nu. N-a făcut nimic. Şi-a trăit viaţa, aşa cum trebuia să **şi-**o trăiască, mereu înghiontit, mereu împins de la spate de muncă iar lui, viaţa nu i-a lăsat niciodată timp să când

303

târească bine motivele care îi despărţeau pe cei doi fii ai săi. Ce? O prea mare Diferenţă de vârstă? Faptul că nu aveau aceeaşi mamă?

Nepăsarea celui mare? /

Da, toate astea şi încă ceva. Lucrurile acelea existente în adâncul

fiecăruia dintre noi şi cai e n-au nume. Lucrurile acelea care îţi scapă când nu eşti decât un meseriaş înlănţuit de munca ta. Şi lucrurile acestea nu au nicio însemnătate până în ziua când, dintr-odată, apar întâmplări care îi pun pe oameni faţă în faţă.

Adevăratul vinovat este războiul. Bătrânul o ştie. Dar el nu pricepe prea bine din care motive. Acum, când războiul este departe, acum, când oamenii pot să-şi reia viaţa, oare nu s-ar putea să uiţi lotul?

Dacă mâine i s-ar vinde din nou pâine albă şi tutun după plac, bătrânul şi-ar putea relua viaţa, lucrul, ca înainte.

El îşi repetă mereu «gândurile acestea, dar iată că în minte îi răsare chipul bătrânicii cu ceainicul ei; imaginea caselor arse şi a băiatului de la brutărie ucis în faţa uşii coridorului.

Pe cine să învinuieşti de toate aceste crimi şi de toate aceste distrugeri? Cine poate plăti pentru aceste ruine şi cine trebuie să ducă povara acestor nenorociri?

Răspunsul se află acolo, în faţa lui, strecurat parcă în odaie, odată cu respiraţia densă a nopţii de vară. E ca un animal. Prezenţa lui este neîndoielnică, dar mâna caută în radar să apuce căpăstrul.

304

Niciodată, poate, camera n-a fost atât de populată ca în astă seară. Războiul s-a îndepărtat de oraş, alungat de invazia acestei armate noi care nu mai are aspectul războiului. Soldaţii aceştia care trec, cu feţe surâzătoare. mestecând imereu ca berbecii şi fumând ţigări femeieşti, toate acestea nu se cheamă război. Ultimele rămăşiţe din trecerea lui prin oraş s-au refugiat aici, astă-seară, populând odaia în care bătrânul Dubois nu mai izbuteşte să fie singur. Desigur pentru că războiului îi place întunericul, întunericul în care el a împins oamenii, timp de atâtea luni de zile fără anotimp.

Astă-seară, este din nou vară.

Afară este vară.

O vai a care respiră atât de tare, încât suflul său face să freamăte arborii din grădină şi să se clatine oblonul.

Bătrânul se ridică. Podeaua este răcoroasă sub tălpile lui goale. Se îndreaptă spre fereastră, deschide oblonul, se apleacă să-l prindă în cârlig şi murmură:

— Este vântul care aduce ploaie. Dacă s-a stârnit atât de devreme, s-ar putea ca ploaia să vină până în ziuă.

Mai rămâne o clipă la geam. Aspiră câteva pale din acest vânt,

care a şi coborât dealul ca să sufle liber peste oraş ca un râu ţâşnit dintre cer şi pământ. De pe acum, o porţiune din noapte nu mai are stele. Norii sunt invizibili, dar prezenţi. Aduc apa pe care o aşteaptă grădina.

20-C. 230 305

În bucătărie mea se mai aud discuţii, dar bătrânul nu mai are poftă să coboare tiptil, ca să încerce să surprindă cam ce se vorbeşte despre fiul său.

Aerul prea încărcat al camerei se înviorează de curenţi şi de vârtejun mai domoale. Nu e încă răcoare, dar e deja o făgăduială

— 47 – Au urmat apoi trei zile interminabile. Prima cu ploaie. Bătrânul nu se interesase J unde va dormi Franroise. Când se trezi, între.

bă:

— Ei, unde sunt?

— Ştii bine că fata nu putea să locuiască aici.

— Ei şi?

— Ei bine, are nişte prieteni în oraş, i-au invitat să locuiască acolo.

— Foarte bine.

Îşi dădea seama că e aspru. De nepătruns, aşa cum era casa pentru ploaia care venise să întrerupă vara.

Bătrâna mai spuse:

— N-or să mănânce cu noi la prânz.

— Din partea mea…

Şi ieşi, ducându-se în şopron, unde îşi petrec-u aproape toată ziua trebăluind. Mâinile îi alergau de la o treabă la alta, din obis

306

nuinţă, iar mintea, la rândul ei, alerga de la o dee la alta.

Apoi începu să supravegheze aleea. Spre seară, îi văzu pe Françoise şi pe Juhen sosind. Ei intraia în casă, dar bătrânul îşi continuă lucrul.

Cei doi rămaseră mai bine de-o oră cu bătrâna. Apoi veniră la el. îl sărutară, iar Juhen spuse:

— Astă-seară suntem invitaţi. Venim mame.

Julien făcu un pas, se opu şi scoase din buzunarul impermeabilului un pachet de tutun cenuşiu.

— Poftim, zise el, l-am căpătat în schimbul ţigărilor americane.

— Nu, lasă, zise bătrânul, n-am nevoie…

Dar Julien se şi îndepărta.

În timpul celei de-a doua zi. bătrânul nu părăsi grădina decât pentru masă şi pentru o foarte scurtă siestă. Soarele apăruse din nou, dar ploaia lăsase un pământ afinat şi uşor de lucrat.

Julien şi logodnica lui mâncară cu ei. Aproape în tăcere. La sfârşitul cinei, Julien anunţă că găsiseră un camionagiu, care avea să-i ducă până la Lyon

— Dumnezeule, aţi stat aşa de puţin, oftă bătrâna.

— Dar vom mai veni, zise Françoise.

Plecară deci, în dimineaţa celei de-a treia zi.

Bătrâna îi însoţi până la grilajul grădinii, în timp ce bătrânul îşi (relua lucrul întrerupt doar cât să-şi ia rămas bun.

307

Băiatul lui pleca din nou cu fai a aceasta, despre care el nu ştia nimic ciccât că era comunistă, că avea glasul şi privirea foarte oalde.

Când bătrâna reveni, el îşi îndreptă mijlocul, îşi puse mâinile încrucişate pe minerul săpăligii şi zise cu va zâmbet puţin forţat:

— Cel puţin, nu ne-au stânjenit mult Timp.

Bătrâna nu răspuns? decât printr-o mişcare a braţelor, care îi căzură de-a lungul bluzei Plângea în tăcere.

— Şi tot nu ştim mare lucru despre fetiş cana asta, reluă bătrânul.

Bătrâna îl privi. Iar el înţelese la ce se gândea: „Tu, bineînţeles, pentru că ai urcat să te culci ca un sălbatic. Dar eu am vorbit ou ea”.

Ea se îndepărtă. Bătrânul o lasă să plece. Lacrimile ei nu-l înduioşară.

O clipă mai târziu, bătrâna se întoarse. Nu mai plângea. Se apropie de el şi întrebă:

— Şi, chiar nu vrei să te duci să vorbeşti cu Vaintrenier?

Bătrânul îşi ridică şapca, să-şi şteargă fruntea şi ţeasta, îşi suflă nasul, îşi împături încet „batista şi, după ce o vârî în buzunar, zise: i

— Nu… Treaba asta nu ne va ajuta la ni-ij mic. Toţi sunt de aceeaşi teapă. Şi nu vreau?

să îndur o nouă obrăznicie. 1

Se opri o clipă. Şi cum bătrâna nu zicea nimic, dar continua să stea neclintită lângă el, bătrânul ridică glasul, adăugând:

— Acum aş vrea să fiu lăsat în pace… înţelegi? Creadă cine ce-o

vrea, dar să fiu lăsat în pace… Să fiu lăsat să lucrez liniştit şi să crăp liniştit. E tot ce vreau!

Ea îl mai privi un timp, apoi se îndepărtă fără o vorbă.

Iar bătrânil îşi continuă ziua: muncă, masă, siestă, muncă şi aceste cuvinte pe care şi le repeta mereu: „Să crap liniştit… să crăp liniştit…"

O duse astfel până spre sfârşitul după-amiezii, când sosi un băiat de vreo cincisprezece ani, pe care Paul îl folosea ca ajutor la transporturi. Băiatul îşi propti bicicleta de merişor şi se îndreptă spre bătrân. Bătrâna, care auzise trânti**ndu-**se poarta de fier, alergă spre ei.

— Vin din partea patronului, zise băiatul.

Vă comunică să nu vă faceţi griji. Adineauri **s-**a întors acasă.

Cei doi bătrâni se priviră. Băiatul adăugă:

— Totul e bine… Patronul va veni să vă vadă **într-**una din zilele acestea. O să vă ex plice… A fost o eroare.

Băiatul aşteptă câteva clipe, Bătrânului i se păru ca deslueşte un pic de ironie în ultima frază, dar nu zise nimic.

— Vreţi să**-**i transmit ceva? întreba băiatul.

— Nu, zise bătrâna. Spune**-**le numai bine.

Se uitară după băiat, care**-**şi luă bicicleta şi plecă. Apoi, în clipa când acesta ieşi pe poartă, bătrânul îşi scoase tabachera din buzunar şi începu să**-**şi răsucească o ţigară, zicând:

— Ai văzut… A fost o eroare… O eroare sau o găinărie a invidioşilor care nu-i iartă fă s-a căpătuit… Ah! nu **s-**a sfârşit, acum o

să urmeze. darea socotelilor şi micile răfuieli personale!

Tăcu ca să-şi poată aprinde ţigara, şi bătrâna profită de moment ea să se îndepărteze? Bătrânul n**-**o slăbi din ochi, până în momen-i tul în care văzu recăzân'din urma ei perdeaua de mărgele de la intrarea în bucătărie.

Cu o mână pe unealtă şi cu ţigara în cealaltă, rămase mult timp cu privirea îndreptată spre stradă. Printre arbori zărea trecând oameni pe care nu-i putea recunoaşte. Treceau de asemenea şi câteva automobile. Oraşul îşi relua viaţa, **într-**un ritm cu totul **–** deosebit de cel din timpul ocupaţiei. Şi totuşi, peste grădină nu cobora decât un amurg de vară puţin posomorât. Mirosul pământului, acum uscat la suprafaţă, dar a cărui umiditate el o scormonise cu fierul uneltei sale, părea fad.

Julien plecase. Paul ieşise din închisoare. De acum. Încolo, se vor trezi singuri, bătrâna şi el, în faţa puţinului drum pe care-l mai aveau de parcurs, până să ajungă la sfârşitul zilelor. El va muri primul, şi lucrul acesta era foarte firesc, pentru că era cel mai bătrân. Dar el fusese întotdeauna cel mai bătrân. Asta nu era o noutate, şi totuşi pentru prima oară se gândea cu atâta seninătate la acest drum.

După el, vor mai coborî astfel de seri peste grădină şi peste oraş, dar vor fi de asemenea şi certuri şi luni, şi războaie – otrăvuri ale vieţii.

Îşi primise şi el o porţie bună din aceste otrăvuri. Dacă avea dreptul să mai spere la ceva în prezent, atunci voia puţină linişte.

310

chiar dacă pentru asta trebuia să se izoleze şi mai mult.

Aici, în fundul grădinii, lucrul acesta putea fi posibil. Ceea de trebuia, era să trăiască doar pentru el, fără să se gândească nici la alţii, nici la ce o să se întâmple cu averea sa când mi va mai fi în viaţă.

Bătrânoil se scutură de amorţeala oare-l cuprindea. Soarele asfinţise de mult în spatele dealului, îşi smulse unealta din pământ, îi curăţă dinţii cu o răzuitoare pe care o ţinea atârnată de cordonul şorţului, apoi, încet, se îndreptă spre casa din care se înălţa fumul vâlvătăii oare încălzea supa de seară.

— Mlp

MIMBD – Mful-btuj.j.j., 1 V

PAKTBA A PAT & A

Pe pământul din grădină

Toamna desfrunzea încet grădina ruginie. Colinele Monteiel şi Montaigu îşi scuturau şi ele frunzişul. Din zi în zi pământul se apropia de noapte.

Bătrânul Dubois cunoştea foarte bine această noapte de iarnă care ţâşnea din adânc, în timp ce bolta cerului e încă scăldată de lumină, iar roşul şi aurul împodobesc pădurile, îi pândea apropierea de la o zi la alta, în timp ce muncea. Cerceta vântul. Cel din nord domina. Era semnul sigur că o iarnă grea se pregătea acolo, foarte departe, unde se continua încă acest război pe care el abia adusese timp să-l vadă trecând peste ţinutul său.

Ziarele erau pline cu veşti despre acest război. Vorbeau de asemenea despre ce rămăsese în urma lui. Era parcă un şuvoi de nenorociri, de ură, de neînţelegeri, pe care nimic nu părea să-l poată curma.

Pe măsură ce iarna înainta iar zilele se scurtau, serile de vegle îi lăsau şi mai mult timp de gândit la toate aceste lucruri, Bătrânul privea titlurile jurnalelor, dar îi era greu să citească articolele. Şi apoi, la drept vorbind.

313

nici nu-l interesau. Aşa că, după ce terminau cu mâncatul, el se sprijinea cu coatele de mapă, 1 îşi sorbea încet ceaiul de tei sau de verbină pe care bătrâna i-l pregătea.

Cei doi bătrâni vorbeau puţin. Când o scrisoare de la Julien sosea cu poşta de după-amiază, bătrâna aştepta terminarea mesei şi o recitea cu glas tare. Uneori, se oprea din lectură, părea că încearcă să descifreze un cuvânt şi spunea:

— Bietul băiat, scrie din ce în ce mai încâlcit. Sunt unele cuvinte pe care nu izbutesc să le citesc.

Bătrânul nu zicea nimic, dar pricepea că ne-v astă-sa nu-i citea întotdeauna tot ce scria băiatul. Scrisorile erau scurte şi repetau mereu că viaţa la oraş nu e uşoară. Când isprăvea cu cititul, bătrâna se ducea în sufragerie şi aducea pe masa din bucătărie o călimară micuţă, un loc şi o coală de hârtie, care mai avea încă imprimată deasupra coloanelor rezervate pentru cifre înrna brutăriei, îşi oprise un caric din aceste hârtii, pe care-şi scria teate scrisorile. Bătrânul o privea cum scrie. Zgâria hârtia încet, oprindu-se adesea ca să-şi potrivească, între degetele din ce în ce mai deformate de reumatism, tocul care aluneca. De multe ori? icea:

— Mi-ar trebui un toc ceva mai gros. Ăsta e într-adevăr prea subţire. Nu-l simt între degete.

Într-o seară, bătrânul i-a spus: – Ar trebui să-l înfăşori cu o sfoară. S-ar îngraşă, şi ar aluneca mai puţin.

I-a urmat povaţa, şi bătrâna constată că scria cu o mai mare uşurinţă.

Ori de câte ori iasă tocul jos, bătrânul o întreba:

— Le-ai spus că-i sărut, da?

Şi de fiecare dată, ea răspundea:

— Bineînţeles.

La fel se întâmpla cu toate. Viaţa îşi urma cursul obişnuit. Fiecare zi se scurgea încet, continuăindu-se cu o seară fără surprize. De mai multe ori, în cursul lunii septembrie, Ju-lien le reamintise despre căsătoria lui, spunându-le că o va celebra în octombrie, la

Saint-Claude, de unde era Françoise. Şi adăuga: „Nu veţi fi decât dumneavoastră doi şi tatăl lui Françoise”.

Bătrâna păruse că se resemnează. Bătrhrul oftase:

— Pe legea mea, vremurile sunt atât de ciu date…

Asta fusese tot. Bătrânii aşteptau. Şi apoi, la 17 octombrie posta de dimineaţă aduse o scrisoare.

Era o zi cu soare frumos. Bătrânul se apucase de mai bine de o oră să strângă pe araci tufele de anghinare. În ciuda vântului rece care împrăştia frunzele uscate, vânturând-le de-a lungul aleii, bătrânul transpirase. Se îndrepta din când în când de şale, ca să-şi şteargă fruntea şi să respire puţin, O zări pe bătrâna înapoindu-se încet de la poartă şi citind scrisoarea.

Ea se opri înainte de a ajunge în dreptul său. Bătrânul închise un ochi ca s-o vadă mai bine. Nu reuşea să-i observe trăsăturile din pricina umbrei care îi acoperise faţa aplecată, dar simţea totuşi că ea nu se oprise numai pentru a citi mai uşor. Scrisori n-avea de unde primi, în afară de Julien. Imediat deci, bătrânul se gândi la el şi avu presimţirea unei nenorociri.

Se simţea abătut *şi* un fior rece îi străbătu şira spinării. Era poate vântul care îi răcea sudoarea, dar era poate şi o teamă pe care refuza s-o recunoască.

Nu ştia ce să facă. Apoi, cum bătrâna îşi reluă mersul, el lăsă jos hârleţul şi-i ieşi în întâmpinare.

Se opriră la un pas unul de celălalt. Bătrâna ţinea mâna în care avea scrisoarea coborâtă de-a lungul şorţului. Cealaltă mână îi atârna de asemenea. Ea aşi înălţă încet capul. Gura încreţită îi tremura. Pe obraji îi siroiau lacrimi.

Înainte chiar ca batonul să rostească o vorbă, ea schiţă un fel de surâs amar şi, mişcându-şi capul de la stânga la dreapta, părea să zică:

— Nu… nu-ţi face griji, nu e grav.

Bătrânul îi vedea mărul lui Adam urcând şi coborând. Pielea gâtului se întindea uneori, şi atunci adânciturile ridurilor păreau mai albe pe suprafaţa arsă de soare. Ea păru că-şi revine, şi şopti:

— Sunt o proastă… Sunt o proastă că plâng pentru aşa ceva… E tot atât de bine şi aşa…

Tot atât de bine…

— Dar ce s-a întâmplat?

Îi arătă scrisoarea.

— Se vor căsători. Se vor căsători la Lyou.

Vor fi numai ei… Ca să facă mai puţine chel tuieli… Asta-i… Asta-i tot.

Apoi adăugă foarte repede, ca şi cum s-ar fi temut că nu poate sfârşi ce avea de spus:

— Vino să-ţi citesc scrisoarea.

Se dădu puţin spre dreapta, ca să nu se lovească de bătrân şi porni în mare grabă spre casă.

Bătrânul nu simţea decât o oarecare uşurare, deoarece, timp de câteva clipe, se temuse de vestea vreunei nenorociri. Simţea o oarecare uşurare şi pentru că perspectiva unei călătorii la Saint-Claude îl speriase mult. Acum, gata. Julien se căsătorea. Nu mai făcea nicio petrecere cu acest prilej, însă el îşi aminti că în fundul pivniţei mai avea câteva sticle cu vin, pe care era notat anul naşterii băiatului şi pe care le păstrase pentru o astfel de ocazie. Gândul acesta nu-i pricinuia nicio tristeţe, îi venise aşa, pentru că era ceva firesc să te gândeşti la vin, când vorbeşti despre o căsătorie. Dar la urma urmei, nimic nu se desfăşura normal pe lumea asta, şi trebuie să accepţi totul fără să te miri.

Ştia că bătrâna plângea. Aşteptă să treacă un timp înainte de a se duce după ea.

O găsi's tind. În faţa – mesei. Pleoapele îi erau umflate. Se uita fix pe fereastră. Pe chipul ei nu tresărea niciun muşchi.

Bătrânul se aşeză în faţa ei şi aşteptă liniştit ca să se hotărască să-i citească scrisoarea.

316

Trecu un timp destul de lung. Uşa era larg deschisă, iar vântul rece mişca perdeaua, ale cărei mărgele de lemn se loveau una de alta. Pe maşina de gătit fierbea o oală cu coji de legume din care se înălţa o dâră slabă de aburi şi pe care curentul de aer o deforma întruna.

În sfârşit, întorcându-se încet spre masă, cu o voce slabă, dar care abia tremura, bătrâna începu.

— Iată ce scrie: „Dragi părinţi, sunt sigur că această veste o să vă mâhnească, dar ne-am hotărât să ne căsătorim aici, fără să invităm pe nimeni, ca să nu mai plătim bani cu drumul şi să evităm cheltuielile. Tatăl lui Françoise este bolnav şi, oricum, nu ne putem căsători la el acasă. Şi apoi, cum n-a trecut decât un an de rând mama lui Françoise a

murit, nu se poate face nuntă… Avem şi aşa foarte puţini bani. Françoise a găsit un loc de secretară la un a\ ocat, pe care îl cunosc, fiindcă i-am vândut nişte tablouri, îi e greu să lipsească mai multe zile… în ceea ce \a priveşte, ştiu că drumul v-ar obosi. Iar aici nu putem să vă găzduim, pentru că n-avem decât o odaie şi un singur pat. Am cerut actele de care avem nevoie. Cred că în scurt timp, pictura se va vinde mai bine şi vom avea destui bani ca să căutăm un apartament. Aşa că o să puteţi veni la naşterea nepoţelei dumneavoastră, căci sper că va fi o fetiţă. Acest eveniment va fi mai important decât căsătoria, care nu e decât o formalitate. Françoise este la birou, dar m-a rugat în mod special să vă sărut mult pe amândoi. Vă îmbrăţişez şi eu din toată inima".

317

Bătrâna citise totul din**tr-**o răsuflare, opr**indu-**se numai ca să respire. Apoi puse scrisoarea pe masă:

— Asta-i… Ne scrie şi când… O să fie poimâine.

Bătrânul ofta. Calmul bătmnei nu-l înşela, îşi dădea seama că se chinuia să nu plângă şi ar fi vrut să-i spună ceva care să-i uşureze amarul. Căută, dar nu găsi nimic. Atunci oftă, înălţă mâna pe care o lăsă să recadă pe muşama, apoi, ridicându-se încet, se îndreptă spre uşă.

În clipa în care dădea la o paiite perdeaua ca să iasă, îi veni o idee.

— Ar trebui să le trimitem ceva, zise el. Nu ştiu ce, un pachet… Sau mai bine, poate, ceva bani. E sigur că vor avea nevoie.

Bătrâna îşi ridică ochii spre el. Gura ei nu zâmbea. Faţa îi era tot împietrită, dar ochii limpezi îi mulţumeau.

A doua zi chiar, bătrâna dusese la gară up colet mare, în care pusese pere de iarnă, cutii de conserve, o ulcică plină cu unt topit, dulceaţă şi ciocolată. Era tot ce izbutise să găsească. Baţi inul o privise pregătind pachetul şi clătinase din cap. Ştia că n-o să trimită doar atât. El nu ţinuse niciodată socoteala banilor „dar, în timpul verii, vândiuseră legume şi fructe.

318

[bănuia că bătrâna nu depusese toţi banii la Ca-a de economii, în dimineaţa căsătoriei, ea zise:

— Trebuie să mă duc la poştă, ca să trimit o telegramă… Dacă nu putem fi acolo, e foarlo natural să primească un cuvânt din partea noastră.

Bătrân-ul consimţise. Era ca şi cum toate lucrurile acestea nu-l priveau decât de foarte departe. Ceea ce remarca el îndeosebi era faptul că după ce trecuse de primul şoc, bătrâna reacţionase zicând:

— Nouă, sigur, nu ne este uşor să-i ştim căsători**ndu-**se singuri şi atât de departe. Dar trebuie să ne gândim şi la ei. Pentru nişte tineri o astfel de căsătorie nu e prea încurajatoare.

După ce trecu evenimentul, ea începu să aştepte scrisoarea care avea să-i povestească cum decursese această biată căsătorie. Bătrânul o simţea preocupată, nervoasă, şi se ferea să-i vorbească. Viaţa continua să-şi depene încet firul în grădină şi în casă. Nu se petrecuse nicio schimbare vădită, şi totuşi, bătrânul simţea că ceva rămânea suspendat, în aşteptarea a nu se ştie cărui alt eveniment.

Prima scrisoare sosi relatând pe scurt ceremonia. Bătrâna plânse puţin aflând că Julien nu făcuse cununie religioasă. Bătrânul zise:

— Nu-i ni… Nu-i nimic… Dar oricum, n-au procedat bine. Nu trebuie să te pui rău cu nimeni, niciodată, în viaţă ai nevoie de toată lumea.

Era gata să zică: „Nici nu mă mira, o comunistă!” Dar se abţinuse. Cu cât ar fi insislat, cu atât amărăciunea nevestei sale l-ar fi durut mai mult.

De atunci încolo, trăiau cu adevărat izolaţi de restul lumii, iar această viaţă dusă numai **în**irc ei doi, seară de seară, şi această muncă cot ia cot. de fiecare zi, nu se putea împăca cu certuri la nesfâr-it. De altfel, de la un timp, nici bătrâna nu se mai supăra. Părea că declinul toamnei ar fi amorţit şi existenţa lor. Bătrâna se încovoiase şi mai mult. Faţa îi era mai <mptă, iar privirea prea des pierdută în gol.

În luna noiembrie, nu se certară decât o dată**. Într-**o joi. Bătrâna fusese la piaţă, şi, la ora unsprezece, când se întoarse, îi spuse:

— Tocmai am întâlnit-o pe doamna Gresse-un directoarea grădiniţei… De mult timp n-o mai văzusem… A îmbătrânit.

Bătrânul n-o ştia pe doamna Gresselin decât din vedere, când o întâlnise pe stradă şi o salutase de departe, dar bătrâna o cunoscuse mai îndeaproape, pe vremea când Julien era la şcoală.

— Cred că nu mai are mult până iese la pen sie, zise el.

— Ar fi trebuit să fi ieşit. Dar din pricina războiului, a izbutit să mai rămână câţiva ani…

Ce vrei, toată lumea încearcă să câştige un ban în plus. Viaţa e

atât de grea.

Ea tăcu. Bătrânul credea că era o conversaţie aşa, ca să zică şi ei ceva pentru a rupe o clipă tăcerea. Bătrâna aşeza lucrurile cumpărate, se duse să-şi atârne coşniţa în spatele uşii de la cămăruţa de sub scară şi reveni zicând:

— Acum, pentru că nu mai e de lucru în grădină, aş putea încerca să câştig şi eu ceva în afară.

Ea tăcu. Bătrânul o privi înamntân**du-**şi sprâncenele. Cum ea nu mai adăugă nimic, el sfârşi prin a o întreba:

— În afară? Ce vrei să spui prin asta?

— Ei bine, doamna Gresselin mi-a spus că şcoala caută două persoane pentru cantină. Ca să servească copiii şi… să facă curăţenie.

— Ei, asta-i bună, sari bătrânul. N-om fi noi bogaţi, dar nu cumva vrei să te duci să speli vasele ca şi când am fi săraci lipiţi pământului.

Nu!

Se simţea biciuit la gândul că nevastă-sa ar putea să spele cratiţele şi-i vorbise răstit.

— Nu te supăra, zise ea. Nu e un lucru de ruşine. Iar cu puţinul pe care o să-l câştig as încerca să ajut copiii.

— Să-i ajoiţi? Dar ce, pe noi ne-a ajutat cineva vreodată? Oare Julien nu şi-ar putea relua meseria, sau să găsească o altă muncă, decât să încerce să trăiască de pe urma tablourilor? Ce fac ei acum? Trăiesc din ceea ce câştigă nevastă-sa! Găseşti că e normal? Şi acum vrei să munceşti şi tu! I-ar trebui două femei să-l hrănească…

— Gaston! Taci, eşti nedrept. Ştii foarte bine că poate fi mobilizat din**tr-**o clipă în alta şi că nimeni nu-l va angaja!

? i – e 380 321

Strigase şi ea, iar îndârjirea ei zgândări şi mai mult mânia bătrânului, care îi riposta pe loc:

— De aia nu mai pot eu! Dar n-am să rabd să te văd muncind ca o cerşetoare, ştergând copiii la fund şi umblând cu mâinile în lături. De data asta lumea ar crede că te oblig să munceşti pentru…

Ca întotdeauna când urla prea tare, glasul i se îneca **într-**o tuse plină, izvorâtă din adâncul bronhiilor sale bolnave, cu o avalanşă de flegmă. După ce scuipă şi bău paharul de apă pe care i-l întinse bătrâna, se duse şi se prăbuşi pe scaun. De mult timp nu-l mai cuprinsese o astfel de tuse, şi acum stătea fără putere, cu un cot pe

masă, cu mâna stângă pe genunchi, aplecat înainte, încercinid să respire normal. O întreagă idoză de oboseală adormită în el se trezise brusc, îl apăsa. Părea să-l împingă spre podeaua pe care o fixa, neizbutind să închege nici cel mai mic cuvânt.

Ziua era cenuşie şi rece. Curând, va veni iarna. Iarna care îl înspăimânta atât, de câţiva ani încoace. Oare într-adevăr trupul său era atât de sleit, încât nu mai putea suporta nici cea mai mică supărare? De două ori până acum, în miezul unor ierni foarte aspre, boala îl doborâse atât de cumplit, încât nu mai crezuse că apuca primăvara. Oare iarna care seapropia va fi ultimul lui anotimp? Brusc se gândi că poate bătrâna căuta de lucru, gândi**ndu-**se la moartea lui. Se temea oare de Paul? Ea îi spusese adesea:

322

— Ar trebui să-ţi rânduieşti totul. Ce te costă?

El înălţă capul. Bătrâna îl privea. Avea chipul trist şi ochii păreau **să-**i zică: „Bietul meu bărbat, în ce stare te aduce până şi un fleac ca ăsta".

— Dar ea se mulţumi să îngâae:

— În orice caz, ar trebui să încerci o dată să mă înţelegi.

El se simţea prea obosit pentru a continua discuţia. Dădu din cap parc-ar fi şovăit între da şi nu. Oare ce înţeles aveau vorbele ei? îi era teamă să o întrebe, îi era frică să nu-şi audă nevasta spu**nându-**i din no>u că n-o să trăiască o veşnicie şi că nu făcuse nimic ca să-i asigure existenţa, când el nu va mai fi pe pământ. Poate că ea nu i-ar fi răspuns aşa dar el prefera îndoiala... Şi mai ales prefera liniştea. Iată că şi începuse să regrete aceasta clipă de mânie pe care nu şi-o putuse înăbuşi şi care alunga tihna aceea de care se simţise pătruns timp de câteva săptămâni, ca atunci când îţi cuibăreşti trupul sleit de puteri **într-**un pat moale şi bun.

Învăţătura pe care a tras-o în ziua aceea, a fost că tihna la care ţinea atât de mult nu se putea păstra decât cu preţul tăcerii sale. Se resemna. Bătrâna nu mai pomeni despre cantină, până în dimineaţa zilei de luni, dar bătrânul simţi limpede că hotărârea ei fusese luată.

Luni dimineaţă, după terminarea micului dejun, ea îl întrebă:

323

— Preferi să-ţi fac mâncarea înainte de pleca sau doreşti să-ţi pregătesc totul că mănânci la douăsprezece?

El n-o întrebă nici măcar despre ce anttm era vorba.

— Nu vreau să-mi schimb orele de masă, bombăni el. Dar mă simt încă în stare să-mi pregătesc singur masa.

N-o întrebă nici la ce oră pleca, nici dacă va mânca acolo, nici cât avea să câştige, sau la ce oră se va întoarce acasă. Toate aceste întrebări zăceau în el, din clipa în care se convinsese că ea va face numai ce-i intrase în cap, dar se jurase să n-o întrebe nimic. Bătrâna **se încapă** ţânase. Dacă voia să-şi înceapă existenţa pe care ar duce-o după moartea lui, atunci, cel mai bine era să lase să crească încetul cu încetul tăcerea care se ivise între ei. În felul acesta ziua în care tăcerea definitivă va coborî în sfârşit va fi mai uşor de suportat.

Toamna nu despuiase cu totul arborii de frunze, dar ploaia, care dăinuia între pământul şi cerul coborât de trei zile încoace, izola şi mai mult casa de restul oraşoilui.

Ploaia de acum anunţa venirea iernii. **Zgâl**ţâia din când în când oblonul, smulgea câte o frunză din bolta viţei de vie sau din părul din grădină. Bătrânul cerceta când cerul, când pământuj. lucios al grădinii, şi niciodată nu mai simţise ca acum, până în adtâncul sufletului, această aţipire a vieţii care vesteşte sosirea anotimpului mort

324

— 50

Aşa a trecut luna noiembrie. Bătrâna pleca în fiecare dimineaţă, în jurul orei zece şi jumătate, şi se întorcea după patru ore. Totdeauna aducea în sacoşă câteva coji de pâine pentru iepuri şi iun bidon cu supă pe care o încălzea la masa de seară

Au trebuit să se împace şi cu asta. Să trăiască aproape ca săracii. Şi, în definitiv, erau săraci. Până la urmă, bătrânul admisese că aşa era. Casele nu însemnau nimic. Războiul înghiţea economiile tuturor bătrânilor.

Deci bătrâna se ducea la cantină. La vârsta odihnei, ea devenise femeie de serviciu. Pleca surâzând. Se întorcea surâzând, dar cu fiecare zi, obrazul Îi devenea mai pământiu Spatele i se încovoia şi mai mult, iar şalele n-o mai ţineau. Nu se plângea niciodată. Totuşi, bătrânul o vedea frecâ**ndu-**şi una de alta mumie ei cu degetele strâmbe. Arătătorul de la mâna stângă încălecase degetul mijlociu. Degetele mari stăteau îndoite, chiar şi când îşi deschidea palmele, iar încheieturile i se umflaseră.

— Apa de la spălatul vaselor nu-ţi priește.

Ea înălţa din umeri.

— Nu-i nimic… Nu-i nimic. Ştii bine că aşa mi se întâmplă în toate iernile.

Nu era adevărat. Niciodată bătrânul n-o mai văzuse atât de vlăguită şi niciodată n-o auzise tuşind ca acum.

325

Când îi sugera timid că ar trebui să se odihnească, ea răspundea:

— Lasă-mă doar până la Paşti. Când o să fie de lucru la grădină, renunţ. Dar copilaşul lor se va naşte către sfârşitul lui martie. Atunci le voi trimite ceva bani… înainte de asta, nu. Trebuie să aibă pentru copil.

Când pomenea de copil, faţa ei se ilumina. Oboseala părea că i se risipeşte ca prin minune. Atunci bătrânul o lăsa să vorbească.

Julien le scrisese, înştiinţându-i că un prieten le făcuse rost de un apartament ou două camere în apropierea Lyonului. Numai că apartamentul nu se elibera decât în ianuarie şi era nemobilat. Imediat bătrânul spusese:

— N-au de nici unele. Ar fi bine să vină aici. Ce să facem cu două paturi în camera noastră? Ar lua şi ei unul. *Şi* o să găsim şi alte lucruri, în şopron e o masa, şi avem destule scaune în sufragerie.

Din ziua aceea, din când în când, ba unul ba altul zicea:

— Uite, când vor veni, putem să le dani şi ceva veselă… sau ceva mobilier…

— Da. Problema e cum le vor transporta.

— Chiar dacă vor trebui să închirieze o ca mioneta, tot le va reveni mai ieftin, decât dacă le-ar cumpăra.

La început, bătrânul făcuse această propunere pentru că voise ca iniţiativa să fie a lui, Dar simţise o uşoară înţepătură în inimă gândul despărţirii de atâtea obiecte care aveau locul lor în casă. Apoi, fără să ştie

326

el bine de ce, era aproape bucuros, când descoperea noi obiecte pe care să le dăruiască.

În timpul îndelungatelor absenţe ale bătrânei, i se întâmpla să se plimbe prin casă şi să caute url obiect la care se gândise. I se întâmpla de asemenea să-şi închipuie cum va arăta copilaşul care urma să se nască. Paul nu avea copii, nici nu era vreo speranţă să aibă, aşa că apariţia micului Dubois era oricum ceva important.

De la eliberare încoace, nici Paul, nici **nevastă-**sa nu mai veniseră pe la bătrâni, dar nu era prima oară când treceau luni de zile

şi ei nu se arătau. La urma urmei, erau ocupaţi cu munca lor. Comerţul trebuia să se fi înfiripat puţin. Bătrânul îşi spunea aşa, ca să nu lase să crească în el bănuiala că evenimentele ar fi Izbutit să-i despartă în mod definitiv pe cei doi fii ai săi şi să-l îndepărteze pe Paul de casă. Timpul aranjează multe.

Dar timpul alungă în acelaşi timp şi anotimpurile, iar iarna înainta cu paşi grăbiţi.

A patra zi din luna decembrie, în timp ce bolta cerului abia se hotăra să reverse destulă lumină pentru a anunţa dimineaţa, o pală de vânt rece se stârni brusc. Crengile despuiate ale copacilor se cutremurară. Coardele vitei de vie se înălţară spre fereastră, iar din casă se desprinse un mare suspin de durere, pe care plânsul focului îl duse mai departe. Apoi se aşternu tăcerea, în picioare, în faţa ferestrei, bătrânul cercetă norii timp de câteva minute, apoi zise:

— Vine vântul de nord. Şi poate şi zăpada.

327

— Mă duc să aduc un coş de lemne, bătrâna. Dacă începe să ningă, o să ne princip bine.

Ieşi afară cu coşul gol. Urmă o a doua pală de vânt. Aceasta nu veni chiar aşa de brusc ca prima, care răscolise, răsese totul în cale, înainte de a se opri. La început se simţise doar un vântişor care mieuna atingând uşor stejăreii. Apoi vântul se înteţi, învălui casa şi se întinse peste tot, culcând peste acoperişuri fumul caselor, bruftuluind arborii şi bolta viţei-de-vie. Când bătrâna se înapoie, stătu o clipă nemişcată, cu spatele lipit de uşa închisă, înainte de a zice:

— Vântul ăsta e rece ca gheaţa… Credeam că n-o să mai pot răsufla.

Bătrânul începu să chitească lemnele lângă maşina de gătit.

— Pui prea multe în coş. E prea greu pentru tine.

— Nu… Dar vântul ăsta m-a luat pe neaşteptate… N-aveam decât jacheta de lână şi şalul. Nu-mi închipuiam că e aşa de frig.

Ea îşi turnă **într-**o ceaşcă puţină cafea cu lapte rămasă de la dejun, şi, luând cana îi! pumni ca să-şi încălzească degetele, bău cu înghiţituri mici.

După (ce goli coşul şi umplu soba cu lemne, bătrânul se apropie de geam.

— Dumnezeule! exclamă el. Nenorocitul ăsta de vânt mi-a şi smuls trei saci de pe tute-lle de anghinare… îi legasem totuşi cu sfoară

Trebuie să mă duc…

Bătrâna îl întrerupse:

— Nu mai vorbi prostii! Ştii foarte bine că dacă ieşi pe o vreme ca asta, ai să-ţi petreci tot restul iernii în pat… Nu-i nevoie să alergi după nenorocire, vine ea şi singură.

Ea puse ceaşca goală pe masă şi deschise uşa de la sufragerie.

Ce vrei să faci? întrebă bătrârtul.

— Mă duc să-mi iau paltonul. Şi apoi ies să leg sacii. Am timp berechet înainte de a pleca la muncă.

— Dumnezeule, gem, a bătrânul. Nu mai sunt bun de nimic când vine frigul.

Bătrâna îşi îmbrăcă paltonul gros, pe care ţi-l croise din mantaua lăsată de soldatul găzduit de ei în momentul retragerii. O vopsise chiar ea, şi amestecul de kaki cu vopseaua neagră împrumutase acestei stoife aspre o culoare maronie, puţin spălăcită şi traversată de dungi mai închise, îşi ridică gulerul, îşi puse şalul pe cap şi îl legă sub batfbie.

Nedezlipit de fereastră, bătrânul se uita la ea, apoi la tufele de anghinare.

Alţi saci se desfăceau. Dacă vântul se înteţea, până la urmă avea să smulgă totul

— Ar trebui să iei nişte sfoară şi un cuţit. Cred că cea pusă de mine nu e destul de rezistentă. E prea veche. Au putrezit-o ploile. Vezi că e alta mai tare în dosul uşii de la pivniţă.

Bătrâna luă un cuţit ascuţit, îşi mai potrivi o dată şalul şi ieşi.

329

51

Îndată ce ea ieşi, bătrânul nu se mai urni de la geam. O auzi deschizând uşa pivniţei. Mult îi mai trebuia să găsească sfoara! Iar vântul îşi făcea mereu de cap. Se culca la suprafaţa pământului, se curca.pe muşuroiul de pământ! pe care bătrânul îl adunase la rădăcina tufelor de anghinare, încerca să se strecoare pe sub saci, iar de aici, încordân**du-**şi forţele ca o fiară vicleană, se umfla brusc. Sacii se răsuceau. Dacă bătrâna mai întârzia, toate legăturile aveau să plesnească!

Când ea apăru în sfârşit la colţul casei, bătrânul întredeschise fereastra şi strigă:

— Începe cu cei care mai sunt întregi… Pe urmă îi legi şi pe ceilalţi!

Ea dădu din cap în semn că a înţeles şi se îndreptă spre brazdă. Vântul o înşfăca, aşa cum făcea şi cu plantele. Paltonul îi flutura, Uneori se umfla, se ritiica deasupra fustei negre. De mai multe ori, bătrânul o văzu făcând salturi cu saboţii ei grei şi crezu că o să cadă.

— Cum Dumnezeului poate să sufle aşa de tare? bombăni el.

Când bătrârxa se apleca, apucând tufele groase cu braţele şi Iegându-le împrejur cu sfoară, ai fi creziut că se agăţa de ele ca să nu fie luată de vânt

Bătrânul îi urmărea fiecare gest. Avea probabil degetele înţepenite, căci, de obicei, lucra mai repede şi cu mai multă îndemânare. Părea că face eforturi ori de câte ori se îndrepta. Avea

330

T

momente de nemişcare inexplicabile, încovoiată, stătea cu spatele rotund în bătaia vântului, se clătina pe loc, schiţa un pas, se dădea înapoi căutând-şi echilibrul.

Ea legă astfel patru sau cinci saci, apoi, când ajunse la următorul, în loc să se aplece cum făcuse şi cu ceilalţi, rămase dreaptă, ducându-şi la piept mâna în care ţinea legătura de sfori. Mina i se desfăcu, sforile îi scăpară, fluturând în vânt ca nişte şerpi mici şi luminoşi prin acest univers de culoare pământie.

— Dumnezeule, sforile! bombăni bătrânul.

Dar ce face acolo?

Ea schiţase o mişcare încercând să prindă sforile, dar mâna dreaptă îi bătu în gol, scăpând cuţitul care căzu. Rămase astfel una sau două secunde, ca un arbore pe jumătate dezrădăcinat şi care încă mai rezistă vijeliei. Apoi genunchii i se îndoiră încet. Mâna dreaptă vru să se agaţe în trecere de o tufă de anghinaro, dar degetele alunecară pe sacul ud; căzu mai întâi în genunchi, apoi şovăi puţin, înainte de *a* se lăsa uşor pe partea stângă, cu faţa îndreptată spre micul răzor.

— Dumnezeule! îngână bătrânul. Dar ce are? Ce face?

El simţi că se înăbuşă. O clipă încercă să creadă că bătrâna îşi pierduse echilibrul, dar iată că ea stătea nemişcată. Doar poalele paltonului mai fluturau, agitate de vântul rece.

— Cu mâna înţepenită pe minerul ferestrei, bătrânul gemea, pironit locului de o imensă spaimă.

331

Bătrânul rămăsese nemişcat un timp pe care? nu-l putu aprecia. Se produsese cu el un lucru ciudat. Parcă desprins de pământ şi de timpul oare curgea, era şi acolo dar şi în altă parte. O vedea pe bătrână întinsă la rădăcina tufelor de anghinare şi în acelaşi timp îşi spunea că nu e adevărat, ca acum avea să intre în bucătărie, frecându-şi una de alta mâinile-i amorţite.

Apoi, fără să im ai înţeleagă ce anume îl îndemnase, s-a desprins de fereastră. Puterea şi judecata îi reveniseră. Şi-a îmbrăcat haina groasă de catifea şi a ieşit afară.

Pe palier, în timp ce-şi scotea papucii ca să-şi pună saboţii, a simţit aerul îngheţat învăluindu-l şi pătrunzându-l. Se încorda, se agăţa de voinţa de a merge, doiminându-şi trupul; care se cabra ori de câte ori frigul îl gea.

Iată-l traversând aleea şi luând-o spre tratul de pământ. Nu slăbeşte din ochi palte nul bătrânei. I se pare că ea se mişcă… vrea să alerge, dar teama să nu cadă îl reţint

Acum se apleacă spre ea. Abia o atinge. Est lângă ea, şi n-are curajul.

— Ce ţi s-a întâmplat? Mă auzi?… auzi?

Strigase foarte tare.

Nimic.

Bătrâna nu se mişcă.

332

Bătrânul îngenunchează şi încearcă să-şi treacă braţul pe sub trupul ei, ca s-o ridice puţin… Ea horcăie… Are un sughiţ care se repetă… Obrazul îi este vineţiu… Ochii injectaţi de sânge sunt pe jumătate deschişi sub pleoapele care tremură ca şi cum vântul le-ar mişca.

— Dumnezeule… Dumnezeule, geme bătrânul.

El se îndreaptă de şale. Se simte pierdut. Priveşte în juru-i. Nimeni. Doar vântul rece care îi taie respiraţia şi îi şfichiuieşte faţa cu mii de cuţite.

Şovăie o clipă. Oare şi el o să se prăbuşească aici crapând odată cu bătrâna lui, pe scârba asta de pământ?

Gândul acesta îl biciuieşte ca şi cum i-ar aparţine vântului. Un fel de ţipat îi ţâşneşte brusc din adâncul rărunchilor. Un ţipăt care i se opreşte în gâtlej şi care nu e decât un strigăt nearticulat de ajutor.

Atunci el se apleacă din nou. Îşi propteşte un genunchi de pământ, o înşfacă pe bătrâna de încheietura mâinii, regăsind un gest vechi învăţat în război, când purta răniţii. Trage. Horcăitul bătrânei se aude mai tare. Trage din nou şi izbuteşte să o ridice îndeajuns, pentru a-şi petrece braţul pe sub şalele acestui trup inert. Printr-un mare efort se ridică.

Oare picioarele lui care tremură, or să reziste?

Face un pas. Încă unul. Picioarele bătrânei se târăsc pe pământ. A pierdut un sabot. Mâna stângă ţine strâns trej ŞEori oare flutură în vânt.

Bătrânul ajunge la marginea aleii. Ca să încalece bordura, se pleacă şi mai mult în faţă, se asigură că trupul n-o să cadă şi, desprânzându-şi mâna stângă, se sprijină de un stâlp de câte era prinsă sfoara pentru rufe.

În pragul scării trebuie să se oprească. Cu tot frigul, e leoarcă de sudoare. Rampa scării e la dreapta. Ca să poată să se prindă de ea, trebuie să schimbe poziţia bătrânei de pe umeri. O ţine cu mâna stângă apucând-o de paltonul prea ţeapăn. Cu mâna dreaptă se agaţă de metalul îngheţat şi urcă o treaptă.

Sunt zece trepte. La fiecare se opreşte, încearcă să respire, să ia puţină forţă de la vântul acesta zănatec, care biciuieşte casa cu putere, se învârteşte şi trece mai departe.

Rotocoalele de vânt, aproape că le şi vede, acolo, în faţa lui, pline de mii de puncte negre.

Ştie ce sunt punctele acestea negre. Ştie ce vestesc, şi teama îl cuprinde iarăşi. Bacă ar cădea aici, s-ar rostogoli amândoi până la poalele scării. Din cauza merişorului, nimeni rm i-ar putea vedea nici din stradă nici de pe drumul din grădină. Vidul imens pe care-l simţise în el mai adineauri făcea acum loc unei ciudate lucidităţi. Fiecare gând aducea cu el o grămadă de imagini de o nemaipomenită precizie.

Se opreşte. Trebuie să ştie să se oprească atât cât e necesar, ca să-şi refacă forţele. Trebuie să-şi impună un ritm de respiraţie. Trebuie să evite înghiţiturile mari de aer îngheţat, care ar putea să-l doboare.

334

Humără treptele. Mai sunt patra… Ou Un efort imens adună ce mai rămăsese în el ca putere şi urcă cele patru trepte fără să se o-prească.

Pe palier se clatină şi mina *îi* cade pe clanţa uşii pe care o

strânge foarte tare.

O clipă. Clanţa se mişcă, uşa se deschide şi căldura încăperii îl izbeşte în faţă.

Împinge uşa care se trânteşte cu putere, m-truntind vântul.

Ajuns aici se gândeşte la cameră, la pat. Dar sus nu e foc, iar el n-o mad poate urca pe bătrână.

Poate că a leşinat doar. Încearcă zadarnic s-o aşeze pe un scaun, corpul inert se leagănă când la dreapta când la stânga, se îndoaie în faţă, lipsit de orice vlagă.

Atunci, ajuns la capătul puterilor, o întinde pe linoleum.

53

Bătrânul Dubois crezuse că era de ajuns să fie cald pentru ca nevasta-sa să-şi revină. Văzând că nu face nicio mişcare, încercă să-i dea să bea puţin rachiu, dar mâna îi tremură atât de tare încât nu izbuti. Lacrimile îi ardeau ochii. Totul era tulbure şi, când se îndreptă de şale, trebui să se sprijine de masă ca să nu cadă. Privi de mai multe ori pe fereastră, dar nimeni nu trecea pe drum.

335

Se întoarse lângă bătrână. Îi vorbi iarăşi, dar ea continua să-l fixeze cu privirea ei pierdută, scoţând mereu horcăitul acela venit din adâncul gâtlejului în care gâlgâia flegma.

Din nou îl cuprinse teama.

Luă de pe scaun o perniţă turtită pe care o vârî sub capul bătrânei şi ieşi pe uşă.

Unde să se ducă? Spre stradă? Cu greu ar găsi pe cineva. Se gândi la domnişoara Marthe care locuia peste drum, dar ea era bătrână şi nu mai ieşea aproape de loc. Alergă spre fundul grădinii, înconjură şopronul şi intră în curtea casei domnului Robin. Îşi înălţă ochii spre fereastra bucătăriei, şi (prin ceaţa lacrimilor şi a frigului care-i împăienjeneau privirea, i se păru că distinge o formă luminoasă. Grăbi pasul şi ridicând braţele începu să strige:

— Hei! Hei! Hei!

Vocea îi pieri şi tuşea îl năpădi, obligându-l să se oprească. Fereastra se deschise şi doamna Robin întrebă:

— Ce s-a întâmplat?

Bătrânul făcu un efort ca să deschidă gura, dar tuşea îl înăbuşea. Nu putu decât să gesticuleze şi cu mare greutate auzi:

— Coborâm îndată.

Fereastra se închise. Bătrânul încerca să-şi revină. Voi să scuipe, dar vântul îi zvârli scuipatul pe haină, iar el se enervă, căutându-şi batista să se şteargă.

Când domnul Robin şi nevastă-sa apărură, el nu mai tuşea dar tot nu putea articula nimic, îi luă cu el, şi abia când ajunseră în grădină, izbuti să îngaime:

336

— Repede… «eviasta-mea… Nevastă-mea…

jăfiu mai pot.

Doamna Robin o luă la goană spre casă, *şi* bătrârml simţi că domnul Robin îl prinsese de braţ ca să-l susţină. O clipă i se păru că un *gol* imens i se căsca an faţă. Se opri, îşi reţinu respiraţia câteva secunde apoi, încet, îşi reluă pasul.

Când intrară, doamna Robin era îngenuncheată lângă bătrână *şi îi* înălţa capul. Faţa bătrânei era extrem de roşie. Simţeai cum respiraţia scurtă trecea cu mare efort printre buzele-i vineţii.

— E foarte congestionată, zise domnul Ro bin. Trebuie chematimediat un doctor. Şi trebuie s-o punem în pat

— Dumnezeule… (Dumnezeule, gemea bătrânul.

Domnul Robin îl ajută să se aşeze. Părea foarte calm.

— Dau o fugă până la noi, zise el. Vă trimit servitoarea, şi mă duc repede să-i telefonez fiului dumneavoastră. O să vă aducă un doctor. Aveţi numărul lui de telefon?

Bătrânul dădu din cap în semn că nu şi domnul Robin plecă iute.

Acum, bătrânul simţea că i se luase o greutate de pe inimă. Nu mai era singur… Nu mai trebuia să ia el hotărâri. O privea mergând încolo şi încoace pe femeia aceasta cu palton albastru, ale cărei plete castanii cădeau în valuri pe umeri.

Ea vorbea. El o asculta, dar aproape că n-o auzea.

— 0,880

337

— Pun apă la încălzit, zicea ea. S-ar putea ca doctorul să aibă nevoie… Aţi făcut foc în camera dumneavoastră?

— Nu… Dumnezeule!

— Mă duc să-l aprind… Aveţi lemne sus?

— Da… Cred că sunt.

— Şi hârtie?

— Da, este aici.

Bătrânul îi înstinse un ziar şi scotoci prinţ buzunar după bricheta.!

— Urc cu dumneavoastră.

— Nu, nu, rămâneţi aci… Nu vă mai puteţi ţine pe picioare. Când o să sosească servitoa-l rea, o s-o culcăm pe doamna Dubois.

Doamna, Robin urcă şi bătrânul o auzi urn-biând prin cameră. De la locul său, din pricina" mesei de care se sprijinea, nu vedea decât capul bătrânei întinsă tot jos, pe podea. Părea mai puţin roşie, dar pleoapele îi rămăseseră întredeschise şi avea aceeaşi privire fără viaţă.

Incapabil să ia vreo hotărâre, bătrânul Dubois stătea plecat înainte, cu un cot sprijinit de masă, cu altul pe genunchi, fixând chipul nevestei sale şi repetând:

— Nu e cu putinţă… Nu e cu putinţă…

— 54 – Când domnul Robin isosi, doamna Hobin şi servitoarea o şi culcaseră pe bătrâna Dubois.

Servitoarea era o italiancă voinică, de vreo patruzeci de ani, mai puternică decât mulţi

bărbaţi. Ea o ridică pe bătrână luând-o de subsuori, iar doamna Robin nu trebui decât să-i susţină picioarele, ca să ferească tălpile să lovească treptele scării. Bătrânul veni după ele… Când apăru şi domnul Robin, focul duduia în sobă.

— Am încercat să sun la doi doctori, zise el. Lipseau amândoi. Atunci am chesmat-o pe nora dumneavoastră. O să vină cu doctorul Le-tty, care locuieşte alături de ei.

— Până atunci, zise doamna Robin, o să-i pun o prişniţă… E sigur că de la piept i se trage. Asta o s-o uşureze în orice caz şi o să facă să-i scadă temperatura.

Bătrânul se aşezase în fotoliu, la picioarele patului. Ziua cenuşie care pătrundea în încăpere nu ajungea până la bolnavă decât ca o biată lumină palidă şi rece, prin care faţa ei abia se distingea.

— S-ar părea că respiră mai uşor, zise bafrfmii.

— Ai dreptate. Dar nu cred că temperatura i-a scăzut.

Domnul Robin o prinse de încheietura mâinii. Zise din nou:

— Pulsul este regulat, dar foarte accelerat.

Cele două femei coborâseră să pregătească prişniţă. Domnul Robin se aşezase în faţa bătrânului, pe un scăunel scund pe care bătrâna îşi punea hainele seara, înainte de a se culca. Acum hainele ei

erau aşezate la picioarele patului paralel cu cel în care ea era întinsă. Bătrânul făcu o mişcare în direcţia aceea şi zise:

339

— **Ăsta-**i paltonul pe care şi l-a făcut **dintr-**o manta soldăţească… Ştiţi cea pe care ne-a lăsat-o băiatul acela din Villefranche… Guillemin dacă îmi amintesc bine… M-a ajutat să fac pâine în timpul prăpădului… Bun băiat!… Nu ştiu ce **s-**o fi întâmplat cu el.

Domnul Robin dădea din cap.

Bătrânul tăcu. Nu ştia de ce spusese *lucrurile* acestea, dar faptul că vorbea în mod calm îi făcea bine.

Domnul Robin întrebă:

— Era în grădină?

— Da. Voise să iasă ca să lege sacii în care învelisem tufele de anghinare. Eu nu mai sunt bun de nimic… Dar n-ar fi trebuit **s-**o las să se aducă. Însă o cunoaşteţi, n-o poţi opri când vrea să facă ceva!… Ca şi cu cantina. Degeaba i-am repetat că nu merită să-şi piardă sănătatea pentru o sumă de nimic.

Domnul Robin se ridică şi privi pe geam.

— Sabotul i-a rămas în grădină, zise el.

Când cobor, îl iau **şi-**l aduc.

— Bineînţeles, zise bătrânul, nu m-am gândit la asta. Credeam că nu voi reuşi niciodată **s-**o aduc până aici.

Domnul Robin îl întrerupse:

— Cred că a venit doctorul.

Bătrânul se ridică şi se îndreptă şi el spre uşă.

— Nu trebuie să coborâţi, zise domnul Kobin. îl vor conduce femeile.

Bătrânul rămase câteva clipe indecis, cu urechea încordată. Nu deslușea decât om foarte

340

Îndepărtat murmur de voci. la sfârşit, pe scară se auzi un pas şi uşa camerei se deschise.

Doctorul era' înalt şi slab. Avea ochelari mari. Zise bună ziua şi ceru să i se aprindă lumina.

— N-avem electricitate, zise bătrânul.

Doctorul păru mirat.

— Atunci nu e nimic, zise el. Am eu o Ian ternă.

Scotoci în trusă şi bătrânul îi văzu spatele lat îndoi**ndu-**se şi capul aplecat în direcţia patului. Ascultarea fu rapidă. Când doctorul se întoarse zise:

— Nu-i niciun dubiu. Congestie puknonară.

Cred că o are de câteva zile, iar frigul de azi-dimineaţă a dat**-**o gata.

Abia atunci bătrânul observă prezenţa Michelinei, nora lui, care rămăsese lângă uşă.

— Şi ce trebuie să facem? întrebă Mich**-**Jline.

— Va trebui să**-**i facem repede o injecţie pentru inimă. N**-**am cele de trebuinţă la mine, dar surorile sunt la doi paşi. Pentru rest o să coborâm. Am se va scriu o reţetă.

— Am pregătr o prişniţă, zise doamna

Robin.

— Trebuie să i**-**o puneţi. Asta nu poate decât **s-**o uşureze.

El şovăi o clipă, o privi pe Micheline, şi adăugă:

— Sper că poate veni urgent o soră, altfel mă reped până la mine şi…

— Nu, zise Micheline. Mă ocup eu de tot. Mă duc eu după soră. O aduc eu.

Ea deschise uşa şi ieşi pe coridor, zicând

— Haidem jos, trebuie **s-**o lăsăm să se odihnească.

Bătrânul rămase ultimul, înainte de a coborî, îşi mai privi o dată nevasta şi imunmură

— Dumnezeule… Ce **s-**o întâmpla cu noi!

55 **–** În bucătărioară, bătrânul se uita la cele cinci persoane care ocupau tot spaţiul. El stătea la piciorul scării, cu spatele sprijinit de uşa sufrageriei. Zise:

— Ar trebui aduse scaune de alături…

Dar nimeni rxu**-**i dădea atenţie. Pe un colţ de masă, doctorul îşi scria reţeta şi**-**i dădea explicaţii lui Micheline. În faţa lui, doamna Robin şi servitoarea pregăteau prişniţa.

Toată lumea vorbea. Dar băfainul nu mai era în stare să urmărească ce se spunea, înţelesese doar că domnul Robin propusese să se ducă el la surori şi la farmacie, dar că Micheline răspunsese:

— Nu, lăsaţi. Mă ocup eu de toate.

Doctorul şi Micheline plecară. Cele două vecine urcară în cameră să puie prişniţa. Bătrânul se aşează pe un scaun. Se aşează şi

domnul Robin.

— Nu vă faceţi griji, zise el. Congestia se vindecă… Vreţi să mă duc să vă aduc lemne?

O să vă trebuiască destule pentru cameră.

342

Bătrânul dădu din umeri deznădăjduit

— Ce-o să se întâmple ou noi… repeta el.

— O să vă ajutăm, îl asigură domnul Robin.

O să vină nevastă-mea. Şi pe urmă o aveţi pe nora dumneavoastră care va reveni. N-o să fie nimic. O să vedeţi.

Îi vorbea ca unui copil. Bătrânoil îşi dădea seama de acest lucru şi i se părea că dacă dânsul i se adresa astfel, însemna că bătrâna era pierdută. Vru să-l întrebe, dar îşi înghiţi vorbele. Avea impresia că dacă ar fi pomenit de moarte în clipa aceea, ar fi riscat să o atragă. Zise doar;

— Tare aş fuma o ţigară, dar cred că n-am să fiu în stare **s**-o răsucesc.

Domnul Robin scoase un pachet din buzunar, bătrânul se servi. Mâinile îi tremurau mereu, şi chiar ţigara îi tremură între buze, când o aprinse de la bricheta domnului Robin.

— Vă las pachetul.

— Mulţumesc. Foarte mulţumesc.

— Dar trebuie să vă reveniţi. Ar trebui să beţi ceva cald.

Domnul Robin se apropie de sobă. Dar cratiţa (de pe plită nu conţinea decât apă.

— Când or să coboare femeile, zise bătrânul, o să urc să mă schimb. Flanela **s**-a udat leoar că Dacă răcesc acum, totul e pierdut.

Cele două femei coborâră, şi doamna Robin zise:

— E nevoie să-i lăsaţi prişniţa un timp mai lung. Mă duc până acasă şi o să vă aduc şi ceva de mâncare.

— Credeţi căpâni arde de mâncare?

343

— Trebuie să vă forţaţi. Aveţi nevoie să luaţi ceva. O să vă mai întărească puţin.

— Cred că un castronaş de supă mi-ar ajunge.

— Acu vă lăsăm, zise doamna Robin… Dar să nu vă îngrijoraţi. O să revin. Iar dacă e nevoie, v-o trimit pe Luiza după-amiază.

Italianca încuviinţă, şi ieşiră toţi trei. Bătrânul repeta în continuare:

— Ce nenorocire… Ce nenorocire… Ce-o să se întâmple cu noi!

Rămas din nou singur, neliniştea îi reveni. Şovăi mult până să se hotărască să urce în cameră. Totuşi, simţi că îl cuprinde frigul şi se decise mai mult din necesitatea schimbării flanelei decât din dorinţa de a o revedea pe bătrână. Îi era puţin teamă să fie iar lângă ea.

Urcă încet scara. Se opri un moment înainte de a avea curajul să împingă uşa, paralizat de ideea că poate o va găsi moartă. Dar cum deschise uşa, horcăitul greoi al bătrânei îl linişti

Se apropie de ea, îi atinse mâna fierbinte aşezată peste cearşaf şi o întrebă:

— Nu mă auzi?… Spune, mă vezi?

Privirea ei pierdută în gol îi făcea rău. I se părea cu neputinţă să se fi schimbat atât în mai puţin de o oră. Revedea clipa când ea ieşise din bucătărie pentru a se duce în grădină, şi îi trebui mult timp ca să-şi amintească cuvintele pe care le rostise când deschisese uşa. Pomenise cumva de frig? Sau de sfoară? Sau de cuţit? Adevărat, cuţitul rămăsese probabil în grădină, împreună cu sabotul. Ia te uită, domnul Robin promisese că va aduce sabotul.

Uitase. Aşa sunt oamenii, totdeauna uită. Şi nevasta lui promisese că se va întoarce. Prişniţa inu mai putea fi lăsata prea mult timp.

El se duse până la fereastră. Sabotul era tot în grădină, ca o pată galbenă pe pământul negru. Cuţitul, însă, nu se vedea. Avea mânerul din lemn negru. Dacă lama se înfipsese în pământ, era greu să fie văzut de aici. Era un cu-ţitaş minunat, cum nu se mai făceau de când cu războiul.

Bătrânul ridică din umeri şi se întoarse lângă pat. Încerca mereu să-şi amintească vorbele pe care le rostise bătrâna când ieşise pe uşă. Nu era un lucru important, dar neputinţa aceasta de a-şi aduce aminte îl enerva.

Căută o flanelă în garderobul a cărui uşă scârţâia. Când o găsi, o desfăcu şi o ţinu o clipă deasupra sobei. Se răspândea din ea un miros plăcut de plante. Era mania ei, a bătrânei, să pună în lenjerie flori şi frunze uscate.

Bătrânul era încă în cameră, când doamna Robin reveni. Ea scoase prism ţa şi întrebă:

— Aţi mai pus lemne pe foc?

Bătrânul umplu soba.

— Trebuie să coborâţi, zise doamna Robin.

V-am adus ceva de imâncare.

Coborârâ. Pe maşina de gătit era un bidonaş de aluminiu şi o cratiţă de fier, smălţuită ou roşu *şi* alb.

— Va trebui să mâncaţi, zise doamna Ro bim. O să vă tfacă bine. Ea se odihneşte. N-are nevoie de dumneavoastră şi sora o să vină dintr-o clipă în alta. Acum vă las, pentru că soţul ancu trebuie să plece foarte ourând ca să ajungă la Poligny înainte de ora două. Mă voi întoarce însă de îndată ce o să plece… în bidon e supă de legume. În cratiţă aveţi mazăre şi o bucată de carne.

— Dar nu mi-e foame… Nu mi-e foame.

Femeia plecă, după ce mai insistă o dată ca bătrânul Dubois să se forţeze să mănânce. Şi el ştia că puţină supă i-ar face bine. Supa era bună, avea toate legumele strivite şi un gust de ornat afumat. Mâncă tot conţinutul bidonului. Apoi aşteptă o clipă înainte de a se hotărî să ia o furculiţă pentru a gusta din mazăre. Mai întâi se servi chiar din cratiţă. Mazărea era bună şi se topea pe limbă, îşi luă trei linguri şi tăie jumătate din bucata de carne, îşi spunea că nu se cuvine să mănânce atât de mult în timp ce nevastă-sa era bolnavă, dar îşi zicea de asemenea că trebuie cu orice preţ să-şi recâştige forţele. Dacă va fi condamnat să facă totul singur, şi pe deasupra să urce scara de douăzeci de ori pe zi!… îşi amintea de o altă iarnă când chiar el făcuse o congestie pulmonară. Zăcuse mai mult de o lună acolo, sus. Iar bătrâna îl îngrijise. Numai că pe aitunci ea nu avea şaptezeci şi unu de ani. Şi totuşi, îi spunea adesea că scara asta îi nenorocea picioarele. Şi apoi ea era femeie, ştia cum să-l îngrijească Nu, el nu vedea cum s-ar putea ocupa singur de bolnavă, de casă, de cumpărături…

Perspectiva tuturor acestor griji îl copleşea. Până acum fusese prea zdruncinat de accidentul acela neaşteptat, ca să poată gândi. Dar, pe măsură ce recăpăta forţă mâncând, îşi

dădea seama ce ar însemna pentru el această boală a bătrânei dacă s-ar prelungi. Se vedea singur. Oare vecinii l-ar ajuta? Oare Miche-line va veni mai des? Italianca aceasta a doamnei Robin avea într-adevăr o putere de bou, dar dacă ar veni în mod regulat, va trebui s-o plătească. Sfârşise cu mâncatul. Îşi turnă o jumătate de pahar cu vin. Nu avea cafea făcută, şi-şi puse două bucăţi de zahăr în vinul la

care adăugă şi puţină apă. Da, era adevărat, simţea întotdeauna nevoia să bea.

Îşi bău vinul, aprinse o ţigară scoasă din pachetul lăsat de domnul Robin, apoi se uită la ceasul deşteptător. Era trecut de douăsprezece jumate şi sora nu sosise încă. Însemna că e foarte târzm pentru un lucru pe care doctorul spusese că trebuia să-l facă cât mai iute posibil.

Se grăbi să cureţe masa, stinse ţigara pe care o puse în tabacheră şi urcă în cameră.

Faţa bătrânei se schimbase. Din foarte roşie devenise foarte palidă. Obrajii pământii se adânciseră, buza inferioară îi atârna. Pleoapele îi stăteau închise, iar din gura întredeschisă nu ieşea decât un vaiet foarte slab.

Bătrânul îşi întinse încet mina şi-i atinse umărul.

— Nu te simţi bine?... Ce te doare?

Se aplecă puţin şi cu un glas mai tare repetă:

— Ce te doare?

Pleoapele bătrânei se mişcară puţin, dar nu se deschiseră.

347

Bătrânul avu o şovăire de câteva clipe, apoi, cuprins de teamă, ieşi din cameră, coborî iute scările şi ieşi fără ca măcar să-şi fi pus haina şi saboţii.

56 – în papuci, pe pământul pe care gerul începuse să-l întărească bătrânul alergă într-un suflet până în fundul grădinii. Când intră în curtea vecinilor, îl văzu la geam pe băiatul domnului Robin. Copilul întoarse faţa imediat şi domnul Robin deschise fereastra.

— Veniţi repede, strigă bătrânul, îi e rău!

— Coboară îndată nevastă-roea!

Bătrânul se înapoie spre casă. La jumătatea drumului, doamna Robin îl şi ajunse.

— Ce s-a întâmplat? întrebă ea.

— Sunt sigur că nevastă-mea trage să moară.

Glasul i se sugrumă când rosti ulftimul cuvânt.

— N-a venit sora?

— Nu... Nu... N-am văzut pe nimeni... Or să ne lase să murim singuri.

Doamna Robin o luă la goană. Bătrânul nu putea s-o urmeze. Când ieşise nu simţise frigul, dar acum, vântul rece care îi şfichiuia faţa

îi oprea respiraţia, îi simţea acele pe obraz şi strecurându-i-se prin puloverul de lână. Frigul din pământ trecuse prin talpa papucilor şi îi îngheţase picioarele.

34 &

Când ajunse în bucătărie, trebui să se oprească o clipă cu o mână pe piept, şi cu cealaltă sprijinindu-se cu toată palma de colţul mesei.

Auzi pasul doamnei Robin, deasupra capului său, apoi uşa se deschise şi tânăra femeie strigă:

— Domnule Dubois! Veniţi.

El urcă încet scara. unu se gândea la nimic. Nu mai simţea nici teama, nici durerea pe care frigul i-o provocase.

Uşa camerei era larg deschisă. Doamna Robin, care stătea nemişcată lângă pat, se întoarse spre bătrân şi făcu doi paşi spre el. Când bătrânul se opri, ea zise:

— Domnule Dubois… soţia dumneavoastră s-a dus.

Bătrânul privi spre pat. Bătrâna avea aceeaşi poziţie. Pleoapele îi erau închise, iar faţa şi mai palidă decât atunci când o părăsise.

— Dumnezeule… murmură bătrânul. Dumnezeule, să moară aşa…

Doamna Robin plângea liniştit.

Rămaseră astfel un timp îndelungat fără o vorbă, fără un gest, ca paralizaţi de prezenţa bătrânei. Murise. Singură de tot. În timp ce bătrânul alerga prin grădină. Iar acum, gata. Nu mai era nimic de făcut. Aştepta. Şi nici măcar nu ştia ce aştepta.

— Prin uşa larg deschisă intra vântul, năpustindu-se în cameră, în sfârşit, doamna Robin schiţă o mişcare în direcţia uşii şi murmură:

— Trebuie să cobor… Mă duc să-i telefonez nurorii dumneavoastră.

349

r

Ea coborî şi bătrânul o urma. Abia îşi pusese piciorul pe scara interioară, când auzi un pas pe palier. Doamna Robin se duse să deschidă.

O călugăriţă în rochie cafenie şi cu cornet alb intră. Avea o gentuţă de piele, pe care o puse repede pe masă, zicând:

— Am fost chemată pentru…

Doamna Robin o întrerupse:

— Prea târziu, soră… Biata doamna Dubois a murit.

Sora nu păru mirată, îşi împreună mâinile pe sub onătăniile care îi atârnau la gât şi întrebă:

— De mult?

— Nu, acum câteva minute cred.

Urmă o tăcere. Buzele surorii se mişcau Bătrânul crezu că se ruga.

După un răstimp, doamna Robin întrel cu o voce tremurată:

— Nu înţeleg cum de n-aţi venit mai d vreme. Nu e totuşi aşa departe.

— Mai devreme? Dar dacă vă spun că (

s-a telefonat abia acum zece minute.

Sora, care era scundă şi grăsulie, avea o faţă mare, bucălată şi roşie. Ochii căprui îi străluceau sub borul scufiei. Privirea ei ageră alerga mereu de la bătrân la doamna Robin.

După încă o şovăire, doamna Robin zise din nou:

— Poate că n-a fost nimeni la dumneavoastră, spre prânz.

350

Nimeni? Dar întotdeauna e cineva acolo.

Ştiţi foarte bine.

Privirea bătrânului se încrucişa cu a doamnei Robin.

Tânăra femeie cu păr castaniu nu mai plin-gea. Fata i se înăsprise. Bătrânul simţi că-l lăsau picioarele şi se trânti pe un scaunmurmu rând:

— Dumnezeule… Dumnezeule… Nu e cu putinţă… Să mori aşa… Să mori aşa.

— Aveţi nevoie de ajutorul nostru? întrebă sora.

Bătrânul schiţa un gest vag şi aruncă o privire spre doamna Robin, care zise cu un glas aproape aspru:

— După câte ştiu, călugăriţele se pricep la lucrurile acestea.

— Sigur, zise bătrânul, ar fi mai bine.

Doamna Robin, care îl privea tot timpul, întrebă:

— Să-i telefonez nurorii dumneavoastră?

— Da-a puteţi.

Tânăra femeie se îndrepta spre u< = a când sora îi spuse:

— Sunteţi buna **s-**o sunaţi pe sora noastră superioară şi să-i spuneţi despre ce e vorba.

O să-mi trimită pe cineva care să mă ajute.

În felul acesta n-o să trebuia să să mă mai întorc acolo, iar

domnul Dubois n-o să rămână singur.

Îi mai spuse o dată numărul de telefon, şi doamna Robin plecă fără să întoarcă capul.

351

57

Bătrânul explicase celor două călugăriţe că vor găsi toate cele de trebuinţa în garderobul din cameră. El nu mai avea putere să urce scările. Toată casa era un continuu du-te-vino. Doamna Robin, italianca. Apoi sosirea lui Paul şi a Michelinei care se văicărea.

Bătrânul înţelese că spunea ceva despre o infirmieră care locuia în strada Valiere şi pe care n-o găsise atunci acasă. Vorbea repede şi ou glas tare. Se oprea ca să se vaite şi ca să răspundă la întrebările călugăriţei. La un moment dat, Paul se apropie de bătrân şi zise:

— N-o putem lăsa acolo sus. Cu toţi oamenii care or să vină, nu e practic. Trebuie s-o instalăm în sufragerie.

— Dar n-avem pat, zise bătrânul.

— Nu e un pat de o persoană în camera lui j

Julien?

— Ba da.

— O să-l coborâm pe acela.

— Dar cum o să procedăm?

— Nu-ţi face griji. Mă ocup eu de toate:

Bătrânul înţelese că el nu mai avea nimic de spus. Nevastă-sa murise de mai puţin de o oră, şi chiar de pe acum totul ajunsese ci susu-n jos. Simţea că-i fuge pământul de sul picioare. În jurul lui nu era decât zgomot, vor be, mişcare. Ca şi cum moartea ar fi adus ci1

ea om suflu ameţitor, un fel de horă ’4-*

În care doar el nu intrase.

352

Îi văzu pe Paul şi pe italiancă scoţând masa din sufragerie, unde ridicaseră covorul ou flori roşii şi încinseseră cele două obloane.

— Sper că n-o s-o lăsaţi în curte, zi-e el timid.

— Nu, zise Paul, nu-ţi face griji pentru masă. O băgăm în pivniţă.

Şi ieşiră, în timp ce bătrânul munmura:

— Oh, nu-mi fac griji, parcă o să-mi mai folosească la ceva masa asta.

Toată harababura din casă, toate aceste uşi lăsate vraişte şi pe care nimeni nu le mai închidea, aduceau frigul iernii în bucătărie.

Bătrânul tuşi de mai multe ori. Degeaba **încăr**case soba cu lemne şi stătea lipit de maşina de gătit, începuse să dârdâie.

Doamna Bobin coborî din cameră şi îi propuse să**-**l conducă la ea acasă.

— O să vă înapoiaţi când totul va fi gata.

zise ea.

— Nu. Vreau să rămân aici.

Când văzu că italianca şi cea mai tânără dintre călugăriţe o coborau pe bătrână, pe care o îmbrăcaseră în negru şi o aşezaseră pe un scaun, simţi că i se pune un aiod în gât. Se ridică, îşi scoase cu un gest automat şapca şi izbucni **într-**un hohot care dădu drumul lacrimilor.

— Dumnezeule… Dumnezeule, biata mea nevastă… nu ea trebuia să plece prima…

Paul se apropie de el:

— Te rog. nu plânge, o să te cuprindă tu şea. Lacrimile nu folosesc la nimic… Toţi ne ducem **într-**o zi sau alta.

§3 **–** e.

353

Oricum, eu trebuia ca mai bătrân, şi ea.

Vorbele îi erau întrerupte de hohotele de plâns care îi contractau gâtlejul.

Când terminară ou totul, îl lăsară să intre în sufragerie. Patul fusese **–** aşezat la mijloc, în locul mesei. Bătrâna, în rochie neagră, era întinsă peste cearşaful foarte alb. Faţa ei era la fel de albă ca şi şervetul pe care i**-**l legaseră împrejur, ca să**-**i susţină bărbia. Nu mai avea buze de loc, iar gura era doar ca o linie subţire şi neagră. Noptiera era acoperită cu o mică faţă de masa. Flacăra unei lumânări aprinse lumina o parte a feţei. Lângă sfeşnicul de aramă se afla o farfurioară pe care surorile puseseră o ramură de merişor.

Cea mai în vârstă dintre călugăriţe *se* apropie de bătrână. O cunoştea de pe stradă, unde o întâlnise de mai multe ori. Venea şi la grădină după flori sau după fructe pe care bătrâna le dăruia pentru orfane:

— Nu **s-**a putut împărtăşi, zise ea, dar noi o să ne rugăm pentru pacea sufletului ei… O cunoşteam. Era o femeie cu un suflet minunat. N**-**avea mult nici ea, şi totuşi ştia totdeauna unde să găsească pe unul

mai sărac ca **să-**i dea câte ceva… Dumnezeu o va răsplăti.

Tăcu. Bătrânul ridică ochii spre ea. Era o persoană de vreo cincizeci de ani. Cu o faţă cam pătrată, căreia albul cornetului legat în jurul bărbiei şi al tâmp Mor îi înăsprea şi mai mult trăsăturile. Se ruga ou un glas şoptit, iar privirea ei întunecată se depărta uneori de la bătrână, pentru a se opri pe fata lui

354

sau a Michelinei, care stăteau în picioare, unul lângă altul, de partea cealaltă a patului. Bătrânul nu o vedea decât pe trei sferturi, dar i se părea că privirea ei, plină de milă când. Se oprea asupra bătrânei, era încărcată de mustrări când se înălţa spre fiu sau spre noră. Aceştia nu ridicau ochii.

Statură astfel timp îndelungat, apoi, auzind pătai în uşa bucătăriei, Micheline ieşi zicând:

— Nu vă deranjaţi, mă duc eu să văd cine e.

Se întoarse îndată însoţită de domnişoara

Marthe, pe care o susţinea o altă vecină. Domnişoara Marthe plângea. Stropi cu apă sfinţită şi se îndreptă spre bătrână murmurând:

— Sfinte Iisuse, ce puţin însemnăm pe acest pământ… Am văz**ut-**o trecând chiar sâmbătă, când se ducea la lucrai. Nu arăta rău… Şi astăzi iată că nu mai e în viaţă… Ce puţin însem năm.

Tăcu. Urmă o tăcere îndelungă, apoi cea mai în vârstă dintre călugăriţe se închină şi ieşi.

Bătrânul fixa cu privirea mâinile bătrânei. Mâinile ei mari, cu încheieturile ieşite în afară şi cu degetele deformate, erau încrucişate în josul pieptului. Degetele erau legate între ele cu un rozariu din mărgele violete. Flacăra tremurândă a lumânării făcea să joace o scânteie peste metalul alb al cruciuliţei cu care se încheia rozariul.

Bătrânul simţi că cineva îl ia de braţ.

— Veniţi cu mine, zise sora. Trebuie să deschidem geamul… Veniţi, nu aşteptaţi să vă pătrundă frigul.

355

Până la căderea nopţii, bătrânul rămase în continuare pe scaunul său uitân**du-**se când la pătrăţelul de pământ pe care se prăbuşise bătrâna, când la uşiţa de iier a sobei. Italianca se dusese să caute sabotul bătrânei şi găsise şi cuţitul. Vântul izbea mereu cu furie în tufele de anghinare. Alte legături se rupseseră: şi sacii zburau rostogolindu-se sau im**ndu-**se> peste răzoare în direcţia pompei.

Paiele se împrăştiaseră. Toată grădina era pradă furiei dezlănţuite a iernii.

În bucătărie – lume care pleca şi venea.l

Bătrânul nici măcar nu se ridica!

Paul îi ceruse buletinul de identitate pentru] formalităţi şi adresa mii Julien căruia trebuiai să-i trimită o telegramă. Bătrânul spusese: l – Le găseşti în sertarul dulapului din sufragerie. Trebuie să fie acolo nişte scrisori de ale lui, iar adresa se alia pe plic. N-ai decât să aduci aici sertarul, o să-ţi fie mai uşor ss cauţi.

Paul intrase în sufragerie împreună cu nevastă-sa. Rămaseră acolo câteva minute. Găsit seră buletinul de identitate şi un plic, iar Pauj plecase.!

Bătrânul se ridică numai când sosi preotuţ îşi scoase şapca şi începu iarăşi să plângăi Vizita preotului fu scurtă. Se făcusenoaşte. Micheline care ieşise pe palier să-l coi ducă pe preot, se întoarse şi spuse: – începe să iningă.

356

Bătrânul

— Asta ne mai lipsea!

Şi se ridică să aprindă lampa cu petrol şi să închidă obloanele. Vântul de nord aducea fulgi mărunţi, care se învârtejau prin iată ferestrei.

Paul se întoarse cu puţin înainte de ora şapte seara. Avea ochii sticloşi şi mirosea a un Le spuse că totul se aranjase.

— Ai fost acasă? întrebă Micheline.

— Bineînţeles. Servitoarea o să ne trimită ceva de imâncare. Tata o să mănânce şi o să se ducă la culcare. Noi o să stăm de veghe.

— Câţiva vecini au promis că vin şi ei, zise bătrânul.

— Nu-i nevoie, sări Paul. Nu trebuie să plictisim oamenii şi să-i obligăm să iasă din casă în plină noapte pe o astfel de vreime…

Cu asta tot nu înviem morţii.

Mai veniră câteva persoane, apoi băiatul de prăvălie care aduse un coş. Micheline puse mâncarea la încălzit şi miâncară toţi trei. Înainte de a pleca, italianca reaprinsese focul în soba din cameră şi făcuse patul pentru bătrân. Micheline urcă de două ori cu lampa ou picior ca să bage lemne în foc. De fiecare dată, zicea:

— Ce idee să nu aveţi lumină electrică!

Bătrânul nu răspundea, în mai multe rânduri vru s-o întrebe pe

Micheline de ce când plecase n-o anunţase pe soră, aşa cum promisese că va face, dar nu îndrăznea, îşi aminti că, în momentul când se înapoiase, ea pomenise despre o infirmieră. Nu înţelesese prea

357

bine, dar se temea să n-o supere pe nora-sa pu**nându-**i această întrebare. Totuşi, ori de oiţe ori privirile lor se încrucişau, bătrânul se simţea parcă stingherit.

La vreun sfert de oră după terminarea mesei, sosi şi domnul Robin împreună cu alţi doi vecini. Ei se duseră să stropească în jur cu apă sfinţită, apoi Micheline şi Paul aduseră scaune din sufragerie.

— Vă dau îndată ceva de băut, zise Miche line.

Paul îşi privi tatăl şi întrebă:

— Mai ai ceva sticle? Mă duc să iau una.

Bărbaţii protestară. Nu voiau să bea vin la o asemenea oră. Jj

— Am cafea, zise Micheline**.**

— Aşa da, zise domnul Robin, pentru veghe!

e mai potrivită.

— Dar n-o să staţi de veghe, zise Paul…

Asta nu. Veţi lua ceva împreună cu noi şi pe urmă toată lumea se duce la culcare. Bătrânul la fel… Eu şi nevastă-mea vom rămâne aici, dar o să aducem canapeaua. N-are niciun rost să faceţi o noapte albă. Astea sunt obi ceiuri care au pierit.

Vecinii se uitară unul la altul, apoi îl priviră pe bătrân, care simţi în ochii lor o întrebare.

— Şi eu cred la fel, zise el. Dacă Paul şi nevastă-sa vor să rămână, nu vă mai deranjaţi, pe frigul ăsta nu e bine să umbli noaptea.

Urmă un moment de stânjeneală. Michelinf servi pentru unii cafea şi pentru alţii cea

358

aduse vorba despre război, şi pentru un timp, conversaţia se însufleţi. Se vorbea despre eliberarea Strasbourgului şi despre Armata întâia franceză angajată în luptă la Sundgau. Numele acesta se repetă de mai multe ori, dar bătrânul nu-l cunoştea. Crezu că înţelege că era ceva în legătură cu Alsacia, dar nu îndrăzni să ceară explicaţii. Asculta. Se vorbea despre război şi despre iarna care risca să încetinească înaintarea aliaţilor, şi, totuşi, războiul era foarte departe de el. Iarna sosise cu adevărat. Se putea zice că în realitate ea sosise chiar în dimineaţa zilei aceleia. Bătrânul abia avusese timp **s-**o simtă, iar ea îi şi

luase nevasta. Şi pentru ce? Pentru câteva tufe de anghinare care până la urmă tot or să degere.

Dintr-odată bătrânul încetă să mai urmărească conversaţia vecinilor şi a fiului său. Retrăia ziua aceea, începând cai ora când se sculase. Revedea fiecare eveniment cu o precizie matematică. Fiecare gest al bătrânei, fiecare vorbă a ei. Câând ajunse la momentul în care ea îşi îmbrăcase paltonul ca să iasă, îşi reaminti cuvintele pe care le rostise, în mod cu totul firesc, fără chiar să le caute.

Atunci, oprindu-se din reconstituirea evenimentelor, se întoarse la clipa prezentă. Ceilalţi discutau în legătură cu naţionalizarea uzinelor de cărbuni din nord. Bătrânul nu ascultă decât câteva secunde, apoi ridicând mâna zise:

Ştiţi ce mi-a spus?

Ceilalţi tăcură şi-l priviră; atunci cu glas mai scăzut, vorbind rar, el reluă;

— Ştiţi ce mi-a spus, exact înainte de a ieşi?

Se opri o clipă, dar n-aştepta să i se răspundă.

— Ei bine, mi-a spus: „O să-mi pun pal tonul cel gros. Mă duc să leg sacii. Am timp berechet, înainte de a pleca la muncă".

Vorbele lui nu produseră niciun efect. Vecinii se priviră clătinând din cap, iar Paul zise:

— Ei bine, da, ne-ai mai spus asta: ieşise să lege tufele de anghinare.

Bătrânul ridică glasul;

— Nu vorbesc despre asta. Dar nu-mi amin te-am ultimele ei cuvinte. Şi tocmai acum mi le-am amintit. Mi-a spus: „Înainte de a pleca la muncă".

Paul ridică din umeri:

— Ar trebui să te duci la culcare. Eşti obosit.

— Da, sunt obosit… Munca… Acesta eul timul cuvânt pe care ea i-a spus… Ultimul…

Bătrânul se ridică. Vecinii făcură la fel, zicând că dacă nu era nevoie, nu mai rămâneau nici ei.

După plecarea lor, bătrânul intră în sufragerie şi trase uşa după el. De când îi murise nevasta, era prima dată când rămânea singuf cu ea. În cameră era foarte irig, şi cu toate că fereastra era deschisă, duhoarea morţii era destul de puternică. Bătrânul se apropie de pat. Luminarea se micşorase mult, iar flăcă

rute pâlpâia continuu din pricina aerului care pătrundea prin crăpăturile obloanelor. Bătrî-ul murmură:

— Biata mea băbuţă… Ai şi intrat în iarnă… Şi iată că înainte de a pleca ai vorbit despre muncă… Şi apoi gata…

El nu mai ştia să se roage, adăugă doar:

— Dumnezeule, dacă există un rai, locul ei acolo trebuie să fie… Dacă nu se ducea la biserică, de vină era totdeauna numai munca.

El repetă cuvântul acesta de mai multe ori. Apoi, pentru că simţea că-l cuprinde frigul, stropi cu puţină apă sfinţită şi ieşi fără zgomot.

— 59 – în cameră, patul în care murise bătrâna fusese desfăcut cu totul. Nu erai rămăsese pe el decât salteaua şi plapuma de puf pusă de-a latul peste speteaza de fier. Celălalt pat fusese pregătit pentru bătrân, cu cearşafuri curate şi o singură pernă la mijloc.

Puse lampa cu picior pe capacul din lemn de nuc al vechii lădiţe, aşezată între cele două paturi, apoi se înapoie lângă sobă. Deschise uşiţa, răscoli puţin jarul şi mai puse o buturugă groasă. Vântul se mai potolise, şi bătrt-nul se gândi că ninsoarea avea cu siguranţă să se îndesească. Mâine risoa să se pomenească cu un strat bunisor, şi bătrâna nu va mai fi acolo să mături scara şi să presare cenuşa. Nu va mai fi acolo, nici ca să aducă lem-B61

ne din şopron şi apă din fântână. Nu va mai fi acolo pentru nimic. Nici pentru bucătărie, nici pentru cumpărături, nici pentru nimic altceva. Bineînţeles, atâta timp cât nu va fi încă îngropată, se vor găsi alţii care să facă totul, dar îndată ce ea va părăsi casă, în jurul lui se va întinde pustiul. Fusese o prea mare vânzoleală în tot cursul zilei, pentru a mai găsi o clipă de linişte în care să se gândească la acest lucru! Acum însă, trezi**ndu-**se singur în cameră, în mintea lui totul i se învălmăşea. Fiecare părticică din viaţa pe care o e-voca deschidea în faţa lui un gol imens, Prin plecarea bătrânei, viaţa devenea imposibilă. Murise atât de iute! Şi aşa, în plină putere, în plină activitate. Şi ultimul cuvânt pe care îl rostise fusese tot în legătură cu munca. Munca ocupase atâta spaţiu în existenţa lor comună, încât, la urma uranei, era foarte normal ca ea să moară aşa. Dar prea din vreme. Cu vârsta pe care o avea ea, ar fi putut să-l întovărăşească pe bătrân până la sfârşitul vieţii lui. Singură, ea ar fi ştiut mai bine ca el cum să-şi continue existenţa.

Îl părăsise, şi el nici nu ştia măcar dacă aveau bani. Ea se ocupa de toate. Erau câteva rente depuse la bancă şi un libret la casa de economii, în sertarul dulapului din sufragerie trebuiau să fie banii luaţi pe fructele de astă-vară şi cei pe care îi câştigase ea la cantină, înmormântarea va costa cu siguranţă mult.

Bătrânul se dezbrăcase fără grabă. Când se vârî în aşternut, simţi la picioare frigul umed

362

al cearşafurilor. Şi acesta era un lucru pe care tot ea îl făcea: să vină ou sticla cu apă oaldă şi să o plimbe prin pat de trei sau patru ori, înainte de culcarea bătrânului, în seara aceasta nimeni nu-i încălzise patul şi, cu tot focul din sobă, bătrânul avu nevoie de mult timp până să se încălzească.

j) e obicei el & afla în lampă, înainte chiar *se* a se vârî în pat. Astă-seară însă nu se hotăra **s-**o stingă. Stătea cu ochii aţintiţi la tavanul pe care juca licărul flăcăruii.

Şi îşi repeta mereu că bătrâna murise.

Îl lăsase singur cu atâtea griji pe cap. Pentru ea, necazurile luaseră sfârşit. Ea se mai afla încă în casa ei, dar acolo jos, în încăperea rece ca gheaţa în care de obicei nu intra decât pentru a lua câte ceva din dulapuri.

Oamenii scoseseră masa şi o aşezaseră pe bătrâna în mijlocul încăperii, pe patul lui Julien. Acum, ea stătea acolo înţepenită şi rece.

Bătrânul se întoarse puţin pe o parte şi îşi îndoi picioarele, încercă o stânjeneală dân**du-**şi seama că stătea întins, în poziţia cadavrelor. Simţea cum îl cuprinde oboseala şi cum somnul înainta uşor. Se ridică **într-**un cot ca să sufle în lampă, apoi se culcă iarăşi pe o parte.

Se gândea la bătrâna şi se gândea de asemenea la mortul acela, numai oase, pe care Julien îl adusese **într-**o seară şi care se afla şi acum în podul şopronului.

Bătrâna mai avea încă înfăţişarea ei de femeie, în realitate însă ajunsese la fel ca scheletul acela.

363

k Ea stătea întinsă acolo jos. şi bătrânul se gândi că fără îndoială tot acolo va fi aşezat şi el **într-**o zi sau în alta, când i se va sfârşi amarul.

60 **–** A doua zi dimineaţă, când bătrânul Dubois se trezi, Micheline era singură în bucătărie, încălzise cafeaua şi laptele.

— Paul a plecat, zise ea. Înţelegi, afacerile.

Trebuie să verifice încărcătura camioanelor.

Avem doi şoferi care pleacă în cursă azi-dimineaţă şi altul care trebuie să se fi întors din

Bresse ieri seară.

— Sigur că da. Ştiu ca viaţa nu se opreşte în loc pentru că biata nevastă-mea a murit.

Trebuia să se fi făcut ziuă, dar obloanele erau încă închise şi lampa de petrol aprinsă

— Să deschid obloanele, zise bătrânul.

— A nins. Şi ninge mereu.

El deschise. Grădina era albă, iar tufele de anghinare semănau cu nişte omuleţi de zăpada neterminaţi. Vântul aşternuse zăpada pe tul-pine şi pe frunze, ca şi pe sacii pe care nu avusese puterea să-i smulgă. Acum nu mai sufla. Cerul era acoperit, şi fulgii rari zburau în toate sensurile. Ningea uşor, aşa cura se întâmplă numai când e ger mare.

— Mă duc să mă spăl şi să mă schimb, zise

Micheline, dar voi trimite ucenicul să cureţe

puţin scara şi aleea, altfel o să fie potopul în bucătărie când or să reînceapă să vină oamenii

Vorbea repede, şi în glas i se simţea enervarea

— Vă pricinuiesc multe necazuri, zise bătrânul

Noră-sa păru mirată Şovăi o clipă înainte de a răspunde:

— Cei care mor sunt liniştiţi Necazul este pentru cei care rămân.

Bătrârml se duse să se aşeze pe scaun, şi Micheline îi aduse cafeaua cu lapte. El începu să-şi fărâmiţeze pâine în ceaşcă, apoi, în timp ce noră-sa îşi îmbrăca paltonul, zise:

— Trebuie să plătim doctorul. Ieri mi-am pierdut capul şi am uitat.

— De asta ne vom ocupa mai târziu. L-a plătit Paul ieri după-amiază, când s-a dus să-i ceară certificatul de deces, Nu-ţi face griji.

Ea se îndreptă spre uşă şi zise iarăşi:

— Cel puţin ai ceva bani? N-o să fie nevoie, dar trebuie oricum să ai ceva în casă.

— Sunt cu siguranţă în portmoneiul ei. Şi trebuie să mai fie şi în

sufragerie. O să mă uit.

Ea deschise uşa şi spuse:

— Când vine ucenicul, spune-i să-ţi aducă lemne.

Ieşi, iar bătrânul începu să mănân, ce Cafeaua cu lapte nu semăna la gust cu cea pregătită de nevasta lui. Mestecă încet pâinea muiată, dar nu izbuti să bea tot conţinutul căniii. Cum ter

365

t!

mină, îşi răsuci o ţigară, apoi, când s-o aprindă se opri o lăsă – pe marginea mesei şi intră în sufragerie. O luminare aproape nouă ardea. Faţa bătrânei se scofâlcise şi mai mult, iar fruntea îi lucea, ca acoperită de chiciură.

— Biata mea micuţă, murmură el. Nu e cald aici… E o vreme urâtă pentru cei ce mor.

Rămase acolo doar câteva clipe. Frigul şi mirosul erau insuportabile. Trase de primul sertar al dulapului, scoţându-l cu totul din şănţuleţele pe care aluneca, îl aşeză pe masa din bucătărie şi închise uşa, îşi aprinse apoi ţigara lăsată pe masă şi privi o clipă la sertarul înţesat cu tot felul de hârtii în dezordine. Nu se pricepea de loc la hârţogărie şi nu-i venea să se atingă de ele. Cu siguranţă că Paul stricase ordinea hârtiilor când căutase buletinul de identitate şi adresa lui Julien, Totuşi trebuia să vadă câţi bani îi lăsase bătrâna, căci înmormântarea va costa scump.

Bătrânul scoaso din sertar cât-eva calendare vechi, rente, un caiet cu reţete de bucătărie, mai multe carneţele cu scoarţe albastre, în care bătrâna însemna de ani de zile tot ce vindea: iepuri, zarzavaturi, fructe. Un alt carnet conţinea adrese pe care bătrânul nu le putu descifra bine. îl puse alături, gândindu-se că-i va fi necesar pentru anunţurile de înmormântare. Adevărat, mai era *şi problema* aceasta a anunţurilor, dar Paul o rezolvase desigur. Aşa se făcea la înmormântări. Găsi un teanc gros de scrisori, aproape toate de la Julien. Porto

] era tocmai în fundul sertarului. Unul are din piele galbenă, puţin cam aspră, cu ropcă maron, care se închidea prin apăsare °. făcea un zgomot puternic când o deschideai. u era închisă. Bătrânul o văzuse aceea *Pe* bătrână punând bani în portofel sau trebuia să plătească lemnele, de exemplu, sau câte un butoi de vin.

Îl deschise şi scoase din el trei hârtii de zece franci şi două de

cinci, Stătu o clipă pe gânduri-Era imposibil ca bătrâna să fi păstrat doar atâţia bani pentru casă. Ştia că nu se dusese la bancă de câteva luni. Îi dăduse oare totul lui Julien? Totuşi, ea îi repetase mereu că prefera să aştepte naşterea micuţului, Atunci ascunsese bani în altă parte? Bătrânul scoase şi cele câteva hârtii care mai erau acolo. Poliţe de asigurări şi nişte timbre. Se uită la lucrurile de pe cmasă şi deschise o cutiuţă de carton, îmbrăcată cu o pânză galben ou alb, foarte decolorată, presărată cu floricele roşii şi albastre. Caseta conţinea câteva monede mai mult sau mai puţin vechi, dar care, cu siguranţă, nu mai erau valabile. Bătrânul găsi de asemenea şi o medalie a sa de tragere la sorţi. Era o medalie rotunda din fontă smălţuită, neagră pe spate, şi elba pe faţă. De jur**-împre**jur o dungă albastră cu roşu. La mijloc o inscripţie: „Trăiască recruţii. Contingentul 1893". Cu litere mai groase numărul 156. De medalie era prinsă de asemenea o bucăţică de panglică tricoloră, mototolită, în care rămăsese înfipt un ac mare de siguranţă. Bătrânul luă medalia

307

În mână, întor**când-**o şi pe**-**o faţă şi pe alta. pl trăia ziua aceea din anul 1893. Era primăvaJI Cu soare strălucitor şi mulţi tineri care râdeai Alţii se plângeau că trăseseră un număr nenorocos, care îi obliga să facă trei sau patru ani de serviciu destul de departe de Franţa. Bătrânul începu să-şi depene povestea serviciului militar, dar mi merse prea departe. Nu momentul. Trebuia să mai caute în altă parte;!

Puse în casetă un Sacrc**-**Coeur1 din cât i osie, pe un fond de mătase galbenă, montat sub un geam foarte bombat şi încadrată într-o ramă de aramă ovală. Un rest de stilou. Uj foarte mic: portmoneu din zale fine care ni conţinea decât un ban de bronz şi două medalii] cu Sfânta Fecioară. O brichetă veche fără rotiţă şi un alt portnroneu ale cărui margini craul din imelcişori. Deasupra se afla o inscripţiei prea măruntă ca să o poată descifra fără ochelari, şi el îşi aminti că scria: „Cette" 2. Fusesel acolo **într-**o zi, cu ocazia unui concurs de gimnastică, şi luase cu el această amintire dar pentru prima sa nevastă, cu care pe atunci! nu era decât logodit.

Lucrurile acestea nu se în timpiaseră ieri, dări el îşi aiminitea foarte bine plaja unde se scăldase după concurs. Revedea femeile suflecându**-**şi rochiile ca să alerge, cu picioarele goa**-**lle, adunând scoici când se retrăgeau valurile!

1 Iconiţă reprezentând inima lui laus Cristos.

2 Port la Marea Mediterană.

368

T se păru o clipă că Soarele din ziua aceea intrase în bucătărie, şi că avea să audă îndată. Detele femeilor acelora întorcâ**ndu-**se spre nisipul uscat când se spărgea valul. gespiră adânc, coborî pleoapele şi rămase iteva secunde cu ochii închişi. Când îi deschise, în bucătărie totul era tulbure, şi el simţi şiroi**ndu-**i de**-**a lungul nasului.

Îşi şterse ochii, îşi suflă nasul şi duse sertarul la loc. Oprise numai portofelul pe care izbuti, nu fără greutate, să**-**l vâre în buzunarul pantalonului. Prefera să aibă banii aceştia la 1 Cu toată lumea asta care venea şi pleca, nu se putea şti. Căută apoi portmoneul bătrânii în sertarul bufetului de la bucătărie. Era un portmoneu de muşama, neagră, pe care ea îl cârpise de nenumărate ori şi care era legat cu un şiret de pantofi. Acesta nu conţinea decât o hârtie de cinci franci şi câteva monede mărunte, în altă despărţitură se aflau cartelele de alimente şi o fotografie a lui Julien, de care era lipită o bucăţică de hârtie fixând un trifoi cu patru foi.

Bătrânul se gândi că **s-**ar fi putut ca ea să fi ascuns banii în garderobul din cameră. Şovăi. Dacă urca în cameră, nu putea să închidă uşa cu cheia, şi ar putea veni careva, fără ca el să audă nici când intră nici când iese. În mod obişnuit nu era aşa de precaut, dar iată că, brusc, îi veni ideea că cineva **s-**ar putea gândi să**-**i fure puţinul pe **care-**l avea.

Rămase nedecis pe pragul scării, apoi se hotărî. Ca să scotocească prin garderob i**-**ar fi

U – o. 880

369

j u J J *Wt* trebuit timp, clar putea oricum **să-**i moine şi ţ păstreze cheia la el.

Îşi bătu puţin capul cu broasca, fiindcă mai fusese folosită de ani de zile. Îi era calc I se părea că e un hoţ care voia să se gribească de teamă să nu fie surprins. Era o pre ţie. Ştia asta şi îşi repeta că era în casa lţ şi încă liber să facă ce vrea. Totuşi, când izbuj să închidă uşa, se grăbi să ajungă jos.

Nu intrase nimeni. Se duse şi se aşeză locul său, îşi răsuci o ţigară, pe care o aprins în timp ce băga lemne în soba, apoi, instal pe scaun, cu picioarele în faţa focului, îi cepu să aştepte.

61

Ziua aceea fu istovitoare. Dimineaţa se să se în aşteptare, până la ora – unsprezece. Băiatt de prăvălie veni şi aduse o cratiţă de neîncar un bidon de supă şi (marmeladă de mere. Mi tură scara, şi bătrânul trebui să iasă de doi ori ca să-i spună să nu scuture mătura rampa de fier. Era un băiat obraznic, şi b; târnul se gândi mult până să-i încredinţeze che, le şopronului ca să-i aducă – de acolo două ce şuri cu lemne.

După ce băiatul plecă, bătrânul primi vizit domnului Robin, care venea să vadă dacă ar nevoie de ceva. Nu, n-avea nevoie de uimii, iar dacă o avea, copiii săi or să-l ajute. S

370

— Ndise mulit la privirea pe care i-o aruncase koamna Robin, cu ocazia întâmplării aceleia cu infirmiera şi cu sora, şi se simţea stânjenit. rjomnul Robin vru să dea cu apă sfinţită şi bătrânul îl însoţi, îi spuse încă o dată că era nedrept ca nevastă-sa să moară înaintea lui. Praza aceasta o repeta ori de câte ori venea câte cineva.

Julien sosi cu puţin înainte de amiază. Luase singurul tren de dimineaţă, îşi îmbrăţişa tatăl zicând:

— Unde este?

Bătrânul îi arătă cu bărbia uşa sufrageriei în care intră, în urma fiului.

Julien se plecă, îşi sărută mama pe frunte, apoi, îngenunchind lângă pat, începu să plângă, cu fruntea pe cearşaf.

Bătrânul îl privi un moment şi lacrimile îi năpădiră ochii.

Când se înapoiară în bucătărie, Julien întrebă:

— Dar ce s-a întâmplat? Ce-a avut? Un accident?

Bătrânul îi povesti totul cu de-amănuntul. Vântul. Tufele de anghinare. Bătrâna insistând să iasă. Cât de greu i-a fost **s**-o aducă în casă. Alergarea la vecini. Ajutorul pe care l-a primit. Vizita doctorului…

Şi aici se opri.

— Şi doctorul ce-a spus?

Bătrânul făcu o mişcare cu amândouă mâinile.

— Ce vrei. Era la capătul puterilor. A zis să i se facă injecţii… Nu mai ştiu bine

371

ce… Sora a venit într-adevăr, dar prea t, tr” ziu. Cred că era bolnavă de câteva zile. Şi şbine că nu era din cele care să se oblojească prea mult… care se plâng tot timpul ba una, ba de alta… Pentru ea, ca şi

pentru mine, numai munca mai conta… Eram constrânşi **s-**o facem. Trebuia să trăim. Iar războiul ăsta n**-**a rezolvat nimic… Munca, ăsta e ultimul cuvânt pe care mi i-a spus.

Şi bătrânul repetă ultimele cuvinte ale hă, trânei. Apoi îi spuse cum se ducea zilnic la cantină, îi spuse şi din care motive, şi ce spera ea să facă cu banii pe care îi câştiga.

Ajuns aici se opri iarăşi. Julien al asculta, aşezat pe treapta a doua a scării, cu spatele adus, cu capul plecat.

— Şi ce e mai rău. zise bătrânul, este că nici măcar nu ştiu ce a făcut cu banii aftia.

El scoase portofelul din buzunar şi îi arăta ce „conţinea.

— Iată. Asta**-**i tot. Dar ea trebuie să fi ascuns din ei pe undeva.

Julien nu înălţă capul să privească banii. Zise doar:

— Dacă ai şti cât de puţin mă interesează pe mine banii ăştia… Nu e cu putinţă…

Nu e cu putinţă… Când mă gândesc c**-**am lăsat**-**o în plină sănătate… în sfârşit…

Tăcu*. Îşi* şterse ochii şi înălţă capul. Abia atunci bătrânul observă că îşi răsese barba şi că părul îi era mult mai scurt. Avea obrajii supţi şi ochii încercănaţi.

— Nu arăţi bine.

Băiatul ridică din umeri.

372

— Hai să mâncăm, zise tatăl. Micheline mi**-**a dus de mâncare, şi a mai rămas ceva de ieri a ră Avem destul pentru amândoi. S Mănâncă dumneata. Mie nu mi**-**e foame.

— Nici mie, dar trebuie să rezişti. Şi nu trebuie să aşteptăm până începe lumea să vin§**-**ge aşezară la masa, şi, în timp ce mâncau, bătrânul îi povesti despre băiatul de prăvălie care nu-i plăcea.

După ce termini masa, zise el, să te duci până la şopron. Să verifici dacă a închis bine uşa. Ba chiar să intri şi să te uiţi dacă n**-**a încercat să scotocească prin dulapurile cu scule… Aveam două toporişti pe buturuga aflată lângă stivele de lemne. Uită**-**te să vezi dacă mai sunt acolo. Sunt nişte toporişti bune. Ca să**-**ţi faci rost de altele ca ele, în ziua de azi, trebuie să dai bani grei. Şi, cu războiul, nici nu e sigur că ai mai găsi la fel de bune… Cea ornai mică, aia cu muchia aproape dreaptă, ştii, care are coada spartă… De ani de zile vreau să**-**i pun alta. Şi niciodată nu găsesc timp. Când e vreme bună, grădina îmi răpeşte

tot timpul, iar când e urât, nu mă pot duce să lucrez în şopronul acela care nu poate fi încălzit. Am zis mereu că vreau să-l închid mai bine – dar asta nu mai e o treabă pentru vârsta mea… Da, ori ce-ţi spuneam?… A, da, toporişca aia, o ştii, ei bine am cumpărat-o când s-au vândut lucrurile lui Raginot… Cred că aveai trei sau patru ani… îţi aminteşti? Haginot locuia dincolo de dealul Mancy. Bun băiat… Toporişca asta o avea de mai bine

373

de treizeci de ani… Pe el l-am cunoscut când m-am întors de pe front…

Julien nu se mişca. Din când în când dădea din cap a încuviinţare, iar tatăl înşira o interminabilă poveste al cărei obiect rămânea tot toporişca, dar din care porneau nenumărate alte istorisiri care se încrucişau, se despărţeau, se continuau, ca până la urmă să o ia pe o scurtătură ce ducea în mod invariabil tot la povestea în legătură cu toporişca aceea de demult.

Bătrânul vorbea, îşi continua istorisirea hurducată pe drumul amintirilor sale, şi pe măsură ce înainta, i se părea că neliniştea i se mai micşora.

Ea îi reveni totuşi odată cu primele vizite. De fiecare dată, trebuia să reînceapă să spună cum a murit bătrâna. Reîncepea cu aceleaşi vorbe, în acelaşi ritm, şi totul mergea strună până la vizita doctorului. Aici făcea un mare efort ca să se îndepărteze de adevăr şi se arunca într-un fel de vorbărie neclară. Zicea că ea ajunsese la capătul puterilor, că oricum era prea târziu, dar el simţea foarte bine că ceva lipsea din relatarea sa. La drept vorbind, n-a-vea sentimentul că minte, ci numai convingerea că sare peste unele amănunte care nu interesau pe nimeni. Dar, ca să poată face acest lucru, trebuia, la un punct precis al povestirii sale, să se îndepărteze de drumul presărat cu fapte şi să o ia pe altul, unde cuvintele nu mai înfăţişau nimic ce putea fi văzut şi pipăit de el. Pentru bătrân, care păstra în adâncul memoriei sale sute de întâmplări nesfârşite, acea

374

sta era o comportare nouă, şi îi venea destul de şi" eu să se obişnuiască cu ea. Până în mocentul vizitei doctorului, el relua de fiecare dată aceleaşi cuvinte, acelaşi ritm şi aproape acelaşi suspin. Din clipa aceea însă simţea că povestirea devenea mult mai nesigura şi cu rând îl cuprinse teama ca nu cumva Julien să-i pună câteva întrebări

precise.

Se simţi ceva mai uşurat, către orele patru, când Julien îi spuse:

— Trebuie să ies pentru câteva clipe.

— Ai grijă să te înapoiezi în jurul orei cinci, pentru punerea în coşciug.

— Nu lipsesc mult, mă duc doar până la domnul Robin.

— Dar… dar…

Spaima sa înăbuşită pe moment, se redeşteptă înzecită. Totuşi, nu putu zice nimic. Simţea în el o mare tulburare, agravată şi mai mult de prezenţa celor câtorva prieteni pe care nu-i mai văzuse de foarte multă vreme şi care îşi prelungeau vizita. Pentru fiecare nou venit el îşi relua povestirea, iar cei care o mai auziseră îl urmăreau dând din cap şi schiţând gesturi de neputinţă. Va remarca oare vreunul dintre ei că la un moment dat era un pasaj în care părea că nu e stăpân pe ce spune?

Încetul cu încetul, pe bătrân 31 cuprinse oboseala. Repetatele accese de tuse II obligară să stea liniştit timp îndelungat.

Julien nu lipsi decât o jumătate de oră. Când reapăru, bătrânul îi cercetă chipul şi i se păru că era mai încordat. Privirea lui nu exprima nimicbun. Şovăi mult până să-l întrebe:

375

— Ei, l-ai văzut?

— Doamna Robin era singură.

— Şi ce ţi-a spus?

Băiatul ridică din umeri:

— Ce vrei **să-**mi spună! Ceea ce se spune întotdeauna în astfel de îonprejurări… Ţinea foarte mult la onama, şi cred1 că întâmplarea aceasta a dur**ut-**o cu adevărat.

Bătrânul oftă. Oare era adevărat că micuţa doamnă Robin se abţinuse să amintească de întârzierea. sosirii surorii? Oare Julien voia să aştepte până nu mai era nimeni cu ei? Să aştepte venirea lui Paul? Să aştepte înmormântarea bătrânei? Nu cumva el, bătrânul, exagera? La urma urmei, ce se întâmplase? O soră **–** trebuia să vină şi nu venise la timp. Se pomenise de asemenea şi despre o infirmieră. Şi bătrâna a murit. Dacă doctorul nu făcuse nimic, înseamnă că nu era nimic de făcut. Aşa era viaţa, cu moartea la capătul tăvălugului. Iar moartea venea în ziua în care puterile erau sleite. Asta-i. Ei îşi secătuiseră puterile amândoi, şi poate că bătrâna avusese mai puţine decât el.

Vârsta n-avea nicio importanţă aici. Ea n-a vrut niciodată ea se îngrijească. Nu voia să-şi cheltuiască banii cu doctorii. Ba chiar îşi făcuse ea singură, dintr-un corset vechi, un bandaj pentru hernia care o făcea să sufere atât. Şi toate astea pentru câţiva gologani economisiţi!

Bătrânul îşi mărturisea toate aceste lucruri în frânturi de gânduri, în răgazul dintre plecările şi sosirile oamenilor pe care nu-i recu

378

totdeauna şi care îl obligau să reîn ă istorisirea morţii nevestei sale.

ora cinci seara, sosiră cioclii pentru punerea în sicriu. În bucătărie nu mai era cald, dar uşa trebui să rămână deschisă mai mult timp* Ş* Pân1 & urmă iarna năvăli în casă. prigul, zăpada pe care toţi o aduceau lipită de tălpi, căderea nopţii care făcea mai neclară lu-mjna lămpii, într-un cuvânt toată iarna o urmărea Pe bătrâna până aici.

Din pricina doliului pe care cioclii îl atârnau peste tot, în sufragerie se produse un mare zgomot de mobile şi de scaune mişcate din loc. „s!

Apoi sosi clipa punerii bătrânei în sicriu. Până atunci, ea stătuse acolo. Nu mai era aceeaşi, dar oricum era prezentă. Ori de câte ori rămăsese singur cu ea, bătrânul îi vorbea, ca şi cum ea ar fi continuat să fie în viaţă. Acum, ea pleca cu adevărat. Nu mai era la ea acasă, în această odaie complet schimbată, iar acum ei o îndepărtau şi mai mult acoperin-d-o cu capacul acesta pe care oamenii în negru începură să-l înşurubeze în mare grabă. Bătrânul plângea şi în acelaşi timp îşi spunea că indivizii ăştia aveau scule bune şi o mare îndemânare pentru o treabă ca asta. Simţi că cineva îl apucă de braţ. Era Julien care plângea lângă el.

A

Aşteptară astfel până ce lada de lemn fu pusă pe un catafalc de scânduri şi acoperită cu o-pânzg neagră peste care era o cruce mare din fire argintate. Apoi, oamenii aprinseră două luminări de-o parte şi de alta a sicriu

377

lui, iar cei care se aflau acolo dădură cu sfinţită, aruncând cu un mătăuz muiat într căldăruşă de metal.

Apoi, cum toată lumea se retrăgea, bătrir, îşi reluă locul la bucătărie.

— 62 – Paul Dubois venise să asiste la punerea sicriu, iar bătrânul îl văzuse vorbind cu Jr lien, fără să audă ce-i spunea, îndată db aceea plecase. Micheline se retrăsese ceva r târziu, dar vizitele se continuară până la u seara.

Ultima fu a domnului Vaintrenier e; spuse:

— Vă rog să mă scuzaţi – că n-am venit i din vreme, dar primăria îmi dă mare bătaie cap.

De la Eliberare, el se afla în fruntea C siliului Municipal. Bătrânul zise:

— N-ai de ce să te scuzi. Dacă unii n nu înseamnă că viaţa altora trebuie să le pe loc.

Era o formulă pe care o repetase adeses cursul dimineţii. Şi, în mod invariabil, ad ga pe un ton mai scăzut:

— E o mare nenorocire, pentru că eu, o îţi vorbesc, nu mai am nimic de făcut pe & pământ.

Oamenii îl contraziceau, încercau să găsească de îmbărbătare, dar bătrânul îi oprea

— Mă consolez singur, înţelegeţi, mă **conso**iez la gândul că nu mai am mult până **s-**o părăsi**ndu-**l, Micheline zisese: Dacă n-ai nimic împotrivă, diseară n-o să mai venim să veghem ca în noaptea trecută…

Când rămaseră singuri, Julien 11 spuse bătrânului:

— Nu te miră că nimeni nu **s-**a oferit să stea de veghe?

Bătrânul simţi că e din nou în încurcătură. Mormăi:

— Ce vrei, veghea e un lucru care se face din ce în ce mai rar… Şi apoi, ieri seară.

Paul şi nevastă-sa au rămas. Astă-seară, din moment ce eşti. tu aici… De altfel nu trebuie să veghezi. Mai ales acum când ea este în sicriu. Dacă vrei să te culci, facem…

Julien îl întrerupse.

— Nu te osteni. Dacă o să vreau să mă odihnesc, iau canapeaua.

Bătrânul nu insistă. Puse la încălzit restul de mâncare, şi cinară amândoi aproape în tăcere. Locul bătrânei era gol. Bătrânul îl privea adesea, îi privea şi pe băiat care nu pierdea din ochi spătarul acestui scaun pe care ea stătuse atâţia ani de zile.

Când terminară de mâncat, bătrânul îşi scoase tabachera şi-i răsuci o ţigară. O aprinse, apoi

scoase din buzunarul şorţului un pachet pe care vecinul i-l

lăsase în ajun.

— Ia. Dacă vrei poţi fuma, sunt de la domnul Rabin. Ieri tremuram aşa de tare, îneft n-aş fi izbutit să-mi răsucesc una.

Gum Julien nu făcea nicio mişcare, el în" pinse uşor pachetul pe muşama, adăugând:

— Hai, ia.

— Nu, mulţumesc. M-am lăsat de fumat.

— A, da?

— Îmi vând ţigările. Sau le schimb pe za hăr.

— Ah!... Pentru mine asta-i singura plăcere.

Ar fi vrut să-l întrebe pe Julien cu ce se ocupa, cum se descurca la Lyon, dar nu îndrăzni, întrebă doar:

— Ei, va să zică nevastă-ta soseşte mâine la ora unsprezece?

— Da. Nu putea să ceară două zile.

Julien stătea nemişcat în faţa farfuriei goale, cu coatele pe masă, cu capul sprijinit în mâna dreaptă. Bătrânil simţea cum între ei se aşternea tăcerea. Tăcerea îi făcea rău, dar, în acelaşi timp, îi era teamă ca nu cumva Julien să înceapă să vorbească. Simţea o nelinişte vagă, care se ivise în clipa când sosise băiatul, în cele din urmă zise:

— Mă duc să spăl vasele. Şi o să-mi fac şi un ceai, vrei şi itu o ceaşcă?

— Nu, dar stai aici, ţi-l pregătesc eu. Cât despre vase, am toată noaptea la dispoziţie ca să le spăl.

frdată ce ceaiul, bătrânul se ridică su & P

Imnd:

duc să-i spun bună seara. Pe urmă, lH" e să «na îl însoţi până la camera mortuara. Ra-era acolo câteva clipe în tăcere. Când ieşiră.

Strânul zise:

— E ultima noapte pe care o mai petrece în aşa ei. Ei, ce puţin însemnăm pe acest pământ! Gata, mă duc sus... Nu mă mai ţin picioarele.

63 – în noaptea aceea, bătrânul nu dormise prea mult. Fusese chiar tentat de mai multe ori să se scoale. I se părea că nu se cădea să-şi lase băiatul singur de tot, acolo jos, cu bătrâna. Pe urmă, îşi zicea că era poate mai bine. Întotdeauna avuseseră ei câte ceva de spus în secret. El, bătrânul, nu participase niciodată cu adevărat la tainele lor. Cu siguranţă că Julien prefera să petreacă această noapte singur cu ea. Bătrânul nu distingea niciun zgomot, dar îşi imagina băiatul

deschizând din când în când uşa şi aşezân**du-**se un moment alături de sicriu, încerca să**-**şi amintească de moartea propriei mame, dar lucrul acesta se petrecuse cu mai bine de patruzeci de ani în urmă, şi multe amănunte 11 scăpau din memorie, îşi amintea mai bine

381

despre alte întâmplări mai vechi chiar şi repuţin importante, neîndoios pentru că făcuse? * parte din existenţa lui.

Ceea ce îl menţinuse treaz, fusese şi giruri singurătăţii sale. Când totul se va sfârşi, rămâne singur. Şi când se va trezi cu adevărat singur, nu va mai avea nimic de fădecât să aştepte să moară. Cu toate că mă înainte nu se gândise niciodată la acest lucru acum avea sentimentul că nevastă**-**sa îl te râse întotdeauna de boală şi de moarte. Pro. babil că Paul şi Micheline o să**-**i propună Se se ducă să locuiască cu ei, dar el ştia de acum că va refuza. Voia să moară aici, **-**casa lui, în mijlocul grădinii lui. În anu când a fost bolnav, a refuzat să fie dus]" spital, tocmai pentru că îi fusese teamă să ni moară acolo. Din cauza asta şi pentru a avea siguranţa că nimeni n**-**ar fi putut să**-**îngrijească cum îl îngrijise nevasta lui. Aţinu nu se gândise chiar la acest lucru, dar, în noaptea aceasta, îşi dădea foarte bine seama că unul din motivele ascunse pentru care şi încăpăţânase să rămână acasă fusese şi acesta Dimineaţa, când **s-**a trezit, avea capul greu a a trebuit să ia o aspirină, în faţa lui nu mă. vedea decât un asfinţit continuu prin care el mergea singur, fără punct de reper, fără nimeni oare **să-**l ajute să se ţină drept pendj locul unui drum atât de rău.

La ora zece, Julien trebui să plece în oraş ca să comande o coroană. Spusese că va trect **s-**o aştepte pe Françoise la gară, dar el întârziase probabil, întrucât Françoise apăru sân

382

Ea rămase mult timp lângă sicriul bă**-***i*, plângând încet. Cum ieşi din odaie, bă în se grăbi să-i spună: **într-**un fel, sunt foarte mulţumit că ai înaintea lui Julien… Voiam să**-**ţi spun, „§> kătrâna te iubea foarte mult. căuta cuvintele. Urmărit de ideea fixă *a** a scăpa de singurătate, se aruncase dintr-odată în această propoziţie, pe care nu izbutea se formuleze. Nu se gândise că Françoise ar putea să apară singură şi nu**-**şi pregătise nimic în minte.

Tânăra femeie îl privea în ciuda lacrimilor, ochii ei păstrau mereu acea blândeţe pe care bătrânul ştia **s-**o preţuiască. La sosire, ea îl sărutase cu mai multă afecţiune decât o făcuse Julien.

Grăbit de teama întoarcerii lui Julien, el găsi în sfârşit vorbele pe care le căuta:

— Pe legea mea, dacă aş fi murit eu primul, sunt sigur că biata nevastă-mea te-ar fi rugat să veniţi să locuiţi împreună cu ea…

Aşa că… înţelegeţi…

Françoise tresări uşor, clătinând capul. Crezând că va spune ceva, bătrânul tăcu. Se scurse, poate, un minut. Apoi, văzând că nu zice nimic, el reluă:

— Viaţa în oraşele mari nu e totdeauna uşoară… Iar aici, când o să aveţi copilul, există cel puţin grădina.

Eu, zise Françoise, în sfârşit, nu pot hotărî nimic. Dar oricum, am o slujbă la Lyon. Cât despre Julien, aici, nu pot să-mi dau seama – În sfârşit, rămâne să vorbeşti cu el.

Bătrânul tăcu. Se auzise im pas pe scara o fetiţă care aducea flori. După ce ieşi, băti nul zise:

— Ar fi trebuit poate să-i dăm ceva?

Françoise o strigă şi îi dădu ceva mărunt

— O să ţi-i înapoiez, zise bătrânul vârâmlumâna în buzunarul pantalonilor.

— Nu, te rog.

Ea se aşezase în capul mesei, pe scaunul care stătuse în ziua căru-i luase masa cu ei.

— Aşază-te lângă sobă, propuse bătrânul.

— Nu, nu mi-e frig.

Stătea cam ţeapănă pe scaun. Sarcina i se distingea, pe sub rochia neagră şi fo' largă. Aşa cum făcuse şi Julien în ajun, nu-şi mai lua ochii de la spătarul scaunul! care fusese întotdeauna al bătrânei. Acolo invitase bătrânul să stea, ca să fie mai spre pe de sobă. Fără voia lui **şi-**o imagina acei ţinând locul bătrânei şi ocupân**du-**se de gea darie.

Ca şi cum ar fi ghicit gândul bătrânului, se ridică şi szise:

— Poate c-ar trebui să-ţi pregătesc ceva mâncare.

— Nu-i nevoie, ucenicul lui Paul trebuie sosească. Va fi cu siguranţă destul pentru trei. De ieri încoace, ştii, orâcât m-aş forţa, mi-e foame.

El oftă. Mai privi o dată în ochii luminoşi lui Françoise. Erau de un albai? **tru**icenuşiu, mânând puţin cu ai bătrânei.

„Fi vrut să-i mai vorbească despre planul „dar cuvintele **nu-i** veneau. La drept vor –, nici nu încerca prea tare. Înţelesese că îi u

putea hotărî nimic. Faţă de Julien, ea – a probabil aceeaşi atitudine ca şi a bătrî-f**d**ţă de el: gata să accepte totul, gata să-l robe şi să-l susţină în tot ce întreprindea, la de asemenea să se sacrifice şi să i se sterne de admiraţie. Desigur, din pricina asta bătrâna o îndrăgise pe loc. Când pieră, ea îi spusese: „Voi fi în orice caz mai îştită, ştiindu-l cu fetişcana asta". Bătrâna bine. Iar bătrânul îşi zise că pentură, cel care conta înainte de toate era Ju – El, bătrânul, nu însemna absolut nimic. Ea poate o fată bună, generoasă, ochii ei o i, ne-au limpede, dar aşa cum procedase şi el bătrâna, Julien îi acaparase fiinţa. Acum, inima ei, nu mai era loc pentru nimeni al

să că, mai mult ca oricând, bătrânul se aţi dintr-odată singur. Cu un glas abia *ut*, el zise:

Moartea e un lucru uşor pentru cei ce duc, dar pentru cei ce rămân e cu totul era.

— 64 – [înonmântarea bătrânei avu loc la ora trei să amiază. Deşi era zăpadă şi frig, venise lume şi casa rămăsese deschisă, pradă

384

23Q

385

se născuseră după ’870. În tinereţe, au adesea vorbi**ndu-**se despre prusacii care vântului rece, un timp nesfârşit. Bătrirral, mai avea putere să se ţină pe picioare, măceşe aşezat pe scaunul său, unde runv la nea să**-**i strângă mâna, aducând astfel zpână în faţa – maşinii de gătit.

Bătrânul nu **s-**a ridicat decât în mocind au venit să ridice mortul. Şi**-**a se» ca şi a murmurat: – Biata mea bătrânică… Biata mea nică…

Şi un hohot de plâns, care de la o vrem5

ardea pieptul, a înăbuşit restul cuvintelor, Fără îndoială el nu putea urma cortet prin frig, şi atât de departe, tocmai la cela, capăt al oraşului. Atunci, domnişoara Marţ care nici ea nu se mai putea deplasa, a rar cu el. Mai în ţii ea a şters totul cu sârg, d, aceea, aşa cum făcea şi bătrâna, a îngraift ceva mai multe lemne pe loc, ca să încălzea casa.

Apoi amândoi au vorbit despre bătrâna. pre vremurile dinainte de război şi despre \rile petrecute la taifas pe bănica din grădj şi au trecut în revistă toate, aducându-şi care micul său bagaj de amintiri. Şi totii! completa, se întreţesea alcătuind o istorii monotonă pe două voci, care ar fi putut! o veşnicie. Au vorbit de asemenea dfe război. Nu despre cel care se purta în J moment. Ce se întâmpla atât de departe

(mai interesa. Au vorbit despre războiul ’914—918, apoi despre acesta care, pentij **s-**a sfârşit în ziua în care nemţii au şi oraşul. Ar fi crezut ei vreodată aşa cev

a se oraşul.

°Ce aşa> au evocat fără tristeţe şi fără bucu – O grămadă de amintiri în care bătrâna îşi locşorul ei. Apoi, din când în când, bătvî

Tse opr1 şi zicea:

nu Acum, iată, ea nu mai are nicio grijă… pucat să-şi cunoască nepoţelul… Şi nici să-l cunosc.

Fata bătrână, care avea aproape vârsta lui, i făcuse ca alţii. Nu-l contrazisese. Repeta de fu’care data. – Ce vrei, nu poţi trăi două vieţi pe lumea

Ţar când ceilalţi **s-**au înapoiat, domnişoara Jarthe **s-**a întors la ea acasă, condusă de ranooise.

După aceea, bătrânul i-a spus lui Julien ce trebuie să aducă. Julien a venit cu o sticlă de in galben, pe care bătrânul a destupat-o cu rijă şi care a umplut încăperea cu un miros puternic de pivniţă.

lată-i acolo, tăcuţi, cu paharele în faţă. Bârinul stă pe locul lui, lângă fereastra cu obloanele închise. Françoise e aşezată cu faţa spre lulapul din perete, pe locul unde stătea de bicei Julien. Paul, la capătul mesei, e întors pe trei sferturi ca să nu stea cu spatele ajulien care **s-**a aşezat pe scară. Scaunul bă-nnei este ocupat de Micheline. Paul zice:

— Bine că n-ai venit! Era un frig de cră) a-i pietrele în cimitirul ăla. Şi să stai pironit

337

În faţa porţii ca să strângi mâna unor cărora puţin le pasă nu e de fel plăcut.

— Ai dreptate, zise Micheline. Eu tot izbutesc să-zni încălzesc picioarele.

— Ar trebui să te descalţi puţin, zise târnul.

— Nu. Trebuie să ne ducem acasă.

treabă.

— Du-te tu, zise Paul. Eu aş vrea să di puţin cu tata, cât timp este şi Julien aici.

Micheline îşi goleşte paharul, apoi se ridic cu vârful buzelor abia atinge obrazul bătria lui, lovi**ndu-**se cu pălăria de cozorocul se & lui care se răsuceşte de-a latul capului, y inte de a ieşi, o priveşte pe Françoise, apoi Julien şi le propune:

— Să ştiţi că puteţi veni să dormiţi la n

— Nu, zise Julien, trebuie să mă înapoi;

E un tren oare pleacă la ora şapte şi jtur, ţaţe, avem tot timpul să-l luăm.

Paul schiţează un mic rânjet şi întreabă

— Te grăbeşti la serviciu?

— Exact.

Tonul cu care îi răspunse Julien îndir, teste pe bătrân, care se grăbeşte să zică:

— Dacă trebuie să se înapoieze, n-are r un rost să-şi petreacă noaptea aici… N-are r un rost.

Micheline este tot lângă uşă. Julien sertf. şi înaintează. Françoise se ridică şi ea. Mic line îi întinde mâna zicând:

— La revedere, fetiţa.

— La revedere, doamnă, zise Françoise

— *M*

388

Trece un timp. Bătrânul se uită la Micheli-Ochii lor se scrutează o clipă. Mioheline n întoarce spre Julien şi îi întinde mâna zi-*s*”.

La revedere. „La revedere. Ea iese foarte repede.

Tăcere.

Tocurile lui Micheline pocnesc pe scară, apoi nu se mai aude nimic.

Françoise tuşeşte şi zice:

Poate că o să plec înainte. Dacă aveţi de discutat…

— Nu ne jenăm să vorbim în faţa dumitale, zice Paul.

— Bineînţeles, zice bătrânul. N-avem nimic de ascuns. Micheline a plecat pentru că avea treburi… Dar…

Julien care stă tot în picioare interveni:

— Françoise are dreptate. O să se ducă până la doamna Bobin. Trebuie să trec şi eu să-mi iau rămas bun. Ea mă va aştepta acolo.

Bătrânul încearcă să intervină, dar nu face decât să înceapă o frază pe care n-o sfârşeşte.

— Bine, dar, de ce să deranjeze oamenii…

El o vede pe Françoise **întrebându-**l pe Julien din ochi. Ea se ridică, îi îndeplinea dorinţa, întocmai ca bătrâna: era de ajuns **s-**o priveşti şi ea înţelegea ce voiai. Bătrânul se simte pierdut. Simte că-i vâjâie capul. Nu mai înţelege de ce îşi pusese atâta nădejde în faţa

aceasta, şi nici ce nădejde anume.

— 389

Când că se apropie voind să-l sărute, el. Se ridică şi îşi scoase şapca. Glasul lui tremurcând îi spune.

— La revedere, îetiţo. La revedere… Ştii bătrâna te iubea mult… Ea… în sfârşit gândeştte din când în când la mine… Pentru nâste tineri, Lyonul nu e chiar aşa departe…

Simte că îi vine să plângă şi tace. Vede că Paul îl priveşte cu un zâmbet în colţul buze, lor şi tuşeşte ca să-şi ascundă emoţia.

Françoise îl sărută aşa cum făcuse şi xje dimineaţă, îi şopteşte la ureche:

— La revedere, tata. La revedere… Şi ai grijă de dumneata.

Ea îşi îmbrăcă paltonul, îşi ia geanta a cărei curea **şi**-o petrece după umăr, apoi strânge mâna lui Paul, care se ridică pe jumătate de pe scaun.

Înainte de a închide uşa, mai aruncă o privire bătrânului. O privire foante blinda, iar ochii ei strălucesc acum mai mult ca de obicei

De cum a ieşit pe uşă, Julien se aşază pe scaunul rămas gol şi-şi încrucişează braţele pe masă.

— Ei, se adresează el fratelui vitreg. Ce voiai să spui?

— Întrucât eşti atât de grăbit cu plecarea, iată că trebuie să vorbim acum despre unele lucruri care **s**-ar fi cuvenit să aştepte măosî una sau două zile.

— Adevărat, zise bătrânul. Dar ar fi bine să te mai întorci totuşi.

— Cu siguranţă nu aşa curând, zise Julien

390

Urmă Lin’s” iirt moment de tăcere, Bătrânil

priveşte neîncetat cei doi băieţi şi îl

„Prinde teama să nu-i vadă strângâ**ndu-**se de

l-Ceea ce voiam să spun, e foarte simplu, e Paul. Bătrânul nu poate trăi singur. Aşa $ va trebui să vină la mine acasă, şi o să facem un aranjament…

Bătrânul se ridică de pe scaun. Mâna sa care **s**-a înălţat deasupra mesei le spune: nu, nu… –, v i

— Nici vorba să plec din casa mea, zice el hotărât… Şi dacă nimeni nu vrea să mă ajute, n-am nevoie de nimeni!

Ultima frază aproape că a strigat-o Simte că n-are forţă să continue mult timp aşa şi se grăbeşte să adauge:

— Dacă trebuie aranjat ceva în legătură cu succesiunea bătrânei, asta o va face notarul

Eu nu mă pricep la hârţogăric, dar nădăjduiesc că până la urmă o să mă pot descurca fără să cer nimic nimănui… Iar dacă n-oi muri până la sfârşitul iernii, mai am încă braţe cu care să-mi lucrez grădina.

Mâna sa aspră se prăvale peste masă şi paharele vibrează.

— Nu ţipa, zise Julien, o să te apuce tusea.

Bătrânul îl priveşte uimit. Acestea erau vor bele bătrânei, iar el le rostise întocmai ca ea.

Paul îşi goleşte paharul, îşi striveşte ţigara în scrumiera de aramă şi se ridică zicând:

— Dacă aşa stau treburile, nu mai avem nimic de discutat. Şi totuşi, s: ni câteva lucruri care se cer rezolvate.

— Dacă despre înmormântare e vorba, zice

Julien, fii liniştit, îmi voi plăti partea.

Paul nu-i răspunde decât printr-o mişcare din umeri, iar bătrânul se grăbeşte să zică

— Asta mă priveşte pe mine. N-am ajuns la sapă de lemn.

— Nu, strigă Julien, ba chiar mă gândesc că dacă ai nevoie de bani, n-ar fi rău să-ţi vinzi casa în care a fost brutăria şi să iei pe cineva aici care să te îngrijească.

Bătrânul se pregăteşte să spună că pentru nimic în lume nu vrea să-şi vândă averea, dar Paul i-o ia înainte. Cu un rânjet, el zice:

— Bravo, mă aşteptam la asta! Să vinzi şi să mănânci tot! Eîntradevăr o idee boem sau de comunist!

Julien se ridică brusc şi zbiară:

— Boemul se ca… pe tine, şi comunistui

fel.

— Julien, strigă bătrânul.

Dar Julien nu-l ascultă, în timp ce Paul ştie ce să răspundă, el zbiară iar:

— Mai bine să mor de foame decât să d

pe grămezi de bani câştigaţi din negoţul nemţoii.

Bătrânul vede cum faţa lui Paul se desce pune. îl vede strângându-şi pumnii. Urmeaztăcere care i se pare o veşnicie, apoi cu glas extrem de calm, care abia se aude, tru că aerul din bucătărie vibrează încă răbufnirea sa mânioasă, Julien zice:

— Mi-e ruşine că urlu aşa în casa în e

mama abia a murit, dar n-am să mai su]
rânjetele tale. Ce fac eu nu te priveşte.
392
Paul este tot palid. Privirea pe care i-o – unea bătrânului este încărcată de ură. Cu S mişcare Brutală el împingscaunul *a* cărui o teaxă se izbeşte de marginea mesei. Apoi, e spre uşă, o deschide şi iese.
— Buna seara, tata.
— Paul! strigă tatăl.
Dar uşa se trânteşte şi pasul iute al lui Paul coboară scara.
Bătrânul aşteaptă. Nădăjduieşte că Paul se va înapoia sau că Julien o să deschidă uşa să-l strige. Dar Julien se reaşază încet şi-şi pune pe masă mâinile care-i tremură.
— Te rog să mă ierţi, tată. Dar… dar…
El tace. Bătrânul aşteaptă să treacă un timp, apoi, cum seara rămâne tăcută, iar Julien nu vorbeşte nimic, zice încet:
— Acum ştiu ce-mi rămâne de făcut. Să crăp.
— Să crăp de unul singur… Şi cât mai repede cu putinţă… Iar când totul se va sfârşi, cum văd că nu sunteţi în stare să vă înţelegeţi, voi o să vindeţi toată şandramaua ca să vă în părţiţi cele trei parale… Iar noi am tras din greu toată viaţa noastră, mamă-ta şi cu mine.
pentru ca totul să fie risipit şi înghiţit în câteva luni. Iată… Iată cum se va termina totul… Şi, fii liniştit, nu mai e mult până atunci.
Tace… Julien îl priveşte. Iar bătrânul vede că băiatul are ochii scăldaţi în lacrimi şi, în clipa în care se simţea puternic, gata să-şi dobăiatul, iată că şi el izbucneşte în plâns.
Îngăimă: Bietul meu tată… Bietul meu tată…
393
Bătrânul îşi suflă nasul şi tuşeşte.
— Vrei să rămân aici în seara aceasta? întreabă Julien.
Bătrânul ar vrea să-i strige: „Da. Rămâi cu nevastă-ta, şi nu numai în seara asta. Dacă rămâneţi, sunt gata să vă dau totul. Totul. Dar nu vreau să rămân singur".
Ar vrea să strige toate vorbele astea, clar ştie că dacă o va face, îl va podidi iarăşi plin-sul. Atunci, chemându-şi în ajutor toate puterile care mai zăceau încă în adâncul fiinţei lui şi îndreptându-şi şalele, el zice cu un glas hotarât, dar fără mânie:
— Nu… Nevastă-ta te aşteaptă. Către ea trebuie să te îndrepţi… Şi încearcă să munceşti pentru băieţelul ăsta pe care maică-ta ar fi vrut

atât de mult să-l vadă… Eu, eu nu mai am nevoie de nimeni… Nu ai niciodată nevoie de nimeni… ca să te duci unde mă duc eu.

PARTEA A CIKCEA

Drumul singuratic

65

Iarna aceea a fost ca un somn lung şi încărcat de vise, în care bătrânul Dubois se cufundase imediat după moartea bătrânei

A doua zi după înmormântare, Micheline venise cu o ferme de serviciu şi cu băiatul de prăvălie, îi propusese bătrânului să se diâcăsă locuiască la ei, dar cum el refuza să-şi părăsească casă, nu insistase. Casa fusese curăţata şi pus în ordine. Fiindcă bătrânul îşi făcea griji în privinţa rezervei de lemne şi se plângea că îi era greu să urce la etaj pentru a-şi încălzi camera, patul i s-a instalat în sufragerie. Făcând astfel ceva mai mult foc şi ţinând întredeschisă uşa, putea dormi într-un pat călduţ, la doi paşi de bucătăria în care îşi petrecea zilele. Dimineaţa, la orele unsprezece, băiatul de prăvălie îl aducea masa, reînnoia provizia de lemne şi se ducea să-i caute tot ce-i trebuia, în fiecare zi, Paul şi Michelino veneau de asemenea să-l vadă. Îngrijindu-se de cele mai mici dorinţe ale sale şi asigurându-se că nu ducea lipsă de nimic.

El se deprinsese repede cu răsfăţul acesta, a încât lipsa bătrânei este suportabilă.

395

T

Timpul se scurgea încet. Nu-şi mai făcea probleme nici pentru bani, nici pentru hrană. Dimpotrivă, mesele care i se aduceau erau mult prea copioase faţă de pofta lui de mhv care. Adesea repeta:

— Prea mă răsfăţaţi. Nu pot mânca atâta

Iar Paul îi răspundea:

— Ai muncit destul în viaţă. Şi ai îndurat destule. E firesc să te îngrijim cum pute

mai bine. Ştii bine că dacă eşti cu noi, n-o să

duci niciodată lipsă de nimic

Când Paul sau un vecin, venit în vizită, îi aducea astfel aminte de viaţa lui trecută, bătrânului îi făcea plăcere să insiste asupra timpurilor acelea, îi plăcea să vorbească despre ele, şi, când rămânea singur, continua să-şi depene amintirile legate de clipele cele mai fericite sau cele mi-ai triste pe care le trăise chiar în singurătate vorbea ca şi cum

cineva l-ar fi ascultat:

— Poftim, **mi-**aduc aminte, înainte ide ’914, când plecam în cursă cu calul… Nu vorbesc de ieri… Pe atunci nu aveam drumurile de azi. Iar iernile erau mai aspre. Ierni ca cea din anul ăsta aveam cu siguranţă trei din patru. Drumurile nu erau totdeauna bătute. Sau, când existau, bătătorite de copitele cailor, zăpada se îndesea pe loc şi se făceau ca un gheţuş. Dar aveam un cal zdravăn. Şi totdeauna îi puneam potcoave noi. Şi calele iarna, şi totul, totul. Ei bine, iată, îmi amintesc, înfew seară, când eram la Messia, ieşeam de la Toi-non Vignet, patronul restaurantului. Ce crezi

396

Un puşti, cam de vreo opt ani, care lângă şareta mea. Din fericire aveam un i care nu se speria… Şi lângă puşti, doi be-o. ne care se distrau. „Ce **s-**a întâmplat?” treb euo, Prostănacul ăsta **–** de copil, zic ei, ° *ra* arătat şina de fier a roţilor şaretei şi i-am i **să-**şi treacă limba peste ea ca să vadă se întâmplă. El şi-a pus limba. Şi. ia uite, t lăsat acolo o bucată de piele”. Erau doi Din pricina frigului, nu lucrau, deşi etrar. n rena ru, n or, eLr. Toată ziua şi-o petreceau trăgând la măsea **şi-**mi povesteau lucrurile astea cu un aer nepăsător. Dar iată că-mi vin dracii. „Prostănac, le z-o nu e băieţelul, prostănaci sunteţi voi. «Şi din**tr-**o vorbă în alta ajungem la ameninţări Iau biciul cu şfichi, îl întorc şi… Dumnezeule, nu mi-a trebuit mult. Puternici ca nişte boi, pietrarii ăştia. Dar, cam uitaseră ce-i aia să fii iute de mână. Unul o ia la fugă, şi sângele-i curgea din nas pe bluzon, iar celălalt, pe jumătate **–** deşelat. voia să fugă şi el. „Stai încet, îi spun. O Şi-l bag înăuntru la Toi-non, ca să aflu cum îi cheamă şi pentru ca părinţii băieţelului să ştie cine-i vinovatul. Ei bine, nu ştiu dac-ai să mă crezi, dar părinţii, nici măcar nu mi-au zis vreodată mulţumesc.

Îşi avea astfel baqajul său de amintiri pe care le depăna cât ţinea 7 iulir”, fie a o **în**ţâmplare îi amintea de alta, fie că aceeaşi idee conducătoare le lega direct de un fapt din actualitate pe care tocmai îl aflase.

Când avu loc ofensiva germană din Ardeni, părea că războiul urma să ia o nouă întorsă

397

tură, în mare parte asemănătoare cu cea campania ’914—918. Atunci îi veni în mint

O întreagă perioadă pe care **şi-**o evocă fi
turi, frânturi. Erau întâmplări îndepărtat
totuşi mult mai apropiate decât ce se p-o
cea la Bastogne.

Paul îi aducea deseori jurnale, dar vecW bătrânului slăbise atât de mult încât sc. 15, ginea să citească doar titlurile. De altfel **–** u.nalele acestea îl interesau mai puţin decât din vremea sa, adică cele dinainte de Regăsise în cameră două volume mari şi gate din *V illustration*. Unul din anul Iggţ celălalt din 1897. Nu trecea după**-**amiază că e să nu reia volumele şi să le deschidă pe masa Erau acolo o serie întreagă de fotografii pe care dădea uşor, pentru că îşi însemnase pa ginile cu foiţe de calendar. Prima reprezint manevrele militare la frontieră, din 16 augus 1890. Fotografia reprezenta un grup de vină tori de munte la asaltul vârfului Saint**-**Agne aproape de Mentori. Ofiţerii cu sabia scoasă soldaţii cu baionetele la armă, gornistii. Câtv; îi privea, alt regiment îi apărea în faţă, regimentul 44, cel din Sambre**-**et-Meuse al căni marş parcă**-**l auzea şi acum. În numărul din

1 noiembrie, era de asemenea o pagină pe care o privea des. Reprezenta instalarea cuptorului de crematoriu şi al colombariului dh cimitirul Père Lachaise. Bătrânul Dubois's

cutremura o clipă, apoi îşi revenea, gând fo' **du-**se la bucăţica de pământ în care va dorit şi ei **într-**o zi. În volumul de pe anul l când el avea 24 de ani, erau mai multe pa

„Juraţii în culori, reprezentând viaţa tine-c**u** Citări. Camarazi de cazarmă, soldaţi nlor antaloni de culoare roşie sărind zidul, cu njul în curte, inspecţia picioarelor făcută e-erc lor doctor… toate acestea erau adede u trăite, şi parcă se petrecuseră abia '3 Marile manevre din septembrie îl prel**f**l" n-au de asemenea. O pagină dublă ilustra °cul" unui regiment peste un câmp de grâu. SS1 urile acestea el le trăise. La două/eci de întrucât încă de pe atunci avea respectul B" nii care „înghiţea nopţile de peste şapte pl\ suferise mult din această pricină. Şi as-f**-**z**i** mai suferea. Dar, ciudat, durerea de acum – d făcea plăcere s-o retrăiască.

În acest volum din *l'ăllustration*, cineva mai distrat strecurase o filă din revista *Petit Journal*. Era o pagină de titlu cu o ilustraţie în culori, care reprezenta o terasă de cafenea, la Paris, în timpul acelei veri de mare caniculă. Clienţii, ca şi chelnerii, îmbrăcaţi în negru şi alb, mureau de căldură. Pagina fusese ruptă şi data lipsea. Lucrul acesta îl

enerva. Căută în memorie anul acelei teribile secete şi, tocmai când credea că l-a găsit, răsărea o amintire precisă care îl punea din nou în încurcătură.

— Ba nu, nu poate să fie în ’891, atunci l-am cumpărat pe Ripan, calul cenuşiu, pe rare nu l-am ţinut decât trei luni pentru că mușca. Şi-mi amintesc că ploua tot timpul. În 892?… da, **s-**ar prea putea… Şi totuşi, ’892 este anul când taică-meu a plantat mărişorii de pompă… Atunci, nu poate fi decât…

398

399

Şi aşa treceau ore întregi care alcătuile şi săptămâni.

Din toate aceste amintiri, bătrâna nu Dar, foarte iute, ea devenise un martor \ fără consistenţă şi fără vârstă, care ştia să pară pentru a reveni la cea mai mică Faptul că **într-**o zi rece de decembrie cine în sufleţit a fost dus tocmai la capăt al oraşului n-o alungase din casă întâmplase aşa pentru că aşa trebuia să se \. tâmple, şi, fără să şi-o mărturisească **într-**m văr, bătrânul simţea prea bine că ea nu cuse decât să i-o ia înainte pe un drum, care el pornise mai de mult. Pur şi sirop după ce atâta timp merseseră la acelaşi p ea **s-**a grăbit brusc, şi în ultima etapă l-a c. păşit. Dar toate acestea nu aveau mare portantă, pentru că nu era vorba decât de problemă de timp. Or, de acum încolo, ti pul nu mai conta. Tot ce se întâmplase îi monstra ce mică importanţă are curgerea lor. Retrăia în acelaşi fel vârstă celor cimsprezece ani, când lumina cu lărapiţa bolta Gţ. torului în care tatăl său îl învăţa cum să a nieze pâinile mari şi rotunde, ca şi clipa pt zentă, învăluită **într-**un asfinţit liniştit şi calr.

Scrisorile lui Julien, mereu scurte şi e ce în ce mai rare, erau singura coresponda pe care o mai primea, îi era foarte greu să citească, şi n-ar fi fost în stare să-i răspunt

La urma urmei, băiatul ştia unde-l găsa” dacă voia să-l vadă, şi oraşul Lyon nu era* de departe. Julien se purtase urât cu Paul

400

tocmai Paul era acela care se ocupa bătrân. Şi totuşi bătrâna afirmase că Paul nevastă-sa erau doi egoişti. Azi, dacă ar dease acol° de sus cu siguranţă că şi-ar V! cunoaşte greşeala. Neîndoios, prezenţa bă-Linei şi a lui Julien fusese motivul care îi îndepărtase atât de mult timp pe Paul şi pe evastă-sa de casă. Julien îşi croise viaţa aşa. *Tfti* credea el că era bine. Stătea la distanţă, tgi găsise, scria el, o slujbă care

îi răpea tot timpul-Dacă era o slujbă adevărată, nu putea decât să se bucure. Bătrânul nu-i simţea absenţa. Pentru el nicio absenţă nu era greu de suportat. Sau mai curând nu existau absenţe, în viaţa sa nu era loc decât pentru fiinţe cu care purta mereu un nesfârişit dialog. Fiinţe despre care nici măcar nu se întreba dacă muriseră sau dacă unai erau încă în viaţă.

— 66

Julien era înftr-adevăr un băiat care nu semăna nimănui. Când notarul îi scrisese în legătură cu succesiunea mamei sale, el răspunsese că va face tot ce va dori tatăl său şi că va semna actele care i se vor trimite. Notarul venise aşadar, înj**tr-**o idupă**-**iaoniază, întovărăşit de Paul. Îi citise cu glas tare un text complicat, şi bătrânul trebuise să facă

401

T

eforturi să nu adoarmă. După citirea texturaj bătrânul semnase actele, apoi întrebase:

— Dacă înţeleg bine, totul e**-**n ordine?

Notarul îi explicase atunci că, potrivit voinţei pe care câşi-o exprimase, după moarte cele două case ale sale rămâneau fiului sau Paul, cu condiţia ca acesta să verse o anumită sumă de bani lui Julien. Această sumă nu era prea mare, dar Paul se angaja să se îngrijească de toate cele necesare pentru bătrân care, cât trăia, rămânea stăpân pe avere.

— În felul acesta, adăugase Paul, poţi fi sigur că imobilele tale nu vor fi vândute str anilor. Şi apoi, Julien va avea mai multă nevoie de bani decât de nişte pietre.

Băuseră un pahar de vin vechi, şi bătrânul povestise despre timpurile când el se ducea la cules de vie la Vernantois

Trecuseră câteva săptămâni când, **într-**o după**-**amiază, Paul venise să**-**l anunţe că notarul din Lyon, însărcinat cu semnarea actelor de donaţie de către Julien, înapoiase hârtiile. Acum totul era în regulă. Iar Paul îi explicase:

— Vezi, eu m**-**am ocupat de toate. Te**-**am scutit astfel de **–** multă bătaie de cap, şi acum iată**-**te liniştit. N**-**o să mai trebuiască să te ocupi nici de grădină, pentru că eşti sigur că n-o să**-**ţi lipsească nimic.

— Ba de grădină mă voi ocupa. M**-**am des cotorosit de iepuri, dar grădina, nu cuima crezi că am **s-**o las în paragină?

— Chiar de n**-**o laşi în paragină, nu va trebui să te mai osteneşti

ca acum.

402

O **s-**o lucrez cum trebuie. Dacă n**-**aş lu' –, m**-**aş plictisi stai na. U

Te plictiseşti pentru că eşti singur, dar n-ai fi aşa de încăpăţânat şi ai veni sa cu noi, te**-**ai simţi mai bine. Nu. Am spus nu, o dată pentru to**tdea**nu vreau să plec din casa mea. Paul nu insistase, dar bătrânul avusese **im**resia că refuzul său îl supărase cu adevărat, pin ziua aceea, vizitele Michelinei şi ale cul Paul se răriră, iar odată se întâmplă ca ba**-**Mnul să aştepte fmâncarea până la ora unu: iază. Când i**-**a atras atenţia băiatului prăvălie, ticălosul i**-**a răspuns în aşa fel, încât bătrânul **s-**a ridicat, galben de mânie, a făcut înconjurul mesei şi l**-**a pălmuit strigând:

— Puşlama ce eşti! Te învăţ eu…

N**-**a izbutit să continue. Un acces de tuse l**-**a silit să se reaşeze pe un scaun, sleit de puteri După ce scuipase flegma care îl sufoca, rămăsese mult timp nemişcat. Mâinile îi erau scuturate de un tremur pe care nu izbutea să**-**l stăpânească. Băiatul plecase trântind uşa Bătrânului i**-**a trebuit mai mult de o oră până **să**-şi revină, şi în ziua aceea n**-**a izbutit să mănânce. Repeta mereu:

— Puşâamaua… Umblă lelea pe străzi. Şiistă că prânzul ajunge rece… Şi nici la ore fixe. Trebuie să**-**l văd pe fiul meu

Îşi repetă frazele acestea de peste douăzeci de ori, gândi**ndu-**se cum să facă să ajungă la fiul său care nu venise să**-**l vadă de mai bine de două săptămâni. Era pe la începutul lunii *t* februarie, şi era prea frig ca să se poată duce

403

până la el. Se tot uita pe drum, aşteptând să vadă trecând pe domnul Robin, ca să**-**l roage să**-**i telefoneze.

După**-**amiaza i se păruse interminabilă, se putu hotărî să închidă obloanele decât clipa în care se făcu întuneric bine şi când era absolut imposibil să mai vezi vreun om tre', când1 pe stradă.

La ora şase îşi simţi stomacul gol. şi atunci puse pe sobă conopida cu sos alb şi bidonu] de supă pe care licheluţa asta i le adusese. fu. na i se potolise, dar continua să**-**l roadă. Mâine, puşlaimaua o să vină iarăşi cu imutra l\jj prefăcută şi cu surâsul acela de totdeauna capărea să zică:

— Geaba**-**ţi strici gura, boşorogule. de aia nu mai pot eu.

Gândurile acestea bătrânul le citise destul de des în privirea

cenuşie a derbedeului ăstuia şi numai la ideea că o să-i intre din nou fa casă îl şi apuca tremurul mâinilor.

Mâncarea era aproape caldă, când Paul sosi Avea faţa congestionată şi ochii aprinşi. Fără măcar **să-**l salute pe bătrân, zise:

— Dar ce ţi**-**a venit? îmi pălmuieşti baia tul de prăvălie?

Pe moment, bătrânului i se tăie răsuflarea Oare Paul glumea? Venise să afle ce se petrecuse sau ca să**-**l ia pe taică**-**său la rost

Urmă o tăcere, timp în care Paul se aşezpe un scaun la capătul mesei; îşi dădu şape" 1 pe spate şi-şi aprinse o ţigară. Şi deoarece bătrânul nu scotea o vorbă, Paul reluă:

404

ce **s-**a întâmplat? Se pare că nu eşti că eşti servit la domiciliu ca un? s-ar spune că într-adevăr ai trăit ca P a stelan… Poate că pe când aveai brutăria, „" muştruluiţi ucenicii **dându-**le câte un picior – fund, dar să ştii că vremurile **s-**au **schim**in. al dracului. Nouă nu ni se mai permite b**-**tratăm personalul ca altă dată… Iată, un bă**-**sa i de cincisprezece ani! Tu**-**l pălmuieşti, şi ste o oră mă pomenesc cu maică**-**sa la mine! al ameninţă că mă reclamă la sindicat şi la pecţia muncii! iată-mă vârât în belea… Şi dacă nu vreau să mă trezesc la tribunal cu cele mai marnecazuri, trebuie să mă descurc şi să le închid gura… Şi ştii ce înseamnă asta? Ştii cât tină costă povestea asta?

Bătrânul chiar că nu mai înţelegea nimic. Puştiul ăsta fusese mojic, el abia îl atinsese şi acum se pomenea acuzat de… de… Nu mai ştia pe ce lume se află. Şi cum fiul său îl privea, părând că aşteaptă un răspuns, nu izbuti decât să îngaime:

— Bine, dar… Puşlamaua asta mi**-**a…

Paul îl întrerupse. Ridicând braţele spre cer şi lăsâ**ndu-**şi mâinile să-i cadă pe masă, începu să urle:

— Sfinte Dumnezeule! Dacă vine careva să te întrebe de chestia asta, să nu cumva să repeţi asemenea vorbe. Te**-**ar da în judecată pentru insultă. Şi tot eu voi plăti oalele sparte. Bine, dar nici nu-i cunoşti. Tatăl lui a fost împuşcat de nemţi. Mama lui e în Partidul comunist. Ei sunt astăzi stăpânii! Au toate

405

drepturile. Chiar dacă eşti bătrân, te bagş i închisoare cât ai zice peşte!

Bătrânul (Dubois începuse din nou să te mure. Nu se mai gândea la ce voise să i se na fiului. Nu ştia decât să repete:

— Bine, dar… Dacă ticălosul ăsta… în sf sit, ce să spun, eu nu mai înţeleg nimic

— Sigur, dumneata nu poţi înţelege. Te căpăţânezi să trăieşti în afara vieţii. Iar eu pot să mă ţin mereu după dumneata.

noastre că dacă ai accepta să vii la noi, rile **s-**ar simplifica mult.

Bătrânul nu mai avea destule resurse în $ pentru a se supăra. Se mulţumi doar sa de din cap în sens negativ, şi Paul se strâmbă

— Eşti încăpăţânat, zise el. **S-**ar zice că ţi-a pus în cap **să-**mi provoci cele mai mari ne cazuri, drept mulţumire că am făcut totul ce să-ţi asigur liniştea… Şi atunci, cum o să mă izbutim să ne înţelegem? Spune-mi. Parca nici nu **ţi-**ar păsa că avem şi noi treburii?

noastre. Băiatul n-o să erai vrea să vină, mi-a spus-o. Nu pot să-l oblig. Nu e treaba lui. N-i fost angajat pentru asta. Voi fi deci obliga1

să-ţi trimit mâncarea prin servitoare, însă, cum ea nu poate fi în acelaşi timp şi la cuptor e la moară, n-o să vină decât după-amiaza. O

să-ţi aducă seara şi pentru a doua zi o să-ţi încălzeşti… Nu văd cum aş putea face altfel

Bătrânul mi scotea o vorbă, îşi privea mâinile aşezate pe muşama şi care începeau «tremure de îndată ce încerca să le ridice. Se simţea zdrobit. Era ca şi cum cineva i-ar fi aruncat mânia în fundul unei gropi şi pe e!

406

e ea, înainte de a astupa groapa. Nu în P? ea nici măcar să-şi privească băiatul.

pe JI îi simţea în fete lui> agăţat de ideea de a-l i ice să locuiască în apartamentul său. iar 3] el se agăţa a de are de ideea de a ră în propria sa casă. Iarna se va sfârşi cu-şi vor veni zilele cu soare, care îl vor grădină. Ştia cum arăta apartamen-i fiului său. Odăile întunecoase dădeau fie stradă, fie **într-**o curte strâmtă. Bucătăria mare, în care servitoarea găsea mereu câte ce –, a de făcut, umblând tot timpul la radio, îşi imagina acel du-te-vino. Mesele care nu se luau niciodată la aceeaşi oră. Zgomotul străzii şi zgomotul vecinilor. Nu, dacă se hotărâse să rămână la el acasă, aci va rămâne. La urma urmei dacă o să-i aducă mâncarea în timpul după-amiezii, va putea cel puţin să mănânce când vrea şi n-o să mai vadă mutra puşlama-lei aceleia. Şi deoarece Paul se ridică, bătrânul întrebă:

— Şi lemnele, oare servitoarea o putea să mi le aducă?

Paul făcu un gest de disperare:

— Fir-ar al dracului! Aşa e, mai e şi povestea asta cu lemnele. Recunoaşte că într-adevăr ne complici existenţa, aşa cum îţi place.

— Într-adevăr, bombăni bătrânul, când o să crăp, o să vă simplific viaţa.

Paul îi aruncă o privire aspră şi ridică din umeri:

407

— Nu vorbi prostii… Cât despre lemne, că servitoarea n-o să spună că-i prea g Dar oricum/ când mă gândesc că ai putea simţi atât de bine la noi acasă!

67 – Vizita aceasta a lui Paul şi mânia sa îi cinuiseră bătrânului o neliniște care de timp de mai multe săptămâni. ilncerca să lupt. împotriva gândului că fiul său aşteptase isc; lirea donaţiei, pentru a-l face să simtă ce pe vară reprezenta pentru el. Nu trecea zi, far ca acest gând să nu-i revină de mai multe or El îl alungă zicând:

— Imposibil. Ei îşi au viaţa lor… Nu sâr din aceeaşi generaţie cu mine şi îşi închipui c-aş putea să le ţin hangul… Sigur, pentru a ar fi mai simplu.

Imediat după moartea bătrânei, fiindcă bs latul de prăvălie nu lucra duminica, masa i-aducea Micheline. Acum i se aducea ceva im mult sâmbăta, iar el se descurca cum putea uneori servitoarea era grăbită. Zicea: – Văd că (mai aveţi lemne, vă aduc mâine şi a doua zi, ca un făcut, întârzia. Se la & noaptea. Sosea în mare grabă, lăsa panerul ţ pleca îndată zicând: – Plec, avem musafiri, şi cina nu e gata a Uuzi dimineaţa, bătrânul se îmbrăca, îşi punea un şal gros de lină în faţa gurii CrU a evita inhalarea aerului rece şi oimed P611 ţi răscolea astmul, şi se ducea până la care – ca să-şi reînnoiască provizia de lemne, de ocazie şi deschidea dulapurile din ea să se asigure că sculele nu i se **ru**a-n! seră Prea tare. De fiecare dată îl apuca cum stivele de lemne se mic îi problema aceasta a încălzitului îl **pre** Bătrâna nu mai era acoao gli scrie pădurarului şi să comande lem

le. Nici Paul, nici nevastă-sa nu mai veneau

S a trebuit să-l roage pe domnul Robin să facă scrisoarea.

— Lemnele astea va trebui să le tai şi să le termin înainte de venirea frigului, aşa că dacă vreau să fac o treabă ca lumea, ar trebui să-l rog să mi le livreze în primăvară.

După ce îşi termină fraza, el adăugă:

— Mă întreb dacă o să mai apuc şi iarna viitoare, oricum însă, nu pot pierde lemnele pentru încălzit.

Domnul Robin îi făcu scrisoarea îl servea adesea pe bătrân. îl întreba dacă are veşti de la Julien, dar nu pomenea niciodată de Paul. Nici bătrânul nu-i spunea nimic. Era între ei parcă un mic făgaş pe care fiecare îl măsura cu privirea, fără să simtă curajul să se aventureze pe el. Din**tr-**un fel de mândrie, pe care pe asemenea nu şi-o putea explica, bătrânului u venea greu să**-**l roage pe domnul Robin să**-**i scrie lui Julien o scrisoare prin care să**-**l roage să vină să**-**l vadă, îndată ce i **s-**ar ivi ocazia.

408

409

Contribuia la asta poate şi faptul că o această vizită, dar se şi temea de ea. P neglija, nu**-**şi îndeplinea cum trebuie nici car angajamentul pe care şi**-**l luase acceptţ, condiţiile donaţiei, dar se temea ca Julie>n. afle lucrul acesta. Se agăţa de speranţa care i**-**o dădea sosirea primăverii. Va avea' lucru în grădină, va avea de tăiat lemn după ce i se vor livra, destul ca să fie ocu în toate zilele. Nopţile vor fi mai scurte, veni căldura şi el va putea ieşi din casă, e, borând până în stradă şi flecărind puţin cu e îmi.

Stejarul gros şi rotund care se afla fi pompă, în fundul grădinii, nu fusese curgi de ramuri de cinci sau şase ani. Toate gile care crescuseră însemnau destule l de foc, şi el îşi pusese în cap să se apuce e treabă îndată ce timpul îi va permite.

La începutul lunii martie, urmară câte\ zile însorite. Mai întâi el curăţă câţiva arbo din marginea aleii, adunând cu grijă rămui lele din care făcea legături mici. Obosea r pe de dar aşa i se întâmpla după fiecare ia na, şi ştia că munca îi va îngădui să-şi ret că repede puterile. După patru zile, cum tk pul se menţinea frumos şi pământul se usca; îndeajuns ca să poată pune o scară, fără n cui de a se înfunda, se apucă de curăţitul şi ai ului. Îşi ascuţise cu grijă ferăstrăul de mfo şi treaba mergea strună. Crengile căděau după alta, şi, tot lucrând, se gândea la tatăl să la coşarul scund venit din provincia Savol

410

acolo în jurul anului 1840, şi care plan**-**acest arbore pentru ca pompa să stea meta-Sfla umbră.

1 rătre mijlocul dimineţii, mai mult de ju – tate din ramur* erau pământ, iar bătrî-111 (i] se pregătea să coboare ca să**-**şi mute **sca** IIU când i-i zări băiatul intrând în grădină, era singur. Cei doi bărbaţi care îl **în**se opriră în dreptul primei brazde, în te-au mP ce &ul înainta spre

bătrân. U Cmd ajunse la o distanţă de unde putea fi auzit, el strigă:

— Ce, ai înnebunit? La vârsta dumitale să apuci de o astfel de treabă! Ai putea să oazi ai putea să-ţi scrânteşti piciorul, sau chiar să te prăpădeşti.

— Sper că nu mă înjuri, zise bătrânul.

Paul zâmbi.

— Bineînţeles că nu, dar m-ai speriat.

— Ce vrei, e mai mult de o lună de când am făcut comanda de lemne şi nu mi s-au livrat.

Oricât de puţin aş lucra, tot înseamnă ceva.

— Nu-ţi face griji cu lemnele. Ştii bine că n-o să te lăsăm să degeri.

Bătrânul coborâse şi stătea în faţa băiatului, încerca să distingă, printre arborii încă desfrunziţi, pe cei doi bărbaţi rămaşi la intrarea în grădină.

— Cine sunt persoanele cu care ai venit?

— Îi ştii, Valentini, antreprenorul. E cu un arhitect.

— Ah!

— Da, i-am adus să-şi arunce o privire **asu** Pra terenului. Ştii că o porţiune din el intră

411

În noua aliniere, trebuie studiat locul **s-**ar putea construi.

Bătrânul avu o şovăire, îşi scoase şapca şteargă ţeasta, apoi, aproape timid, întrev

— Construi?… Dar ce să construiască, /

— Ei bine, deocamdată aş face garaje tru camioane, şi mai pe urmă aş putea 3

prapun un etaj sau două.

Bătrânul îşi lăsă ferăstrăul la piciorul sapoi, scărpi**nându-**se în bărbie, reflectă e clipe înainte de a întreba:

— Adică vrei să spui că ai intenţia să cf struieşti cât timp trăiesc eu?

Paul păru încurcat.

— Mă rog, zise el… N-am cerut încă să se facă proiecte, dar… Am necazuri cu dL

zitele. Dumneata ştii că e o clădire veche, p de şobolani… Şi apoi, plătesc şi o chirie m^3

Aşadar, cu cât voi începe mai curând lucră

cu atât va fi mai bine.

Bătrânul se stăpânea. Simţea cum fierbea. el mânia şi cuan îi venea să spună tot felul, cuvinte, pe care abia şi le înăbuşea.

— Cât priveşte arborele ăsta, **lasă-**l în p

O să-ţi trimit unul din oamenii mei să-l mine.

Poate că tocmai această tentativă sting făcu să izbucnească furia bătrânului.

— Să taci! urlă el N-am nevoie de spv nul tău. Dar ce-i cu povestea asta cu constrţia? Ai vrea să-mi răstorni grădina cu şi jos? Să arunci totul în aer, când eu n-am să mă ating de curte nici ca să aduc ap-l electricitate! Dar, pentru numele lui

412

jurat să mă faci să crăp înainte de in lături. Soarele îmbiase oa-S°Paul se în grădinile vecine.

urla aşa. Asmuţi tot cartierul.

par bătrânul nu se mai controla. Descoperea hrusc la fiul sau° trăsătură pe care refuzase întotdeauna **s-**o vadă.

— Treaba mea dacă urlu. Sunt încă la mine casă, ce dracu'! Şi te rog fă-mi plăcerea şi

3 **ră**te împreună cu maimuţoii tăi, dacă nu, găsesc eu o coadă de furcă şi care să nu fie jucată de carii!

Paul încercă cu jumătate de glas să invoce câteva motive neîntemeiate, pe care bătrânul nici măcar nu le auzea.

— Cară-te de aici, repetă el. Dacă n. u, tot cartierul o să afle că mă laşi să clăp de foame şi că nu vii să mă vezi decât pentru a încerca să mă faci să mor şi mai repede!

Era furios, dar îi rămăsese destulă luciditate ca să simtă că o să-l apuce tusea. Tăcu, respiră adânc, apoi, luând de jos o creangă lungă de un metru şi groasă cât braţul, se îndreptă spre cei doi bărbaţi. Paul i-o luă înainte şi **într-**o clipă îi scoase pe arhitect şi pe antreprenor din grădină. Bătrânul nu se opri. Iuţind pasul, se duse până la poarta de fier pe care o închise răsucind cheia de două ori. Cei trei începuseră să urce pe strada Şcolilor, învârtind cheia **într-**o mână şi bâta în cealaltă, bătrânul urla:

— Dacă vă mai prind pe aici, pun jandarmii Pe urmele voastre!

413

Dar cei trei bărbaţi îşi continuau fără să se întoarcă.

Ajuns la capătul puterilor, bătrânul un timp sprijinit cu spatele de grilajul apoi auzind o fereastră deschizându-se la din faţă, fără măcar să privească dacă era ba de domnişoara Marthe sau de altă cumătră se înapoie încet spre casă.

— 68

Ca întotdeauna, mânia îl obosise pe bătrân mai mult decât cea mai grea zi de muncă, şi totuşi, i se părea că totodată îl eliberase şi de o grea povară.

Întors în casă, se aşeză o clipă, apoi aţâţa focul în sobă, în care mai rămăseseră câţiva cărbuni din lemnele pe care le aprinsese pentru încălzitul cafelei de dimineaţă. Era ora unsprezece trecute şi îi era foame. Privi dezgustat la mâncarea rămasă în cele două oraiiţe aduse de servitoare în ajun, apoi le scoase afară şi le aşeză pe o treaptă a scării, bombănind

— Tocană… Asta nu ţine nici măcar o noapte… Mizerie… Păcat că nu mai am iepuri.

Cu acelaşi pas coborî în pivniţă, de unde luă câţiva cartofi şi două cepe mari. După ce curăţă totul, puse două linguriţe de untură în tigaia de tuci şi adăugă cartofii tăiaţi şi ceapa tocată mărunt. Faptul că îşi pregătea singur

414

carea, că simţea în nări mirosul de untură Viită Ş* că auzea cum sfârâie grăsimea, făcea? i crească şi mai mult pofta de mâncare. păcat că nu am şi o bucată de slănină să înăuntru.

la moartea bătrânii, nu mai mâncase cartofi înăbuşiţi în tigaie. Mai adăugă şi un căţel mare de usturoi, două foi de dafin şi puţin cimbru.

În timp ce flăcăruia juca în tigaie, bătrânul îşi prepară un pahar de vin bine îndulcit.

— Ei, asta-i bună, bombăni el, ăsta ar vrea

$ mă vadă crăpând… Ei bine, o să vedem noi…

Încearcă să-mi strice grădina? Aş vrea s-o văd şi Pe asta!… Va să zică, după ce mă zbat o viaţă întreagă să pun bălegar, după ce plan tez arbori, să mă pomenesc dintr-odată că totul mi se aruncă afară cu lopata! La dracu'! Pentru că nu m-am mişcat toată iarna, ei îşi închipuie, poate, că am adormit. Ei bine, nu1

Îşi vorbea aşa, mai înghiţind câte-o duşcă din vinul îndulcit, mai mestecând în cartofi şi inhalând până la saturaţie mirosul de dafin şi

de ceapă.

— De mult timp n-a mai mirosit casa aşa de frumos.

Îşi vorbea mereu, ca şi cum ar fi vrut ca spusele lui să menţină vie un fel de flacără care se reaprinsese în el. A fost de ajuns o ameninţare cu bâta, şi cei trei bărbaţi, dintre care cel mai în vârstă avea cu vreo treizeci de ani mai puţin ca el, o şi luaseră la sănătoasa;! ar gândul fugii lor făcea să-i umble prin

415

muşchi un val de sânge iute şi fierbinte îi dădea poftă de muncă.

— Până diseară, voi sfârşi cu curăţatul E borelui, şi pun rămăşag că o să termin şi, mărunţitul unei mari cantităţi de crengi… i cei care mă cred bun de dat la reformă, ndecât să vină şi să ia o toporişca, şi atunci să vedem noi care pe care… Şi, mă rog, cred ei că sunt, toţi ăştia, unii cu banii lor alţii cu servietele. Oare chestia asta să nu. meşte muncă?

Îşi vorbi astfel tot timpul cât ţinu masa Ridica uneori glasul, de parcă **s**-ar fi adresat unui auditoriu numeros.

După ce-şi bău cafeaua, îşi umplu vârf un păhărel cu rachiu.

— Nu e nici duminică, nici sărbătoare, dai simt nevoia… Vasele o să le spăl diseară Trebuie să profit de soare, ca să fac o treabă bună.

Terminase ou curăţatul stejarului şi începuse să târască crengile către şopron, când sosi nora lui. Cum poarta era tot închisă, venise pe drumul care ocolea grădina, şi el n-o zări decât în clipa când era la câţiva paşi de şopron. Prezenţa ei îl enervă. Puse creanga jos şi se pironi locului, ou o mână în buzunarul şorţului şi cu alta ţinând între degete mucul stins pe care tocmai îl desprinsese de pe buze Micheline se apropia, cu un aer foarte abătut După câteva clipe de şovăire, ea îl sărută p1 amândoi obrajii. Era foarte parfumată, şi bătrânul observă că avea părul mai blond ca & obicei.

416

poamne, se smiorcăi ea. Doamne, bietul tată, dar ce se întâmpla cu noi? Dacă eşti aici, înseamnă că ştii Pentru a pot spune că de la un timp încoace vivoastre m-au obosit prea mult. Vorbise fără să strige, dar cu un glas foarte Micheline îl privea în tăcere, clipi des i în plâns.

să mă dojeneşti, zise ea. Vai! cât – fluiţ merit. Şi cât de rău îmi pare că n-am Hut să-ffli las puţin treburile şi să stau mai mult cu dumneata. Totdeauna vrei să faci rea multe, şi apoi, la ce-ţi foloseşte… Spune şi dumneata.

Bătrânul, pe care criza asta de plâns la co-tnandă îl scotea din sărite, o întrerupse:

— Cred că nu ca să-mi pui întrebarea asta te-a trimis Paul?

Ea se prefăcu foarte surprinsă şi înspăimântată.

— Dar el nu ştie că sunt aici, zisea ea Bie tul Paul, dac-ai putea să-l vezi, dac-ai putea să-l vezi în ce hal e.

— Nu ţin să-l văd. Şi nu era cazul să vii să-mi joci mie teatrul ăsta.

— Nu striga la mine, dragă tată, o să-ţi faci rău. Trebuie să-ţi explic. Dar hai să nu rămânem aici.

Bătrânul se înrăia din ce în ce. Mânia sa era ca o stâncă de care se agăţa cu toate puterile Atitudinea prefăcută a Michelinei îl ajuta Prea or izbucnise în lacrimi Scotea prea multe °itatun, şi bătrânilor i se părea aproape comic

417

să-i vadă pieptul ridicân**du-**se la fiecare sus făcând să i se întindă, până aproape să finească stofa corsajului Bătrânul arătă cu spre Mancy unde cerul se înnourase puţin

— **S-**ar putea să plouă mâine. Şi trebui iau lemnele de pe brazdă până nu vine moleala. N-am vreme de văicărelile tale.

— Doamne, n-aş fi crezut niciodată că poţi f atât de aspru şi atât de nedrept cu mine ţ bietul Paul, care n-a putut să înghită nin „la masa de prânz!

— Ei bine, eu am mâncat excelent. Mi

făcut cartofi înăbuşiţi în tigaie… Gratiţej voastre de ieri sunt pe scară. Poţi să le iei. 5

nu vă mai bateţi capul să-mi trimiteţi de mân care. Mă descurc eu. De altfel, poarta va st încuiată.

El făcu stânga-împrejur şi se îndreptă spre arbore, fără să-i mai pese de Micheline, cart rămăsese înlemnită în faţa uşii de la şopron, batista în mină.

— Smiorcăie-te, bombănea bătrânul, o să v urinezi mai puţin. Dar din cauza asta n-o < slăbeşti, Doamne Dumnezeule.

Îşi întreţinea mânia. O ţinea strâns lipită el, ca pe o pânză bună, impermeabilă la hohc-teie şi lacrimile acestei femei grase, care i călca pe nervi. La fiecare drum al bătrânulu spre şopron, Micheline reîncepea:

— Bietul Paul. Dacă ai şti cât suferă. Bfr tul meu tată, o să mă ocărască, zicea el. Şi &

care voiam atât de mult să-i îndulcesc zilele.

mai făcu patru curse. Acum, nu mă clocotea în el, ci un fel de enervare, 1111 îl îndemna să ia o joardă subţire şi să cirsnească cu ea fundul voluminos al nurorii svă acincilea drum, scos din fire, se pironi. faţa ei, străduindu-se să nu strige, pentru a Ivita wsca care l-ar fi împiedicat să spună tot.

«zise – Am auzit destule, astăzi. Te-aş ruga să-mi faci plăcerea s-o ştergi, şi să nu-ţi mai calce oiciorul pe aici până nu dau ortul popii. Atunci, eu face ce-ţi vrea cu pământul aneu, dar cât trăiesc eu, n-o să vă instalaţi aici niciun bordel! Micheline se dădu încet înapoi şi, înainte de-a face cale întoarsă, izbucni iarăşi în plâns;

— Bietul meu Paul o să se îmbolnăvească!

— Să bea ceva mai puţin, şi totul va fi bine… Dar să nu mai vină să mă plictisească cu tâmpeniile şi cu maimuţoii ăia ai lui cu ser viete.

— 69

Vremea răcoroasă se-ntoarse iar, cu ploi şi grindină de scurtă durată, dar, susţinut de acel soi de forţă pe care mânia i-o insuflase, oătrânul nu-şi conteni lucrul, îşi Împăirţea timpul între şopron, unde tăia cu ferăstrăul şi lemnul de care făcuse rost tunzând ste

419

jarul, şi grădină, unde se apucase de de primăvară, îndată ce pământul se va da prisosul apei, va începe săpatul.

Cu puţin înainte de mijlocul lunii martie sosi o scrisoare de la Julien, prin care îi anunaşterea unui băiat, îi puseseră numele *Ch*şe Gaston Dubois. În ziua aceea bătrânul lucră, mai bine ca de obicei. Când domnul Robin te (eu pe drum, îl rugă să-l însoţească până \. bucătărie, îi arătă scrisoarea lui Julien în când domnul Robin îl felicită, bătrânul, la, avea lacrimi în ochi, întrebă:

— Aţi vrea să-i facem o scrisorică?

— Sigur că da. Vreţi s-o facem chiar acum

— Mă rog… Dac-aţi putea s-o trimiteţi e mai repede, şi apoi, dacă nu vă cer prea mai aş vrea să-i trimit şi ceva bani. Înţelegeţi, i-a cumpăra un cadou, dar nu mă pricep. Aşa e prefer să le trimit câţiva gologani. Am banii C

pe chiria brutăriei şi, deocamdată, nu-s chu aşa de strâmtorat.

Domnul Robin făcu scrisoarea, în josul e reia bătrânul se iscăli

cu o mină tremurătoai e

— Ah, bieţii de noi, zise el. Ce fericită ai fost biata nevastă-mea de o astfel de veste

Mâine, dacă vremea n-o fi prea urâtă, o să în duc până la cimitir. N-am fost până acum „mă simţeam destul de in putere. Dar acum

— Vreţi s-o rog pe nevastă-mea să vă m

ţească?

— Nu, nu. Şi aşa îi dau destulă bătaie de cu cumpărăturile.

De când bătrânul îşi îrucuiase poarta cu eh şi se hotărâse să refuze mesele pe care i

420

a fiul său, doamna Robin era cea care se să-i cumpere pâinea, carnea şi fapt, ea îi aducea şi câte o por" de prăjitură sau fructe. O făcea cu plăcere, *>înd totdeauna:. Mi-aţi face un serviciu, am gătit prea t şi bărbatu-imeu m-ar centa dacă m-ar ve-jfea aruncând.

a doua zi de dimineaţă, cum deschise ochii, hâtrânul privi cerul. Zorile anunţau o zi însoritän vântişor răcoros sufla dinspre sat, lim Oezind cerul de aburii nopţii. Bătrânul puse la înmuiat într-un hârdău două cămăşi, două flanele şi câteva batiste pe care trebuia să le spele, apoi, după ce-şi petrecu un şorţ curat şi îşi îmbrăcă haina de catifea, îşi luă bastonul cu un de fier şi ieşi.

Ca să evite centrul oraşului traversă piaţa unde se ţinea târgul, se îndreptă spre strada Regard şi apoi spre cheiul Solvan. Mergea cu pas legulat, fericit că pe străzi era lume puţină. Se ducea la cimitir, să-şi viziteze nevasta pe care o înmormântaseră la începutul iernii, dar nu era trist. Se ducea să-i dea bună ziua şi să-i împărtăşească o veste bună.

După trei sferturi de oră de mers, intră pe drumul cimitirului. Odată cu el, dar ieşind din strada Puits-Sale, venea o bătrână, pe care o credea moartă de mult: o clientă veche de a lui, de pe vremea când avea brutăria. Ea nu păru mirată că-l vede şi începu să meargă lângă el, vorbindu-i ca şi cum s-ar fi despărţit de el cu o seară mai înainte.

421

— În sfârşit, iată-te venind să-ţi vezi *

vasta".

— Da, zise bătrânul, iarna a fost lungă, eu, când e frig, nu e cazul să încerc să ies.

— Şi eu la fel, nu mă duc niciodată la ei

tir pe vreme rea. Oricuim, însă, nu stau pe departe, şi când văd o rază de soare, mg jrc cum e t… Bineînţeles, nu *zăbovesc*. Doar cât $, spun un bună ziua şi gata. Morţii înţeleg foa?

te bine… Mă cunosc. Ştiu că îndată ce se fac frumos, vin să stau mai mult.

— Veniţi să vă vedeţi bărbatul?

Femeia se opri, îşi puse mina cu degete}, larg desfăcute în şold şi îşi îndrepită puţin şalele ca să-l privească pe bătrân.

— Bărbatu-meu? Ei bine, nu! Se împlin

patruzeci şi doi de ani de când a murit. Şi îngropat la Bourg, unde a stat în spital… N-ar avut cu ce să-i cumpăr un loc de veci şi crea că l-au scos de mult timp. Nu, nu, n-am pt nimeni aici. Dar, în sfârşit, am oricum destulă lume.

Ajunseră la intrarea în cimitir şi bătrânka făcu o mişcare largă cu mina, arătând toate* mormintele.

— Al dumneavoastră, zise ea, e acolo, sus, pe stânga.

— Da, deasupra scăriţei, în spatele pinilor acelora groşi.

O luară pe aleea din stânga, şi, mergând mai încet din pricina urcuşului, bătrânica reîncepu să vorbească.

— E un loc bun. N-are pic de umezeală. Iar soarele îl vede mai toată ziua. Ei se simt mul

acolo sus, decât, cum spuneaţi, aproa-intrare. E mai sănătos şi mai puţină foro 111

se opri o clipă, ca să îndrepte o vază de pe care vântul o răsturnase peste un mic acoperit cu pietriş alb.

— Asta e Pauline Richard, zise ea. Aceea are ţinea localul Civette pe vremuri. Aţi *cu*

— Drace! Sigur că am cunosc**ut-**o.

— Era o femeie cumsecade şi modestă. Aici, a e printre ai ei. Este un cartier în care sunt îngropaţi mai ales cei din lumea mare.

Ea arăta cu bărbia spre mormintele uriaşe de marmură albastră şi neagră, cavouri, unele cu coloane sau sculpturi, altele îngrădite cu garduri din fier forjat. Se opri în faţa unui mausoleu pe care o surpare de teren îl aplecase spre dreapta.

— Vedeţi, zise ea, nu e mai bun ca o piatră oarecare. Toate chestiile astea cu împopo-ţanări, în ziua când nu mai pot ţine, se dărâmă. Şi mă întreb dacă morţii **s-**or simţi cu adevărat mai bine sub ele.

s

La început mirat, bătrânul o asculta acum de parcă ar fi vorbit despre oameni în viaţă. Câteodată ea izbucnea **într-**un râs scurt, care nu părea de loc deplasat în acest loc unde dăinuia mai curând viaţa decât moartea.

Căci soarele care începuse să dogorească dădea viaţă cimitirului. Şopârle cenuşii alergau Peste pietre şi se strecurau prin crăpături, gâze roiau în lumină şi primii muguri colorau de

433

pe acum cu un verde cald liliecii plantaţi lungul zidului împrejmuitor.

Când ajunseră pe sub arbori, bătrânica se din sacoşă o punguţă de hârtie plină cu, T îi de pâine. Le fărâmiţă peste două mormi –, zicând:

— Le dau puţin păsărelelor... Vin pe aje şi le ţin tovărăşie morţilor.

Bătrânul Dubois urcă pe scăriţa îngustă & piatră cenuşie şi bătrânica îl urmă. Odată ajupe aleea de sus, el se îndreptă spre o movilit? acoperită cu flori putrezite.

— N – au pus încă piatra de imormânt, observ

el. Din pricina gerul-ul, pământul nu **s-**a în

desat imediat.

— Acum, cum o da puţină ploaie, se aranjează totul.

Bătrânul se aşeză pe marginea unui mormânt învecinat şi, **proptindu-**şi mâinile în baston, zise:

— Mă odihnesc puţin şi pe urmă o să dau la o parte toate murdăriile astea.

Bătrânica rămase câteva momente nemişcată îşi împreunase mâinile ca pentru rugăciune, iar sacoşa neagră îi atârna de-a lungul trupului Numai buzele se mişcau, dar nu scoteau niciun sunet.

— Ei bine, zise ea în sfârşit, plec ca să vă las pe amândoi. Mă duc să le ţin puţin de un

celorlalţi.

Ea se îndepărtă încet, şi bătrânul o văzu opri**ndu-**se în faţa mormintelor, când stând neată, când ridicând un vas de flori, smulgând uruiană sau îndreptând un crucifix, în clipa

° *a* & *e* n „° mai văzu> ei se a a Jutui galben & care se odihnea bătrâna şi spuse:

Chiar că e plăcut în colţişorul ăsta. Iar. În gerurile mari **s-**au dus.

CW111! °

un timp destul de lung. Să ştii că Julien are un băiat… Ei da, nii se duc şi alţii vin. Aşa e viaţa.

Îşi puse Jos bastonul şi începu să adune florile *pe* care i-l 1° lipise de pământ Nu lăsă decât cele două coroane de mărgăritare. Pe a lui Julien şi pe a sa.

— Biata mea nevastă, reluă el, o duc foarte rău de când nu *mai* eşti. Şi mă întreb dacă e bine să se aşeze piatra pe mormânt. Când văd dt de liniştită eşti aici…

— Nu era întristat. I se părea chiar că se simţea la fel de bine aici ca şi acasă. Aici era o grădină în care nimeni nu venea să**-**ţi vorbească pe un ton supărat. Ori nu venea nimeni, ori dacă venea cineva, venea din prietenie, ca bătrânica aceea care se ducea să stea puţin de vorbă cu morţii.

După ce curăţă mormântul, se duse să se spele pe mirii la robinetul instalat ceva mai sus, apoi, întorcâ**ndu-**se să-şi ia bastonul, adăugă:

— Observ că Felix Ramillas şi nevastă**-**sa sunt vecini cu tine. Şi mai sus se află fata lui **Cre**l Ot, numai oameni pe care i**-**ai cunoscut bine.

425

Cu vârful bastonului, strivi o păpădie ta între doi bulgări de pământ apoi, luând-o. O alee transversală, murmură:

— O să mă întorc pe aleea cealaltă, voi dea astfel ceva mai multă lume. Acum am multe cunoştinţe aici decât în oraş.

70

t) după vizita de la cimitir, bătrânul se apU (iarăşi de treabă. Se simţea mai liniştit, de parcă **s-**ar fi încredinţat şi mai mult că **într**-adevăr se află pe drumul cel bun. Nu mai avea nevoie de mânia aceea care îi biciuia fiinţa, simţea în stare să meargă singur până la capă tul drumului. Putea să muncească bine, ia munca, la rândul ei, îl ţinea în viaţă. Nu] mai rămânea d**-**ccât să meargă aşa, susţănându-unul pe celălalt, fără să zăbovească prea mu cu număratul zilelor.

Se scurseră două săptămâni, timp în care se va urca spre vârful ramurilor, iar iarba creşti din pământ. Iarba răsare totdeauna prea repede, dar are o parte bună că te îndeamnă semănat şi la plantat. La început, bătrânul sap brazdele care se aflau în spaitele casei, fier; de

vântul de miazănoapte şi care erau ce mai indicate pentru primele semănături. Te-mină un strat şi cară cu roaba bălegan-La începutul celei de-a treia săptămâni, te cuse de mult peste momentul critic al obose

426

care ţi-o provoacă totdeauna primele zile *Pe* Aurică din an. Îşi recăpătase ritmul şi, & toate că muncea de unul singur, socotea

Cx totul fusese făcut la timp. **Într-**o dimineaţă. «i bucuria să-l vadă sosind pe tânărul l (jj pădurarul.

Noroc că vă cunosc casă, zise Picaud. Încercat să deschid poarta, dar era încuiată.

— Adevărat, n-o mai las deschisă. Cine vrea a mă vadă, cu adevărat, cunoaşte drumul. S Vă temeţi de hoţi?

Bătrânul şovăi, îşi suflă nasul ca să capete timp de gândire, apoi zise:

— Nu… Dar broasca se blochează, şi nu **mi-**am găsit timp **s-**o repar.

Pădurarul pomeni despre moartea bătrânei, scuzân**du-**se că nu putuse veni la înmormântare. Bătrânul făcu un gest care voia să spună că lucrul acesta n-avea nicio importanţă, apoi întrebă cum sta cu comanda pentru lemne.

— Pot să vi le aduc săptămâna viitoare, dar m-am gândit că dacă aţi vrea să pregătiţi câte va legături de crăci, vi le-aş coborî eu, odată cu lemnele.

— Sigur că da, dar nu de lemn pentru aprins focul am nevoie în primul rând. Ci de cel gros şi care să nu prea mustească.

Pădurarul izbucni **într-**un râs zgomotos.

— Nu pot să vă livrez decât ce am. Şi este lemn din anul acesta.

Discutară un timp, dar pădurarul nu dispusă de nicio rezervă, iar bătrânul nu izbu

427

ti să obţină altceva mai bun. Picaud, pleca deja, se răzgândi brusc şi se în

— Am o idee, zise el. Acum patru sau ani, am doborât doi tei groşi care încurc – drumul pentru exploatarea unei parchet-Crengile au fost tăiate, dar n-am putut să „trunchiurile care sunt cam găunoase. Ev nu e combustibil clasa întâia, dar dacă să-i folosiţi, sunt tăiaţi în lungime, nu mai mine decât să-i spintecaţi cu barosul şi cu – pene de

lemn. Teiul se sparge la iuţeală. *L*. – *ail* [încărca în camion şi v-ar prinde bine până când celelalte o să-şi *lase* puţin apa.

Bătrânul se gândea la drumul lung pe care trebuia să-l facă pe picioare până la pădure Văzându-l că stă pe gânduri, Picaud îi zise:

— Bineînţeles, oricât de moale ar fi teiul ştiu că spartul cu barosul nu e o treabă pentru vârsta dumneavoastră.

Bătrânul se s-umeţi. Vorbele pădurarului îl atinseseră la coarda simţitoare.

— Dar ce crezi tu? Nu cumva mă şi vezi ramolit? De când s-a prăpădit biata nevastă-mea, îmi fac treburile singur. Şi vezi bina că nimic nu suferă.

Făcând un gest cu mâna, el arăta grădina din jur.

— În sfârşit, zise pădurarul, dumneavoastră hotărâţi.

— Hotărârea e luată. E de ajuns să-mi ex plici unde se află locul ăsta.

— Nu e aşa de departe de locul unde al

făcut legăturile de crăci. Adică exact deasu

428

să-l ului Perrigny, pe versantul dinspre mea-ţi; unde începe valea.

7 proptindu-şi un genunchi în pământ, el decu degetul pe marginea aleii drumul pe trebuia să-l facă.

pa, da, zicea bătrânul, îl ştiu. L-am făcând mă duceam după ciuperci. Da.

cu vremea hn taică-tău… şi cred chiar că trăia P. Ebunică-tău pe atunci, nu-ţi vorbesc de ieri… gl începu o poveste lungă care atrase după alta li Pe care° continuă pentru el singur, ce pădurarul îl întrerupse zicând: Plec, trebuie să-mi fac livrările. Nu-i nevoie să luaţi cu dumneavoastră decât un topor cu cap pătrat pentru spintecat şi barosul Pe-neie vi le puteţi face pe loc.

— În privinţa asta n-ai grijă, am făcut mai multe decât o să faci tu vreodată, cu toată meseria ta de pădurar.

Bătrânul urmări cu privirea flăcăul voinic care se îndepărta legându-se şi bălăbănindu-şi mâinile. O să vadă el, tânărul ăsta, dacă munca despre care vorbiseră, cu barosul, mai era sau nu pentru vârsta lui!

— Tinerii de azi s-au obişnuit cu maşinile, şi asta te vlăguieşte de puteri înainte chiar de patruzeci de ani… Pe vremea lui bunicătău,

în pădure, patronul dobora în rând cu ceilalţi chiar dacă el dirija munca, în zilele noastre, patronul comandă şi conduce camioanele. Iar când îi vorbeşti de vremurile de alta

«aţă, nici măcar nu are respectul să te asculte.

Reluându-şi munca, el îşi vorbi multă vreme a? a. Vorbea fără mânie, ba – chiar cu un soi de bucurie nema i încerca ta, care încetul ru prindea formă şi creştea în adâncul fiinţei

Din când în când îşi îndrepta şalele şi Ce reta cerul cu privirea, voind să ghicească h, recţia vântului. Sufla cel din nord-est, şi Cl] ţinea de peste trei zile, puteai fi sigur că toate săptămâna va trece fără un strop de ploaie

Restul zilei se scurse repede. Bătrânul ei tot timpul cu gândul la drum., îşi scormonea mintea, voind să-şi reamintească până şi Ce. mai neînsemnată potecuţă a pădurii acesteia & care o cutreierase adesea. Iar această incursiu, ne în trecut îi înfierbânta sângele, pulsându. În vene un şuvoi de vigoare care îl făcea’s uite prezentul.

Înainte de căderea serii, se duse să-şi pregătească barosul, să-şi ascută toporul cu piia şi să dea toporişca la tocila. După aceea întors în bucătărie, îşi unse bocancii şi nişte ghetre vechi din piele, care trebuiau să-l ferească de rouă. Mânca, apoi îşi prepară cafeaua, pe care ia două zi nu trebuia decât s-o încălzească.

Şi, în seara aceea, s-a culcat fără să mă aprindă lampa.

71 – Zorile abia mijeau, când bătrânul Duboi1 ieşi din casă. Pe umărul stâng îi atârnau topo rul şi barosul, legate laolaltă cu sfoară, în raniţă, îşi pusese toporişca, ceva de băut şi &

430

— t în mâna dreaptă ţinea bastonul al ca-Illlââvârf de fier răsuna pe asfalt. iulrreniea era liniştită, dar el ştia că odată cu *rele* se va stârni şi vântul, şi voia să ajun—8 i” locul de muncă cât mai curând posibil.» 3 jodată nu e uşor să mergi cu vântul în faţă. u soarele în ochi. Şi apoi, ar fi vrut să $ relirgă oraşul înainte de ora când oamenii° să iasă din casă. Se întâlni doar cu lucrători de la căşărie. Mai departe îl câţiva biciclişti care se duceau probabil la uzina de ochelari.

pupă ce trecu podul căii ferate, îşi încetini Dasul. Drumul începea să urce pl între case, şi nu era cazul să-şi scoată sufletul. Se simţea tare în picioare, ducea cu el o rezervă bună de forţe şi voia să evite tuşea care îl lăsa întotdeauna pe jumătate sfârşit. S? opri aşadar, de mai multe ori, luându-şi îngăduinţa să contemple oraşul rămas în

urma lui, cenuşiu şi albastru, în dimineaţa încă răcoroasă. Întârzia cu privirea peste cimitir.

— Biata mea bătrână, murmură el, poate-ţi zici că sunt nebun că mai vreau, la vârsta mea, să mă înham la o astfel de treabă. Dar ce vrei, stn şi tu că nu poţi arde lemnul ăsta îmbibat cu apă care ni se aduce. Dacă ar fi mai multă conştiinciozitate, dar scârba asta de război a distrus orice urmă de cinste. Bătrânilor nu le-a mai rămas decât să moară singuri. Când ty spuneam, nu voiai să-mi dai crezare. Totuşi aşa este.

La fiecare haltă, îşi schimba raniţa şi uneltele de pe un umăr pe altul, iar bastonul din

431

tr-o mână în cealaltă. Urmărea în minte seul pe care degetul mare al pădurarul – schiţase pe pământul aleii.

Când ajunse în dreptul vechii căi romane luă spre stânga şi tăie pe scurtătura ce drept spre marginea pădurii, de unde dă<3 i într-alt drum, la o distanţă bună de Étienne-de-Coldre. La jumătatea coastei, bui să se oprească. Panta era mai abruptă, g întoarse. Ajunsese deasupra satului Perrigr, Drumul spre Haute-Roche o lua la stânga se pierdea în spatele colţului de pădure, cum îi explicase Picaud. Bătrânul pornii când ajunse la drumul de coastă, o luă dreapta şi numără trei sute de paşi înainte a începe să caute poteca.

Rugii de mure invadaseră coasta, dar uşoară surpare de teren îl făcu să descope? capătul vechiului drum spre locul de tăiere.

— Grozavă idee să-mi iau toporişca… Şi-ai nimerit-o şi cu ghetrele…

Mai întâi îşi tăie o prăjină lungă de traşii-pe care o curăţă, lăsând**u-**i numai vârful! formă de cârlig. După aceea, înlătură rugi tăi**ndu-**i cu toporişca pe cât posibil mai de! rădăcină, îi trase apoi cu ajutorul cârligului; îi lăsă să alunece grămezi-grămezi, de cealaltă parte a drumului, la poalele dealului.

Când avu trecerea liberă, observă că dos ferigile mai crescuseră pe drumul spre fosu tăiere. Era de ajuns să le bătătorească puţi cu picioarele şi-şi putea – croi o potecă prii care ar fi izbutit cu uşurinţă să-şi care lensnele. Îşi scoase haina şi raniţa, agăţâ**ndu-**le de

432

arţar, la câţiva paşi de cărare. Apoi se în – fpptă spre trunchiurile care *se* ridicau **pri**nt ferigi-Numără opt bucăţi groase,

lungi de *p* i, şi îşi zise că dacă ar tăia chiar nu-i jumătate şi tot ar face o grămadă bună de ne. Pădurarul îi precizase că trunchiurile aflau la mai puţin de o sută de metri **de** Igrtare de şoseaua comunală. Nu se înşelase.

Înainte chiar de a-şi fasona penele de lemn, bătrânul vru să vadă cam cât valora lemnul. Călca în picioare ferigile dimprejurul primului trunchi, reteză câţiva rugi şi îşi înfipse toporişca în miezul buşteanului. Două lovituri date pieziş, şi o aşchie lată cât mâna ţâşni în afară deschizând o rană alba şi sănătoasă.

— Pare să fie bun la suprafaţă.

Privi tăietura. Miezul era cam moale şi chiar destul de putred pe o porţiune bună, dar albumul lemnului rămânea intact.

— Calul – de dar nu se caută la dinţi.

Soarele trecuse de creasta dealului, şi primele raze se strecurau ca o apă vie printre trunchiuri, mângâind pământul şi ferigile pe care strălucea rouă. Pădurea era ruginie ca o toamnă strălucitoare. Numai câteva licăriri verzi se mai zăreau ici-colo. Vântul începu să sufle, dar undeva, foarte sus, micunând printre coamele desfrunzite.

Bătrânul găsi cu uşurinţă un salcâm din care reuşi să-şi facă pene pe care le fasona la iuţeală, Avea poftă să-şi încerce puterile şi să vadă dacă într-adevăr barosul mai era pentru anii lui.

O. 380

433

Atacă deci primul trunchi. Sigur, nu era treabă uşoară, căci lemnul dens şi strâns ei bătut de soare şi de ploi.

— Este copt, îşi spunea mereu bătrânul ştiu eu… E greu de spintecat, dar măduva O

tare şi asta dă aşchii bune de foc.

Cea mai grea era despicarea. Dacă sparţitrecea de inimă, va încerca să-l taie în două După aceea, treaba va merge mai uşor. Dăduse oprea la inimă, va trebui să reînceapă din părţile laterale şi să-l taie în lungime, bucată cu bucată. Aşa cum se temea, spintecătura nu trecu de partea putredă. Bătrânul rânji. Lemnul rezista. Voia să se lupte cu el, ci bine, st va lupta!

— Dumnezeule, o să vedem noi care pe care!

Un fel de furie prietenească îl însufleţea. I se adresa copacului ca unui vechi tovarăş Totuşi, când izbea cu barosul, icnea din străfundul rărunchilor. Barosul sfărâma încetul ca încetul lemnul penelor, care se

afundau cu fiecare lovitură. Trunchiul se vaită, ţipa scurt ca o fiară rănită. Când a doua spintecătura în gata, bătrânul reveni la locul de unde trebuia să atace serios, îşi reluă toporul şi, cu un gest larg care îi aplecă şalele paralel cu pământul, înfipse fierul la baza celor două despicătun o singură lovitură fu de ajuns pentru ca toporul să se afunde cu tot tăişul în lemnul de la margine. Bătrânul lăsă din mână coada toporului, luă barosul şi urcă pe trunchi, ca să izbească mai în voie. La a treia lovitură data în oţelul care răsună lung până la celălalt ca

434

ai văii, lemoul se răscula, Bătrânul rânji şi doar un: Ei drăcie!

Coborî şi, apăsând cu toată greutatea pe mârul toporului, smulse lemnului un răspuns

116 izbucni prin**tr-**o pârâitură prelungă de fi

?. e încordate şi rupte una câte una.

prima bucată desprinsă de copac era ocolo, picioarele lui. În **ţi-**unchiul spintecat mai vibrau încă fibrele întinse care, încet, îşi reluau locul. Aşa da!

Ridică butucul de un capăt, îşi plimbă mâi**-**nâle de**-**a lungul până ce simţi că se clatină. Atunci, îndoi**ndu-**şi uşor genunchii, îşi aşeza povara în echilibru pe umăr şi, cu paşi mărunţi, o căra până în marginea şoselei comunale.

Lucrul cel mai greu fusese făcut. Acum ştia că arborele crăpat va ceda uşor. La rândul lui, lemnul înţelesese că orice rezistenţă era de prisos. El, bătrânul de care pădurarul se îndoise, bătrânul pe care voiau să**-**l îngroape înainte de vreme, luâ**ndu-**i pământul pe motiv că nu mai avea puterea să**-**l muncească şi să**-**l focă să rodească, el îi venise de hac acestui trunchi de tei, în care nodurile nu lipseau.

Simţi**ndu-**se încălzit, bătrânul se duse să**-**şi îmbrace haina. Acum, când vedea că**-**şi apreciase just munca şi când avea măsura exactă a puterilor sale, nu mai era chiar atât de grăbit Drumul şi acest prim efort îl înfometaseră, avea tot dreptul să**-**şi ia o mică arvună în

435

contul mesei de prânz. Îşi desprinse raniţa sca să evite răcoarea pădurii, se duse să cauă de**-**a lungul drumului, un loc bine expus l soare, unde să mănânce puţin.

— 72

Când bătrânul îşi termină gustarea, soare] e era de mult în

înaltul cerului, îi făcu plăcere să se afunde din nou în pădurea în care, toată lipsa frunzişului, crengile cerneau lumina. Îşi reluă munca bine dispus, convins că de acum încolo totul va decurge după placul său. Ca să mai schimbe şi ca să lase mâinile: timp de odihnă, pe măsură ce tăia lemnele, le şi căra.

Când termină al doilea buştean, **se** duse până la locul unde era agăţată haina şi se uită la ceas. Era abia unsprezece, şi se gândi că ar mă. putea spinteca un trunchi înainte de masă Bău doar o jumătate de pahar din vinul îndoit cu apă pe care-l adusese cu el şi îşi reluă toporul.

În timp ce bătătorea ferigile, i se păru d aude ceva mişcân**du-**se în spatele trunchiului. Se opri.

— Vreun şoarece sau cine ştie ce altă spui-căciune, bombăni el.

Ocupă ce pregăti locul, cercetă tăietura butucului. Era mai găunos ca ceilalţi. Nu numai inima îi era putrezită, dar se vedea şi o gaură

436

care-ţi puteai vârî pumnul. La urma ur-p1" 1! 1 era mai bine, întrucât putea fi crăpat mai descoperi un loc oinde se zărea e în scorbură, şi, cu o lovitură de atură

— N cra îşi înfipse toporul în ea. Se auzi o y *rr*

— *T f*

râitură apoi, prelungi**ndu-**se **într-**un mod ciudat pârâitura se transformă **într-**un sâsâit, scănând cu acela pe care-l scot lemnele ude ouse peste jar.

— Ei, asta-i bună! Uite-l ca plânge înainte chiar de a face cunoştinţă cu focul!

Lăsând din mână minerul securii, el luă barosul şi izbi de două ori în măciuca fierului. De data asta, pârâitura se transformă **într-**un şuierat, şi bătrânul se nelinişti.

— Dumnezeule, n-ar fi de mirare ca înăuntru să fie vreo viperă.

Dindu-se un pas înapoi, îi păru rău că îşi înfipsese aşa de adânc toporul care putea fi o armă mai uşor de mânuit decât barosul, în acelaşi timp, se gândea că era mai bine să prindă fiara la gura scorburii decât să o lase să se strecoare pe sub ferigi. Cu mâna bine încleştată pe baros, aşteptă câteva secunde. Se pregătea să dea trunchiului o nouă lovitură, când un cap triunghiular se ivi alunecând ca un clei stacojiu pe suprafaţa tăieturii care mai avea încă însemnele negre ale

ferăstrăului.

— Drace! Una roşie!

— Barosul se prăvăli zdrob**indu-**i capul. Trupul ţâşni şi se răsuci pe sub ferigi. Bătrânul abia făcuse un pas vrând **s-**o strivească când o altă

437

viperă ţâşni, mult mai ageră decât pruna în cât înălţă barosul şi fiara se şi strecură pe syu ierburi.

Ciocanul greu din fontă o opri locului, jbi**nd-**o drept în mijlocul trupului.

— Mii de draci, se înfurie bătrânul… Acofo e un cuib!

Abia se dădu un pas înapoi, că o altă reptjjg apăru, apoi alta lipită de trupu**-**i, în timp rf, altele şi altele izvorau din tufele de ferigi de dinapoia copacului culcat.

— Ei, asta**-**i bună, nu e adevărat… Dar nu e adevărat!

Retrăgâ**ndu-**se din instinct, bătrânul simţi ca pusese talpa peste o altă rejptilă. Avu prezenţa să nu ridice piciorul. Călcâiul sting căleas? chiar pe mijlocul unei vipere enorme, al cărei cap lovea în ghetrele sale de piele, în timp ce coada îi şfichiuia încălţămintea.

— Scârboşenie!

Şuierăturile veneau de peste tot. Bătrânul simţi sudoarea curgâ**ndu-**i şiroaie. Lovi cu barosul în reptila cea mai apropiată, apoi după ce o tăie aproape în două, se gândi la cea care i se zvârcolea sub picior. Degeaba apăsa el cu toată puterea, simţea că trupul viperei se afunda în covorul de muşchi şi de ferigi. Dacă şi-ar ridica călcâiul, şarpele ar putea încerca să muşte mai sus de ghetre. Voind să**-**i strivească capul cu piciorul drept, îşi pierdu echilibrul. Se sprijini repede în baros ca **într-**un ciomag şi evită căderea. Eliberată, vipera se încolăcea. Bătrânul îi văzu licărul ochiului strălucitor. Mişcările lui trebuiau să fie mai

438

cele ale acestui arc roşcât care moartea în bot. Abia înălţat la treizeci centimetri, barosul căzu. Uşurat, bătrânul mai aruncă o privire spre ga cu scorbura neagră care continua să reptile.

data asta, spaima puse cu totul stăpânire el I se părea că trăieşte un coşmar. Un f-jt şi ajunse la drum. Acolo, gândul la haină, topor şi la tot ce lăsase în pădure, îl opri. grergâ**ndu-**şi cu dosul palmei ochii care**-**l usturau de sudoare, scrută hăţişul de sub copaci, în direcţia

buturugilor. Până şi din locul acesta se vedea cum încă mai colcăiau.

— Scârboşenia scârboşeniilor! O spaimă teribilă îi pusese parcă un nod în *alt* Capul îi vuia cum trebuie să fi răsunat lemnul găunos unde se cuibăriseră viperele.

Se putea oare întoarce până la haină? îşi aminti de toporişca. Cea mai bună armă ar fi o nuia elastică şi rezistentă. Cu toporişca, ar putea-o tăia.

Fără zgomot, uitându-se pe unde calcă şi ţinând în mână barosul pe jumătate înălţat, înainta până la haină. După ce o desprinse, luându-şi totodată şi raniţa şi bastonul, se întoarse la drum. Era transpirat şi tremura din tot trupul. Dar gândul că toporul lui minunat rămăsese înfipt în trunchiul copacului nu-i dădea pace. Se străduí să respire adânc şi cugetă puţin. Apoi, amintindu-şi că trebuia să fie oricând gata de fugă, îşi îmbrăcă haina şi-şi petrecu peste umăr cureaua raniţei.

Pentru că mâinile îi tremurau mereu – chinui mult până ce deznodă şireturile de u gura raniţei. Când le legase, făcuse funefe dar trăgând greşit, i se încurcaseră într-un nori pe care nu-I mai putea desface. Unghiile să groase pocneau când atingeau pânza, şi pria urmă, scoase cuţitul şi tăie şireturile.

Stătea în mijlocul drumului şi, în acela Ai timp, supraveghea terenul dimprejur. După ce-şi scoase toporişca, o agăţă de cureaua pan, talonilor şi luă de jos prăjina ou care înlăturase rugii. Ţinând-o cuamândouă mâinile, *fa* cea cu ea ierburile crescute de-a lungul şanţului care ducea spre locul de unde voia să taie un alun. Cum nu mişca nimic, înainta cu grijă, reteză din două lovituri de toporişca alunul pe care-l trase spre drum. Alese două ramuri solide, le tăie, apoi le curăţă de rămure-le. După ce-şi vârî toporişca în raniţă, încerca cele două nuiele, făcându-le să şuiere prin aer, şi, scormonind pământul, culcă ierburile la pământ. Îşi îndesă şapca pe cap şi, luându-şi raniţa la spinare, se îndreptă încet spre poteca ce ducea spre locul tăierii.

Cu ochii în patru, bătrânul înainta fără zgomot, cu mâna dreaptă întinsă, ţinând în sus arma suplă, gata de atac. Din când în când. măsura din ochi distanţa până la topor. Ştia că aşa cum era înfipt în buştean, i-ar fi trebuit ceva timp până să-l desprindă. Ceva timp şi amândouă mâinile. Trebuia deci să lase jos nuielele şi să se apropie până la un metru de gura aceea neagră care putea să scuipe vipere până la înălţimea genunchilor lui.

440

Dumnezeule, ce scârboşenie, bombănea el la jumătatea drumului, văzu alune-un fir roşietic şi strălucitor.

Ai.

nd Prin c'mele venea din spatele lui şi i-o luase ainte. Făcu iute doi paşi şi izbi cu nuiaua n r ferigile prea ţepene amortizară lovitura şi Innera scăpă. Se întoarse. Dacă trecuse e lângă asta fără **s-**o vadă, însemna că şi alte-te porniseră spre drum.

pămase o clipă pironit locului, întorcând doar capul şi bustul ca să privească împrejur. Liniştea pădurii îl înfricoşa. Chiar şi vântul părea că se oprise. Nicio pasăre. Nimic, poar un mare vid.

Simţi cum îl stăpâneşte gândul că toate lucrurile acestea erau nefireşti, încercă să se a îndească la altceva. Adică ce, doar nu era pentru prima oară când ucidea mai multe vipere! Da, dar un număr atât de mare nu mai văzuse niciodată. Auzise vorbi**ndu-**se despre scorburi bătrâne, unde se întâmpla ca ele să se = tringă ciopor pentru hibernare, dar foarte rar… Oare nu era aici ceva ciudat? Şi liniştea dimprejur? I se păru că mii de ochi fa nişte mărgele îl ţintuiau cu privirea. Că dintr-odată o armată de reptile se va năpusti asupra lui. Înălţă ochii să vadă dacă nu cumva erau şi în copaci.

Se simţea ridicol, şi totuşi, nu reuşea să**-**şi stăpânească frica.

Privirea i se opri iarăşi asupra toporului. Doar n**-**o să**-**l lase aici! Era un topor straşnic.

441

solid şi din**tr-**un metal bun. Un topor pe avea încă de la sfârşitul celuilalt război.

— Asta**-**i bună, doar n**-**o să**-**şi lase top Or pradă şerpilor.

Mai făcu câţiva paşi. Schimbând tactica, ţf cea pământul cu călcâiul, preferând să vreptilele mişu**nându-**i în preajmă, decât ţ treacă el pe lângă ele fără măcar să le \% auiască prezenţa, înainta astfel până *la* citiv. metri de trunchi, unde se mai aflau încă doi", din penele pe care le folosise la despicat.

Nu cumva viperele, speriate, or fi fugit, copac, răsfirâ**ndu-**se prin pădure?

Ca să fie sigur, bătrânul apucă cele dou nuiele cu mâna stângă, şi, luând de jos o pat ochi scorbura, aruncând cu putere. Pana aţine copacul chiar sub scorbură. Se auzi o pocnit», ră surdă, şi, îndată apoi, două capete triu*, ghiulare ţâşniră la suprafaţă în timp ce, înăl**ţându-**se

pe jumătate, altă vipera încolăcită ţ buturugă, sfârteca aerul cu limba ei bifurcat-Bătrânul era la o distanţă prea mare ca să audă sâsâitul şi totuşi i se păru că toată pădi, rea şuiera în jurul lui. Privirea i se aprine alergând ca o molie de la un loc la altul. Dar pădurea colcăia cu adevărat? Nu cumva e-doar o nălucire de-a lui? îşi pierduse în ac hal minţile, încât pretutindenea vedea nimv vipere. Avu încă o şovăire. O tresărire a tu pului pe care o forţă invizibilă îl trăgea se topor, în timp ce alta îl împingea spre dar

— Scârboşenie! strigă el cu vocea sugri mată.

442

& 00 i alergm-d, opri**ndu-**se când credea ca *Af*. ceva mişcâ**ndu-**se, iarăşi alergând, ajun-la drum.

bastonul înd din mână nuielele, luă barosul şi cu vârful de fier. Se mai întoarse o! Tră-sPre pădurea în care crezu că vede mai ilti serpi venind spre el. Atunci, cuprins de spaimă pe care nu şi-o putea domoli, evitând Hin instinct scurtătura, o luă la goană de-a lungul pădurii, având grijă să ţină mereu mij-jocul drumului.

— 73

Toată noaptea, bătrânul Dubois încercă zadarnic să adoarmă. Viperele erau în cameră, mai ameninţătoare decât în pădure. Veneau spre el, reci, tăcute, şi nu le putea prinde. Cum începea să adoarmă, ele se apropiau şi mai mult. Încerca să fugă, dar reptilele de culoarea cărămizii îl înconjurau din toate părţile. Lovea. Omora sute şi sute, dar ele răsăreau întruna. Se trezea suspinând, leoarcă de sudoare, iar când izbutea să alunge imaginile acestui coşmar, îi apăreau altele mai puţin înspăimântă-ioare, dar pe care nu le putea alunga de tot. Se gândea la topor. Pădurarii îl vor găsi când vor trece să-i aducă lemnele, vor vedea şi viperele şi îşi vor da seama că fugise ca un copil cuprins de panică. Uneori se gândea la raniţa pe care o lăsase în bucătărie. Nu cum

443

va o fi dus în ea, fără să ştie, una sau reptile care vor veni să-l muşte când va mi? Era un gând absurd. Ştia. Şi totuşi jj seda mereu.

Câteodată, se îndoia de sine. Se îndoia propria lui judecată, **întrebându-**se dacă cumva fusese victima oboselii sale, dacă cumva fugise din pădure după ce văzuse o singură viperă.

Se gândi să se întoarcă şi să-şi ia dar, când se trezi, îşi dădu seama că numai ei cu putinţă. Lupta aceasta şi fuga aceasta îi sje* seră trupul **într-**atât, încât nu mai avea nic un pic de vlagă. Abia dacă izbuti

să soarh câteva înghiţituri din cafeaua cu lapte. Un de gust imens stăruia în el, iar gura îi era a de amară, încât chiar şi fumul tutunului i păru de nesuportat.

În grădină, lucră din obişnuinţă, minat *ţ* acel instinct pe care-l avea dintotdeauna, i care nu-l lăsa să stea locului ori de câte o vremea îi îngăduia să facă chiar cea mai ne însemnată treabă. Dar inima nu-l trăgea muncă. Nimic nu înainta. Şi ziua şi tot ce înconjura îl apăsa de parcă o imensă obosea, **s-**ar fi lăsat pe pământ Pentru ei, cerul nap, dit de lumina care reda viaţă plantelor, pasă1 lor, insectelor, era mai tristdecât un cer iarnă înceţoşat şi rece. Picioarele îl susţine: braţele şi mâinile făceau gesturi de mii şi r de ori repetate în cursul anilor, dar totul petrecea în afara lui.

În ziua aceea, onasa de prânz fu alcătuită r mai din pâine şi brânză. Seara, foarte deviv

444

bău o ceaşcă de ceai şi se culca. Oboseala în el îl făcu să adoarmă adânc până

111

7 ori, aproape fără vise. Dar puterile nu-i niseră, iar zilele următoare i se părură e minabile. Lucrul nu înainta. Pentru prima obseda ideea în *v* că pn şi nea trăi era lipsită de sens. Săpa, planta, semăna **–** că se facă, ce, cu recolta lui? Va i măcar până la recoltă? Şi dacă reuşea să-şi →a oină atunci existenta aceasta fără sens.

—”, „i, o-**i –** mai avea puterea sa recolteze? Şi, măcar, avea nevoie de această recoltă? Nu semnase el acte care-i asigurau viaţa până la capătul acestui trai de câine?

În mai multe rânduri, fu nevoit să facă un efort uriaş de voinţă pentru a-şi alunga ghidul de a se duce la fiul său ca să-i spună: „Fă ce vrei cu grădina, dar să nu mai fiu obligat să mă ocup eu de hrană, de încălzit, de spălat rufe”.

Trecutul îl mai vizita şi acum, dar numai prin imagini care îl uimeau cât de clar îi veneau în minte. Izvorau din străfundul memoriei sale. Copil, cunoscuse un fost ajutor de brutar bătrân, rămas mult timp în slujba tatălui său, şi **pe care-**l găzduiseră şi hrăniseră până la moarte. Moşneagul trăia **într-**un ungher al magaziei de făină în spatele grajdului calului, pe o grămadă de saci goi, complet impregnaţi de sudoarea lui. Fiecare din ridurile feţei sale era ca o cută neagră de jeg. Moşneagul simţea probabil că era o apariţie dezgustătoare Pentru

ceilalţi, căci refuza să se aşeze la masă şi-şi sorbea supa singur. Vara se instala la

445

soare, **într-**un colţ al curţii; iarna, stătea e spatele lipit de peretele cald care desp-J1 încăperea cu făina de brutărie. Gândacii greierii erau singurii săi tovarăşi. Când „vorbea despre azilul de bătrâni, îl apuca e furie cumplită, începea să plângă şi să (J mure atrăgând:

— Am să plec. O să scăpaţi de mine. q mă duc să crăp sub un pod!

Brutarii ziceau că era un fel de şantaj, cedau întotdeauna, dând pace acestui mOc neag care nu mai ţinea la nimeni, în afară e cal, de al cărui periat şi ţesălat **s-**a ocups până în ultima zi. Bătrânul nu**-**şi amintea d moartea acestui ajutor de brutar, dar auzipovesti**ndu-**se de nemimărate ori că **într-**o di mineaţă îl găsiseră chircit peste sacii săi, i, poziţia în care adormea în fiecare seară. Ei" iarna, se făcuse gheţuş şi, în ajun, întorcându-se din cursă, calul îşi rupse un picior Aflând că împuşcaseră calul, moşneagul v culcase fără să mănânce şi nu se mai trezise întâmplarea aceasta nu era din cele pe car bătrânul Dubois o povestea des, dar acum e îi revenea mereu în minte. O lua de la începu căuta să**-**şi amintească amănunte uitate Par că vedea chipul moşneagului. Şi sărăcia lui, q chiar mirosul pe care**-**l răspândea grămada d saci pe care dormea.

Oare şi el va sfârşi la fel v. Se va încăpăţâne să trăiască singur; să**-**i respingă pe toţi tt care încercau să **şi-**l apropie?

Săptămâna se încheie cu două zile Două zile lungi, pe care el le petrecu în

446

Ilui, pri™d cum suflă vântul peste grădină. f° privirea i se oprea adesea pe locşorul de Luit unde căzuse bătrâna Câteva tufe de Pa (Jhinare degerate mai rămăseseră pe loc, dar i primele raze de soare se înnegriseră. Print un soi se sfi-a care venea de la sine, el nuntaşe să se mai atingă de brazda aceasta

Tot părnârâtul din fundul grădinii şi până lângă aşa fusese săpat, iar această fâşie îngustă de arnând rămăsese ca o ridicătură pornind de

P galele ce mărgineau aleea până la gardul de lângă diurn gl o privea, ofta, apoi murmura:

— Biata. mea bătrânică… Oare ce se va întâmpla cu mânie?

nici pe timpul îndelungatei singurătăţi din iarna trecută, nu simţise cu atâta durere lipsa nevestei sale. Pentru că, până acum, nuse gând isc niciodată să ia o hotărâre. Singura dată când contribuise cu ceva la răsturnarea existentei sale, alungân**du-**şi fiul mai mare din casă, o făcuse sub imperiul mâniei.

Nu-i părea chiar atât de rău de mânia aceea care îl ajutase să**-**şi regăsească puţin vigoarea, dar i se părea că aceasta vigoare, din nou stinsă, îl lăsa ca o rămurea pe care şuvoiul furtunii o purta la întâmplare.

Atunci, privind cum ploaia şiroia pe geamuri, el se lăsă pradă sorţii, ghemuit pe scal>n, în puloverul gros de lână, cu gâtul înfundat între umeri, aşteptând, sperând şi temân**du-**se de nici el nu ştia ce, pentru zilele ce vor urma.

447

— 74 **– Într-**o dimineaţă din săptămâna pădurarul veni să**-**i livreze lemnele. Cum camionul mare încărcat cu buşteni oprin în faţa grădinii, bătrânul simţi reînvii**ndu-**i mă de a nu fi ridicol, îi trecu prin cap să închidă în casă şi să lase oamenii să deslare, lemnele în faţă gardului, dar, îşi zise că da’ nu plătea pădurarul în ziua aceea, mai devreme sau mai târziu acesta tot îl va vizita t), altfel, Picaud o şi luase pe drumul spre casă

— Vin îndată! strigă bătrânul.

Se duse să ia cheia porţii de fier şi porni p alee. De departe recunoscuse deasupra încărcăturii butucii săi de tei, mai lungi decât lemnul tăiat la măsură şi mai deschişi la culoare, cu miezul proaspăt despicat.

Ajutorul pădurarului se *şi* urcase pe camior gata să coboare lemnele.

— Le lăsăm în stradă? strigă el.

— Aşteaptă o clipă, zise Picaud.

Bătrânul deschise poarta de fier şi strinmina pe care pădurarul i**-**o întindea, zidn du**-**i:

— Vedeţi, v**-**am adus şi lemnele tăiate J

dumneavoastră. Nici n-aş fi crezut că o să faceţi atâtea.

— Pe legea mea, oftă bătrânul, nu mai ar aşa tânăr.

Vorbiră puţin despre calitatea lemnului, ap pădurarul zise.

448

— Nu cumva aţi uitat un topor?

simţi în acelaşi timp o teamă şi o şi mi-am dat seama când treceam **pes**odul de a Perrigny. Dar eram prea obositte? 3 mă mai întorc. M-am gândit că ai să-l găca's. ci un toporul din cabina camionului. ruginâse. Avea o porţiune mai curată, partea rămasă înfiptă în buştean. Bătrânul mulţumi. Nu îndrăznea **să-**l **pr**iască pe Picaud. Se duse să rezeme toporul de! piatră din alee, iar când se întoarse, Picaud îl întrebă:

— Ce ziceţi, le lăsăm în stradă? O să le căraţi astăzi?

Bătrânul ridică ochii. O să izbutească ci singur să care toate lemnele astea în şopron **într-**o singură zi? se gândi repede şi zise:

— Ştii ce. Prima brazdă nu e încă săpată, dacă ţi-ai putea apropia camionul de gard, ai putea arunca lemnele până acolo, în felulacesta, chiar dacă nu transport totul până la noapte, e mai în siguranţă decât în stradă.

— E foarte simplu.

Picaud urcă iar în cabină, dădu drumul la motor, înainta şi opri. Apoi, ducân**du-**se lângă ajutor, începură amândoi să arunce butucii în grădină, cât mai aproape de alee. În timp ce oamenii descărcau, bătrânul duse toporul şi se întoarse cu căruţul. După ce descărcară totul, eţ îi invită în casă şi îi servi cu un pahar de Vlnîi privea pe furiş, se întreba dacă or să pomenească ceva despre vipere, sau dimpotri

449

vă or să tacă şi se vor distra între ei dând în tot oraşul cum că bătrânul Duhois".

lăsase toporul în grija şerpilor? 1

Cum cei doi voiau să plece, nemaiputiâxdabţine, bătrânul întrebă:

— N-aţi mai găsit nimic altceva pe locul *a* tăiere? e

Ei se priviră:

— Nu.

— Pentru că am omorât două vipere. Le 15.

sasem lângă buştean.

— La dracu', zise Picaud. Nici gând să [e mai găseşti după opt zile. Şi noi omorâm ade.

şea în parchetări. Dar nu plecăm bine, şi

mii negri sau uliii le şi înhaţă.

Bătrânul se simţi brusc uşurat, însoţind pe cei doi, îi mai

întrebă:

— Erau două roşii, grozave… Sunt mufo prin părţile alea?

— Destule. Un versant expus în plin sun ce credeţi, e tot ce le trebuie. Mai ales primăvara.

— Pe timpul ăsta, zise ajutorul pădurarului trebuie să fii foarte atent. Se înmulţesc, Ş:

atunci sunt cele mai periculoase.

Bărbaţii povestiră câteva întâmplări cu vipere, apoi urcând în camion Picând zise:

— Asta nu-i tot, dar mai avem încă de 1;

unat, şi noi, ăştia, nu suntem de pe aici.

Bătrânul le mai mulţumi o dată, apoi pro camionul depărtâ**ndu-**se şi dispărând după cd tul străzii. Intră, închise poarta, dar când rf învântească cheia în broască, şovăi, ridică di:

şi scoase numai cheia pe care o **stre**l11 în buzunarul şorţului.

— N”.

Ivise cum cei doi bărbaţi descărcau butu-e care el urma să-i încarce în căruţ ca transporte tocmai în capătul celălalt al iij în şopron unde va trebui să-i ferăs-şi a-i despice înainte de sosirea ier din pricina pantei din capul aleii, se n-o să poată încărca decât circa zece r bucăţi de fiecare drum.

se apucă de treabă, dar ceva îi şoptea că n-o **s-**o termine.

La al treilea drum, era atât de obosit încât nu izbuti să urce panta şi fu nevoit să care lemn cu lemn până la şopron, golind aproape jumătate din conţinutul căruţului. Se pregătea să înceapă să tragă din nou, când apăru doamna Robin.

— Dar n-o să terminaţi niciodată, zise ea. Asta nu mai e o muncă pentru dumneavoastră.

Toată mila din glasul şi din privirea ei îl străpunseră pe bătrân. Era un moşneag. Era la capătul puterilor. Iar lucrul acesta i se citea pe faţă, dacă i se vorbea astfel.

Până acum mersese, susţinut de un rest de speranţă vagă, care îl împiedicase să se dea la fund. Şi, din pricina vigoarei pe care o observase la cei doi pădurari, din pricina acestor citorya vorbe rostite cu bitndeţe de o femeie uniră căreia îi era milă de el, din pricina, P°ale, a mii şi mii de amănunte adunate, iată ca dintr-odată se simţi zdrobit. Se crampona

451

Încă timp de câteva secunde, apoi, lăsând să cadă jos oiştea căruţului, îşi duse o mână \§ frunte şi murmură:

— Da… e peste puterile mele… Peste pu, terile mele.

Glasul lui, la început puternic, se stinse brusc. Făcu un efort disperat să-şi înăbuşe un hohot de plâns care izbucni ca o băşică – amară pe colţul buzelor.

— Sunt zdrobit… Zdrobit cu totul… Şi, fără să se ruşineze, fără să se mai gân" dească la nimic decât la vigoarea sa *pe* care n-avea **s-**o mai regăsească niciodată, începu să plângă.

— 75 – Bătrânul se lăsase condus până în casă.

După această lungă perioadă, pe durata căreia respinsese orice sprijin venit dinafară, după această sihăstrie, în care se închisese**im** pu**nându-**şi un ritm de muncă ce nu mai corespundea forţei trupului său, se dădea bătut Asculta cuvintele prieteneşti fără să riposteze şi, când doamna Robin îi spuse că nu făcea bine izolâ**ndu-**se astfel în singurătatea sa, deoarece fiul mai mare se oferise **să-**l ajute, d clătină din cap.

— Să facă ce vor… Ce vor… Simt că to-tr-adevăr sunt la capătul Jirului.

452

Acesta era un mod al lui de a spune că simţea e** v-aţa îi scapă, un mod de a evita un Lr" în de care îi era puţin teamă.

Anunţaţi de doamna Robin, Micheline şi Paul veniră să-l vadă chiar în seara aceea-Sosiră în clipa în care bătrânul se pregătea să aprindă focul. Micheline puse pe masă un coş mare acoperit cu un şervet, apoi, îmbrăţişân (ju I pe bătrân, începu să plângă? icând:

— Dumnezeule, bietul meu tătic, ce aspru te-ai purtat cu noi. În fiecare zi aşteptam, spe –, am să ne trimiţi un semn…

Cu coatele pe masă, cu capul plecat, bătrânul se mărginea să repete:

— Sunt isprăvit… Isprăvit… Puteţi face ce vreţi.

Vorbiră cu el un timp mai îndelung. El propriu-7 Îs n-asculta ce-i spuneau. Era ca un cânter blând şi monoton care-l adormea puţin. Se uita ţintă la coş şi la pânza albă a şervetului. Totuşi, când Paul îl întrebă dacă se hotărâse să vină la ei, el se cabra şi-şi regăsi un rest de vigoare.

— Nu… nu mai insistaţi cu asta. N-o să plec de aici decât cu picioarele înainte.

— Eşti totuşi încăpăţânat, bombăni fiul.

Dar Micheline, plecându-se spre bătrân, zise cu blândeţe:

— Lasă, Paul, dacă bietul tătic vrea cu tot dinadinsul să rămână în casa lui, nu trebuie să-lâmpiedicăm. Când o să ai şi tu vârsta lui, O să fii tot aşa. Eşti legat de lucruri. Toţi sânem la fel. Eu îl înţeleg foarte bine.

453

Dezveli coşul din care scoase un bidon care-l puse pe maşina de gătit.

— E supă de legume. Deasă, aşa cum place dumitale, cu legume strecurate foarte fi

Iar în cratiţă, este mazăre cu slănină. Ţia adus şi puţin pui rece. Smochine, dulceaţă brânză.

— Dar n-am nevoie de toate astea.

— Trebuie să mănânci. Ai să vezi, o să r capeţi puteri. O să vezi cât de bine te vom în griji noi.

— Puterile nu se mai refac… Şi totuşi mi-ar trebui ceva puteri, măcar până termin C11

căratul lemnelor şi cu tăiatul lor. Şi apoi, mapucat de grădină.

Paul îl întrerupse:

— O să-ţi trimit mâine un om ca să-ţi care lemnele… o să vină şi să le taie… Cât despre grădină, pentru ceea ce ai început, o să fii ajutat de asemenea, dumitale nu-ţi răonâne decât să dai sfaturi, încolo, dacă ai vrea să mă asculţi…

Bătrânul scoase un lung oftat. Urmă un minut de tăcere. Se uită la Paul, apoi la Miche-line, apoi la coş şi la tot ce era scos din el pe masă. Se întoarse spre fereastră. Prin geam pătrundea un rest de zi care nu izbutea să ilumineze chipurile.

— Ar trebui să aprinzi lampa şi să-mi în chizi obloanele, îi zise fiului.

Micheline coborî plafoniera, şi, în mod stângaci, ridică sticla lămpii, care se lovi de abajur. Aprinse fitilul, pe care bătrânul trebui să-i potrivească. Privindu-şi nora, el se gândise la

454

la îndemânarea ci în a face orice. La linişte pe care o simţea când ştia că se ui pe ea pentru toate treburile. Ppall! închisese obloanele. Se reaşezase pe un şi-şi aprinsese o ţigară de la mucul pe sire îndată după aceea îl stinse în scrumieră? oferi una şi bătrânului, care refuză.

— Nu. abia am fumat. Ştii, nici tutunul nu-ffri mă* ace nici° Peere.

Urmară iarăşi câteva momente de tăcere penibila Ideea grădinii în care Paul voia să înceapă lucrări era între ei, aproape palpabilă. Bătrânul o simţea. Paul pufăi din ţigară, şi fu-jnul se răspândi peste masă, apoi, privi**ndu-**şi tatăl, îl întrebă:

— Şi ce vrei să scoţi din**tr-**o grădină pe care n-o **s-**o mai poţi cultiva?

Bătrânul înălţă umerii;

— Ştiu. Pământul moare repede când nu mai e îngrijit la timp.

— Şi crezi că asta o să fie bine? Iarba, care o să crească peste tot şi care va distruge chiar şi ce vei mai putea cultiva ca să-ţi ocupi timpul?

— Sigur că nu.

Nu izbutea să continue. Să-l întrebe pe Paul ce voia să facă în realitate. – Vorbeşti de pământ, adăugă el, dar mai sunt *şi* pomii, ei nu cer muncă multă şi, oricum, fructele aduc un venit bun.

— Dacă e vorba numai de ei, ştii bine că nu vrem să te păgubim de ce poţi câştiga pe micte. Şi apoi, ce pomi ai în terenul din faţă?

* nunii cel mare. E bătrân, e…

Bătrânul îl întrerupse:

— E bătrân, dar mai dă încă destul. Şi pe

ne sănătoase.

Ţinea la arborele ăsta bătrân, pe care-l disc şi îngrijise atâţia ani.

— Şi apoi, reluă el, există şi piersicii de sunt în plină vigoare.

— Ascultă. Nu discut. Socoteşte cam ce-ţi revine din toate astea în fiecare an, şi eu O

să-ţi plătesc cât o să vrei!

Bătrânul îşi vedea grădina, îşi amintea verile când se cocea recolta. Truda pe care o investiân acest pământ. Îşi imagina de asemenea şi Ce va simţi, când va vedea brazdele năpădite de iarbă. Ştia că n-o să dnai aibă curajul să pn. vească toate astea fără să încerce să îndrepte lucrurile. Ar fi o luptă în care şi-ar distruge sănătatea. O luptă în care risca să nu mai fie el cel mai tare.

— Ştii bine că n-am nevoie de bani, zise el în sfârşit. Dar oricum, gândul că toate acestea vor fi distruse…

— Nu exagera atât. Ştii şi dumneata că nu se va lua decât o mică

fâşie.

Cum bătrânul nu se hotăra să răspundă, Micheline, care împăturea şervetul, voind să-l pună în coşul gol, întrebă:

— Vrei să-mi dai ceva lenjerie să o spăl astă-seară, sau preferi s-o ia servitoarea mii ne?

— Am spălat eu ceva săptămâna trecută, dar scosul apei cu pompa îmi rupe şalele.

— Vezi, zise Paul, iată alt amănunt la caR

dumneata nu te gândeşti. Dar dacă încep lu'

456

le primul lucru pe care-l voi face este să a ană chiar dacă dumneata n-o să vrei să le „3 rc, „…

a» instaleze până aici, vei avea oricum un et în capul grădinii.

Sigur că nu vreau să se sape un şanţ

P'ggtrânul aproape că strigase Paul se grăbi

< & zică: i… A i – * * – Dar nu, bineînţeles că nu, o să se iaca cum vei dori. Tot ce-ţi cer este să mă ia-ţi – încep garajele… Asta-i tot. *5* Bătfânul se ridică să mai bage un lemn în maşina de gătit, pe plita căreia vasul cu apă clocotea slab. Treaba aceasta o făcu cu gesturi molcome Nu pentru că voia să aibă un timp de gândire. Hotărârea o lu'? se deja. Voia doar să-şi îngăduie o mică amânare. Câtă vreme nu-şi dăduse răspunsul, grădina îi aparţinea întreagă ştia că vorbele pe care urana să le rostească vor fi definitive. Ele stăteau în el, gata să izbucnească, dar forţa de a le spune îi lipsea.

După ce închise uşiţa maşinii de gătit, se aplecă să răscolească jarul şi să tragă cenuşa. Apoi agăţă vătraiul de vergeaua de aramă şi îl privi cum se leagănă. Simţea că fiul şi noră-sa nu-l pierdeau din ochi. Vătraiul se mai balansa im timp abia perceptibil. Când rămase nemişcat, bătrânul se întoarse încet către fiul său, tuşi puţin, apoi, cu un glas tremurat, zise:

— Bine… Dacă ai într-adevăr nevoie de asta, ia-o. Pentru cât îmi mai rămâne de o să interesă mă obişnuiesc.

457

— 76 – încă o dată bătrânul îşi supraapreciase terile. Încă o dată judecase ca un bătrân e nu pricepea nimic din vremurile prezente. Închipuise că **într-**o dimineaţă câţiva lucra de terasamente vor veni şi-i vor dărâma g dul din – care el ar fi putut recupera câţiva cheţi. Pe cei mai buni îi va păstra, iar ceilalţi va face surcele pentru foc. În ti celor

patru săptămâni care trecuseră până la începerea lucrărilor, îşi petrecuse cea mai mare parte a timpului în partea din faţa a grădinii încetul cu încetul se obişnuise cu ideea şantierului, îşi pregătise în spatele casei un loc unde îşi pusese în gând să care tot ceea ce lucrătorii vor arunca – din pământul fertil când vor săpa fundaţiile, în mintea *sa* totul se rânduise.

Şi iată că **într-**o luni dimineaţă, se pomeni trezit din somn de un duduit de motor, care, cu întreruperi, făcea să vibreze casa. Rămase o clipă nemişcat în patul său, încercând să ghicească de unde venea zgomotul. Ziua pătrundea prin deschizăturile oblonului. Duduitul venea din stradă. Bătrânul se plecă în afară, Mâinile i se încleştară pe bara de sprijin şi nu izbuti decât să murmure:

— Dumnezeule!… Dumnezeule, nu e cu putinţă!

Era incapabil să facă un gest. Incapabil să rostească alt cuvânt.

Gardul dispăruse. Un camion stătea în stradă şi o maşină uriaşă, a cărei denumire bătri

n o cunoştea, smulgea pământul grădinii. t braţ una & articulat se îndoia, se dezdoia, în aer o sculă ale cărei fălci muşcau negru, îl ridicau în cantităţi mari **şi-**l kena camionului.

— Dumnezeule, nu e cu putinţă.

Coborî treptele, şi, fără să**-**şi mai îmbrace haina, intră în grădină.

rje la fereastră, nu izbutise să vadă decât o oarte a şantierului, dar, imediat ce ajunse în aleea principală, văzu că toată jumătatea stângă a grădinii avea pământul răscolit pe o lungime de mai mult de treizeci de metri. Nu văzu decât doi bărbaţi, fără să**-**l pună la socoteală pe cel care se afla în cabina monstrului cu braţ lung. Poarta de fier, smulsă şi **strâm**bată, era aruncată în mijlocul drumului din marginea grădinii, chiar şi aleea fusese brăzdată, iar bătrânul fu nevoit să înconjoare gropile, ca să ajungă în stradă. Când ajunse la o distanţă de unde putea fi auzit de cei doi bărbaţi care stăteau rezemaţi de camion, strigă:

— Dar ce faceţi aici… Sunteţi nebuni?

Lucrătorii îl priviră. Unul dintre ei făcu câţiva paşi, veni**ndu-**i înîntâmp mare. Era un bărbat uscăţiv, cu păr negru şi cu mustaţă, care părea să aibă cam patruzeci de ani. Din pricina zgomotului, nu înţelesese ce**-**i strigase bătrânul. Când ajunse în dreptul lui, îl întrebă:

— Ce spuneţi?

Avea un puternic accent italian.

— Am spus că sunteţi nebuni. Ce faceţi aici?

Îmi distrugeţi totul.

459

v v

Bărbatul păru mirat. Se întoarse spre rasul său, care nu se urnise din loc. arătă cu mâna camionul pe jumătate phn pământ din care se vedeau ştacheţii şi sânâieje – Ce-aveţi de gând să faceţi cu asta?

— Îl ducem la rambleu.

— La rambleu un pământ că ăsta?… Şi ce mi l-aţi scos, trebuia să săpaţi doar cât era nevoie pentru fundaţii. Opriţi-vă, nu e cu –, ţintă.

Bărbatul se îndreptă spre maşină, sări pe treapta cabinei şi începu să vorbească gesticulând. Braţul lung de metal îşi propti falca uriaşă pe pământ, motorul începu să duduie mai încet şi italianul se apropie urmat de şofer.

Acesta nu era străin. Nu mai înalt decât tovarăşul său – diar lat în spate şi voinic. Un maiou albastru îi dezgolea umerii cu muşchi noduroşi. Mâinile şi antebraţele erau negre de unsoare.

— Ce s-a întâmplat? întrebă el.

Bătrânul spuse din nou că era nedumerit, că nu aşa fusese prevăzut.

— Eu, spuse bărbatul, fac ceea ce mi s-a spus. Trebuie să sap un metru cincizeci, înainte de a începe fundaţia. Aşa a fost prevăzut în plan.

— Un metru cincizeci, îngăimă bătrânul

Bine, dar… pământul ăsta… îmi pregătisem un loc, acolo, în spatele casei.

Bărbaţii se priviră, apoi macaragiul zise:

— Dar cum vreţi să ajungă camioanele până acolo?

460

Mă gândeam… în sfârşit… Dar asta nu

putinţă. Nu e cu putinţă. *e* ggtrânul nici măcar nu îndrăznise să porne

ott

ască de roabă. Privea maşina uriaşă al că ne notor tuşea zdruncinând tabla care îl aco-Privea la camionul cu bena aşezată pe duble, aproape la fel de înalte, ca el. nu se simţise atât de neputincios, atât, atât de sărac ca în clipa aceasta. Şi gardul ineu, mai şopti el

— Poarta de fier am lăsat-o în drum. Dacă vreţi, v-o aducem în

curte.

Bătrânul nu schiţă decât un gest pe care nu-l sfârşi. Era zdrobit. Venise acolo pentru a-i alunga pe bărbaţii aceştia împreună cu maşinile lor, şi iată că se simţea cuprins de o imensă neputinţă. Văzându-l nemişcat şi tăcut, macaragiul urcă din nou în cabină. Cum se instala pe scaunul său, motorul începu să ragă, micul horn care urca de-a lungul cabinei scoase un nor de fum albăstrui şi şenilele scrâşniră, în timp ce braţul se ridica, căscându-şi falca prevăzută cu di aţi lungi şi strălucitori.

Ani şi ani, în fiecare primăvară, bătrânul Dubois îşi răscolise pământul cu dinţii săpăligii sale. Dinţii acestei maşini erau din acelaşi oţel, luceau la fel, dar muşcau pământul cu de o mie de ori mai multă putere. Un fel de furie înverşunată. Fiecare muşcătură îi făcea rău bătrânului, de parcă oţelul rupea din propriu-i trup.

Şoferul italian rămăsese lângă el. O vreme priviră amândoi, apoi bătrânul întrebă:

461

— Pomii, dacă aţi putea, ar trebui să mi, lăsaţi în drum. Ani să-i tai pentru foc.

— Sigur că da, e foarte simplu.

Se priviră, şi bătrânului i se păru că zăreşti. O licărire de milă în ochii negri al omuleţulcare întrebă:

— Vreţi să vă aducem poarta de fier?

— Pe legea mea, nu poate fi lăsată acolo.

Şoferul îşi strigă tovarăşul şi, împreună, im

ră poarta de fier pe care o duseră ca pe un fulg până la şopron. Bătrârml ştia că el n-ar fi putut nici măcar s-o ridice. Şi totuşi îşi amintea de ziua în care o instalase. Pe atunci mai avea brutăria. Făcuse treaba asta într-o seară cu ucenicul lui. Şi nu se osteniseră mai mult decât cei doi şoferi.

După ce oamenii rezemară poarta de unul din stâlpii şopronului, bătrânul le spuse:

— Vreţi să beţi un păhărel?

Cei doi îl urmară până în casă, unde bătrânul scoase pahare şi un litru de vin zicând:

— Ar trebui să-l chemaţi şi pe tovarăşul dumneavoastră.

— Nu, zise italianul. Nu putem opri oricând. Maşinile astea sunt plătite cu ora.

Bătrânul ridică paharul.

— Noroc.

— Noroc, zise italianul.

Celălalt ridică şi el paharul spunând câteva cuvinte, pe care bătrânul nu izbuti să le înţeleagă.

— Nu e francez?

— Nu… Şi nu vorbeşte franceza… E prizonier. Dar nu e neamţ. Se pare că e un polo

462

2 înrolat cu forţa în armata germană. Nu? Vlege decât un singur lucru. jtalianul se întoarse spre tovarăşul său şi îi use râzând:

— Război kaput… Război sfârşit.

Celălalt începu să îi dă şi ridică mâna repe

1 – Război kaput, război sfârşit.

gra adevărat, războiul se sfârşise de mai bine je o săptămână. La 8 mai, capitularea Germaniei fusese semnată. Bătrânul citise în ziarele pe care i le adusese domnul Robin, dar, pentru el, acest eveniment nu însemnase nimic.

Din 1933, războiul străbătuse de două ori oraşul. De fiecare dată, grădina şi casa lui fuseseră cruţate. Astăzi războiul se încheiase, dar el simţea că şi altceva se sfârşea. Şi pe uronă începea altceva. Venea o epocă nouă, pe care el n-o înţelegea. O epocă ce nici măcar nu mai ţinea seamă de el, care îmbătrânise aşteptând nici el nu ştia ce.

Bătrâna se dusese. Grădina se ducea şi ea, iar el stătea aici, în bucătăria lui, bând un pahar de vin cu un italian şi un altul despre care nu se ştia din ce ţară venea.

Hotărât lucru, lumea nu mai era lume.

— Trebuie să plecăm, zise italianul.

Îşi goliră paharul şi ieşiră. Bătrânul îi urmă. Camionul era încărcat, şi bărbatul care nu vorbea franţuzeşte urca în cabină. Motorul dudui, şi camionul coborî în stradă. Italianul se îndepărtase şi, când bătrânol se întoarse, îl văzu urcând în alt camion la fel ca primul, dar pe care nu-l remarcase, pentru că se afla garat

463

ceva mai sus, în fundătura Şcolii normale. mionul cu bena goală veni să ia locul care puţin mai înainte plecase cu gardul şi mă tranşă din acest minunat pământ negru, care bătrânil îl îngrăşase cu atâta bălegar şi pe care îl udase de atâtea ori cu propria lui su, doare. Mai

privi o clipă iuriaşa maşină care umbla în sus şi în jos, apoi, epuizat, se întoarse încet către casă.

77

Vara aceea a fost mai lungă şi mai posomorâtă decât iarna. Bătrânul Dubois se izolase şi trândăvea în casa sa din care nu ieşea decât ca să-şi scoată apă sau să se ducă până la şopron, unde o oră sau două pe zi tăia lemne. Uneori scotea din dulapul din perete câteva scule pe care le ungea şi apoi le punea iarăşi la loc. Ştia bine că niciodată rindelele, dălţile, foarfecele de grădină, sfredelele acelea n-o să-i mai folosească la nimic, dar continua să le cureţe, aşa cum făcuse întotdeauna, din obişnuinţă. Fiecare dintre ele îşi avea povestea sa pe care el şi-o istorisea, în clipa aceea, o bună parte din trecut revenea şi-i umiplea singurătatea cu chipuri fericite.

Renunţase la grădină, şi porţiunea pe care lucrările o cruţaseră deocamdată înverzea încetul cu încetul, năpădită de ierburile împotriva cărora luptase atâta amar de vreme. Paul trimisese într-adevăr o dată sau de două ori câte un lucrător de ai săi ca să-i dea ajutor, dar vi

464

lor încetaseră, şi bătrânul nu se mai **su**5. Renunţase chiar să se plângă.

se uita spre stradă, zidurile acestea de care se înălţau de la pământ pe toată grădinii nu-i inspirau decât un fel de când nu era prea cald, se ducea şi se jseza lângă pompă, în spatele merisorului care *f* ascundea şantierul. Cu mâinile încrucişate baston, cai trupul ghemuit şi cu gâtul afundat rttre umeri, cu ochii întredeschis! pe sub cozo-octil şepcii, îşi petrecea ore în şir privi**ndu-**şi viaţa apusă. Iar epoca tinereţii era aceea de care îşi amintea cu cea mai mare plăcere, căutând nume, feţe, locuri şi date care, uneori, se amestecau puţin.

Stătea aşa, dormitând, când, **într-**o după-amiaza de august, sosi Françoise. O auzi strigând în jurul casei:

— Nu e nimeni aici?... Nu e nimeni?

El îi recunoscu îndată glasul, şi inima i se strânse aşa de tare încât abia răspunse:

— Sunt aici!

Se ridică şi înainta pe aleea din care nu. mai rămăsese decât o potecuţă îngustă printre ierburile unde ici, colo, răsăriseră flori colorate viu. Françoise venea în întâmpinarea lui. Când se întâlniră,

bătrânul îşi «coase şapca şi o sărută pe tânăra femeie murmurând:

— Dumnezeule… Dumnezeule…

Gâtlejul i se strângea. Se lupta să-şi stăpânească lacrimile. Se întoarseră lângă casă unde Françoise lăsase un landou negru cu capota din coborâtă. Un bebeluş rotofei, cu părul

465

auriu şi cârlionţat stătea culcat cu picioruşdurdulii, dezvelite, privind spre cer cu Oc> mari, albaştri.

Bătrânul se aplecă. Vru să zică ceva, dar Utl hohot de plâns îl năpădi brusc, în timp ce spu" nea cu un glas slab şi tremurat, care până] § immă nu se mai auzi decât ca un strigăt între, tăiat:

— Nu e cu putinţă… Nu e cu putinţă. Biata mea bătrânică… Dacă ar fi trăit să vadă…

Françoise luase copilaşul în braţe **şi**-l apiţi. plase de bătrân. Bătrânul se simţea neîndemî-naţie, îşi lăsă jos bastonul şi-şi întinse mâna tremurândă spre braţul dezvelit al băieţaşului.

— Vezi, spuse Françoise, ce bine seamănă cu Julien. w-j

Bătrânul îşi scoase iarăşi şapca şi sărută copilul care râdea agi**tându**-şi minutele.

Statură aşa. câteva minute. Stânjeniţi, neştiind ce să-şi spună. Bătrânul surâdea, dar lacrimile continuau să-i curgă pe obrajii presăraţi cu fire de păr alb. Se şterse, îşi suflă nasul de mai multe ori şi murmură:

— Trebuie să urcăm… Doar n-o să stăm aici.

Françoise îl urmă, cu băieţelul în braţe. Se aşezară pe câte un scaun, în bucătăria cu storurile trase.

— E răcoare aici, zise bătrânul. Oare n-o **să**-i fie frig copilului?

— Nu. E foarte bine.

— E plin de viaţă.

Se uită la copil, şi parcă-l vedea pe Julien în acelaşi loc, pe genunchii mamei sale.

— Şi Julien?

jia putut veni. Are prea mult de lucru

„JJjo unde e. aLRâtrânul îşi plecă ochii. Ar fi vrut să vora-Sca, dar ce voia el să spună nu era uşor de usra P00 Sata se se decidă, când Frânge îl întrebă: – Şi dumitale, tată, cum îţi merge?

Mie… Ei, mie…

pupă o lungă pauză, în timp ce mâna i se „neleşto pe marginea,

mesei, cuvintele îi veniră brusc, fără să fi hotărât nimic cu adevărat, şi el u le mai putu opri:

— Eu, eu sunt zdrobit. Oricum, ştiu bine ca numai am mult de trăit… Totuşi… Ei or să mă facă să crăp înainte de timp. Să crăp, da. Ai văzut ce-au făcut acolo, la intrare? Au întors totul cu susu-n jos… totul. Şi pe mine mă **în**mormântează în spatele cimentului ăstuia. Iarna asta n-am să pot nici măcar să mă încălzesc… E îngrozitor. Nu trebuiau să-mi facă una ca asta… puteau foarte bine să aştepte până mă sfârşesc… Nu mai am mult de trăit.

Se opri. Vorbise cu glas tare şi băieţelul îl privea mirat.

— Dumnezeule, zise el, îl sperii.

— Ba nu, te ascultă.

— Ar trebui poate să-i dăm ceva.

— Nu, are biberonul. De altfel, o să-l aşez în cărucior şi o să doarmă.

Ea coborî şi reveni îndată. Bătrânul nu se mişcase. Mai avea lucruri de spus, şi simţea că trebuie să vorbească. O ascultă pe tânăra femeie care-i spunea că fusese la Saint-Claude şi că nu se oprise la Lons-le-Saunier decât

pentru câteva ore, ca să-l vadă şi. să nepoţelul. Avea aceeaşi voce blinda şi privire în care se citea o mare duioşie. tăcu, bătrânul încercă să vorbească.

— Trebuie să-i spui lui Julien…

Se oprise brusc. Cuvintele îl sufocau, ţi-a refuzau să-i apară pe buze.

— Trebuie să vină să mă vadă, reluă el, TTE

buie… E important. Nu pot să-ţi explic, dar trebuie să vină… N-ar fi trebuit să fac ce am

cut… E important şi pentru el… pentru el

pentru dumneata.

Smulgea unul câte unul cuvintele care îl chinuiau.

— Mă înţelegi, da? întrebă el.

— Julien va veni. Va veni de îndată ce va avea mai puţin de lucru.

— Dar duminica… N-ar putea să vină **într-**o duminică?

Françoise îşi plecă ochii. Părea că şovăie să-i răspundă. Când redeschise pleoapele, ochii îi străluceau mai tare. Spuse foarte repede:

— Înţelegi, cu copilul, eu am fost obligată să-mi părăsesc slujba… Aşa că, deoarece nu avem prea mulţi bani ca să trăim, duminica

Julien lucrează la un plăcintar.

— Asta nu e rău. Cu asta poate că îi vine ideea să se apuce într-adevăr de meseria lui.

E poate mai bine plătită decât munca de de corator, şi apoi, nu se ştie, ar putea spera să lucreze pe cont propriu.

Françoise nu schiţă decât un gest evaziv, şi bătrânul înţelese că băiatul său nu intenţiona

468

loc aşa ceva. Totoşi, nu se putu abţine şi admăcar de v-aţi întoarce aici…

t) arse întrerupse.

ştia plăcut şi răcoare în bucătăria scăldată. penumbră. Nimic nu se schimbase aici de la jartea bătrânei, şi totuşi bătrânul era singur. S ştia lucrul acesta. Era gândul lui de fiecare Hpă-Françoise venise, dar trebuia să plece, luând şi copilaşul pe care el n-avea să-l mai revadă niciodată.

Mimic nu se schimbase în căsuţa aceasta, dar, de îndată ce se ridica storul şi de îndată ce treceai pragul uşii, te întâmpina şantierul. Zidurile de ciment – din care se înălţau ca nişte sulițe fiarele lungi ale armăturii. Cimentul îi mâncase grădina şi îi distrusese pomii.

— Voi nu puteţi şti ce chinuri îndur.

Bătrânul vorbise fără ca măcar să-şi dea seama. Probabil pentru că era o frază pe care şi-o repeta toată ziua, când era singur. Se ridică, se duse până în cămăruţă, de unde se înapoie cu o cratiţă căreia îi ridică capacul.

— Poftim, miroase şi dumneata puţin.

— Trebuie aruncată, miroase a stricat.

— Bineînţeles că o s-o arunc. Dar asta e mâncarea pe care mi-au adus-o ei ieri. Iar câteodată, trec trei zile până vin.

— Şi totuşi, erau datori…

Bătrânul ridică mâna ca s-o întrerupă.

— Nu mai e nimic de făcut. Nimic!

El se întoarse în cămăruţă, puse cratiţă la loc, apoi «reveni şi se aşeză pe scaun. Trecairă câteva clipe. Se priveau iară o vorbă. Şi pen

469

tru că se temea să nu înceapă din nou să svaiete, bătrânul îşi bombă pieptul. Cu un cu mai aspru, reluă:

— Nu se mai poate îndrepta nimic. Eu mi-a făc**ut-**o. Eu trebuie să mă descurc… Din ferici, re am nişte vecini buni. Dar poţi să te duci **s**-o

vezi pe doamna Robin… Ea o să-ţi spună, o să-i, spună mai multe despre toate câte le îndur e la ei…

Întoarse capul şi îşi aţinti ochii asupra f0, eului stins. Din nou îl podidiră lacrimile. Cu un glas slab care-i tremură iarăşi repetă:

— Trebuie să-i spui lui Julien… Trebuie să-i spui lui Julien că…

Tăcu. Jos, copilul începuse să plângă, şi Françoise alergă spre el. Bătrânul şovăi o clipă apoi o urmă. Ea luase copilul în braţe şi-i ştergea două lacrimi mari care se rostogoliseră pe obrăjorii bucălaţi. Acum nu mai plângea.

— Ce avea? întrebă bătrânul.

— Nimic. Cred că **s**-a văzut singur. Sau poate din pricina dinţişorilor. Dar ştii, nu plânge mult.

Văzâ**ndu-**l pe bătrân, copilul surâse şi-şi agită minutele.

— Dumnezeule, ce bine **s**-ar simţi aici, în grădină… în fund de tot, mai e încă linişte şi un aer mult mai curat ca la oraş.

Privi copilul câteva clipe fără să vorbească, apoi, cu o voce mai gravă, adăugă:

— Bietul copilaş… Cine ştie ce-i pregăteşte viaţa. Oare lumea mai este lume? Alaltăieri domnul Robin mi-a vorbit despre bomba aceea asupra Japoniei. Bineînţeles, e sfârşitul războ

lui… Dar mă rog, ce înseamnă lucrul aces – 7. Eu, într-adevăr, sunt sfârşit. Şi când văd tabunia asta, nici nu-mi pare aşa de rău că mă duc, Trebuie să sperăm că într-adevăr războ

„Lăsta e ultimul. Altfel n-ar merita să…

1 – Biata mea fetiţă, oftă bătrânul, tot aşa se utica şi în ’918. Şi iată că… s*Françoise alezase copilul în cărucior.

Nu vrei să mergem până în fund? **pro**olise bătrânul. Eu acolo stau totdeauna… Cel puţin, sunt liniştit.

Tânăra femeie împinse căruciorul pe aleea unde ierburile încurcau trecerea. Trebui să se oprească şi să ridice de capătul căruţului ca să-l întoarcă, îi era mai uşor să-l tragă.

— Dacă biata nevastă-mea ar vedea în ce hal e grădina… Dumnezeule, nu i-ar veni să creadă… Vrei să iei cu dumneata nişte

flori?

Asta e tot ce-a mai rămas de pe timpul când trăia ea.

— Nu vreau să iau, s-ar ofili toate, şi ou copilul mă descurc şi aşa foarte greu. Dar o să culeg totuşi câteva. Şi în trecere mă opresc la cimitir… Mă gândesc că ar fi bine să-i duc câteva flori din grădina ei.

— Cu siguranţă că ar fi fericită… Cu siguranţă… Eu nu mai pot merge piuă acolo, nu mai am putere.

Ajunseseră până la locul unde bătrânul îşi lăsase scaunul.

— Mă duc să-ţi aduc şi dumitale un scaun, zise el.

471

— Nu, nu te deranja. Dacă vrei stai puţi cu copilul, cuculeg nişte flori, şi apoi vine timpul să plecăm.

— O să găseşti foarfecă şi ceva fire de rafie în dosul uşii de la pivniţă.

Françoise se îndepărtă. Rămas singur e copilul, bătrânul îşi trase scaunul lângă landou şi se aşează. Copilul îl privea. La picioarele căruţului era o jucărie. Bătrânul o luă şi o agită în faţa copilului, care începu să râdă

— Ah, ştrengarule mic, zicea bătrânul… Eşti un micuţ Dubois… Da? Vezi că te-ai fi simţit bine în grădină?… Dac-ar fi trăit bunicuţa ta.

dac-ar fi trăit bunicuţa ta…

Încercă să zise stăpânească iarăşi, dar nu mai avu putere. Atunci în timp ce se juca cu copilul ale cărui minute durdulii se agăţau de jucărioară, în tăcere, bătrânul începu să pungl

— 78 – După vizita lui Françoise, bătrânul trăia cu imaginea copilului care îi zâmbea. Era o amintire mai nouă decât toate celelalte pe care le evoca mereu, dar mai vagă. Înceţoşată de lacrimi. Acum, nu mai plângea. Trăia ca o plantă bolnavă a cărei seva se împuţina încetul cu încetul, pe măsură ce anotimpul înainta.

Scrisorile de la Julien şi de la Françoise erau mai puţin rare. De când nu mai avea

472

rd e grădină, poştaşul i le aducea până în Bătrânul o pândea trecerea. Era un bar

1 i f – ţ voinic, ne vreo cincizeci de ani, cu o ţaţa şlovană cu mustaţă neagră, îi plăcea să tragă la măsea. Bătrânul îi oferea câte un păhărel şi îl niga să-i citească scrisoarea. Omul citea rar, căutând câteodată un cuvânt. După ce termina, zicea în mod invariabil:

— Asta-i tot.

Şi, tot în mod invariabil, bătrânul întreba:

— Nu spune când o *să* vină?

— Nu, nu pomeneşte nimic despre asta.

Când se vestiră primele zile friguroase, bătrânul fu nevoit să rămână în bucătărie, în fiecare dimineaţă, cum se făcea ora zece, se instala în picioare, în faţa ferestrei, atingând geamul cu cozorocul şepcii şi privind spre aleea rare ducea spre stradă. La unsprezece ştia că poştaşul trecuse fără să-i lase nimic, şi atunci îşi relua locul pe scaun.

Zilele se scurgeau astfel, iar bătrânul nu ieşea decât ca să-şi aducă apă şi lemne. Nu mai urca în cameră. Dar **într-**o dimineaţă auzi un zgomot puternic care îl făcu să tresară. Se ridică şi urcă scara. Ploua, şi cerul acoperit nu revărsa în camera decât o lumină cenuşie şi tristă care lăsa colţurile în umbră. La început, nu observă nimic neobişnuit. Se uita îndeosebi în tavan, temâ**ndu-**se ca mu cumva să fi alunecat vreo ţiglă de pe acoperiş, în sfârşit, în timp ce înainta spre pat, văzu o pată albă pe tapetul grî-spălăcit. Tapetul era dezlipit şi o bucată din tencuială lipsea.

Fotografia… Fotografia…

473

Intră în spaţiul dintre pat şi perete. O ra mă mare, aurită, zăcea pe podea, iar geamii se spărsese. Chiar bătrânul înrămase aceeaşi* fotografie a părinţilor săi, făcută pe aleea că! grădină, **într-**o dimineaţă de vară de care j, amintea până în cele mai mici amănunte.

Bătrânul îşi trecu mâna peste zidul urmezit apoi, ridicând rama, se îndreptă spre fereastră Nu repeta decât:

— Fotografia… Fotografia…

O privi îndelung. Pe urmă, simţind că-l pg. trunde frigul umed, coborî în bucătărie.

Toată ziua trăi cu imaginea părinţilor săi reamint**indu**-şi gesturile lor, vorbele lor, feluj lor de trai şi mai ales meseria aceea de brutar pe care el o deprinsese de la ei. Din pn-cina aceasta, poate, din pricina casei şi a grădinii unde venise să locuiască împreună cu ei i se părea că părinţii săi nu muriseră niciodată cu totul. Continuaseră să trăiască în memoria sa, pe locurile acelea – unde nimic nu se schimbase. Şi iată că, în dimineaţa aceasta, din pricina ploii care umezise zidul şi înmuiase tapetul, în camera pe care el n-o mai

deschidea şi pe care n-o mai încălzea, fotografia cea mare căzuse jos. Oare lucrul acesta însemna că totul se va sfârşi? Că totul era de pe acum sfârşit?

Până seara, bătrânul fu hărţuit de această idee. Blestema iarna care se instalase înainte chiar de sfârşitul toamnei; blestema vremea, casa; şi blestema clădirea pe care Paul pusese s-o construiască şi pe care o învinuia că adusese frigul peste toată grădina.

474

— Seara aceea se culcă devreme. Cu toată la eu să cadă pe care şi-o vârâse în asstll, rt îi trebui mult până învinse frigul care tpr TILUI „i t.

„Îrâlpiedica să adoarmă.

a doua zi dimineaţă, se trezi ud de transtie şi abia respiimel. Încă nu se făcuse ziuă.

Totuşi bătrânul se sculă, îşi făcu un ceai şi-şi hinibă cearşafurile umede de pe pat. scq mare spaimă îl îndemna să facă totul re – de Avu mai multe accese de tuse care îl făcură să scuipe flegmă.

— Nu-mi mai lipsea decât asta… Decât asta… Şi mai sunt şi singur cuc.

Înainte de a se întinde iarăşi în pat, deschisese obloanele. Rezemat de cele două perini, pândea venirea zorilor. Ploaia se transformase într-o burniţă foarte fină pe care o simţise atingându-i mâinile şi faţa când deschisese fereastra. Nu mai auzea decât murmurul jgheabului de scurgere prin care apa cădea în cada mare de zinc.

— Dacă nu izbutesc să ies în curte, cada o să se reverse şi apa o să păţi undă în pivniţă.

Noaptea rămânea lipită de geamuri, o noapte verde-albăstruie, străpunsă doar de luminiţa îndepărtată a uzinei ce se ghicea dincolo de zidul Şcolii normale.

Pe nesimţite, cerul se alburea.

Nu era nici înăcar o prevestire a zorilor, ci o lentă metamorfoză a nopţii. Iar burniţa care până atunci era invizibilă, acum se vedea cernându-se din ce în ce mai clar, dincolo de geamuri.

475

Când bătrânul se ridică să pună lemne foc, acoperişul şcolii strălucea, mai tare la cerul. Grădina însă noi se vedea. Noaptea rfuza să se retragă. Stătea lipită de părnârdin jurul casei care se izolase cu totul

de res, tul lumii. Doar câţiva metri de grădină îi despărţeau casa de stradă, dar acest lucru era de ajuns pentru ca bătrânul Dubois să se simtă cu adevărat singur, cu febra aceasta care i} chinuia Simţea parcă un foc puternic care î, ardea pieptul, în timp ce spatele ud de transpiraţie era mereu străbătut de frisoane. Stătu o clipă rezemat de maşina de gătit, cu mâinile încleştate de vergeaua de alamă, cu şalele în dreptate spre căldura sobei şi cu coapsele foarte apropiate de uşiţa în dosul căreia plângeau lemnele. Din pricina vremii foarte umede, soba trăgea prost şi lemnul ardea greu.

— Ei, asta-i bună, ce singur sunt… As putea chiar să crăp… să crăp de sărăcie.

Rostea toate acestea fără mânie, mai ales pentru că avea nevoie să se audă ca să alunge tăcerea şi întunericul. Rostea frazele astea aşa, pentru că erau singurele vorbe care îi veniseră pe buze.

Iar aceste cuvinte făceau să răsară din penumbră chipul lui Julien şi mai ales zâmbetul blând al lui Françoise.

Nu-şi trăsese pe el decât o pereche de nădragi lungi şi puloverul de lână pus peste cămaşa de noapte.

— Trebuie oricum să mă îmbrac. Nu se ştie niciodată.

476

ce înapoie la pat, îşi puse pantalonul şi cio-apoi se întoarse în bucătărie. Nu-i era & se mtl-mi să bea încă o ceaşcă de i răsuci o ţigară, o aprinse, dar primul îl făcu să tuşească Lăsă ţigara să i se între degete, scutură scrumul şi puse

”.

mucul în tabachera.

— Dacă nu mai pot nici măcar fuma, ce altceva îmi mai rămâne?

Nu voia să se mai culce, i se părea că dacă va rămâne în pat va atrage şi boala. Se duse şi-şi luă o pătură în care se înfăşură şi reveni g3 ge aşeze lângă foc. Fixa aleea care se desprindea încet din întuneric. La drept vorbind, nu aştepta nimic. Numai domnul Robin ar putea trece pe acolo. Dar dânsul nu ieşea niciodată atât de devreme.

Din pricină că fixau mereu acelaşi punct, ochii îl dureau, pleoapele i se îngreunau, clipeau puţin, apoi se închideau. Din când în când îi revenea tuşea. Când se ridica sa scuipe în sobă sau să pună un lemn pe foc, simţea picioarele îndoi**ndu-**se sub el. În faţa ochilor jucau puncte negre.

Spre sfârşitul dimineţii, când doamna Robin veni să-l vadă,

bătrânul aţipise pe scaun. Auzind bătăi în uşă, tresări. Cum uşa era însă închisă cu cheia, se ridică să deschidă şi în mers trebui să se sprijine de masă. Efortul îi provoca un acces de tuse mai puternic decât celelalte. După ce sfârşi cu tuşitul, cu ochii

477

plini de lacrimi şi cu urechile vâjâi**ndu-**i, ai12 cum tânăra femeie îi spunea:

— Trebuie să**-**l înştiinţaţi pe fiul dumica, voastră. O să anunţe doctorul. Nu puteţi

aşa.

Bătrânul îşi şterse ochii, dar vederea îi rămăsese înceţoşată.

— O, nu… Nu, nu, nu e nimic… Dacă aţi vrea să**-**mi pregătiţi doar o prişniţă cu mus.

tar.

— Dar asta nu e de ajuns. Trebuie chemat un doctor.

El îşi regăsi puţină putere.

— Nu. Mă vor trimite la spital… Nu vreau. Nu vreau.

— Dar trebuie să vă culcaţi.

— Nu. Mă simt mai bine lângă soba mea.

Doamna Robin îi pregăti prişniţă, îi aduse un coş cu lemne şi îi păməni iarăşi de doctor Bătrânul se încăpăţâna. Când doamna Robin ieşi, el strigă:

— Să nu chemaţi pe nimeni… Pe nimeni…

Nu vreau.

Frica de boală îl sfâşia, dar teama de a**-**şi părăsi propria**-**i casă era şi mai puternică.

Doamna Robin reveni de mai multe ori şi rămase cu el o bună parte *a* după**-**amiezii. Bătrânul se străduia să vorbească, să pară sănătos, să**-**şi stăpânească tuşea.

— Vedeţi, zise el spre sfârşitul după**-**amie zi-i, îmi e mai bine… Mult mai bine. Ştiam eu că nu trebuie să deranjez pe nimeni.

478

femeie plecă, şi îndată ce ea ieşi **–** târnul se vârî în pat iară să se dezbrace, trând peste el două pături şi o plapumă mare de

79

În noaptea care urmă, febra crescu. Bătrânul simţea cum îl învăluia încetul cu încetul. Lăsase lampa cu picior aprinsă la capul patului, dar către ora patru, văzând că flacăra scade, vru să se ridice şi

să caute o luminare. Se aşeză încet pe marginea patului, îşi vârî picioarele în papuci şi aşteptă câteva clipe. Focul se stinsese probabil, deoarece în odaie era frig. Bătrânul *îşi* imagina gesturile pe care trebuia să le facă pentru r e aprinderea focului, şi treaba aceasta i se părea uriaşă. Când vru să se ridice, simţi că-l cuprinde o ameţeală. Toată casa se legăna, podeaua îi fugea de sub picioare şi u nevoit să se reaşeze.

— Sunt isprăvit, murmură el… Isprăvit.

Încerca încă de două ori, apoi, ţintuit de teama să nu cadă, se prinse cu mumie de spe-tea? a scaunului pe care-şi pusese haina groasă de catifea şi izbuti să urineze în oala de noapte.

Apoi se culcă iarăşi. Sudoarea îi curgea şiroaie pe faţă şi pe trup. Căciuliţă de bumbac îi era uonedă şi îngheţata, dar nu avea curajul **s-**o scoată de pe cap.

479

Când sfârşeala îl mai lăsă puţin, începu să gândească aproape cu seninătate că o sa aşa, singur, fără ca nimeni să-i vină în Se va stinge ca şi lampa din odaie, căreia is terminase gazul şi a cărei flăcăruie abia ne pâlpâia, nemailuminând decât marmura noptje, rei şi un colţ din bufetul alăturat. Rămase cu gândul acesta până în clipa în care flacăra crescu **într-**o ultimă tresărire apoi se stinse, lăsând un punct roşietic, nu mai mare decât mucul unei ţigări. Când punctul roşu dispăru, bătrânul & e ridică între perne şi începu să strige

— Nemernicii… Nemernicii… O să mă lase să crăp… O să mă lase să crăp ca un câine… Nemernicii… Nemernicii!

Epuizat, se prăbuşi pe spate. Capul i se înfundă în perne şi ochii încetară să mai scruteze întunericul.

Când se trezi, doamna Robin era lângă el. În ajun, bătrânul îi dăduse o cheie şi acesta fu primul gând care îi veni în minte.

— Bine aţi făcut că aţi luat cheia, şopti el. Nu-mi merge prea bine, vedeţi… Nu cred că m-aş fi putut ridica să deschid.

Se simţea aproape bine în pat, şi prezenţa ei îl liniştea.

— Aţi putea să-mi aprindeţi focul? întrebă el.

— L-am şi aprins, domnule Dubois! Şi v-am adus şi cafeaua.

El bău o ceaşcă de cafea cu lapte fierbinte şi se gândi că se temuse foarte tare de o boală care îi şi trecuse.

— Poate că voi izbuti să mă scol.

480

Robin îl obligă să rămână în pat. Mă duc să o aduc pe femeia mea de serc-u şi o să schimbăm cearşafurile. Dar până Şinei, staţi aşa.

Ea plecă şi se înapoie cu italianca, şi aceasta, 1 ajută pe bătrân să se aşeze lângă sobă. 1 – N-ar fi trebuit să vă culcaţi, îmbrăcat.

— Îmi era frig. Şi apoi, ca să mă ridic…

Tăcu. Luptă câteva secunde împotriva tusei, dar trebui să renunţe. Accesul acesta de tuse îi reaprinse jarul din piept, şi din nou începu să transpire. Femeile îl obligară să se dezbrace şi să se întindă în pat. Respira greu. Din pat, le auzea pe cele două femei vorbind în bucătărie, dar nu înţelegea ce-şi spuneau. Desluşi de asemenea zgomotul uşii care se deschidea şi se închidea, şi strigă:

— Sunteţi acolo?

Italianca veni lângă el.

— Doamna a plecat, dar se va reîntoarce.

Batonul ar fi vrut **s-**o întrebe dacă se dusese să cheme un doctor, dar tăcu. Femeia stătea lângă pat, legă**nându**-şi braţele şi neştiind ce să facă. El închise ochii şi aşteptă.

Când îşi reveni, înţelese că dormise timp îndelungat. Un zgomot de glasuri venite din bucătărie îl treziseră din somn.

— Cp **s-**a întâmplat? strigă el.

Micheline intră zicând:

— Nu te teme, tată. Suntem aici. Şi în curând vine şi doctorul… Nu-i nimic. Ai făcut o gripă, cu vremea asta, e firesc, ştii…

Bătrânul o privea cu ochii întredeschişi. I se părea că e foarte departe, iar glasul ei răsuna

31 **–** e 380

481

ciudat în urechi. Când îi vorbise despre doctor simţi reînviind în el un pic de mânie, dar nu spuse nimic. Nu mai avea putere să strige, şi se temea de tuşea care îi aţâţa durerile t] în piept.

Totuşi se simţi mai în putea? după *vi*? doctorului când Paul spuse:

— O să vii la noi… Maşina e la poartă o să te urcăm…

— Nu… Nu vreau… Nu vreau…

Nu strigase prea tare, dar destul ca să-şi zgândărească suferinţa. După ce tuşi şi scuipă, se simţi atât de slăbit, că nici măcar nu mai încercă să se împotrivească Izbuti doar să le spună ce trebuie luat şi băgat **într-**o sacoşă Maşina de bărbierit, pămătuful, cureaua de ascuţit

lama, portofelul în care avea banii, câteva rente

— Dacă mai ai nevoie de ceva, o să-ţi aduc eu după aceea.

— Aţi putea totuşi să mă îngrijiţi aici, mai îngaimă el… Ar trebui să-i spuneţi lui Julien să vină… nevastă-sa…

Glasul lui Paul se înălţă aspru şi şuierător:

— Taci din gură. În starea în care eşti, nu mai poţi decide dumneata. N-avem pe nimeni care să poată sta lângă dumneata, şi la noi o să-ţi fie mai cald.

— Nu striga, îl rugă bătrânul… Nu singa

Se simţea mai neputincios decât un copil, şi senzaţia aceasta i se întări în clipa în care fu înfăşurat **într-**o pătură şi luat pe sus. Unul din şoferii fiului său, un vlăjgan puternic, de treizeci de ani, care venise să-i aducă lemnele

pentru foc, îl luă în braţe şi îl ridică, spunân

— Nu-ţi fie teamă, bunicaţule, nu ţi se întâmplă nimic. Acum ajungem la maşină.

Cu gura şi nasul băgate în pătură, bătrânul nu simţi decât frigul umed înţepâ**ndu-**i ochii. Lacrimile îl năpădiră, şi văzu casa şi ce mai rămăsese din grădină ca prin**tr-**o ceaţă irizată je o lumină galbenă.

— Afară e soare…

— Soare? zise şoferul, cu un râs sănătos.

Nici vorbă. Sunt zece zile de când nu **s-**a mai arătat.

Înconjurară construcţia nouă care se înălţase până la două etaje. Bătrânul văzu trecând prin faţa ochilor lui o enormă masă cenuşie de găuri negre.

Ajuns la maşină, şoferul râse iarăşi, zicând;

— Aş fi putut să vă duc aşa până la Monciel şi chiar mai departe.

Omul se aşeză lângă bătrân, iar Micheline se instala în faţă, alături de Paul care conducea.

— Aţi închis bine obloanele?

— Da, strigă Paul, nu-ţi face griji.

— Şi uşa? Ai închis-o cu cheia?

— Bineînţeles, zise Micheline. Fii fără grijă.

Fiecare zgâlţâitură a maşinii răsuna în el. Încerca să privească strada, dar lacrimile îi înceţoşau văzul. Cu un glas abia auzit, murmură aproape fără încetare:

— Dumnezeule, să plec aşa… Să-mi las casa… Să plec aşa… să

părăsesc totul…

Acasă, la băiatul său, fu transportat **într-**o cameră prea mare şi cu tavanul prea înalt, Iu

183

minată prost de două ferestre care dădeau într-o curte interioară, în odaie se afla o sobg pătrată din tuci smălţuit, şi bătrânul observ*} imediat o găleată cu cărbuni, îndată ce**-**l culca, ră **într-**um pat foarte scund, zise abia răsuflând:

— Deschideţi puţin… Nu pot respira.

Cărbunii în camere… Nu sunt sănătoşi.

— Ba nu, strigă Paul Ai impresia asta, pen, tru că ai inhalat aer rece. O să te obişnuieşti.

— Nu striga aşa. Nu sunt surd… **Şi-**mi face rău".

Paul dădu din umeri şi ieşi urmat de şofer.

— Nu**-**ţi face griji, zise Micheline, servitoarea o să**-**ţi aducă un ceai. Şi la ora patru, o să vină infirmiera să**-**ţi facă injecţia.

— E nevoie să mi se facă injecţii?

Nu înţelese răspunsul nurorii sale, care vorbea cu spatele întors, în timp ce cotrobăia **într-**un dulap. Adăugă doar pentru sine:

— E nevoie să mi se facă injecţii, ca să mă duc acolo unde mă duc?

— 80

Chiar de a doua zi, bătrânul pierdu noţiunea timpului. Când se trezea din somn, la orice oră din zi sau din noapte, nu zarea decât o licărire vagă fără culoare precisă, luminând slab peretele şi păturile. Când îşi mişca mâinile, le ve

484

agitâ**ndu-**se foarte departe de el, ceţoase şi jinsparente. Îi durea pieptul. Acum, nu mai nâţea arsura aceea de care se temuse atât, ci

S\fcă o greutate, un corset care îl strângea din

Înd în când, împiedicâ**ndu-**l să respire.

Când durerea se micşora, se forţa să stea nemişcat, ca să evite o nouă revenire.

Între el şi ceea ce mai putea încă desluşi în cameră, între el şi feţele care se apropiau, era o permanentă defilare de imagini. Când de o extremă precizie, când foarte vagi, când suprapuse, ele se continuau, trecând uşor sau defilând **într-**un ritm sacadat.

Cele mai precise şi cele care**-**i reveneau cel mai des erau legate

de copilăria sa, de tinereţea sa, de munca sa de zi cu zi. Aluatul din copaie. Lumina cuptorului, a cărui gură scuipa \ apăi uriaşe. Lopata de băgat p „mea în cuptor, cu coada nesfârşită, lunecând zgomotos peste suprafaţa cărămizilor încinse. Lemnele pentru foc Pâinea proaspătă şi caldă al cărei miros îl simţea umplând camera. Uneori aluatul, pe care-l frământa cu toată forţa mâinilor sale, devenea cenuşiu, apoi maroniu, apoi aproape negru. Pe urmă. mişcarea aceasta se metamorfoza, dinţii unei săpăligi luau locul mâinilor. Nu mai era aluatul pentru pâine, ci pământul grădinii sale de mii de ori întors, grăpat, săpat, scormonit cu cazmaua, îngrăşat cu bălegar şi cu frunze uscate. Fumul nu mai avea mirosul lemnului uscat care ardea luminos în cuptor, ci unul acru de ierburi smulse din grădină toamna, şi arse în grămezi mari, în dimineţile cu ceaţă. Câteodată auzea strigăte

485

de copii, râsete, glasuri care răspundeau la che, marea bătrânei. Julien alerga prin un în di, recţia şcolii. Oare era chiar el? Nu era mai degrabă nepoţelul care crescuse în casa în care se adunaseră cu toţii?

Apoi totul se stingea, aşa cum se sting focurile de toamnă sub burniţa deasă, care se lasă odată cu seara. Apoi ceaţa era sfâşiată, un soare palid apărea, boarea zorilor înteţea focul din care răsăreau alte amintiri. Defilarea lor era din ce în ce mai grăbită. Morţii se amestecau cu viii. Morţi în războaie sau sleiţi de muncă. Râsetele erau mai îndepărtate decât suspinele, strigătele de bucurie mai stinse decât cele de suferinţa. Când şi când, foarte slab, din pricina depărtării, se distingeau frânturile unui refren, care venea de la o sărbătoare de cules de vie cu cântece despre grânele aurii, despre plopi şi despre vremea cireşilor. Dar de fiecare dată nu se auzea decât un ecou foarte slab care era repede acoperit de geamătul oamenilor îrământând punea sau lucrând**u**-şi pământul.

Şi apoi, mai vie poate decât toate celelalte, revenea mereu imaginea viperelor colcăind peste tot, alunecând**u-**i sub paşi, strecurând**u-**se pe sub uşă ca să vină să se încolăcească în jurul picioarelor reci ale bătrânului, care în clipa aceea zvâcneau. Amintirea lor era legată de pădure, de lemnele tăiate, de vreascuri, de munca pe care el a dus-o singur sau în tovărăşia bătrânei.

Căci bătrâna, discretă dar atentă la tot, era mereu prezentă ca o siluetă imobilă, căreia de

486

filarea celorlalte amintiri abia dacă-i umbreau li: pul obosit

a era lângă el, pentru fiecare efort pe care îl relua şi îl relua, fără răgaz. Era lân-el când îşi lucra pământul, când frământa pâi-lea, când tăia lemnele, când curăţa zăpada deasă de pe scară şi din grădină. Era cu el în orice anotimp, la orice strădanie, la orice necaz.

Tăcerea ei făcea parte din această viaţă care reîncepea la nesfârşit. Rămânea vie, chiar fi în d bătrânul nu mai desluşea decât mantaua ei de soldat, zăcând lângă tufele de anghinare, pe pământul îngheţat al grădinii.

Curând, peste el coborî ceaţa unui crepuscul nesfârşit, în care stăruia numai privirea limpede şi surâsul puţin trist al bătrânei.

Surâsul acesta se împietrea Semiîntunericul îl alunga Până la urmă, dispărea cu totul în clipa în care bătrânul devenea destul de lucid ca să-şi amintească că bătrâna murise înaintea lui

Atunci, alt zâmbet răsărea din ceaţă.

Françoise.

Oare Julien n-o să vină cu ea? Oare n-or să sosească, să-l ducă pe bătrân acasă la el, unde **s-**ar putea vindeca? Să se vadă iarăşi în casa Im, în grădina lui?

I-au chemat oare pe Julien şi pe Françoise care avea un glas la fel de dulce ca al bătrânei?

Există chipuri, priviri, gesturi, glasuri, care pol vindeca. Există fiinţe a căror singură prezenţă alungă durerea şi suferinţa. Dar fiinţele

487

acestea nu sunt niciodată de faţă în momenteând le chemi!

De-ar găsi măcar forţa să cheme! Să strjge un nume.

Ce puternic fusese el altă dată, iar acum iată că nu putea rosti nici măcar un cuvânt!

Pe imăsură ce lumina pălea, zgomotele slăbeau şi ele. Totuşi, când se trezea, după ce dor, mise mai multe ceasuri, bătrânul regăsea uneori luciditatea care îl ajuta să audă chiar şi paşii uşori de pe podeaua camerei, înţelegea ce se vorbea în jurul lui şi voia sa răspundă. Dar sunetele îi rămâneau în gâtlej, şi cel mai mu* efort îl sufoca.

Se afla acasă la băiatul său, **într-**o cameră atât de mare şi atât de înaltă, încât nu-i putea zări nici tavanul, nici pereţii. Patul era în mijlocul acestui vid imens, în oare glasurile căpătau rezonanţe necunoscute, în care fiecare sunet se deforma, se amplifica, se

multiplica în ecouri care răzbeau dincolo de pereţi, ca să se piardă în întunericul acela ce nu-şi mai contenea mersul în căutarea zorilor.

Noaptea se sfârşea, dar ea nu întâlnea niciodată decât alte nopţi tot atât de întunecoase.

Iar el mergea aşa, pe drumul său, prin bezna acestei nopţi, purtat de o vijelie care îi legăna uneori patul acesta prea larg şi prea adânc.

Câte zile se scurseseră de când plecase de acasă? Unde era grădina lui? Oare închise-eră bine uşa? Focul era stins, când a ieşit el din bucătărie? Şi şopronul? Uneltele? Unsoarea le ferea oare de umezeală până la primăvară?

488

Toporişca era în raniţă. Mâin-e se va duce cu – na la munte… Or să-şi regăsească **căru**:, *„în* pădure. Legături de crăci. O să facă **le-u-iri**… O încărcătură zdravănă. Iar oamenii

— Bătrânul Dufoois. orice ai zice, tot se mai

cepe să facă legături bune de crăci… Şi o încărcătură zdravănă în căruţul lui cu patru roţi-11 pădure, pe unde călca, pământul se afunda sub picioare, la fel de moale ca pământul din orăcimă, la fel de afinat ca aluatul care creştea ni copaie. Pământul se afunda călduţ ca aluatul şi rece ca şerpii.

Iaiă-l. Pe el. Pe bătrân. Singur de tot în nor. prea aceasta fără stele, în această noapte în tare nu sufla nicio boare. Ia care chiar şi pământul încetase să împingă seva! a inima plantelor.

Iaăă-l. Pe el. Pe bătrân. Singur pe drumul cai e nu duce nicăieri.

Noaptea se luminează… Noaptea se face mai întunecoasă.

E călduţ în adâncul lui, dar împrejur este un frig tăios, care îţi pătrunde cu încăpăţânare pără în oase.

E călduţ în adâncul lui, dar, puţin câte puţin, căldura se prelinge, se evaporă, se topeşte în frigul acesta care siroieşte din cerul apăsător şi musteşte din pământul gras.

Burniţa care se cerne îl pătrunde, apa care musteşte din pământ îi îngheaţă picioarele.

Iată-l acolo, singur şi nimeni nu vine să-l ajute să regăsească drumul pierdut.

489

Oare or să-l părăsească cu toţii?

Or să-l lase pradă acestei lumi îngheţate, în care viaţa nu mai are

loc?

Simte în el înjurături, ţipete, strigăte de ajutor.

Oare există alt univers dincolo de margini., le acestei lumi în care el a trudit atât?

A venit preotul. Bătrânul a reuşit să-l recunoască după veşmintele negre şi, mai ales, a ştiut că era un preot, pentru că, de la moartea bătrânei, nimeni, niciodată nu s-a mai apropiat de ei atât de mult, nimeni nu-i mai vorbise cu atâta blândeţe. N-a izbutit să înţeleagă cuvintele preotului şi nici n-a putut să-i vorbească. I s-a părut că acest chip zăbovise mult timp lângă al lui, pe urmă tăcerea şi frigul l-au învăluit iarăşi.

Timpul s-a oprit. Nimic nu mai mişcă, nimic nu mai vieţuieşte în jurul său.

Ore şi ore trec astfel fără ca el să poată face altceva decât acest efort uriaş pe care i-l cere fiecare suspin. Căci respiraţia lui nu mai este acum decât un şir de suspine din ce în ce mai scurte, din ce în ce mai dese şi totodată din ce în ce mai puţin dureroase.

Caută aerul cu gura deschisă şi însetată, cu gâtlejul uscat. Şi aerul pătrunde din ce în ce mai puţin în pieptul său. Tot praful făinii şi al pulberii pe care îl respirase în viaţa sa de brutar îi îneacă plămânii cu uscăciunea şi usturimea lui.

Flăcările izbucnite la gura cuptorului şi soarele puternic ce-i dogorea grădina i-au lăsat

490

piept un jar care acum îi devorează bruma fie aer Pe care gâtlejul îl lasă să pătrundă, la fiecare apel disperat al bronhiilor sale iritate.

Totul e întunecos, şi apoi, deodată, o mină nevăzută smulge o fâşie din noapte. Tăcerea se destramă. Se aud paşi. Un chip se apropie, se apropie… ceva răcoros îi atinge fruntea. Un g133 îi murmură în ureche:

— Tată… tată… iartă-mă.

Cuvântul acesta se prăvale în el, şi tot acelaşi cuvânt îi urcă din adâncul fiinţei ca un ecou. Dar gâtlejul strâns îl opreşte.

Chipul se îndepărtează. Un alt chip se apleacă puţin şi o mină aspră îi zgâlţâie umărul. Ca un tunet, vocea lui Paul îl loveşte dureros.

— O, tată! E Julien!… Nu-l recunoşti pe Julien?

Mai puţin tare, vocea adaugă în timp ce chipul se îndepărtează:

— Vezi. **S-**a sfârşit. Nici măcar nu mai vede bine.

Bătrânul ar vrea să strige. I se pare că vigoarea îi revine brusc. Se înalţă câţiva centimetri, pieptul i se bombează, dar strigătul care îi iese din gâtlej nu este decât un horcăit.

Un lung suspin mai urcă din străfunjdul pieptului. Un suspin aidoma celui din fiecare seară, când făcea ultimul gest cu care îşi încheia o nesfârşită zi de muncă.

Chelles, n *noiembrie 1967*

STJMAB

partea infii: CĂRUŢUL iq partea a doua: O LUNGĂ NOAPTE DE IARNA 145

Partea a treia: FLORILE VERII 236

partea a patra; PE PĂMÂNTUL DIN GRĂDINĂ 312

Partea a cincea: DRUMUL SINGURATIC 395

GEORG LUKÁCS

SPECIFICUL LITERATURII ŞI AL ESTETICULUI

Personalitate culturală de prestigiu mondial, critic şi istoric literar, estetician şi filosof ale cărui opere sunt unanim recunoscute ca importante contribuţii la cultura contemporană, Georg Lukács este prezentat în acest volum antologic prin câteva din studiile sale reprezentative de literatură universală (din istoria literaturilor germană, franceză, rusă), prin fragmente din importanta lucrare Romanul istoric şi prin câteva capitole din monumentala sa Estetila. Textele alese constituie o bună introducere în cunoaşterea operei acestui gânditor care se încadrează **într-**o tradiţie filosofică ilustră începând cu Aristot, trecând prin Bacon şi Spinoza, prin Goethe şi filosofia clasică germană şi cumiinând cu Hegel şi Marx.